

Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο | Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
Αρχιτεκτονική – Σχεδιασμός του Χώρου | Κατεύθυνση: Πολεοδομία – Χωροταξία

Διπλωματική Εργασία

Διαπραγματεύσεις ορίων και όρων συμβίωσης στο κέντρο της Αθήνας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Ντίνα Βαΐου

Παπατζανή Ευαγγελία

Αρχιτέκτων Μηχανικός Α.Π.Θ.

Μάρτιος 2015

Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο | Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
Αρχιτεκτονική – Σχεδιασμός του Χώρου | Κατεύθυνση: Πολεοδομία – Χωροταξία

Διπλωματική Εργασία

Διαπραγματεύσεις ορίων και όρων συμβίωσης στο κέντρο της Αθήνας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Ντίνα Βαΐτου

Παπατζανή Ευαγγελία,

Αρχιτέκτων Μηχανικός Α.Π.Θ.

Μάρτιος 2015

ευχαριστώ

... την επιβλέπουσα καθηγήτρια Ντίνα Βαΐου για την διαρκή της εποπτεία, την ακούραστη συμβολή της σε κάθε φάση της εργασίας και τις πολύτιμες συζητήσεις που μοιραστήκαμε

... τους καθηγητές από το μεταπτυχιακό Πολεοδομία - Χωροταξία του ΕΜΠ που με άκουγαν, με συμβούλευαν και με ενέπνεαν κατά καιρούς

... τους φίλους από το Κυριακάτικο Σχολείο Μεταναστών, και όλους τους μετανάστες που δέχτηκαν να μου παραχωρήσουν συνέντευξη με αφηγήσεις της ζωής τους

... τους φίλους μου που βοήθησαν, αλλά και τους πιο στενούς που με «άντεξαν».

Περιεχόμενα

Περίληψη	7
Abstract	8
Εισαγωγή.....	9
Ερευνητικά Ερωτήματα Υπόθεση Εργασίας.....	11
Μεθοδολογική Προσέγγιση	13
1. Πόλεις και Μετανάστευση	18
1.1 Μετανάστευση και Πολιτικές.....	19
1.1.1. Μετανάστευση και οι χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου.....	19
1.1.2. Ευρωπαϊκές πολιτικές για τη μετανάστευση.....	23
1.1.3. Εθνικές πολιτικές για τη μετανάστευση	27
1.2 Θεωρήσεις της γειτονιάς, κοινότητα και κοινωνικά δίκτυα	29
1.3 Ο τόπος ως ανοιχτός: Καθημερινή ζωή, σχέσεις και συγκρούσεις.....	34
1.4 Γεωγραφίες εγκατάστασης μεταναστών στην Αθήνα.....	38
2. Το κέντρο της Αθήνας. Εξέλιξη, «κρίση» και πολιτικές.....	53
2.1 Η «κρίση» του κέντρου της Αθήνας	54
2.1.1 Κοινωνική κρίση	56
2.1.2 Κρίση κατοικίας	56
2.1.3 Κρίση εμπορίου.....	62
2.2 Κυρίαρχος λόγος για το κέντρο της Αθήνας, κατασταλτικές / ρατσιστικές πρακτικές και οι τόποι.....	63
2.2.1 Ο κυρίαρχος λόγος για το κέντρο της Αθήνας.....	63
2.2.2 Οι κατασταλτικές / ρατσιστικές πρακτικές.....	66
2.3 Πολιτικές σχεδιασμού για το κέντρο της Αθήνας.....	71
3. Μελέτη περίπτωσης: το Κέντρο της Αθήνας. Η περιοχή δυτικά της Ομόνοιας.....	77
3.1 Ο τόπος.....	78
3.1.1 Η περιοχή.....	78
3.1.2 Δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά	84
3.2 Τόποι και δραστηριότητες της καθημερινής ζωής.....	89
3.2.1 Ανάμεσα στην μονιμότητα και την προσωρινότητα.....	89
3.2.2 Εργασία.....	92
3.2.2.1 Μισθωτή Αμειβόμενη Εργασία.....	92
3.2.2.2 Πλανόδιο μικρο-εμπόριο	95

3.2.2.3 Μικρο - επιχειρηματική δραστηριότητα. Τα Καταστήματα μεταναστών	96
3.2.2.4 Επιχειρηματική δραστηριότητα. Τα καταστήματα των Ελλήνων	104
3.2.2.5 Οι επιδράσεις της κρίσης στους Έλληνες και στους μετανάστες καταστηματάρχες	107
3.2.3 Κατοίκηση	110
3.2.3.1 Διαδρομές κατοικίας στην πόλη	110
3.2.3.2 Η κατοίκηση στην Ομόνοια.....	116
3.2.3.3 Γειτονιά, (πολύ)κατοικία και οι σχέσεις.....	122
3.2.4 Ελεύθερος χρόνος.....	127
3.2.5 Κοινότητες & Σύλλογοι	137
3.2.6 Οι θύλακες εθνικοτήτων / κοινωνικών κατηγοριών και οι σχέσεις.....	146
3.2.7 Τόποι κρατικής καταστολής.....	152
3.2.8 Τόποι ρατσιστικών πρακτικών	159
4. Διεκδικήσεις χώρου στην πόλη	164
Παραρτήματα	173
Οδηγός συνέντευξης με μετανάστες	174
Οδηγός συνέντευξης με εκπροσώπους κοινοτήτων / συλλόγων μεταναστών	176
Οδηγός συνέντευξης με Έλληνες καταστηματάρχες της περιοχής.....	178
Συγκεντρωτικός πίνακας πληροφορητών μεταναστών	180
Βιβλιογραφία.....	182

Περίληψη

Με την Ελλάδα να αποτελεί τις τελευταίες δεκαετίες μία από τις βασικές πύλες εισόδου των μεταναστευτικών ρευμάτων προς την Ευρώπη, η Αθήνα διατηρεί μέχρι και σήμερα το ρόλο του πρώτου πόλου έλξης των νέων πληθυσμών. Η ιστορία ανάπτυξης της ελληνικής πρωτεύουσας, έχει δημιουργήσει πρότυπα εγκατάστασης μεταναστών διαφοροποιημένα από αυτά των χωρών του Ευρωπαϊκού Βορρά. Η αστική εξέλιξη αυτή, σε συνδυασμό με τις άτυπες δραστηριότητες της καθημερινής ζωής και τα κοινωνικά δίκτυα, έχει παίξει καθοριστικό ρόλο στους τρόπους ένταξης των μεταναστών στην τοπική κοινωνία, αλλά και στο χαμηλό εθνοφυλετικό διαχωρισμό που χαρακτηρίζει την εγκατάστασή τους στην πόλη.

Το ιστορικό κέντρο της Αθήνας, αποτελεί σημείο συνάντησης του τοπικού με το παγκόσμιο, συνδυάζοντας εδώ και χρόνια το προσωρινό αλλά και το μόνιμο της εγκατάστασης μεταναστών. Οι μεταλλαγές του τόπου αυτού τις τελευταίες δεκαετίες επέτρεψαν την ανάπτυξη πλήθους μεταναστευτικών μικρο-επιχειρήσεων, στεκιών και κοινοτήτων μεταναστών που μέχρι και σήμερα αποτελούν σημεία αναφοράς και τόπους συνάντησης πλήθους εθνοτικών ομάδων αλλά και των νέων υποκειμένων «σε μετάβαση». Στους παραπάνω τόπους, έχουν προστεθεί τα τελευταία χρόνια της κρίσης και κάποιοι νέοι, με ξεκάθαρα κατασταλτικά και συγκρουσιακά χαρακτηριστικά. Η κυρίαρχη ρητορική για το κέντρο της Αθήνας που το χαρακτηρίζει ως γκέτο, έχει μετατραπεί σε κατασταλτική πολιτική και πρακτική μέσω των εφαρμοζόμενων ακραίων μορφών επιβολής στο χώρο. Έτσι, στο σημερινό χωρο-κοινωνικό χάρτη του κέντρου, έχουν προστεθεί τόποι «διωγμού» των μεταναστών είτε από την πλευρά των επίσημων αρχών είτε από αυτήν του ρατσισμού με όρους τοπικού κινήματος.

Η εργασία αυτή, επιχειρεί να διερευνήσει τα συστατικά στοιχεία και τους διαφορετικούς αυτούς τόπους από τους οποίους συγκροτείται το κέντρο της Αθήνας. Τα ερωτήματα που απασχολούν, έχουν να κάνουν αφενός με τους τρόπους που οι διαφορετικοί «θύλακες συναντήσεων» διαντιδρούν μεταξύ τους και αφετέρου με τους τρόπους που συναντιούνται ή και συγκρούονται οι ιστορίες κατοίκησης των μεταναστών με τους θύλακες καταστολής και ρατσιστικής ηγεμονίας. Το αν και πως οι εκάστοτε διεκδικήσεις χώρου οδηγούν στη χάραξη χωρο-κοινωνικών ορίων στο κέντρο της πόλης, πόσο διαπερατά είναι αυτά, και αν οι καθημερινές διαπραγματεύσεις των «συσχετισμών εξουσίας» παράγουν έναν πιο ομογενοποιημένο χώρο και μια πόλη κοινωνικής συγκατοίκησης ή όχι.

Τα παραπάνω ερωτήματα προσεγγίζονται μέσω πρωτογενούς έρευνας πεδίου που υλοποιήθηκε το φθινόπωρο του 2014. Με δεδομένο πως «η μάχη» του κέντρου δεν έχει κριθεί ακόμα, επιχειρείται το ξεδίπλωμα μιας ευρύτερης προβληματικής σχετικά με τη συνεχώς διαπραγματευόμενη έννοια του «ανήκειν» και το κρίσιμο επίκαιρο αίτημα του «δικαιώματος στην πόλη».

Abstract

In the last few decades Greece is one of the main gateways of migration flows into Europe, and consequently Athens is the main city of reception of new populations. The development of the Greek capital historically has created models of immigrant settlement which largely differ from those of the countries of the European North. This urban development, combined with the atypical activities of everyday life and the social networks, has vitally influenced the ways immigrants are integrated in the local society, as well as the low levels of racial discrimination which characterizes their settlement in the city.

The historical centre of Athens is a place where the local and the global are encountered and has been for years a place of both provisional and permanent settlement of immigrants. The transformations of this place in the last decades have allowed the development of a variety of small businesses, hangouts and immigrant communities which up to this day are reference points and places of encounter of a wide range of migrant groups as well as the new subjects “in transition”. Additionally, new places have emerged in the last few years of the economic crisis along with the aforementioned ones, places with clearly suppressive and confrontational characteristics. The dominant discourse suggests that the centre of Athens has been transformed into a ghetto, and this very rhetoric functions as a suppressive policy and practice through the applied extreme ways of enforcement in the place in question. Thus, in today’s socio-spatial map of the city centre, places of immigrant pogroms are included, either on the part of the authorities, or on the part of racism as a local movement.

This work is aimed at investigating the components and the different places which constitute the centre of Athens. The research questions are about the ways the various “enclaves of encounters” interact with each other and the ways the stories of immigrant habitation and “enclaves of suppression” and racist hegemony meet and/or contravene. There is also the question about whether and how the spatial negotiations lead to the establishment of new socio-spatial boundaries in the city centre, to what extent they are penetrable, and whether the everyday negotiations over the “power correlations” produce a more homogenized space and a city of social cohabitation or not.

The above questions are approached through primary field research which was conducted in the autumn of 2014. Since the “battle” of the city centre is still in progress, the unfolding of a broader issue is attempted regarding the constantly negotiable meaning of “belonging” and the crucially timely demand to the “right to the city”.

Εισαγωγή

Ανέκαθεν, η μελέτη του χώρου ήταν κατάλληλο πεδίο εντοπισμού των μεταλλαγών που πραγματοποιούνταν σε κάθε επίπεδο της ζωής, στο εκάστοτε επικρατούν σύστημα. Οι εξελίξεις που χαρακτήρισαν την ιστορία των τελευταίων αιώνων, οικονομικές, κοινωνικές ή πολιτισμικές, αποτυπώθηκαν στις πόλεις, τους μεγαλύτερους πυκνωτές ιστορικών διαδρομών. Τη σημερινή περίοδο που τη χαρακτηρίζει η κρίση σε κάθε επίπεδο και οι κοινωνικο-οικονομικές ανακατατάξεις είναι πιο έντονες από κάθε άλλη φορά, οι πόλεις αποτελούν και πάλι τα πεδία που δέχονται τις παραπάνω τάσεις και μεταλλάσσονται από αυτές ή και τις μεταλλάσσουν. Σε αντιδιαστολή με παλαιότερα, η ακραία κρισιακή συνθήκη εντείνει τη «χωρικοποίηση» των πιέσεων που δέχονται οι πόλεις, είτε αυτές έχουν να κάνουν με τη συρρίκνωση όλο και μεγαλύτερων τμημάτων του πληθυσμού προς τις κατώτερες κλίμακες της κοινωνικής πυραμίδας, είτε με το έκτακτο των πολιτικών και των μέτρων σχεδιασμού που χαράσσονται «από τα πάνω».

Ένα από τα φαινόμενα που ιστορικά έχουν αποτελέσει παράγοντα εκρηκτικού μετασχηματισμού των πόλεων και που κατά τη σημερινή κρίση λαμβάνει εντονότερες διαστάσεις είναι η μετανάστευση. Το καθεστώς «έκτακτης ανάγκης» που συνδέεται με την κρίση, τροφοδοτείται συνεχώς από την - μπολιασμένη με ρατσιστικά χαρακτηριστικά - κυρίαρχη αφήγηση για την ασφάλεια, η οποία με τη σειρά της αποτελεί οδηγό για πλήθος πολιτικών και μέτρων που εφαρμόζονται από τα εξωτερικά σύνορα μέχρι και τα κέντρα των πόλεων της Ελλάδας. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η «εγκληματοποίηση» της μετανάστευσης, σε πανευρωπαϊκό – αν όχι και σε παγκόσμιο – επίπεδο.

Η κατοίκηση των μεταναστευτικών πληθυσμών στην Αθήνα και οι τρόποι με τους οποίους αυτή έχει πραγματοποιηθεί, είχε λάβει τις τελευταίες δεκαετίες συγκεκριμένα χωρικά χαρακτηριστικά. Όπως έχει φανεί από έρευνες, οι τόποι και οι τύποι εγκατάστασης των νέων ομάδων εξαρτώνται από ποικίλους παράγοντες όπως οι δυνατότητες εύρεσης κατοικίας και εργασίας, η επιθυμία ή όχι συνέχισης του ταξιδιού, τα κοινωνικά δίκτυα και οι εγκατεστημένες κοινότητες που έχουν αναπτυχθεί, οι διαφοροποιήσεις ανάλογα με το φύλο, τη χώρα προέλευσης κ.α. Παρά το γεγονός, ότι το στοίχημα της ένταξης των τμημάτων αυτών στην κοινωνία υποδοχής, περνάει πρώτ' απ' όλα από το θεσμικό πλαίσιο και το νομικό καθεστώς στο οποίο υπόκεινται, η ίδια η κατοίκηση του χώρου από τους μετανάστες αποτελεί ένα άτυπο μέσο ένταξης στην κοινωνία υποδοχής, με το χώρο να λειτουργεί ως καταλύτης στη δημιουργία σχέσεων γειννίας και συγκατοίκησης. Αυτό συνήθως φαίνεται να συμβαίνει, μέσω των δραστηριοτήτων της καθημερινής ζωής των μεταναστών, είτε αυτές έχουν να κάνουν με την εργασία, την κατοίκηση, ή τον ελεύθερο χρόνο τους. Έχει φανεί επιπλέον η δημιουργία κοινοτήτων, όχι μόνο μέσω των επίσημων φορέων που διατηρούν τα γραφεία τους στο κέντρο και σε γειτονιές της πόλης, αλλά και με την έννοια των δεσμών και των κοινωνικών δικτύων.

Κατά τη σημερινή συνθήκη της κρίσης, στο χώρο της πόλης εμφανίζονται και εκφράζονται νέου τύπου αντιπαραθέσεις και συγκρούσεις που θέτουν την (έστω άτυπη)

συμβίωση ντόπιων και μεταναστών των προηγούμενων δεκαετιών σε κρίση και συνηγορούν στη μεταλλαγή των τύπων οικειοποίησης του χώρου από τμήματα μεταναστών. Αν τις προηγούμενες δεκαετίες το βασικότερο ερώτημα (τουλάχιστον σε επίπεδο εξαγγελιών) των κρατών, των θεσμών και των αντίστοιχων πολιτικών, ήταν οι τρόποι με τους οποίους μπορεί να επιτευχθεί η κοινωνική ένταξη των μεταναστευτικών πληθυσμών στην εκάστοτε χώρα υποδοχής, αυτό σήμερα έχει ραγδαία αλλάξει. Από τον κυρίαρχο λόγο, αλλά και από τις πολιτικές τις σχετικές με τη μετανάστευση, διαφαίνεται ότι το βασικό ερώτημα και σκοπός των κυρίαρχων οργάνων λήψης αποφάσεων, είναι πλέον αφενός το με ποιους τρόπους θα επιτευχθεί όσο το δυνατό μεγαλύτερη ανακοπή των μεταναστευτικών ρευμάτων και αφετέρου το πώς θα υλοποιηθεί ο διωγμός των «ξένων» από τις περιοχές στις οποίες εγκαθίστανται - δηλαδή τις πόλεις. Εμφανίζονται έτσι νέου τύπου συγκρουσιακές συνθήκες στα κέντρα των πόλεων, που σίγουρα πηγάζουν και από τη φτωχοποίηση των κατοίκων, αλλά κυρίως οφείλονται στις κυρίαρχες κοινοτικές και εθνικές πολιτικές για τη μετανάστευση, την όξυνση του δημόσιου λόγου και την επικράτηση μιας ρητορικής για τη «γκετοποίηση» του κέντρου, τη στοχοποίηση των μεταναστευτικών πληθυσμών που ζουν σε αυτό, καθώς και την ανάδυση για πρώτη φορά στην Αθήνα του ρατσισμού με όρους τοπικού κινήματος.

Ερευνητικά Ερωτήματα | Υπόθεση Εργασίας

Η έρευνα όλων των παραπάνω, είναι σε εξέλιξη εδώ και χρόνια, με πολύτιμες παρακαταθήκες όχι μόνο στην Ευρωπαϊκή αλλά και στην εθνική βιβλιογραφία. Ένα σημαντικό τμήμα της έρευνας αυτής υλοποιημένο κυρίως πριν την έναρξη της κρίσης του 2008, έχει καταπιαστεί με μελέτες περίπτωσης γειτονιών της πόλης, που χαρακτηρίζονται από αυξημένη εγκατάσταση μεταναστευτικών πληθυσμών και μέσα από τη διερεύνηση της καθημερινής ζωής, των δραστηριοτήτων και των αναπτυσσόμενων δεσμών και κοινωνικών δικτύων, έχει εντοπίσει θραύσματα συγκατοίκησης και κοινωνικής ένταξης.

Η κρίση των τελευταίων χρόνων στην Ελλάδα όπως προαναφέρθηκε, εκτός από τις οικονομικές συνέπειες (αυξανόμενη ανεργία, κατάρρευση του κοινωνικού κράτους κλπ) έχει δημιουργήσει και μια ιδιαίτερα οξυμένη κοινωνική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από νέου τύπου ακραίες κοινωνικές συγκρούσεις και περιχαρακώσεις. Οι νέες χωρο-κοινωνικές συνθήκες που δημιουργούνται σε αυτό το πλαίσιο, διαφοροποιούνται από τις αντίστοιχες προ κρίσης και διαμορφώνουν έναν νέο χάρτη της πόλης στον οποίο το ερώτημα της διερεύνησης τάσεων κοινωνικής συγκατοίκησης και άτυπης ένταξης των μεταναστών με το οποίο είχαν καταπιαστεί παλαιότερες έρευνες ξανατίθεται με νέα δεδομένα.

Πλέον μοιάζει το σώμα της πόλης να διαμορφώνεται από ένα αλλιώτικο κολλάζ τόπων και αντίστοιχων συσχετισμών που συχνά βρίσκονται σε πλήρη αντίθεση αν όχι σύγκρουση μεταξύ τους. Από ένα πλέγμα διαφορετικών «τόπων μέσα στην πόλη», «θυλάκων» που ο καθένας συγκεντρώνει διαφορετικά χωρο-κοινωνικά χαρακτηριστικά. Η έννοια των «θυλάκων» όπως χρησιμοποιείται στην παρούσα εργασία δεν αναφέρεται σε τόπους «κλειστούς» και αυστηρώς οριοθετημένους, ούτε σε «γκέτο» που συναντιούνται στη διεθνή βιβλιογραφία. Άλλωστε η εγκατάσταση των μεταναστευτικών πληθυσμών στην Αθήνα, έχει ακολουθήσει πολύ διαφορετική πορεία από αυτήν στις πόλεις του Ευρωπαϊκού και Αμερικάνικου Βορρά και χαρακτηρίζεται από διάχυση και «υπερ-ποικιλότητα», από χαμηλό εθνοφυλετικό διαχωρισμό και από κινητικότητα των μεταναστών μέσα στην πόλη (ειδικότερα των παλαιότερων ρευμάτων). Με το δεδομένο αυτό να ισχύει – όπως φαίνεται – μέχρι και σήμερα, το ενδιαφέρον της εργασίας αυτής στρέφεται γύρω από τις υπαρκτές διαφορές στις επιλογές μεταξύ μεταναστών διαφορετικής εθνικότητας και προέλευσης και στο χωρικό τους αποτύπωμα ειδικά πλησιάζοντας στη μικρότερη κλίμακα ενός συγκεκριμένου τόπου.

Έτσι, ως «θυλάκες» εννοούνται εδώ οι χωρικές συγκεντρώσεις υποκειμένων και δραστηριοτήτων με διαφορετικά χαρακτηριστικά, που συχνά όχι μόνο γειτνιάζουν στην πόλη και το χώρο, αλλά αλληλεπικαλύπτονται ή συγκρούονται μεταξύ τους. Αυτές οι συγκεντρώσεις υποκειμένων και δραστηριοτήτων μπορεί να συγκροτούνται στη βάση ποικίλων στοιχείων, όπως η εθνότητα / χώρα καταγωγής, η γλώσσα, η θρησκεία, η κοινωνική τάξη και το φύλο. Μπορεί να συγκροτούνται όμως και βάσει της ανάγκης των νεοεισερχόμενων για «αφάνεια» στο κέντρο, της ανάγκης εύρεσης εργασίας και κατοικίας – ή συνέχισης του ταξιδιού, των διαδρομών ένταξης, των κοινωνικών δικτύων και των υπαρχουσών κοινοτήτων στην πόλη ή και των συγκρούσεων που πιθανά να

δημιουργούνται ανάμεσα στις διαφορετικές εθνικότητες μεταναστών. Ως «θύλακες» επιπλέον, εννοούνται εδώ και οι τόποι με ξεκάθαρα κατασταλτικά ή και ρατσιστικά χαρακτηριστικά που επηρεάζουν την καθημερινή ζωή των υποκειμένων, αλλά και τους τρόπους εγκατάστασής τους στην πόλη. Οι παραπάνω χωρικές συγκεντρώσεις προσεγγίζονται μέσω της θεώρησης του τόπου ως ανοιχτού, και κρίνονται ως τόποι συνεχώς μεταλλασσόμενοι στο χώρο και το χρόνο.

Το ερώτημα που διερευνά η παρούσα εργασία, είναι το ποιοί είναι αυτοί οι «διαφορετικοί τόποι» που συγκροτούν το κέντρο της Αθήνας σήμερα, μέσα από ποιες διαδικασίες συγκροτούνται αυτοί, ποιες αλληλεπιδράσεις και διεκδικήσεις εντοπίζονται μεταξύ τους (από σχέσεις γειτνίασης μέχρι συγκρούσεις) και εν τέλει αν οι καθημερινές μεταλλαγές και διαπραγματεύσεις των ορίων τους οδηγούν σε μια πόλη κοινωνικής συγκατοίκησης ή όχι.

Από τα παραπάνω, προκύπτουν μια σειρά ειδικότερα ερωτήματα όπως:

Α) Τι διαδικασίες διεκδίκησης χώρου και ηγεμονίας αναπτύσσονται μεταξύ των θυλάκων αυτών, και πώς εκφράζονται αυτές. Με ποιους τρόπους δηλαδή αναδύονται κοινωνικές συγκρούσεις και επιδρούν στην καθημερινή ζωή των υποκειμένων στο χώρο.

Β) Αν οι τόποι αυτοί αλληλεπιδρούν μεταξύ τους σε μια κατεύθυνση ανάπτυξης δεσμών γειτνίασης και συμβίωσης ή σύγκρουσης και πώς αυτοί εκφράζονται μέσω της καθημερινής ζωής στο χώρο. Τι είδους κοινότητες δημιουργούνται στο κέντρο της πόλης, πώς επιδρούν αυτές στις σχέσεις γειτνίασης αλλά και αντίστροφα αν και πώς οι αναπτυσσόμενες σχέσεις και οι δεσμοί οδηγούν και στη δημιουργία κοινοτήτων.

Γ) Πόσο διαπερατά (και με τη χωρική έννοια, αλλά και την κοινωνική) είναι τα όρια μεταξύ «θυλάκων» και τι είδους μεταλλαγές και διαπραγματεύσεις μπορεί να εντοπιστούν. Πώς δηλαδή υλοποιείται η διαπραγμάτευση των ορίων στην καθημερινή ζωή.

Δ) Πώς από αυτές τις οριακές γραμμές, μπορεί να γίνει το πέρασμα στη δημιουργία τόπων συμβίωσης, ανάπτυξης δεσμών και άτυπης ένταξης των «άλλων» στην κοινωνία υποδοχής και εν τέλει αν μπορεί κανείς να μιλήσει για την τάση δημιουργίας ενός νέου πιο ομογενοποιημένου χώρου στο κέντρο της Αθήνας, παραγόμενου από αυτές τις συνεχείς διεκδικήσεις - σε μια κατεύθυνση κοινωνικής και πολύ-πολιτισμικής συγκατοίκησης - ή όχι.

Μεθοδολογική Προσέγγιση

Στην παρούσα εργασία θα επιχειρηθεί η διερεύνηση των παραπάνω ερωτημάτων στο κέντρο της πόλης, με χωρικό πεδίο έρευνας το τμήμα Δυτικά της πλατείας Ομόνοιας. Η περιοχή αυτή αποτελεί κομμάτι του ιστορικού κέντρου της Αθήνας και από παλιά το πιο υποβαθμισμένο, αυτό που συγκέντρωνε ιστορικά τα φτωχότερα τμήματα πληθυσμού και την οικονομικότερη εμπορική αγορά (αν το συγκρίνει κανείς με το ανατολικό τμήμα του εμπορικού τριγώνου). Σήμερα, η περιοχή αυτή έχει μπει αφενός στο επίκεντρο της πλειοψηφίας των πολιτικών σχεδιασμού για το κέντρο της πόλης και αφετέρου στο στόχαστρο ενός ακραίου κυρίαρχου λόγου. Είναι η περιοχή που έχει πρωταγωνιστήσει στη ρητορική για το «άβατο» κέντρο, έχει επανειλημμένα χαρακτηριστεί ως «γκέτο», και έχει αποτελέσει πεδίο προώθησης πολιτικών «ανακατάληψης», αλλά και κατασταλτικών και ρατσιστικών πρακτικών όπως ο «Ξένιος Δίας». Παράλληλα, είναι μια περιοχή με αυξημένα ποσοστά εγκατάστασης μεταναστών και για λόγους εύρεσης κατοικίας αλλά και εργασίας. Η ιστορικότητα της εγκατάστασης μεταναστευτικών πληθυσμών στην περιοχή, εκφράζεται μέχρι σήμερα με το πλήθος μικρο-επιχειρήσεων που έχουν ιδρύσει, των εγκατεστημένων κοινοτήτων και το γεγονός ότι η περιοχή αποτελεί τον κεντρικότερο τόπο «συνάντησης» μεταναστών για όλες σχεδόν τις εθνικότητες που κατοικούν στην Αθήνα και συχνά φιλοξενεί τη μαζική δημόσια συνάθροιση στους δημόσιους χώρους αλλά και στους δρόμους της.

Πέρα από σημείο συνάντησης όλων των παραπάνω χωρο-κοινωνικών χαρακτηριστικών, χρειάζεται για την περιοχή να σημειωθεί και το «μεταβατικό» ή αλλιώς το «προσωρινό» του χαρακτήρα της ως τόπου. Αφενός, αποτελεί τον πρώτο πόλο έλξης των μεταναστών που συγκεντρώνονται εκεί μόλις φτάσουν στη χώρα και πριν προλάβουν να εγκατασταθούν οπουδήποτε αλλού - πριν δηλαδή η παραμονή τους στην πόλη λάβει μόνιμα χαρακτηριστικά. Αφετέρου, αποτελεί τον τόπο στον οποίο εγκαθίστανται οι μετανάστες, στην περίπτωση που σκοπός τους δεν είναι να παραμείνουν στην Ελλάδα αλλά να συνεχίσουν το ταξίδι προς την Ευρώπη, μιας που κοντά στην περιοχή αυτή βρίσκονται διάφοροι σταθμοί μετεπιβίβασης, αλλά και μιας που η αυξημένη συγκέντρωση μεταναστών στην περιοχή, τους βοηθά στην κτήση πληροφοριών για τους τρόπους συνέχισης του ταξιδιού, αλλά και στην αναγκαία ανωνυμία.

Έτσι η περιοχή του κέντρου, συγκεντρώνει χαρακτηριστικά που τη διαφοροποιούν από άλλες γειτονιές του Δήμου της Αθήνας που κατοικούν μετανάστες. Αυτές συνήθως (τουλάχιστον βάσει ερευνών που εκπονήθηκαν προ κρίσης) χαρακτηρίζονταν από έντονα στοιχεία «γειτονιάς» ενώ η εγκατάσταση των μεταναστευτικών πληθυσμών έχει λάβει πιο μόνιμη έκφραση. Παρά την παραπάνω αντίθεση που διαφαίνεται μεταξύ του κέντρου της Αθήνας και των γειτονιών με στοιχεία όπως αυτά που μόλις προαναφέρθηκαν, θα γίνει και εδώ (όπως και στις έρευνες των γειτονιών εκτός του κέντρου) η επιλογή του θεωρητικού εργαλείου της «κοινότητας – γειτονιάς» για την ανάγνωση του χώρου. Ο Forrest το 2004, γράφει πως η ιδέα της γειτονιάς αποτελεί αναγκαστικά μια ρευστή έννοια για τους σκοπούς της εκάστοτε έρευνας και ο προσδιορισμός της ποικίλει ανάλογα με τα ερευνητικά ερωτήματα. Το μόνο που θέτει ως βέβαιο, είναι ότι η έννοια της γειτονιάς, πάντα περιλαμβάνει αναφορές σε κάτι γεωγραφικά προσδιορισμένο, ενώ

ανοιχτό παραμένει το αν η έννοια θα περιλαμβάνει και στοιχεία μη χωρικά ή αλλιώς στοιχεία κοινότητας.

Έτσι στην παρούσα εργασία θα αποτελέσει στόχο η διερεύνηση των σχέσεων που μπορεί να δημιουργούνται σε αυτό το χωρικό επίπεδο, όπου τα χαρακτηριστικά της «γειτονιάς» ως τόπου, δεν υπάρχουν και άρα η μελέτη της «γειτνίασης» ως σχέσεις δηλαδή της «γειτονιάς», κρίνεται πολύπλοκη. Προκρίνεται λοιπόν ως ενδιαφέρων, ο εντοπισμός «γειτονιάς» (δεσμών – κοινότητας), χωρίς απαραίτητα την ύπαρξη γειτονιάς (τόπος) ή έστω αυτό μένει να αποδειχθεί στη συνέχεια.

Στην παραπάνω κατεύθυνση προστίθενται δύο ακόμα θεωρητικά εργαλεία, αυτό της «καθημερινής ζωής» και αυτό της άποψης του «τόπου ως ανοιχτού». Η επιλογή της «καθημερινής ζωής», γίνεται και στην παρούσα εργασία καθώς μέσω αυτής δεν αναλύονται μονάχα σχέσεις «επανάληψης» αλλά και η αντίσταση και ανανέωση, η διεκδίκηση του «δικαιώματος στην πόλη». Μέσα από την καθημερινή ζωή οι άνθρωποι αποκτούν εμπειρίες που τους επιτρέπουν να κατανοούν αλλά και συχνά να ανατρέπουν τους εκάστοτε συσχετισμούς δύναμης. Σύμφωνα με τη Massey, οφείλουμε να αναγνωρίσουμε το χώρο ως προϊόν αλληλοσυσχετισμών, το οποίο συνίσταται μέσα από αλληλεπιδράσεις, ως τη σφαίρα πιθανότητας ύπαρξης της πολλαπλότητας και ως διαρκώς υπό κατασκευή (Massey, 1994). Το κέντρο της Αθήνας, με βάση την παραπάνω θεωρητική ανάλυση για τον τόπο ως «ανοιχτό» και προσωρινό μοιάζει να συνιστά το ιδανικότερο σημείο συνάντησης του τοπικού με το παγκόσμιο. Και αυτό για δύο λόγους: επειδή αφενός μπορεί να ιδωθεί ως «πύλη εισόδου προς ολόκληρη την Ευρώπη», και αφετέρου επειδή οι –όπως φαίνεται – εγκατεστημένες κοινότητες σε αυτό (με την κυριολεκτική έννοια της εγκατάστασης), αποτελούν το μέσο σύνδεσης του τοπικού με το παγκόσμιο, με την κοινότητα να αποτελεί τον τρόπο περάσματος από τη μία κλίμακα στην άλλη στο χώρο (υπερτοπικά δίκτυα και ροές και παράλληλη ύπαρξη τοπικών δεσμών).

Υποκείμενα διερεύνησης, είναι οι μεταναστευτικοί πληθυσμοί οι εγκατεστημένοι στη συγκεκριμένη περιοχή, με τις όποιες διαφοροποιήσεις τους ανά εθνικότητες, φύλο και πρόθεση εγκατάστασης. Πρόκειται για μεταναστευτικά ρεύματα κυρίτερα από τις χώρες της Νότια Ασίας και της Βόρειας Αφρικής, τα νεότερα δηλαδή ρεύματα μετανάστευσης. Στην πλειοψηφία τους, οι ομάδες αυτές χαρακτηρίζονται από το πρόσφατο του ερχομού στη χώρα, το ανδρικό φύλο, το νεαρό της ηλικίας, τη μετανάστευση χωρίς οικογένεια, το άγνωστο της διάρκειας παραμονής, την επιθυμία συνέχισης του ταξιδιού προς την Ευρώπη και σε σημαντικό βαθμό την εγκατάσταση στο κέντρο (και λιγότερο στις γειτονιές) της Αθήνας. Οι μετανάστες αυτοί, σε αντίθεση με παλιότερες εθνικότητες μεταναστών (π.χ. Αλβανοί, Βούλγαροι, Ρώσοι κλπ) δεν έχουν προλάβει – ή μήπως έχουν; - να ενταχθούν στην «ντόπια» κοινωνική συνθήκη. Επιπλέον, και πιθανά και για αυτόν ακριβώς τον λόγο, δεν έχουν αποτελέσει – έως σήμερα – αντικείμενο πολλών ερευνών. Παράλληλα, είναι ιδιαίτερα εμφανής στην περιοχή, η κατοίκηση του χώρου από ομάδες μεταναστών με διαφορετικά χαρακτηριστικά, με διαφορές ως προς το φύλο, τους χρόνους κατοίκησης του συγκεκριμένου τόπου, και τις δραστηριότητες. Σημειώνεται σε αυτό το σημείο, πως στην παρούσα εργασία στον όρο «μετανάστης» συγκαταλέγονται

και οι οικονομικοί μετανάστες αλλά και οι πρόσφυγες που αναζητούν άσυλο¹, παρόλο που αποτελούν ομάδες με ξεχωριστά κίνητρα μετανάστευσης. Αυτό γίνεται καθώς εδώ ενδιαφέρει η μελέτη της εγκατάστασης των νέων πληθυσμών συνολικά, άσχετα με τους λόγους που τους οδήγησαν στην επιλογή του ταξιδιού. Επιπλέον, εδώ δεν διαχωρίζονται οι μετανάστες σε «νόμιμους» και «παράνομους» (απαράδεκτος διαχωρισμός που γίνεται και από τα Μ.Μ.Ε. αλλά και από την πολιτεία) με εξαίρεση την επισήμανση του καθεστώτος των «χωρίς χαρτιά» στις περιπτώσεις που αυτό αποτελεί σημαντικό παράγοντα για τις δραστηριότητες της καθημερινής τους ζωής. Τέλος, αντικείμενο διερεύνησης θα αποτελέσουν και οι ντόπιοι που κυρίως εργάζονται – ή και ζουν - στην περιοχή που - παρά την κυρίαρχη αφήγηση η οποία προκρίνει ότι έχουν «διωχθεί» λόγω της εμφάνισης των μεταναστών - συνεχίζουν να βρίσκονται εγκατεστημένοι σε αυτήν. Στόχος δεν είναι μονάχα η παρατήρηση και ανάλυση των χωρικών αποτυπωμάτων των δραστηριοτήτων της καθημερινής ζωής του κάθε υποκειμένου που προαναφέρθηκε ξεχωριστά, αλλά κυρίως ο εντοπισμός των σχέσεων που πιθανά να δημιουργούνται μεταξύ τους, των κοινωνικών δικτύων, των κοινοτήτων και των συγκρούσεων.

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε, χωρίζεται σε τρία στάδια χρησιμοποιώντας κάθε φορά αντίστοιχα εργαλεία όπως αναφέρονται στη συνέχεια.

Το πρώτο στάδιο, είναι αυτό της δευτερογενούς έρευνας. Αυτή ξεδιπλώνεται σε τρία διαφορετικά επίπεδα: Το πρώτο είναι η μελέτη βιβλιογραφίας που διαπραγματεύεται ζητήματα όπως αυτά της μετανάστευσης, της εγκατάστασης των μεταναστών στην πόλη της Αθήνας, αλλά και της ιστορικής κοινωνικής και οικιστικής εξέλιξης του τόπου που αποτελεί το πεδίο της έρευνας δηλαδή του κέντρου της Αθήνας. Ερευνάται η υπάρχουσα βιβλιογραφία και οι έρευνες που μέχρι τώρα έχουν πραγματοποιηθεί σχετικά με την εγκατάσταση των μεταναστευτικών πληθυσμών στο κέντρο, τους λόγους της επιλογής τους, την καθημερινότητά τους και τα δίκτυα που δημιουργούν μεταξύ τους. Το δεύτερο, έχει να κάνει με την ανάπτυξη των θεωρητικών εργαλείων που δομούν την οπτική της ερευνητικής πορείας, που όπως προαναφέρθηκε είναι η συζήτηση για τις σχέσεις «κοινότητας – γειτονιάς», καθώς και το μεθοδολογικό εργαλείο της καθημερινής ζωής. Το τρίτο, καταπάνεται σε μεγάλο βαθμό με τον ελληνικό τύπο (εφημερίδες, διαδίκτυο) όπου αποτυπώνεται η κυρίαρχη ρητορική για το κέντρο, αλλά και οι εφαρμοζόμενες και σχεδιαζόμενες πολιτικές. Ο ιδιαίτερα επίκαιρος χαρακτήρας του ερωτήματος, πέραν του ότι το καθιστά ενδιαφέρον, αποτελεί παράλληλα και σημαντικό περιορισμό, καθώς οι έρευνες που έχουν ασχοληθεί με αντίστοιχα ζητήματα είναι λίγες.

Κατά το δεύτερο στάδιο, έγινε έρευνα και απεύθυνση σε διάφορους οργανισμούς με σκοπό τη συλλογή στοιχείων. Η μη πλήρης δημοσίευση των στοιχείων της απογραφής του 2011 έως σήμερα, αλλά και η μη παραχώρηση λεπτομερών στοιχείων από την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛ.ΣΤΑΤ.) αποτελεί ένα δεδομένο που χρειάζεται να επισημανθεί, κυρίως σε ότι αφορά την επικαιρότητα των στοιχείων που

¹ Σε ότι αφορά τους όρους «οικονομικός μετανάστης» και «πρόσφυγας» σημειώνεται πως οικονομικός μετανάστης είναι αυτός που υποκινείται για το ταξίδι από οικονομικούς λόγους και προς την ανεύρεση καλύτερης τύχης ενώ ο πρόσφυγας είναι εκείνος που εξαναγκάζεται φοβούμενος για τη ζωή του να εγκαταλείψει τη χώρα όπου διέμενε.

χρησιμοποιούνται για τις ανάγκες της εργασίας, δηλαδή αυτών της απογραφής του 2001. Τα πιο συγκεκριμένα δημογραφικά στοιχεία που παρουσιάζονται στην εργασία σε ότι αφορά την περιοχή μελέτης, βασίζονται σε έρευνα των Αράπογλου Β., Καβουλάκος Κ.Ι., Κανδύλης Γ., Μαλούτας Θ. (2009) αλλά και στην παραχώρηση ειδικότερων στοιχείων για την περιοχή, από τον Γ. Κανδύλη και το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (Ε.Κ.Κ.Ε.), κατά το 2011. Το Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθηνών (Ε.Β.Ε.Α.) παραχώρησε επίσης πλήρη στατιστικά στοιχεία σχετικά με τους εγγεγραμμένους επιχειρηματίες στην περιοχή μελέτης (προσδιορισμένη βάσει Ταχυδρομικών Κωδίκων). Τα στοιχεία αυτά αφορούσαν εγγραφές στο μητρώο μελών του Ε.Β.Ε.Α. κατά τα έτη 2010 και 2014 και ήταν κατηγοριοποιημένα βάσει αντικειμένου της επιχείρησης, τμήματος (υπηρεσίες ή εμπόριο), διεύθυνση, ημερομηνία ίδρυσης της επιχείρησης και εθνικότητας του ιδιοκτήτη ή του υπευθύνου αυτής. Τέλος στοιχεία χρήσιμα για την έρευνα αντλήθηκαν και μέσω του διαδικτύου από άλλες πηγές όπως η ιστοσελίδα του Δήμου Αθήνας (για την διερεύνηση εγκαταστάσεων υπηρεσιών στο κέντρο που αφορούν μεταναστευτικούς πληθυσμούς), η ιστοσελίδα του ploigos.gr (για την διερεύνηση εγκατάστασης δημοσίων υπηρεσιών αλλά και υπηρεσιών που αφορούν τους μετανάστες όπως τα καταστήματα «Money Transfer»), αλλά και άλλες όπως οι ιστοσελίδες δικτύων υποστήριξης των μεταναστευτικών πληθυσμών από όπου αντλήθηκαν πληροφορίες για τις κοινότητες αλλά και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσής τους κ.α.

Το τρίτο στάδιο της ερευνητικής πορείας, αποτέλεσε η πρωτογενής εμπειρική έρευνα. Τα κυριότερα εργαλεία με τα οποία εκπονήθηκε, ήταν αυτά των συνεντεύξεων και των επιτόπιων «ξεναγήσεων» με κάποιους από τους πληροφορητές. Επιπρόσθετα, έγιναν και προσωπικές επιτόπιες διερευνήσεις στην περιοχή μελέτης σε διαφορετικές ώρες αλλά και μέρες της εβδομάδας, με έναρξη την άνοιξη του 2014 και αύξηση της έντασής τους κατά το φθινόπωρο της ίδιας χρονιάς. Πιο συγκεκριμένα, τρεις από τις επιτόπιες διερευνήσεις πραγματοποιήθηκαν μέσω της «ξενάγησής» μας στην περιοχή από τρεις από τους πληροφορητές, τον Abdul από την Αλγερία, τον Zarif από τη Συρία και τον Nasir από το Πακιστάν, με την διαδρομή να έχει επιλεγεί από τους ίδιους. Και οι τρεις πληροφορητές σχετίζονταν με την περιοχή είτε μέσω των επιλογών κατοίκησης τους, είτε μέσω των δραστηριοτήτων του ελεύθερου χρόνου τους. Η επιλογή τους αποτέλεσε στοιχείο εξαιρετικά ενδιαφέρον που αναλύεται στη συνέχεια, το ίδιο και οι επισημάνσεις τους κατά την «ξενάγηση» στους τόπους καθημερινότητάς τους.

Συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν με τρεις «ομάδες» υποκειμένων που ενδιαφέρουν για την παρούσα εργασία: Μετανάστες των εθνικοτήτων που προαναφέρθηκαν, μετανάστες – εκπροσώπους Συλλόγων μεταναστών και Έλληνες επιχειρηματίες της περιοχής.

Πιο συγκεκριμένα, πραγματοποιήθηκαν εννέα συνεντεύξεις με μετανάστες. Οι πληροφορητές αυτοί ήταν όλοι άνδρες και ενώ υπήρχε πρόθεση για 10^η συνέντευξη με γυναίκα μετανάστρια από το Μαρόκο, κάτοικο της περιοχής, δεν επετεύχθη. Οι δύο από τους εννέα, έδωσαν συνέντευξη μαζί με φίλο / φίλους τους που πρωτοβουλιακά κάλεσαν, με τους τελευταίους - παρόλο που οι αφηγήσεις τους καταγράφηκαν - να μην προσμετρώνται στους πληροφορητές. Οι εννέα αυτοί πληροφορητές έχουν ηλικίες από

18 έως 45 ετών και κάθε ένας από αυτούς, σχετίζεται με διαφορετικό τρόπο με την περιοχή μελέτης. Συγκεκριμένα, οι δύο από αυτούς κατοικούν στην περιοχή, άλλοι δύο εργάζονται σε αυτήν και οι υπόλοιποι πέντε «συχνάζουν» εκεί κατά τον ελεύθερο χρόνο τους. Η διαδικασία των συνεντεύξεων βασίστηκε οδηγούς συνέντευξης και επιδίωκε την αφήγηση των μεταναστών για διάφορα κεφάλαια της ζωής τους όπως οι δραστηριότητες της καθημερινής τους ζωής, οι επιλογές εγκατάστασής τους στην πόλη, οι τρόποι «επιβίωσης» που έχουν αναπτύξει και τα προβλήματα και οι δυσκολίες που οι ίδιοι εντοπίζουν, όλα βάσει των ερευνητικών ερωτημάτων που απασχολούν σε αυτήν την εργασία.

Σε ότι αφορά τις συνεντεύξεις με εκπροσώπους Συλλόγων μεταναστών, πραγματοποιήθηκαν δύο· η πρώτη με εκπροσώπους του «Πολιτιστικού Συλλόγου Μπαγκλαντές Ντοέλ» και η δεύτερη με εκπρόσωπο του «Συλλόγου Ελεύθεροι Σύριοι». Υπήρξε πρόθεση για συνέντευξη με μέλος της «Πακιστανικής Κοινότητας» αλλά επίσης δεν έγινε εφικτή για τεχνικούς λόγους. Η επιλογή των παραπάνω πληροφορητών έγινε με κριτήριο την εθνικότητα αλλά και τον τόπο εγκατάστασης. Επιλέχθηκαν εθνικότητες κοινές αφενός με κάποιους από τους πληροφορητές (Σύριοι) και αφετέρου κοινές με τους μετανάστες που δημογραφικά αποτελούν σχετικές πλειοψηφίες στην περιοχή του κέντρου της Αθήνας που μελετάται (Μπαγκλαντεσιανοί). Επιπλέον σημειώνεται πως η παλαιότερη εγκατάσταση των γραφείων του «Πολιτιστικού Συλλόγου Μπαγκλαντές Ντοέλ» στην περιοχή μελέτης, αποτέλεσε ακόμα ένα κριτήριο επιλογής του συγκεκριμένου πληροφορητή.

Τέλος, συνεντεύξεις με Έλληνες επιχειρηματίες της περιοχής έγιναν επίσης δύο βάσει ημιδομημένου οδηγού συνέντευξης, ενώ πραγματοποιήθηκαν και κάποιες σύντομες συζητήσεις κατά τις επιτόπιες επισκέψεις στην περιοχή, με τρεις ακόμα Έλληνες καταστηματάρχες.

Η κατάληξη της εργασίας σίγουρα δε θα μπορούσε να χαρακτηρίζεται από βέβαια συμπεράσματα, αλλά κυρίως από όλα τα παραπάνω ερωτήματα. Οι παρατηρήσεις στις οποίες καταλήγει η εργασία, δεν είναι μόνιμες και στατικές, όπως άλλωστε δεν είναι και οι πολιτικές αλλά και η ίδια η μετανάστευση. Τα ερωτήματα όμως που διατυπώνονται, έχουν να κάνουν τελικά με το όραμα μιας πολύ-πολιτισμικής πόλης και το κατά πόσο η έστω και άτυπη διεκδίκησή της μέσα από την κατοίκηση του αστικού χώρου, μπορεί να φέρνει το ζητούμενο αυτό λίγο πιο κοντά στο εφικτό.

1. Πόλεις και Μετανάστευση

1.1 Μετανάστευση και Πολιτικές

1.1.1. Μετανάστευση και οι χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου

Δεν είναι εύκολο να ξεκινήσει κανείς να αναφέρεται στη μετανάστευση συνολικά, καθώς αποτελεί ένα φαινόμενο με ιστορία αντίστοιχη με αυτήν της ανθρωπότητας. Ένα φαινόμενο που έχει χαρακτηρίσει όλες σχεδόν τις χώρες του κόσμου – είτε ως χώρες αποστολής, είτε ως χώρες υποδοχής μεταναστών – και που σε κάθε ιστορική περίοδο λαμβάνει διαφορετική μορφή, ένταση και χαρακτηριστικά. Εύκολα θα μπορούσε κανείς σε ένα πρώτο επίπεδο να διακρίνει κάποιες ιστορικές περιόδους κατά τις οποίες οι μετακινήσεις των πληθυσμών λαμβάνουν διαφορετικά χαρακτηριστικά, με πρώτη αυτήν μέχρι τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο κατά την οποία τα μεταναστευτικά ρεύματα κατευθύνονταν προς τη Βόρειο και Νότιο Αμερική και οι Ευρωπαϊκές χώρες αποτελούσαν χώρες «αποστολής» πληθυσμών. Οι μεταναστευτικές κινήσεις μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, με αφετηρία την Ευρώπη αλλά και τις αναπτυσσόμενες χώρες της Ασίας, της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής κατευθύνονται προς τις δυτικοευρωπαϊκές χώρες, τις ΗΠΑ ξανά, τον Καναδά, την Αυστραλία ή και τις χώρες του Ευρωπαϊκού Βορρά στα πλαίσια της εκβιομηχάνισής τους (Εμκε-Πουλοπούλου, 2007). Από το 1980 και μετά, μέχρι και τις αρχές του 21^{ου} αιώνα, οι νοτιο-ευρωπαϊκές χώρες που μέχρι πρότινος αποτελούσαν χώρες αποστολής, μετατρέπονται σε χώρες υποδοχής νέων μεταναστευτικών πληθυσμών. Σήμερα, υπάρχει η εκτίμηση ότι τα μεταναστευτικά ρεύματα τουλάχιστον προς τις νοτιο-ευρωπαϊκές χώρες τείνουν να μειώνονται ακολουθώντας το γενικό σχήμα μιας σχετικής αυτορρύθμισης ανάλογα με την ανάπτυξη αλλά και τις κρίσεις του συστήματος.

Σε ότι αφορά τις αιτίες των μεταναστεύσεων και των μεταλλαγών τους, με βάση ένα γενικό σχήμα θα μπορούσε να σημειωθεί πως αυτές βρίσκονται στην ίδια τη φύση και τη δομή του καπιταλιστικού συστήματος. Η εξάπλωση και οι μεταλλάξεις του καπιταλισμού, οι άνισες αναπτυξιακές ταχύτητες, η εκβιομηχάνιση και η αστικοποίηση, με τις κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες που εγκαθίδρυσαν, αλλά και η ανάπτυξη μιας «δευτερεύουσας» αγοράς εργασίας στις χώρες του Παγκόσμιου Νότου, αποτελούν καίριους παράγοντες των μεταλλαγών των μεταναστευτικών ροών. «Οι μεταναστεύσεις της νεότερης και σύγχρονης εποχής συνδέονται άμεσα με την ένταξη των τοπικών κοινοτήτων και των εθνικών οικονομιών στις παγκόσμιες οικονομικές και πολιτικές σχέσεις. Οι σχέσεις ισχύος που εδραιώθηκαν σταδιακά από το 16^ο αιώνα κι ύστερα με φυσική και συμβολική βία και η επιβολή της Ευρώπης – και από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα και της Βόρειας Αμερικής – ως ηγεμονικής δύναμης σε πλανητικό επίπεδο επηρέασαν και εξακολουθούν έως σήμερα να επηρεάζουν τη γένεση, την κατεύθυνση και τις μορφές των διεθνών μεταναστεύσεων» (Βεντούρα, 2006: 84). Την ίδια στιγμή βέβαια, ιστορικά ίσχυε και το αντίστροφο· ο εξαναγκασμός δηλαδή των μεταναστευτικών κινήσεων ως αναγκαιότητα για την οικονομική ανάπτυξη (Γκορίτσας, 2009). Πέρα από τα παραπάνω, σημαντικό ρόλο παίζουν και οι έντονες διαφοροποιήσεις στα δημογραφικά χαρακτηριστικά χωρών που αποτελούν χώρες αποστολής/ υποδοχής μεταναστών με τα μεταναστευτικά ρεύματα να έρχονται συχνά να καλύψουν το χάσμα αυτών των

διαφορών². Τα προηγούμενα, σε συνδυασμό με τις εμπόλεμες καταστάσεις σε διάφορες χώρες, τα καταπιεστικά συστήματα εξουσίας, τις εξεγέρσεις και τη φτώχεια που είναι παγκοσμίως διαδεδομένη οδηγούν εκατοντάδες χιλιάδες ανθρώπους, να αφήνουν τις χώρες καταγωγής τους και να ταξιδεύουν πολλά χιλιόμετρα μακριά.

«Σύμφωνα με πρόσφατες αναλύσεις των δεδομένων των μεταναστευτικών κινήσεων στον ευρωπαϊκό και διεθνή χώρο, περίπου 214 εκατομμύρια ανθρώπων ζουν παγκοσμίως εκτός των συνόρων της χώρας καταγωγής τους, αναζητώντας ένα επαρκές επίπεδο διαβίωσης. Όσον αφορά στην Ε.Ε., τα σχετικά στοιχεία για το 2010 αναφέρουν ότι σε σύνολο 501 εκατομμυρίων πληθυσμού, περίπου 32,4 εκατομμύρια είναι μετανάστες (6,5% του συνολικού πληθυσμού) και περίπου 20,1 εκατομμύρια προέρχονται από τρίτες εκτός Ε.Ε. χώρες (4% του συνολικού πληθυσμού). Σε σχέση με την Ελλάδα, σύμφωνα με πρόσφατη καταμέτρηση του ΥΠΕΣ (9/2011), οι νόμιμοι μετανάστες ανέρχονται στους 621.178, ενώ ο αριθμός των παράνομων μεταναστών «εκτιμάται ότι ανέρχεται στους 450.000 περίπου το 2011» (Βαρουξή και Σαρρή, 2012: 17).

Η Ευρώπη ιστορικά όπως προαναφέρθηκε, αποτέλεσε ήπειρο αποστολής μεταναστών. Ήταν η –μέχρι πρότινος - οικονομική ανάπτυξη σε συνδυασμό με τη γήρανση του πληθυσμού και την ένταξη των χωρών του Ευρωπαϊκού Νότου στην Ε.Ο.Κ. τη δεκαετία του 1980, κάποιιοι από τους λόγους που οι χώρες αυτές άρχισαν να μετατρέπονται σε χώρες υποδοχής μεταναστευτικών πληθυσμών από την Αφρική και την Ασία (και αργότερα από τη Λατινική Αμερική και την Ανατολική Ευρώπη). Άλλοι σημαντικοί παράγοντες ήταν η φύση των συνόρων τους και η εγγύτητά τους με χώρες στις οποίες σημειώθηκαν μεγάλες πολιτικές και οικονομικές ανατροπές ή και πολεμικές συγκρούσεις (Βεντούρα, 2006). «Οι μεγάλες ακτογραμμές και τα νησιά στην Ελλάδα και στην Ιταλία είναι δύσκολο να ελεγχθούν και αποτελούν μέρη εύκολα προσβάσιμα με πλοίο, ανοιχτά σε «παράνομες» αφίξεις από την Αλβανία, την Τουρκία, και τη Βόρεια Αφρική. Από την άλλη, τα βόρεια ορεινά τους σύνορα (τα ιταλο-σλοβενικά και ελληνοαλβανικά σύνορα), όπου ο έλεγχος σε όλο το μήκος τους είναι ιδιαίτερα δύσκολος, είναι και αυτά εύκολα προσπελάσιμα» (Λαμπριανίδης και Λυμπεράκη, 2001: 75).

Βέβαια, σημαντικοί παράγοντες μετατροπής των χωρών του Ευρωπαϊκού Νότου σε χώρες υποδοχής ήταν και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των οικονομιών τους. Η ζήτηση ευέλικτης εργασίας λόγω της μεγάλης ανάπτυξης του τριτογενή τομέα, του μεγάλου μεγέθους της ανεπίσημης οικονομίας αλλά και των μικρών οικογενειακών επιχειρήσεων αποτελεί ένα χαρακτηριστικό στοιχείο. Άλλωστε, οι «άτυπες»³ δραστηριότητες σε ότι

² Σύμφωνα με παλαιότερα στοιχεία, οι δημογραφικές τάσεις στη Ευρώπη προκαλούν συρρίκνωση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού. Έχει υπολογιστεί ότι η Γερμανία, για να διατηρήσει σταθερό το ποσοστό του πληθυσμού της που βρίσκεται σε ηλικία εργασίας από σήμερα μέχρι το 2050 (με τον σημερινό αριθμό γεννήσεων), θα πρέπει να εισάγει 487.000 μετανάστες το χρόνο, ώστε να μπορέσει να συνεχίσει σε ανάλογους ρυθμούς ανάπτυξης. Η Γαλλία χρειάζεται 109.000 το χρόνο και η Ε.Ε. στο σύνολό της 1,6 εκατομμύρια (Λαμπριανίδης και Λυμπεράκη, 2001). Βγαίνει έτσι το συμπέρασμα ότι χωρίς μετανάστες «μημεδαπούς» και «αλλοδαπούς» δεν μπορεί να υπάρξει οικονομική ανάπτυξη· πολύ περισσότερο, δεν μπορεί να υπάρξει καπιταλιστική οικονομική ανάπτυξη.

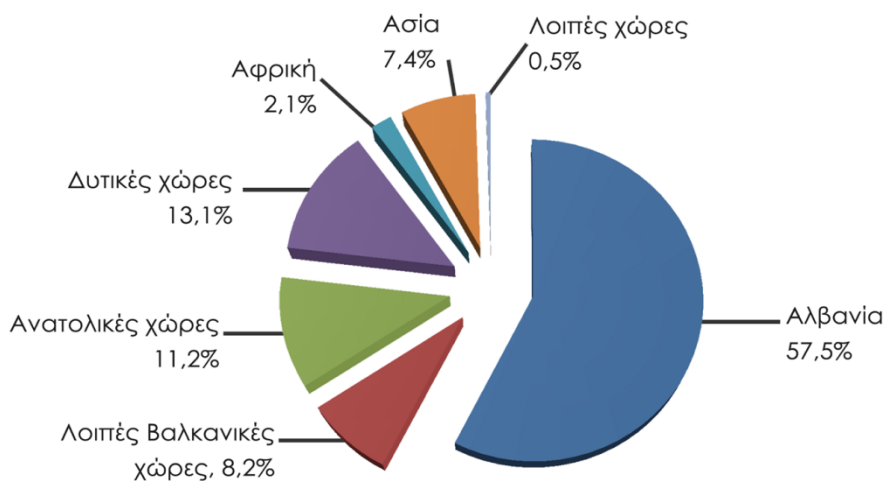
³ «Οι άτυπες δραστηριότητες και πρακτικές δεν είναι σημάδι ‘υπανάπτυξης’, δεν τοποθετούνται στο επίπεδο της ‘κοινωνικής ανομίας’ και δεν αφορούν αποκλειστικά τους μετανάστες και τις μετανάστριες, αλλά μάλλον απολαμβάνουν ευρεία κοινωνική αποδοχή. [...] Το άτυπο μπορεί να λειτουργήσει θετικά στην αρχή, ως ένα

αφορά τις οικονομίες των χωρών της Νότιας Ευρώπης αποτελούν εδώ και χρόνια σημαντικό χαρακτηριστικό τους, μέσω του οποίου πολλές κοινωνικές ομάδες κατάφεραν να βρουν τρόπους ένταξης και στην αγορά εργασίας αλλά και στην κοινωνία συνολικά. «Οι ιδιαίτερα χαμηλοί μισθοί, των μεταναστών-στριών προσέφεραν στους τεχνολογικά καθυστερημένους τομείς των οικονομιών της Νότιας Ευρώπης το μόνο τρόπο επιβίωσής τους σε μια εποχή έντονου οικονομικού ανταγωνισμού. Η φθηνή και ευέλικτη εργατική δύναμη των μεταναστών, που ζούσαν σε καθεστώς παρανομίας ή ημιπαρανομίας για αρκετά χρόνια, αν όχι μέχρι σήμερα φάνηκε ιδιαίτερα επωφελής στη γεωργία, στις κατασκευές, στις βιοτεχνίες, στον τουρισμό, στην αλιεία, στην εμπορική ναυτιλία, στις οικιακές εργασίες και στη φροντίδα παιδιών ή ανήμπορων, καθώς και στη βιομηχανία του σεξ και γενικότερα στη δευτερεύουσα και ανεπίσημη αγορά εργασίας» (Βεντούρα, 2006: 112). Παράλληλα, η άνοδος του μορφωτικού και βιοτικού επιπέδου των ντόπιων κατοίκων με την ως αποτέλεσμα μεταλλαγή των επαγγελματικών προσδοκιών τους, δημιούργησε έλλειψη εργατικών χεριών καθώς πολλοί κλάδοι που στερούνταν κύρους, που ήταν κακοπληρωμένοι και προσωρινοί, σταμάτησαν να προτιμούνται. Η άρνηση των ντόπιων να κάνουν κάποιες εργασίες εξηγεί επίσης και το φαινομενικά παράδοξο της προσέλκυσης μεταναστών εργατών στις νοτιο-ευρωπαϊκές χώρες την ίδια στιγμή που αυτές πλήττονταν από την ανεργία.

Στα παραπάνω πλαίσια από τη δεκαετία του 1980, η Ελλάδα αποτελεί μία βασική χώρα υποδοχής μεταναστευτικών πληθυσμών. Τα πρώτα ρεύματα μετανάστευσης γίνονται αισθητά από το 1970 και μετά, με την παλιννόστηση αρχικά μεταναστών από τη Δυτική Ευρώπη και την Αμερική. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 η χώρα (και ιδιαίτερα το βόρειο τμήμα της) ξεκινά να δέχεται και οικονομικούς μετανάστες οι οποίοι αφενός δεν ήταν πολυάριθμοι, αφετέρου επρόκειτο κυρίως για «νόμιμους» μετανάστες (μέσω υπογραφής σχετικών συμβάσεων). Σε αυτούς συγκαταλέγονταν και μετανάστες και μετανάστριες από τις Φιλιππίνες, το Πακιστάν, την Πολωνία, την Αίγυπτο, το Ιράκ, την Τουρκία (κυρίως Κούρδοι πρόσφυγες). Εκτός από τους αλλογενείς μετανάστες και πρόσφυγες η Ελλάδα έχει δεχτεί μεγάλους αριθμούς ομογενών, όπως οι προερχόμενοι από την Αλβανία και οι Πόντιοι από την πρώην Σοβιετική Ένωση. Ωστόσο, μέχρι τη δεκαετία του '90 η χώρα δε γνώρισε σημαντικά επίπεδα ξένου πληθυσμού (Λαμπριανίδης και Λυμπεράκη, 2001). Ήταν κατά τη δεκαετία 1991-2001 που ο πληθυσμός ξένης υπηκοότητας σημείωσε ραγδαία αύξηση, η οποία φάνηκε και στην αντίστοιχη απογραφή. Εδώ άλλωστε, έχει επιχειρηματολογηθεί ότι τοποθετείται η έναρξη της μετατροπής της Ελλάδας σε χώρα υποδοχής μεγάλου αριθμού μεταναστευτικών ρευμάτων (όπως έγινε στις υπόλοιπες χώρες της Νότιας Ευρώπης που προαναφέρθηκε). Διαφοροποιείται επίσης, και ο χαρακτήρας των εισροών προσλαμβάνοντας διαστάσεις οικονομικής μετανάστευσης με σκοπό την αναζήτηση απασχόλησης. Εκατοντάδες χιλιάδες μετανάστες από χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (Αλβανία, Βουλγαρία, Ρουμανία), αλλά και της Μέσης Ανατολής (Αίγυπτο, Ιράκ, Συρία κλπ) και της Ασίας (Φιλιππίνες, Ινδία, Πακιστάν), διασχίζουν τα σύνορα αναζητώντας δουλειά και μια καλύτερη τύχη (Βαΐου (επιστ. υπεύθ.), 2007).

πλαίσιο μέσα στο οποίο είναι εφικτή η εξασφάλιση εισοδήματος και η επιβίωση» (Βαΐου (επιστ. υπεύθ.), 2007: 10).

Βάσει των στοιχείων της απογραφής του 2001, η μετανάστευση προς την Ελλάδα σήμερα προέρχεται κυρίως από χώρες της Βαλκανικής, Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης, από την Ασία και την Αφρική. Στο σύνολο των μεταναστών οι περισσότεροι είναι Αλβανοί. Εκτός Ευρώπης, οι περισσότεροι μετανάστες προέρχονται από τη Νότια Ασία, την Μέση Ανατολή και λιγότεροι από την Αφρική. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα στοιχεία του 2001, οι μετανάστες από την Αλβανία φτάνουν το 51%, και ακολουθούν αυτοί από την Πολωνία (3.4%), τη Ρωσία (3.3%), τη Βουλγαρία (3.1%), τη Ρουμανία (2.9%), την Ουκρανία (2.8%) και τη Μολδαβία (1.1%). Από την άλλη οι ομάδες από την Ινδική χερσόνησο συγκεντρώνουν τα εξής ποσοστά: από το Πακιστάν (2.5%), από το Μπαγκλαντές (1.10%) και οι Ινδοί (0.70%) (Kandilys & Maloutas, 2012).

Ποσοστά μεταναστευτικών πληθυσμών βάσει εθνικότητας στην Ελλάδα.

Πηγή: Ζιώμας, Δ., Καππής, Χ, Παπαλιού, Ο., Παπαπέτρου, Γ., Φαγαδάκη, Ε. (επιμ.) (2005), *Το κοινωνικό πορτραίτο της Ελλάδας 2003-2004*, Αθήνα: ΕΚΚΕ – Ινστιτούτο κοινωνικής πολιτικής, σ.70.

Η πιο πρόσφατη απογραφή του 2011 έδειξε μια σοβαρή τάση μείωσης του μεταναστευτικού πληθυσμού: σε σύνολο πληθυσμού 10.815.197, είχαμε 199.101 πολίτες χωρών της ΕΕ (στην οποία πλέον ανήκουν η Βουλγαρία και η Ρουμανία), 708.003 άτομα με υπηκοότητα τρίτων χωρών και 4.825 άτομα χωρίς υπηκοότητα ή με αδιευκρίνιστη υπηκοότητα. Σύμφωνα με την απογραφή, το μεγαλύτερο ποσοστό (52,7%) των αλλοδαπών που διαμένουν στην Ελλάδα έχουν αλβανική υπηκοότητα, το 8,3% βουλγαρική, το 5,1% ρουμανική, το 3,7% πακιστανική και το 3% γεωργιανή (ΕΛΣΤΑΤ, 2011).

Η Ελλάδα βέβαια σήμερα πολύ περισσότερο, δεν αποτελεί μονάχα χώρα υποδοχής μεταναστών, αλλά και μια χώρα - βασικό πέρασμα προς την Ευρώπη. Δεν έχει χαρακτηριστεί άδικα άλλωστε, «πύλη της Μεσογείου» ή και μαζί με την Ισπανία και την Ιταλία «πύλες» της παράνομης⁴ μετανάστευσης (Χιονάτου, 2012). Τα τελευταία λίγα

⁴ «Σύμφωνα με το EMN (2010), ο όρος «παράνομη μετανάστευση» ή «λαθρομετανάστευση», χρησιμοποιείται για να περιγράψει το φαινόμενο κατά το οποίο, υπήκοοι τρίτων χωρών εισέρχονται σε (ή/και

χρόνια φαίνεται πως το κομμάτι των μεταναστευτικών πληθυσμών που φτάνει στην Ελλάδα με σκοπό να συνεχίσει το ταξίδι είναι πολύ μεγαλύτερο από αυτό που επιθυμεί να εγκατασταθεί στη χώρα, με βασικότερη αιτία αυτής της μεταλλαγής την ίδια την οικονομική κρίση αλλά και την αυστηροποίηση των θεσμικών μέτρων για την κτήση των αναγκαίων «νομιμοποιητικών εγγράφων». Η είσοδος καθεαυτή των μεταναστών στην Ελλάδα αλλά και σε όλες σχεδόν τις χώρες της Μεσογείου σήμερα – ελλείπει νόμιμων οδών – συνιστά παρανομία. Άλλωστε ο όρος «λαθρομετανάστες» αποδίδεται βάσει της παραπάνω συνθήκης και ειδικά σήμερα συνοδεύει για πολύ καιρό την πλειοψηφία των νέων μεταναστευτικών πληθυσμών. «Μετά από κάποιο διάστημα παραμονής σε ποικίλα κέντρα κράτησης, οι «λαθρομετανάστες» ακροβατούν διαρκώς ανάμεσα στην παρανομία και σε μια ιδιότυπη βραχύβια νομιμότητα της εκκρεμούσας απέλασης ή της επικείμενης εξέτασης των αιτήσεων ασύλου. [...] Η κατάσταση δεν ήταν πολύ διαφορετική για τους περισσότερους μετανάστες της προηγούμενης δεκαετίας, στους οποίους όμως οι διαδοχικές διαδικασίες «νομιμοποίησης» προσέφεραν διεξόδους προς την ομαλότητα» (Αράπογλου κ.α., 2009).

1.1.2. Ευρωπαϊκές πολιτικές για τη μετανάστευση

Παρά τις συνεχείς μεταλλαγές των μεταναστευτικών ρευμάτων, όπως φαίνεται και από τα παραπάνω στοιχεία, αυτή συνεχίζει - και θα συνεχίζει να εξελίσσεται, ιδιαίτερα σε μια εποχή που οι μετακινήσεις κεφαλαίων, εμπορίου κλπ, αλλά και οι διαφόρων ειδών κρίσεις και συγκρούσεις εντείνονται. Ήταν για αυτούς τους λόγους που προέκυψε σε πανευρωπαϊκό αλλά και σε εθνικό επίπεδο η ανάγκη χάραξης πολιτικών για τη μετανάστευση. Θα περίμενε κανείς ότι οι πολιτικές αυτές θα είχαν ως στόχο το σχεδιασμό ευνοϊκών μέτρων με σκοπό την ένταξη των μεταναστευτικών πληθυσμών, αλλά η πραγματικότητα είναι ότι ειδικά σήμερα μετά από κάποιες πρώτες ευνοϊκές ρυθμίσεις των προηγούμενων χρόνων, η μεταναστευτική πολιτική έχει σκληρύνει σε επίπεδο καταπάτησης ακόμα και των στοιχειωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Μια σειρά ρυθμίσεις και συμφωνίες έχουν χαρακτηρίσει τις πολιτικές της Ευρώπης σχετικά με το «μεταναστευτικό ζήτημα». «Η κοινή ευρωπαϊκή πολιτική μετανάστευσης περιέχει τόσο μέτρα καταπολέμησης της παράνομης μετανάστευσης συνδεδεμένη με την πολιτική ασφάλειας και τη λήψη μέτρων κατά της τρομοκρατίας, όσο και μέτρα που αφορούν τη νόμιμη μετανάστευση στις χώρες μέλη της Ε.Ε.» (Σαρρής, 2008: 12). Σε ένα πρώτο επίπεδο θα μπορούσε η μεταναστευτική πολιτική της Ε.Ε. να ταξινομηθεί σε τρεις περιόδους. Στην πρώτη περίοδο, μέχρι το 1997, κατά την οποία αποτελεί προτεραιότητα η φύλαξη των συνόρων, στη δεύτερη περίοδο κατά το 1997-2004 όπου υπάρχει σαφής προσπάθεια ένταξης των μεταναστών και τέλος στην τρίτη περίοδο, από το 2004 και μετά κατά την οποία η Ε.Ε. προσανατολίζεται προς μια μορφή επιλεκτικής μετανάστευσης, όμοια με την αμερικάνικη πολιτική, προσπαθώντας να συνδυάσει τη

διέρχονται από) μια χώρα κατά παράβαση των σχετικών νόμων και περιορισμών της και χρησιμοποιώντας «μη νόμιμα» μέσα, δηλαδή χωρίς έγκυρα ή ακόμη και με πλαστά ταξιδιωτικά έγγραφα» (Χιονιάτου, 2012: 9).

νόμιμη μετανάστευση με την εργασία και να συνδράμει στην αντιμετώπιση της παράνομης μετανάστευσης (Σαρρής, 2012).

Παρόλο που ο χαρακτηρισμός «κοινή» μπορεί να μην είναι απόλυτα πραγματικός στις πρακτικές εφαρμογές της κάθε χώρας, η πρόθεση κοινών πολιτικών έχει θεσμοθετηθεί από το 1985 ακόμα, μέσω της Συνθήκης του Σέγκεν. Η Συνθήκη υπεγράφη αρχικά το 1985 και οι χώρες που συμμετέχουν (συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας) δεσμεύτηκαν ότι καταργούν τα εσωτερικά τους σύνορα με σκοπό την εξασφάλιση της ελεύθερης κυκλοφορίας στο εσωτερικό τους, αντικαθιστώντας τα με ενιαία εξωτερικά. Ταυτόχρονα, για τη διασφάλιση της «ασφάλειας» ενισχύθηκαν η συνεργασία και ο συντονισμός μεταξύ των αστυνομικών υπηρεσιών και των δικαστικών αρχών. Έπειτα, η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (1986) που προέβλεπε τη δημιουργία της Κοινής Αγοράς, δηλαδή ενός κοινοτικού χώρου με ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, υπηρεσιών, εμπορευμάτων και κεφαλαίων αποτελεί σύμφωνα με τον Ν. Σαρρή (2008) κομβικό σημείο λήψης των πρώτων αποφάσεων για την οικοδόμηση μιας κοινής πολιτικής μετανάστευσης. Στη συνέχεια, με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992) τα ζητήματα θεωρήσεων (visa), ασύλου και μετανάστευσης ανακηρύσσονται σε «θέματα κοινού ενδιαφέροντος», κάτι που αποτέλεσε το επόμενο βήμα στην πορεία κοινοτικοποίησης της μεταναστευτικής πολιτικής.

Με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ το 1999, προβλέπεται η οικοδόμηση ενός ενιαίου χώρου με σταδιακή κατάργηση των εσωτερικών συνόρων των χωρών – μελών και με ενίσχυση του ελέγχου των εξωτερικών συνόρων. Με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Τάμπερε επίσης το 1999, υπογραμμίζεται η ανάγκη πολιτικής ενσωμάτωσης των μεταναστών από τρίτες χώρες, ενώ παράλληλα πάρθηκαν αποφάσεις σχετικά με τη λήψη μέτρων για την καταπολέμηση της παράνομης προσπέλασης των συνόρων. Με το Συμβούλιο του 2004, εγκρίνεται το πρόγραμμα της Χάγης για την ενίσχυση της Ε.Ε. ως χώρου «ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης» και τίθενται μια σειρά από προτεραιότητες που κοινός τους τόπος είναι η ενιαία μεταναστευτική Ευρωπαϊκή πολιτική για το σεβασμό θεμελιωδών δικαιωμάτων για όλους τους πολίτες, η ενσωμάτωση των νόμιμων μεταναστών, αλλά και η διαχείριση της παράνομης μετανάστευσης και των εξωτερικών συνόρων «για μια ασφαλέστερη Ευρώπη» (Σαρρής, 2008)

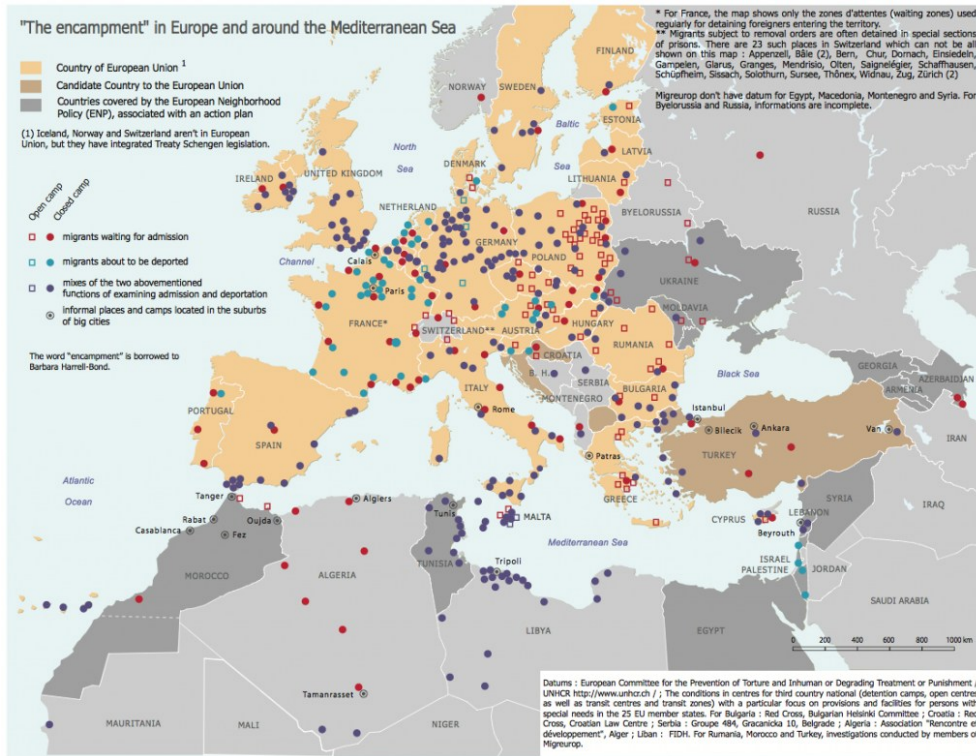
Το 2003 το Συμβούλιο των Υπουργών υιοθέτησε τον Κανονισμό Δουβλίνο II, ο οποίος ορίζει με ποια κριτήρια θα γίνεται η ανάθεση της ευθύνης για την εξέταση των αιτήσεων για παραχώρηση ασύλου. Βάσει του κανονισμού αυτού, η χώρα που δέχθηκε την πρώτη αίτηση από τον αιτούντα άσυλο είναι επίσης η υπεύθυνη και για την οριστική εξέταση της αίτησής του. Έτσι, κάθε κράτος – μέλος της ΕΕ υποχρεούται να δέχεται πίσω όσους αιτούντες άσυλο έχουν εισέλθει στο έδαφος της ΕΕ διαμέσου αυτού και τώρα διαμένουν παράνομα σε κάποιο άλλο κράτος – μέλος. Η άνιση αυτή κατανομή ευθυνών και βαρών μεταξύ των κρατών έχει ως αποτέλεσμα τα κράτη – μέλη των οποίων τα σύνορα αποτελούν και εξωτερικά σύνορα της ΕΕ, να επωμίζονται έναν εξαιρετικά μεγάλο αριθμό αιτήσεων ασύλου. Συγκεκριμένα η Ελλάδα, που αποτελεί ένα από τα κυριότερα σημεία εισόδου μεταναστών και αιτούντων άσυλο στην Ευρώπη και αριθμεί 90% στο σύνολο των παράτυπων εισόδων στην ΕΕ, καλείται να εξετάσει έναν τεράστιο αριθμό αιτήσεων

(Ε.Μ.ΜΕ.ΔΙΑ., 2011). Το 2008 ενεκρίθη επίσης, το Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για την Μετανάστευση και το Άσυλο, που έθεσε ως στόχους την οργάνωση της νόμιμης μετανάστευσης, την καταπολέμηση της παράνομης, και την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας των συννοριακών ελέγχων. Συγκεκριμένα, στο σύμφωνο προβλέπεται «να δοθούν στον οργανισμό FRONTEX, τα απαιτούμενα μέσα για την απρόσκοπτη εκτέλεση της αποστολής του όσον αφορά τον συντονισμό του ελέγχου των εξωτερικών συνόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, την αντιμετώπιση καταστάσεων κρίσεων και τη διεξαγωγή των απαιτούμενων προσωρινών ή μόνιμων επιχειρήσεων κατόπιν αιτήματος των κρατών μελών. [...] Τελικά, δύναται να εξεταστεί το ενδεχόμενο δημιουργίας ευρωπαϊκού μηχανισμού συννοριοφυλάκων» (Επίσημη ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής).

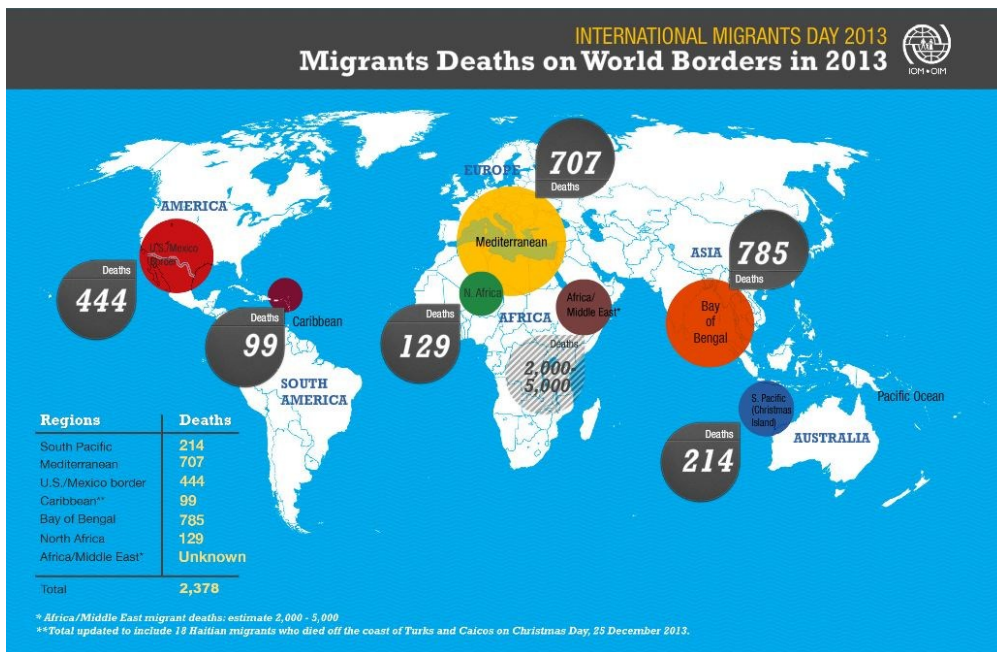
Για την υλοποίηση των παραπάνω πολιτικών έχουν συσταθεί από την Ε.Ε. μια σειρά μηχανισμών διαχείρισης των συνόρων. Πλήθος προγραμμάτων για την «Ασφάλεια» και αντίστοιχα φόρουμ κινούνται στις παραπάνω κατευθύνσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το σύστημα EUROSUR, ένα σύστημα συντονισμού και επιτήρησης με διαχειριστή την FRONTEX και μόνιμο δίκτυο περιπολίας ακτών στα νότια θαλάσσια σύνορα. Το σύστημα επεξεργάζεται όλες τις πληροφορίες που παρέχουν οι συννοριοφύλακες των κρατών-μελών και οι αποστολές της FRONTEX στα ευρωπαϊκά σύνορα, παρέχοντας μια συνολική και ζωντανή εικόνα των πληθυσμιακών κινήσεων στα εξωτερικά σύνορα της Ευρώπης.

Αντίστοιχο παράδειγμα που αφορά σε μεγάλο βαθμό την Ελλάδα είναι και τα κέντρα κράτησης μεταναστών. Δεν υιοθετείται τυχαία ο όρος «Ευρώπη των στρατοπέδων» από το Migeuror, ένα δίκτυο οργάνωσης για τα δικαιώματα των μεταναστών με βάση στη Γαλλία. Το 2009 το δίκτυο αυτό, δημοσίευσε ένα χάρτη των στρατοπέδων στην Ευρώπη και τη Μεσόγειο, με τον οποίο φαίνεται η τεράστια έκταση της ανάπτυξης των στρατοπέδων. Όπως φαίνεται οι χώροι κράτησης κατηγοριοποιούνται, αλλά παρά τις διαφοροποιήσεις τους το συμπέρασμα που βγαίνει από την εικόνα είναι ότι η «Ευρώπη των στρατοπέδων» δεν είναι τίποτα άλλο από ένα σύνολο δυνάμεων που έχουν στόχο την διακοπή – διατάραξη των μεταναστευτικών μονοπατιών. Τα περισσότερα από τα «στρατόπεδα», χωροθετούνται κατά μήκος των διαδρομών της «παράνομης» μετανάστευσης. «Βάσει των παραπάνω, μπορούμε να καταλάβουμε τα κέντρα κράτησης, καθώς και την εξάπλωσή τους στην Ευρώπη, ως αποτέλεσμα της μετατροπής, χωρικοποίησης και αποτοπικοποίησης των Ευρωπαϊκών εξωτερικών συνόρων από τη μία πλευρά, και ως μια νέα ποιότητα στη διακυβέρνηση της μετανάστευσης από την άλλη πλευρά» (Kasparek, 2011). Όλα τα παραπάνω έχουν δημιουργήσει μια συνθήκη όπου σχεδόν καθημερινά, στα σύνορα της Ευρώπης και ειδικά στη Μεσόγειο, οι θάνατοι αυξάνονται.

Διαπραγματεύσεις ορίων και όρων συμβίωσης στο κέντρο της Αθήνας Παπατζανή Ευαγγελία

Κέντρα κράτησης μεταναστών στην Ευρώπη και τις χώρες της Μεσογείου.
Πηγή: <http://www.migreurop.org/>

Χάρτης θανάτων μεταναστών στα σύνορα, σε παγκόσμιο επίπεδο κατά το έτος 2013.
Πηγή: Missing Migrants Project, <http://www.iom.int/newsletters/migrants/>

1.1.3. Εθνικές πολιτικές για τη μετανάστευση

Πριν τη δεκαετία του 1990 υπήρχε μόνο ο Νόμος 4310/1929 που αφορούσε ζητήματα των προσφύγων από την Μικρά Ασία. Έπειτα, ο Ν. 1975/1991 με τίτλο «Είσοδος, έξοδος, παραμονή, εργασία, απέλαση αλλοδαπών, διαδικασία αναγνώρισης προσφύγων και άλλες διατάξεις», καθιέρωσε την άδεια εργασίας και την άδεια παραμονής ως τα βασικά δικαιολογητικά για την παραμονή και εργασία των μεταναστών στη χώρα. Ο νόμος αυτός καθόριζε και πιθανότητες απέλασης και χαρακτήρισε μια ολόκληρη περίοδο με την «ποινικοποίηση» της μετανάστευσης. Στη συνέχεια, ο Ν. 2910/2001, με τίτλο «Είσοδος και παραμονή αλλοδαπών στην Ελληνική Επικράτεια. Κτήση της ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις», προσπάθησε να ρυθμίσει με ευνοϊκότερους όρους ζητήματα κοινωνικής ένταξης των μεταναστών, ιδιαίτερα όσον αφορά την παιδεία, την υγεία, την οικογενειακή κατάσταση και την εργασία, ενώ μείωνε από 15 σε 2 έτη τον απαιτούμενο χρόνο διαμονής του μετανάστη για το δικαίωμα στην οικογενειακή επανένωση και διατήρησε τις άδειες εργασίας και παραμονής ως βασικές προϋποθέσεις για την παραμονή και την απασχόληση των μεταναστών. Επιπλέον, στον Νόμο ορίζεται με σαφή τρόπο ότι οι ρατσιστικές και ξενοφοβικές πράξεις κατά αλλοδαπών διώκονται ποινικά. (Σαρρής, 2008). Με το Νόμο 3386/2005, με τίτλο «Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική επικράτεια» που έχει χαρακτηριστεί ως βασικό νομοθέτημα της Ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής κωδικοποιείται η νομοθεσία για την είσοδο, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην ελληνική επικράτεια. Ένα από τα βασικότερα μειονεκτήματα στην εφαρμογή του, ήταν η υπερβολικά μεγάλη καθυστέρηση στην έκδοση αδειών παραμονής, οι οποίες κατέληγαν τις περισσότερες φορές να δίνονται εκ των υστέρων. Ο επόμενος νόμος ήταν ο 3536/2007, με τίτλο "Ειδικές ρυθμίσεις θεμάτων μεταναστευτικής πολιτικής και λοιπών ζητημάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης", με τον οποίο διευκολύνονται οι μετανάστες στην εξαγορά του 20% των ενσήμων που απαιτούνται να συμπληρώσουν για να ανανεώσουν την άδεια παραμονής τους. «Παρά τις βελτιώσεις που επέφερε, ο νόμος αυτός δεν τόλμησε το ποιοτικό άλμα για την πραγματική και ουσιαστική ενσωμάτωση των οικονομικών μεταναστών στο ελληνικό οικονομικό, κοινωνικό και πολιτισμικό σύστημα αξιών και σχέσεων» (Σαρρής 2012: 45-46).

Στη συνέχεια, ο Ν. 3838/2010 θέτει νέες προϋποθέσεις για την απόκτηση Ελληνικής ιθαγένειας, στη διαδικασία πολιτογράφησης και στην αναγνώριση πολιτικών δικαιωμάτων στους αλλοδαπούς και τροποποιεί τον κώδικα Ελληνικής ιθαγένειας ο οποίος βασιζόταν στην αρχή του δίκαιου του αίματος. Με το νόμο αυτό, τα παιδιά μεταναστών αποκτούν την Ελληνική ιθαγένεια με την γέννησή τους στην Ελλάδα με προϋπόθεση ότι οι δύο γονείς διαμένουν στην Ελλάδα μόνιμα και νόμιμα για 5 συνεχόμενα έτη. Επίσης παιδιά μεταναστών τα οποία έχουν παρακολουθήσει τουλάχιστον 6 έτη ελληνικού σχολείου, κατοικούν μόνιμα και νόμιμα στην χώρα, δικαιούνται την Ελληνική ιθαγένεια. Τον Φεβρουάριο του 2013, το Συμβούλιο της Επικρατείας έκρινε ως αντισυνταγματικές τις διατάξεις του νόμου υιοθετώντας

εξαιρετικά συντηρητικές ερμηνείες του Συντάγματος και μέχρι και σήμερα ο νόμος παραμένει ανενεργός.

Τέλος, ο Ν. 4285/2014 που τιτλοφορείται «Τροποποίηση του Ν. 927/1979 και προσαρμογή του στην απόφαση-πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ», έμεινε στην τότε επικαιρότητα ως «αντιρατσιστικό νομοσχέδιο» και συζητήθηκε επί ενάμιση χρόνο περίπου μέχρι να ψηφιστεί. Το νομοσχέδιο αποτέλεσε μια προσπάθεια τροποποίησης της αντιρατσιστικής νομοθεσίας του 1979, αλλά και εναρμόνισής της με το ευρωπαϊκό δίκαιο. Ταυτόχρονα, παρόλο που διακήρυττε την καταπολέμηση των ρατσιστικών πρακτικών, στην πραγματικότητα ακολούθησε ένα μοντέλο που στηρίχθηκε κυρίως στην καταπολέμηση της διακίνησης «προσβλητικών ιδεών». Τα βασικότερα προβλήματα του νόμου αυτού ήταν το γεγονός ότι δεν δώκε το ρατσιστικό έγκλημα (αλλά μόνο την υποκίνηση σε αυτό), δεν προστάτευε τα θύματα, ποινικοποιούσε τον λόγο ποινικοποιώντας την άρνηση γενοκτονιών και δεν έβαζε ζητήματα αντιρατσιστικής εκπαίδευσης, εκπαίδευσης αστυνομικών, δικαστικών και άλλων δημόσιων λειτουργών.

Με βάση τα παραπάνω, φαίνεται ότι σε γενικές γραμμές η ελληνική μεταναστευτική πολιτική εναρμονίζεται με την αντίστοιχη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μέσω της ενσωμάτωσης στο εθνικό δίκαιο μιας σειράς κοινοτικών οδηγιών. Παρά το γεγονός αυτό όμως, εντοπίζονται κάποιες περιπτώσεις που η ελληνική νομοθεσία χαρακτηρίζεται από πολλές ελλείψεις, λανθασμένες πολιτικές και ακραίες επιλογές. Όπως και να έχει, η σύμπλευση των εγχώριων μέτρων με τις Ευρωπαϊκές πολιτικές για τη μετανάστευση και την κράτηση, είχε σαν αποτέλεσμα την ιδεολογική μετατροπή των συνόρων της Ελλάδας, σε Ευρωπαϊκά. Η Ελλάδα, για δεκαετίες θεωρούνταν κομμάτι της Ευρωπαϊκής περιφέρειας, περικυκλωμένη από χώρες μη μέλη της ΕΕ. Μετατράπηκε όμως σε χώρα σημαντική για την πανευρωπαϊκή ενίσχυση των συνόρων, με αυξημένο ρόλο σε αυτή τη διαδικασία. Έτσι εφαρμόστηκαν σε αυτήν δύο ξενοφοβικά πειράματα: το ελληνικό και το Ευρωπαϊκό, το ένα σε συνεργασία με το άλλο. «Αυτή η διαδικασία σε ιδεολογικό επίπεδο επιβεβαίωσε μια πολυπόθητη εισαγωγή της Ελλάδας στην ευρωπαϊκή οικογένεια και ακόμη χειρότερα την είσοδό της σε αυτήν σαν ένα σημαντικό παίχτη στο Ευρωπαϊκό πρότζεκτ της ασφάλειας» (Dalakoglou, 2013).

1.2 Θεωρήσεις της γειτονιάς, κοινότητα και κοινωνικά δίκτυα

Η επιστημονική έρευνα πάνω στα ζητήματα του αστικού χώρου έχει περάσει ιστορικά διάφορες φάσεις και επίπεδα, έχει χρησιμοποιήσει διαφορετικά ανά περιόδους εργαλεία (αλλά και οπτική) και έχει δεχθεί αντίστοιχα διαφορετικού τύπου κριτικές. Το σίγουρο είναι ότι κάθε ερευνητική προσπάθεια, επιλέγει τα εργαλεία τα οποία θα χρησιμοποιήσει, ενώ παράλληλα επεξεργάζεται την οπτική μέσα από την οποία εξετάζει τα εκάστοτε ζητήματα. Η μελέτη του αστικού χώρου στην παρούσα εργασία, τοποθετείται υπό ένα πρίσμα που χαρακτηρίζεται από δύο κεντρικά στοιχεία: Το γεγονός ότι ο χώρος αποτελεί πρώτα απ' όλα το «χωνευτήρι» των κοινωνικών υποκειμένων που ζουν σε αυτόν και των δεσμών, των σχέσεων, των αντιπαράθεσεων και των συγκρούσεων μεταξύ τους. Αλλά και το γεγονός ότι σε κάθε επίπεδο του αστικού χώρου διαπλέκονται κάθε στιγμή διαφορετικές κλίμακες και επίπεδα χώρου και χρόνου. Έτσι επισημαίνεται η σημασία του τοπικού το οποίο αναδεικνύεται σαν ένα προνομιακό πεδίο μελέτης της παραπάνω διαπλοκής και αλληλεπίδρασης.

Βάσει των παραπάνω, υποστηρίζεται εδώ ότι η πόλη και η γειτονιά, αποτελούν κρίσιμα πεδία για τη μελέτη των μορφών και των μεταλλαγών των μεταναστευτικών κινήσεων αλλά και των τάσεων ένταξης των μεταναστευτικών πληθυσμών. Στις γειτονίες της πόλης που εγκαθίστανται οι μεταναστευτικοί πληθυσμοί, μέσω των άτυπων δραστηριοτήτων της καθημερινής τους ζωής, δημιουργούνται κοινωνικά δίκτυα και σχέσεις, που παίζουν σημαντικό ρόλο στους τρόπους ένταξής τους στην τοπική κοινωνική συνθήκη. Ειδικά σε μια περίοδο που οι θεσμικές ρυθμίσεις για την ένταξη των πληθυσμών αυτών δεν είναι καθόλου ευνοϊκές και παρά το γεγονός ότι το στοίχημα της ένταξής τους, περνάει πρώτ' απ' όλα από το νομικό καθεστώς στο οποίο υπόκεινται, η ίδια η κατοίκηση του χώρου μπορεί να αποτελέσει ένα άτυπο μέσο ένταξης στην κοινωνία υποδοχής.

Οι προαναφερθείσες παραδοχές δεν είναι κάτι πρωτότυπο στη σημερινή ερευνητική διαδικασία του πεδίου που συνοπτικά θα ονομαζόταν «κοινωνική γεωγραφία», αλλά θεωρούνται σημαντικές και αναγκαίες για τη συνέχεια της παρούσας εργασίας. Δεν είναι λίγες οι έρευνες που έχουν ασχοληθεί με όλα τα παραπάνω και ειδικά με τα ζητήματα της καθημερινότητας των μεταναστών-τριών σε επίπεδο γειτονιάς, των κοινοτήτων και των σχέσεων που οι ίδιοι δημιουργούν. Σε αυτήν την εργασία, σημειώνεται η επιμονή στην έννοια της κοινότητας ως καταρχήν διαφοροποιημένη από την έννοια της γειτονιάς (όπως αναλύεται παρακάτω) αλλά και με βασικό χαρακτηριστικό της τα κοινωνικά δίκτυα των οποίων οι κλίμακες ποικίλουν. Ενδιαφέρει η έννοια της κοινότητας ως δεσμοί για την περιοχή του κέντρου της Αθήνας, εκεί που η «γειτονιά» δεν υπάρχει με τους όρους της «γειτονιάς κατοικίας» αλλά με τους όρους της «γειτονιάς» και δεσμών – ή τουλάχιστον αυτό είναι που διερευνάται εδώ.

Βάσει των παραπάνω, στη συγκεκριμένη ενότητα πραγματοποιείται μια σύντομη και επιλεκτική παρουσίαση των απόψεων πάνω στα ζητήματα της κοινότητας και της γειτονιάς καθώς η θεωρητική τους εξέλιξη και ακόμα περισσότερο οι σημερινές απόψεις σχετικά με αυτά, είναι ιδιαίτερα βοηθητικές για την κατανόηση και ερμηνεία του χώρου, αλλά και για τη χάραξη πολιτικών σχεδιασμού για αυτόν.

Διανύουμε μια περίοδο, που θα μπορούσε να πει κανείς ότι χαρακτηρίζεται από την επικράτηση της «μεγάλης κλίμακας» σε όλα τα επίπεδα. Παγκόσμιοι μετασχηματισμοί οικονομικο-πολιτικής φύσεως, διάχυση κεφαλαίων και ροών διεθνώς, υπερτοπικά δίκτυα, τεράστιες ταχύτητες μετακινήσεων και πληροφορίας, διαδίκτυο, είναι μόνο κάποια από τα σύγχρονα φαινόμενα που χαρακτηρίζουν τη μεγάλη κλίμακα. Όσο όμως και αν φαίνεται ασήμαντο και όπως σημειώθηκε προηγουμένως, αναγνωρίζουμε εξαρχής και τη σημασία της μικρότερης αυτής της καθημερινής ζωής, της γειτονιάς, της γειτνίασης και των δεσμών που χτίζονται σε αυτά τα επίπεδα, παράλληλα φυσικά και με τα παραπάνω. Παρ' όλο που στην πρόσφατη βιβλιογραφία υπάρχει αρκετή υπερβολή γύρω από τη σημασία της τεχνολογίας, τις ροές και τις γρήγορες μετακινήσεις στο χώρο, οι ζωές των περισσότερων ανθρώπων είναι συνδεδεμένες με συγκεκριμένους τόπους.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1980, στο επίπεδο της έρευνας του αστικού χώρου - και όχι μόνο - αναγγέλλεται το «τέλος του τοπικού» (Βαΐου (επιστ. υπεύθ.), 2007: 13), με τον επίσημο ακαδημαϊκό και ερευνητικό λόγο να ασχολείται με τα στοιχεία που τέθηκαν παραπάνω. Την ίδια χρονική περίοδο που αναπτύσσονταν αυτές οι κατευθυντήριες όμως, παράλληλες πολιτικές, οικονομικές και γεωγραφικές ανακατατάξεις φέρνουν σαν αποτέλεσμα διάφορα προβλήματα σε τοπικό επίπεδο, προβλήματα που συνδέονταν σε μεγάλο βαθμό, με τα ζητήματα της απασχόλησης, της υποχώρησης του Κράτους Πρόνοιας, την αδυναμία πρόσβασης της μεγάλης πλειοψηφίας των ανθρώπων στο δικαίωμα στην κατοικία, και εν τέλει στο δικαίωμα στην πόλη (Βαΐου κ.α., 2007). Το 2004, ο Forrest επισημαίνει πως έχει επανέλθει το ενδιαφέρον για το επίπεδο της γειτονιάς κυρίως για δύο λόγους, αφενός λόγω του γεγονότος ότι αποτελεί το δομικό επίπεδο διατήρησης της κοινωνικής συνοχής και αφετέρου λόγω της αυξανόμενης φτώχειας που παρατηρείται σε διάφορες περιοχές των μεγάλων πόλεων (Forrest, 2004). Είναι η χρονική τομή κατά την οποία επανέρχεται στο προσκήνιο το ενδιαφέρον για τη γειτονιά, ως πεδίο διερεύνησης αρκετών επιστημονικών κλάδων (ανθρωπολογία, κοινωνιολογία, επιστήμες του χώρου κλπ). Ο λόγος που σιγά-σιγά συγκροτείται λοιπόν, εντάσσει νέες κοινωνικές παραμέτρους στη μελέτη του χώρου, με βασική αυτήν την καθημερινής ζωής και των δικτύων – δεσμών που αναπτύσσονται στα πλαίσια του τοπικού, αλλά και άλλες όπως η κουλτούρα, το φύλο, η εθνότητα, και οι πρακτικές συλλογικής δράσης.

Μια σημαντική επισήμανση, είναι ότι στον «όρο «γειτονιά» συνδέονται και συχνά συγχέονται, από τη μια μεριά πλευρές που έχουν να κάνουν με τον υλικό χώρο και από την άλλη διαδικασίες που αναφέρονται στις κοινωνικές σχέσεις γειτονιάς, παραπέμποντας σε επεξεργασίες που ταύτιζαν μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα («κοινότητα») με έναν σαφώς οριοθετημένο τόπο» (Βαΐου, 2013). Αντίστοιχα και ιστορικά κατά την αρχή της θεωρητικής συζήτησης πάνω στα προαναφερθέντα θέματα, τίθενται ερωτήματα για τη χωρική οριοθέτηση και το περιεχόμενο της γειτονιάς, ιδιαίτερα όταν τα διοικητικά της όρια εκεί που υπάρχουν, δεν συμπίπτουν απαραίτητα με την αντίληψη που έχουν οι ίδιοι οι κάτοικοί της γι' αυτήν.

Από πολύ νωρίς οι κοινωνιολογικές προσεγγίσεις της γειτονιάς, μέσω των διατυπώσεων της Σχολής του Σικάγου, αλλά και των Community Studies στη Μ. Βρετανία, συνέδεσαν τη γειτονιά με την έννοια της κοινότητας. Σε αυτές τις προσεγγίσεις, σε πρώτο πλάνο

μπήκαν τα κοινωνικά δίκτυα που συγκροτούνταν στον τόπο και σε δεύτερο τα γεωγραφικά όριά του. «Σε ένα μεγάλο αριθμό ερευνών για τις αστικές γειτονίες κυριαρχούσε η άρρητη υπόθεση ότι τα πυκνά κοινωνικά δίκτυα ήταν ένα «καλό πράγμα» και βασικό συστατικό για μια καλή γειτονιά (Bridge 2002). Αυτό σημαίνει ότι το στενό πλέγμα δικτύων σε μία συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή παρέχει κοινωνική υποστήριξη και μία αίσθηση ταυτότητας και τόπου» (Βαΐου κ.α., 2007). Η έννοια της κοινότητας άλλωστε μέχρι και σήμερα έχει να κάνει με ένα σύνολο ανθρώπων που τους χαρακτηρίζει μια κοινή συλλογική ταυτότητα, μέσω της οποίας αναπτύσσουν την συνείδηση του «ανήκειν».

Από εκεί και πέρα, ακολούθησαν πολλές μελέτες που με βάση τις παραπάνω παραδοχές, προχώρησαν παραπέρα και προσπάθησαν να ερευνήσουν και να αξιολογήσουν τις ποιότητες των κοινωνικών δικτύων και δεσμών με βάση την πυκνότητά τους, την ισχύ τους και τις ιδιαιτερότητές τους. Έχει ενδιαφέρον να αναφερθεί η έρευνα σε 20 αστικές οικογένειες εργατικής τάξης που έκανε το 1957 η E. Bott η οποία ισχυρίζεται τα παρακάτω: «Μόνο η εργατική τάξη ενδιαφέρεται να βρει ένα συνδυασμό παραγόντων που να μπορούν να εξασφαλίσουν ισχυρά δίκτυα: συγκέντρωση ανθρώπων με το ίδιο ή παρόμοιο επάγγελμα σε ένα τόπο· δουλειών και σπιτιών στην ίδια περιοχή· χαμηλό ρυθμό ανανέωσης πληθυσμού και σχέσεις μεγάλης διάρκειας· τουλάχιστον περιστασιακές ευκαιρίες για συγγενείς και φίλους να βοηθούν ο ένας τον άλλο να βρει δουλειά· μικρή ανάγκη για μετακίνηση σε άλλες περιοχές· μικρές πιθανότητες κοινωνικής κινητικότητας» (Βαΐου κ.α., 2007: 14).

Σε συνέχεια των παραπάνω, και παρά τα μεθοδολογικά ίσως ζητήματα που παρουσίαζαν, αρκετές ήταν και οι έρευνες που εστίασαν ακόμα βαθύτερα προσπαθώντας να αξιολογήσουν τις ποιότητες των κοινωνικών δικτύων και κυρίως να τις ιεραρχήσουν. Έτσι έγινε συζήτηση για το ποια δίκτυα είναι σημαντικότερα για την «ιδανική» κοινότητα, τα συγγενικά/οικογενειακά ή τα φιλικά/επαγγελματικά κλπ. «Η σημασία των συγγενικών έναντι των μη συγγενικών δικτύων έχει συζητηθεί στο πλαίσιο του τι είναι καλό για τις «κοινωνικά υγιείς» γειτονίες. Στο πλαίσιο της συζήτησης αυτής πολλοί υποστηρίζουν ότι οι πιο «υγιείς» και πετυχημένες γειτονίες είναι αυτές που συνδέονται με ένα μεγάλο αριθμό διαφορετικών κοινωνικών σχέσεων, παρά με ομοειδείς τύπους σχέσεων που συγκροτούν ένα τοπικό κοινωνικό δίκτυο, βασισμένο κυρίως στην οικογένεια και τη συγγένεια. Με άλλα λόγια η ποικιλία των σχέσεων φαίνεται να διαμορφώνει πιο «πετυχημένες» γειτονίες (Wellman et al 1988)» (Βαΐου κ.α., 2007: 17).

Τις τελευταίες δύο δεκαετίες πολλοί ερευνητές αμφισβήτησαν την ταύτιση στο χώρο της γειτονιάς με την κοινότητα. Θα μπορούσε να σημειωθεί πως αφετηρία σε αυτήν την άποψη είναι οι μελέτες των Crow και Allan το 1994, που επιμένουν στον διαχωρισμό αυτό. «Από τη μία μπορεί να υπάρχει κοινότητα πέρα από τα γεωγραφικά όρια της γειτονιάς (μέσα από υπερτοπικά δίκτυα, κοινωνικές κι επαγγελματικές σχέσεις κλπ.) και από την άλλη μπορούμε να φανταστούμε γειτονιά χωρίς την ύπαρξη κοινότητας. Τα διαπροσωπικά δίκτυα, που αποτελούν τη βάση της δημιουργίας κοινότητας, μπορεί να είναι τοπικά, υπερτοπικά ή και διεθνή. Συνεπώς, οι αστικές γειτονίες περιλαμβάνουν πολύ θρυμματισμένα και διάσπαρτα κοινωνικά δίκτυα, καθώς αποτελούν προϊόν της επιλογής πολλών ατόμων» (Βαΐου κ.α., 2007: 17). Στον αντίποδα της άποψης των

παραπάνω ερευνητών, έρχονται άλλοι όπως ο Forrest ξανά, να θέσουν το ζήτημα του «για ποιους μιλάμε» και να επισημάνουν ότι η εγγύτητα εξακολουθεί να είναι πρωτεύουσας σημασίας για όσους είτε αντιμετωπίζουν δυσκολίες στις μετακινήσεις τους, είτε δεν εντάσσονται στα νέα τεχνολογικά δίκτυα κλπ, όπως οι κοινωνικές ομάδες των ηλικιωμένων και των φτωχών. Ο ίδιος επισημαίνει ότι θα πρέπει να είναι κανείς προσεκτικός στην περίπτωση που υιοθετεί την οπτική του κοσμοπολιτισμού σχετικά με το ζήτημα της γειτονιάς καθώς οι περισσότεροι άνθρωποι κατά το περισσότερο χρόνο τους είναι «τοπικοποιημένοι»⁵ (Forrest, 2004).

Σημειώνεται επίσης πως ο Forrest το 2004, προτείνει τέσσερις διαφορετικές θεωρήσεις της γειτονιάς στην προσπάθεια αποσαφήνισης του όρου που ακόμα και σήμερα χρησιμοποιείται με ποικίλους τρόπους. Ο ίδιος κινείται στην κατεύθυνση των προαναφερθέντων μελετητών που δεν ταυτίζουν τη γειτονιά με την κοινότητα, επισημαίνοντας ότι η ίδια η γειτονιά είναι μία έννοια ρευστή, η σημασία της οποίας θα πρέπει να προσδιορίζεται εξαρχής για τις ανάγκες της εκάστοτε έρευνας. Η πρώτη οπτική που προσδίδει στη γειτονιά είναι αυτή της «κοινότητας» (Community) αναφέροντας ότι είναι η πιο προσφιλής έννοια που προσδίδεται από ερευνητές σε περιθωριοποιημένες γειτονίες με την επιχειρηματολογία ότι σε αυτές οι δεσμοί είναι πολύ πιο ισχυροί. Η δεύτερη οπτική που της προσδίδει είναι αυτή της γειτονιάς ως «πλαίσιο» (Context) με ανεξάρτητη επιρροή και με ποικίλους τρόπους στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων. Η τρίτη είναι η έννοια της γειτονιάς ως «προϊόν» (Commodity) αναφορικά με τις «προστατευόμενες» και τις περικλειστές κοινότητες που προωθούνται και πωλούνται ως τέτοιες και τέλος η γειτονιάς ως «θύλακας κατανάλωσης» (Consumption Niche) που προσφέρει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες τα οποία συχνά μέσω του «place marketing» προωθούνται μέσω της τεχνολογίας (Forrest, 2004).

Όπως αναφέρθηκε εξ αρχής, τα κοινωνικά δίκτυα και οι δεσμοί έχουν εξαιρετικά βαρυσήμαντο ρόλο ειδικά σε ότι αφορά τα ζητήματα μετανάστευσης και αποτελούν τη βάση πάνω στην οποία «χτίζονται» οι κοινότητες και η «γειτονιά». Η ύπαρξή τους στα σύγχρονα ρεύματα μετανάστευσης εντοπίζεται από την λήψη της απόφασης για το ταξίδι, μέχρι τις επιλογές εγκατάστασης των μεταναστών στις διάφορες περιοχές της πόλης, μέχρι την εύρεση εργασίας αλλά και τις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου τους.

Στη διεθνή βιβλιογραφία γίνεται μια ενδιαφέρουσα διάκριση τριών κατηγοριών κοινωνικών δικτύων που έχουν άμεση σχέση με τα ζητήματα ενσωμάτωσης των μεταναστευτικών πληθυσμών: Αυτές είναι οι κοινωνικοί «δεσμοί» (bonds), οι κοινωνικές «γέφυρες» (bridges) και οι κοινωνικοί «σύνδεσμοι» (links) (Spicer, 2008). Με την έννοια των κοινωνικών «δεσμών» υποδηλώνονται οι συνδέσεις και οι δεσμοί που αναπτύσσονται μεταξύ κοινοτήτων της ίδιας εθνοτικής ή θρησκευτικής κοινότητας, με τον προσδιορισμό των κοινωνικών «γεφυρών» εννοούνται οι δεσμοί μεταξύ κοινοτήτων διαφορετικών εθνοτικών χαρακτηριστικών ενώ με τον όρο κοινωνικοί «σύνδεσμοι» επισημαίνονται οι σχέσεις μεταξύ κοινοτήτων μεταναστών και θεσμικών οργάνων και οργανισμών. Η διαπλοκή των τριών παραπάνω κατηγοριών μπορεί να παράγει ποικίλων τύπων σχέσεις αλλά ίσως και διαχωρισμούς και προκρίνεται ως ενδιαφέρουσα η μελέτη

⁵ «Most people, most of the time are 'locals'» (Forrest, 2004).

των κοινωνικών δικτύων που αναπτύσσονται από τους μεταναστευτικούς πληθυσμούς υπό το παραπάνω πρίσμα⁶.

Διάφορες μελέτες παρατηρούν πως δεν είναι λίγες οι μεταναστευτικές κινήσεις που ακολουθούν προηγούμενες μετακινήσεις (οικογενειακή μετανάστευση, εγκατάσταση συγγενών και φίλων κλπ). «Η έρευνα του Πάντειου Πανεπιστημίου έδειξε ότι οι μισοί μετανάστες χρησιμοποίησαν βοήθεια για να περάσουν τα σύνορα. Έρευνα έδειξε ότι ένα μεγάλο ποσοστό (72%) των αιτούντων «λευκή κάρτα» στην πρώτη διαδικασία νομιμοποίησης είχαν ήδη κάποιο «δικό τους» στην Ελλάδα (συγγενή, φίλο) όταν έφτασαν για πρώτη φορά, αλλά υπήρχαν διαφορές κατά εθνικότητες (σχεδόν όλοι οι Φιλιππινέζοι και ελάχιστοι Ινδοί ή Πακιστανοί). Το άτομο αυτό όχι μόνο τους υποδέχτηκε και τους βοήθησε μετά την άφιξή τους αλλά συνέβαλε και στην απόφαση για τη μετανάστευση. Στους αιτούντες «πράσινη κάρτα» ο λόγο που αναφέρθηκε πιο πολύ από όλους (43%) για την επιλογή της Ελλάδας ως ώρα εγκατάστασης ήταν το γεγονός ότι είχαν συγγενείς και φίλους που είχαν ήδη μεταναστεύσει σε αυτήν» (Εμκε-Πουλοπούλου, 2007: 317).

Η σημασία των δικτύων επιβεβαιώνεται και κατά την ίδια την πρωτογενή έρευνα που διεξήχθη για τις ανάγκες της συγκεκριμένης εργασίας. Μοιάζει με έναν τρόπο να υποκαθιστούν το κοινωνικό κράτος και διαμορφώνουν την πορεία εγκατάστασης ή και μετάβασης σε άλλη χώρα. Επιπλέον, «μειώνουν το χρηματικό και συναισθηματικό κόστος της μετανάστευσης, αυξάνουν τις πιθανότητες επιτυχίας και προσφέρουν: α) πληροφορίες και προσανατολισμό για τον τόπο προορισμού, τις ευκαιρίες απασχόλησης, για συγκεκριμένες εργασίες και συγκεκριμένους εργοδότες, τη νομιμοποίηση κλπ ακόμα και την εξεύρεση εργασίας, β) υπηρεσίες υποδοχής, παροχή προσωρινής στέγης, δυνατότητες συγκατοίκησης που μειώνει το κόστος κατοικίας και εγκατάστασης, οικονομική ενίσχυση γ) συναισθηματική στήριξη που διευκολύνει την προσαρμογή των νεοαφιχθέντων με την προσφορά παρέας κλπ» (Εμκε-Πουλοπούλου, 2007: 317).

Στη συνέχεια της μελέτης αυτής, η σημασία των δεσμών και των δικτύων επανέρχεται ως πρωτεύουσα για την ανάλυση των αποτελεσμάτων της πρωτογενούς έρευνας, αλλά και την ίδια τη εξαγωγή των συμπερασμάτων.

⁶ Για παράδειγμα ο Spicer (2008) σημειώνει πως η ανάπτυξη των κοινωνικών «δεσμών» μπορεί να μην σημαίνει και την αυτονόητη ανάπτυξη κοινωνικών «γεφυρών» ως εύκολο συνεπακόλουθο, αντίθετα μπορεί και να σημαίνει κοινωνικό διαχωρισμό.

1.3 Ο τόπος ως ανοιχτός: Καθημερινή ζωή, σχέσεις και συγκρούσεις.

Η γειτονιά αποτελεί έννοια που διαχωρίζεται από αυτήν της κοινότητας, αλλά την ίδια στιγμή αποτελεί το σημείο συνάντησης της κοινότητας με τον τόπο. Η εργασία υιοθετεί τη διατύπωση της Doreen Massey για τον τόπο και την κοινότητα ως δύο οντότητες καμία από τις οποίες δεν είναι κλειστή ούτε αυστηρώς οριοθετημένη. Σύμφωνα με την προσέγγισή της ο τόπος «δεν αντιμετωπίζεται ως υλικός χώρος με σαφή οριοθέτηση, ούτε ταυτίζεται με μια συγκεκριμένη και εκ των προτέρων προσδιορισμένη κοινότητα, αλλά ως μία ανάμεσα σε πολλές και διαπλεκόμενες γεωγραφικές κλίμακες, από το σώμα μέχρι το παγκόσμιο». Συνδιαλέγεται έτσι η άποψη αυτή με την έννοια της κοινότητας που νωρίτερα είχε αποδοθεί στη γειτονιά (άρα τη διαμόρφωση του τόπου και από μικροκοινωνικές επιρροές, τη σημασία της μικροκλίμακας του οικιακού χώρου κ.α.) αλλά και με την παραδοχή ότι ακόμα και οι υπερτοπικές διαδικασίες, έχουν και τοπικές επιρροές: «Η προσέγγιση του χώρου ως ανοιχτού, αντιστοιχεί σε μια διαφορετική αντίληψη για την κοινότητα: μια αντίληψη που παίρνει υπόψη της την επέκταση των οικονομικών σχέσεων σε παγκόσμια κλίμακα, την αταξία και τις νέες ιεραρχίες των τοπικών – παγκόσμιων σχέσεων, την αποδέσμευση της κοινότητας από τον τόπο» (Βαΐου κ.α., 2007).

Σύμφωνα με την D. Massey, «ο τόπος διαμορφώνεται από ένα ιδιαίτερο σύνολο κοινωνικών σχέσεων που διαντιδρούν σε μια συγκεκριμένη τοποθεσία» (Massey, 1994: 68) και είναι από αυτήν την διάδραση που προκύπτει η μοναδικότητά του. «Από μια τέτοια οπτική, ο τόπος είναι ανοιχτός και προσωρινός και όχι οριοθετημένος, μόνιμος και στατικός. Ένας τέτοιος τόπος είναι ανοιχτός σε αμφισβήτηση και σε διαφορετικές αναγνώσεις από άτομα και ομάδες που έχουν διαφορετικές εμπειρίες ορίων. Συγκροτείται από κίνηση, επικοινωνία, κοινωνικές σχέσεις που πάντα εκτείνονται και πέρα από αυτόν. Με μια έννοια, οι περισσότεροι τόποι – και οι γειτονιές ως τόποι – είναι «σημεία συνάντησης», «συνεχώς μεταβαλλόμενοι αστερισμοί διαδρομών», όπου η έννοια του «ανήκειν» μεταβάλλεται και αποτελεί αντικείμενο διαπραγμάτευσης» (Βαΐου κ.α., 2007).

Τα παραπάνω αποτελούν όπως έχει αναφερθεί, τα θεωρητικά εργαλεία μέσω των οποίων γίνεται η προσέγγιση των ερωτημάτων που τίθενται στην παρούσα εργασία. Το κέντρο της Αθήνας (περιοχή μελέτης της παρούσας εργασίας), παρόλο που δε χαρακτηρίζεται από στοιχεία «γειτονιάς» όπως αυτή ορίζεται παραδοσιακά, αποτελεί το ιδανικότερο σημείο συνάντησης του τοπικού με το παγκόσμιο. Και αυτό για δύο λόγους: επειδή αφενός μπορεί να ιδωθεί ως «πύλη εισόδου προς ολόκληρη την Ευρώπη», και αφετέρου επειδή οι –όπως φαίνεται – εγκατεστημένες κοινότητες σε αυτό (με την κυριολεκτική έννοια της εγκατάστασης), αποτελούν το μέσο σύνδεσης του τοπικού με το παγκόσμιο, με την κοινότητα να αποτελεί τον τρόπο περάσματος από τη μία κλίμακα στην άλλη στο χώρο (υπερτοπικά δίκτυα και ροές και παράλληλη ύπαρξη τοπικών δεσμών). Επιπλέον, αποτελεί έναν τόπο όπου οι δεσμοί «γειτονιάς» είναι υπό συνεχή διαπραγμάτευση έναν τόπο «σφαίρα πιθανότητας ύπαρξης της πολλαπλότητας».

Η διαπραγμάτευση αυτή γίνεται κύρια και πρωταρχικά μέσω των δραστηριοτήτων της καθημερινής ζωής, η οποία έχει αποτελέσει αντικείμενο της φιλοσοφικής και

κοινωνιολογικής σκέψης και έρευνας από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Ένα από τα ζητήματα με τα οποία συνδέθηκε ήταν μια διαφορετική αντίληψη της κοινωνικής αλλαγής που προέκυψε κατά τα πρώτα χρόνια της Ρώσικης επανάστασης όπου η έννοια της καθημερινής ζωής είχε θεωρηθεί ως το έδαφος στο οποίο η επανάσταση θα έπρεπε να εγκαθιδρυθεί (Lykogianni, 2008). Δύο κατηγορίες προσεγγίσεων της έννοιας της καθημερινής ζωής έχουν διαγραφεί από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα μέχρι σήμερα. Η πρώτη έχει να κάνει με την αποδιάρθρωση των κοινωνικών σχέσεων και την αλλοτρίωση που επήλθε μαζί με την ανάπτυξη των μεγαλουπόλεων του αναπτυσσόμενου καπιταλισμού. Η δεύτερη, περισσότερο προσανατολισμένη στην εμπειρική έρευνα, εξετάζει την καθημερινή ζωή στην πόλη με επίκεντρο την έννοια της κοινότητας υπό την έννοια των δεσμών και των κοινωνικών δικτύων όπως προαναφέρθηκε.

Σύμφωνα με τη Lykogianni (2008) αλλά και πολλούς ακόμα ερευνητές, η «καθημερινή ζωή» αποτελεί κάτι περισσότερο από μια απλή έννοια – αποτελεί ένα μεθοδολογικό εργαλείο και ως τέτοιο χρησιμοποιείται και στην παρούσα εργασία. «Ο Lefebvre ισχυρίζεται ότι αυτό που έχει σημασία είναι να καταφέρει κανείς να δώσει σε μία εποχή τον αναλυτικό της εξοπλισμό, τα κατάλληλα σύνεργα, τα διανοητικά της εργαλεία για να αποσαφηνίσει τον εαυτό της, και ότι για να το πετύχει αυτό θα πρέπει να αναλύσει την καθημερινή ζωή. Την ίδια στιγμή, υποστηρίζει ότι ‘για να μπορέσουμε να μετασχηματίσουμε την καθημερινή ζωή πρέπει πρώτα να εισχωρήσουμε πρώτα σε αυτή με την ανάλυση’» (Λυκογιάννη, 2012:276).

Την ίδια στιγμή, η καθημερινή ζωή αποτελεί προνομιακό εργαλείο μελέτης της πόλης, τόσο μέσω της διερεύνησης των κοινωνικών σχέσεων που αναπτύσσονται όσο και των κοινωνικών συγκρούσεων και αντιστάσεων. Είναι ένα δυναμικό πεδίο πρακτικής που το άτομο μπορεί ταυτόχρονα να αποτελέσει και το υποκείμενο και το αντικείμενο της ανατροπής. «Η πόλη, και ο χώρος γενικότερα, δεν είναι ένα ‘κενό δοχείο’ στο οποίο έρχονται απλώς να εγκατασταθούν δραστηριότητες και κοινωνικές σχέσεις. Αντίθετα, οι δραστηριότητες και σχέσεις διαφοροποιούνται επειδή κατανέμονται με διαφορετικό τρόπο μέσα στην πόλη, δεν εγκαθίστανται σε τυχαία σημεία, διαμορφώνουν το χώρο και την πόλη» (Βαΐου, 2000). Όπως παρουσιάζεται και στη συνέχεια, τα παραπάνω επιβεβαιώνονται και από την έρευνα πεδίου στην περιοχή του κέντρου της Αθήνας. Ο εντοπισμός διαφορετικών δραστηριοτήτων σε διαφορετικούς τόπους, η συχνή ιστορική αντοχή τους, οι μεταλλαγές τους – κάποιες από τις οποίες εντοπίζονται στη συνέχεια, αλλά και οι αντίστοιχοι λόγοι και αιτίες φανερώνουν πως οι κοινωνικές σχέσεις όχι μόνο διαμορφώνονται από τον τόπο αλλά και τον διαμορφώνουν.

«Το «μικρό» και το επαναλαμβανόμενο στη μελέτη της πόλης», «η πολλαπλότητα της καθημερινής ζωής στην πόλη» και οι «στρατηγικές ζωής», αποτελούν κάποια θέματα που αναδεικνύονται από τις μελέτες της πόλης βάσει της καθημερινής ζωής και συνήθως μένουν έξω από το κυρίαρχο πλαίσιο ανάπτυξής της. Επισημαίνεται ότι η προσοχή στα παραπάνω θέματα, και συγκεκριμένα στις καθημερινές πρακτικές και εμπειρίες των διαφορετικών υποκειμένων, στις διαφοροποιήσεις της καθημερινότητας των υποκειμένων κατά φύλο, εθνικότητα, κοινωνική τάξη, ηλικία, αλλά και οι κάθε φορά σχεδιασμένες επιλογές και πρακτικές που διαμορφώνουν ένα «know how επιβίωσης» και αποτελούν παράγοντες που χρειάζεται να διερευνώνται και πολύ περισσότερο να

κατέχουν πρωταρχικό ρόλο στην ανάλυση της πόλης και τον μετέπειτα σχεδιασμό της (Βαΐου, 2000). Πρωταρχικός είναι και ο ρόλος που δίνεται στα παραπάνω θέματα στην παρούσα εργασία. Όπως φαίνεται και παρακάτω, οι αφηγήσεις των πληροφορητών μεταναστών περιγράφουν κάθε μία, μια διαφορετική «στρατηγική ζωής» προσαρμοσμένη κάθε φορά στις εκάστοτε ανάγκες. Κάθε μία από αυτές, είναι άμεσα εξαρτώμενη από τις διαφοροποιήσεις κατά ηλικία, εθνικότητα αλλά και χρόνια παραμονής στη χώρα και νομικό καθεστώς. Επίσης, κάθε ένα από τα «know how» που παρουσιάζονται, είναι άρρηκτα δεμένα με τον τόπο, τις εκάστοτε συνθήκες αλλά και τους συσχετισμούς δύναμης που κυριαρχούν σε αυτόν.

Όπως προαναφέρθηκε, η μελέτη του τόπου ως «ανοιχτού» μέσω των δραστηριοτήτων της καθημερινής ζωής, δεν επιδιώκει να αναφέρεται μονάχα σε «ρομαντικές» εικόνες συμβίωσης. Είναι γεγονός ότι η παραπάνω προσέγγιση για τον τόπο, έχει αποτελέσει τα τελευταία χρόνια τη βάση για πολλές εμπειρικές έρευνες πάνω σε ζητήματα συγκατοίκησης και θετικών πρακτικών, έρευνες που έχουν σκοπό να εντοπίσουν τα θραύσματα ένταξης διαφόρων μειονοτικών και μεταναστευτικών ομάδων σε γειτονίες της πόλης. Αυτό που χρειάζεται να τονιστεί όμως, είναι ότι η συγκεκριμένη οπτική δεν αφήνει έξω από τη συζήτηση, τις κοινωνικές συγκρούσεις – περιχαράκώσεις και αποκλεισμούς. Αντίθετα επισημαίνεται εδώ, ότι το πιο σημαντικό σημείο της προσέγγισης αυτής για το χώρο, είναι η δυνατότητα ανάδειξης των διαπλεκόμενων από τη μία πλευρά θετικών τάσεων συγκατοίκησης και από την άλλη (πολύ συχνά και παράλληλα, και στον ίδιο χώρο και χρόνο), των κοινωνικών φραγμάτων και εμποδίων· υπό αυτό το πρίσμα άλλωστε επιλέγεται και η συγκεκριμένη οπτική σαν μεθοδολογία ανάλυσης για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας.

«Εκεί όπου συγκροτούνται συλλογικές ταυτότητες, εκεί όπου λειτουργούν κοινωνικά δίκτυα, εμφανίζονται ταυτόχρονα και ηγεμονικές σχέσεις. Πέρα δηλαδή από τη γειτονιά ως «χώρο αλληλοβοήθειας», μπορεί αυτή να λειτουργεί και ως χώρος ανισοτήτων, αποκλεισμού και καταπίεσης. Τα στενά όρια της γειτονιάς, ο κοινωνικός έλεγχος ασκούν μεγαλύτερη πίεση κονφορμιστικής συμπεριφοράς στους κατοίκους της. Συμπεριφορές έξω από τη νόρμα μπορεί να γίνονται πιο έντονα αντιληπτές σε μικρο-τοπικό επίπεδο, παρά στη σχετική ανωνυμία μεγαλύτερης κλίμακας. Είναι πιο εύκολο να καταπιεστούν ή να περιθωριοποιηθούν στη γειτονιά αποκλίνουσες συμπεριφορές των «ξένων» και των «άλλων», που μπορεί να συγκροτούνται, ανάμεσα στα άλλα, με βάση πολλαπλές κατηγορίες, όπως αυτές του φύλου, της προέλευσης, της σωματικής ακεραιότητας ή της σεξουαλικότητας» (Βαΐου κ.α., 2007).

Οι συγκρούσεις στην καθημερινή ζωή, στη γειτονιά, στην κοινότητα και εν τέλει στο χώρο, εκφράζονται με ποικίλες μορφές σε ότι αφορά τους μεταναστευτικούς πληθυσμούς, μορφές που διερευνώνται και κατά την πρωτογενή έρευνα στη συγκεκριμένη εργασία. Όπως φαίνεται και στο επόμενο κεφάλαιο, στο επίπεδο του κυρίαρχου λόγου αλλά ακόμα και σε καθημερινές πρακτικές οι σχέσεις μεταξύ γηγενών και μεταναστών στην πόλη περιγράφονται με όρους συνεχούς σύγκρουσης. Στη μικρο-κλίμακα της γειτονιάς εγείρεται το ερώτημα και για τυχόν συγκρούσεις μεταξύ διαφορετικών εθνοτικών ομάδων στην πόλη, ερώτημα που επίσης απασχολεί στη συνέχεια, και επαναφέρει τις επισημάνσεις του Spicer (2008) για την περιπλοκότητα της

αλληλεπίδρασης των διαφόρων κατηγοριών των κοινωνικών δικτύων. Υπάρχουν βέβαια και θεωρήσεις σύμφωνα με τις οποίες οι συγκρούσεις στον τόπο μπορεί να έχουν και ενοποιητική δυναμική και μπορούν να αποβούν επωφελείς για την ομαλή ανάπτυξη της πόλης. Διατυπωμένες από τον Simmel οι ιδέες αυτές επηρέασαν και τη σχολή του Σικάγου, η οποία θεωρεί ότι ο ανταγωνισμός και η σύγκρουση διαφορετικών μεταναστευτικών ομάδων στο κέντρο των πόλεων είναι διαδικασίες που προηγούνται της αφομοίωσής τους στον αμερικανικό τρόπο ζωής (Αράπογλου κ.α., 2009).

Από την άλλη, ο Harvey σημειώνει κάποιες πρακτικές με τις οποίες τα κοινωνικά υποκείμενα προσπαθούν να υπερβούν τα διαμορφωμένα εμπόδια. «Για τη συστηματοποίηση της έρευνας προτείνει τέσσερις διαστάσεις ανάλυσης των χωρικών πρακτικών: προσβασιμότητα, ιδιοποίηση, κυριαρχία και παραγωγή. Πρόκειται για τους τρόπους με τους οποίους οι κοινωνικές ομάδες προσπαθούν να υπερβούν τα εμπόδια που θέτει η απόσταση χρησιμοποιώντας τις τεχνολογίες επικοινωνιών και μεταφοράς, για τους τρόπους με τους οποίους διαμορφώνουν ανοιχτούς χώρους, χώρους οικειότητας και αλληλεγγύης, για τους τρόπους με τους οποίους επιβάλλουν κοινωνικές διαιρέσεις και αποκλεισμούς, και τέλος για τους τρόπους με τους οποίους παράγουν τις φυσικές υποδομές και το δομημένο περιβάλλον. Ταυτόχρονα επισημαίνει ότι οι εν λόγω διαστάσεις είναι άμεσα συνδεδεμένες μεταξύ τους και επιπλέον ότι δεν μπορούν να ερμηνευτούν, παρά μόνο μέσα από τη διερεύνηση των σχέσεων μεταξύ τάξεων, φύλων, κοινοτήτων, εθνοτήτων, φυλών, μέσα δηλαδή από τη συνάφειά τους με την κοινωνική πράξη» (Αράπογλου κ.α., 2009).

Βάσει όλων των παραπάνω, το πρίσμα ανάγνωσης του τόπου ως «ανοιχτού» όχι μονάχα στη δημιουργία κοινωνικών σχέσεων αλλά και στο ξεδίπλωμα των κοινωνικών συγκρούσεων που ειδικά κατά τη σημερινή περίοδο εμφανίζονται με έντονο τρόπο στην ελληνική πόλη αποτελεί ένα κρίσιμο μεθοδολογικό εργαλείο. Ένα εργαλείο ικανό να φέρει στο προσκήνιο όλες τις αντιθετικές αλλά και συνδετικές δυνάμεις που εκφράζονται χωρικά, έτσι ώστε τελικά μέσα από τις συνεχείς αυτές κοινωνικές αλλά και χωρικές «μάχες» και μέσα από το συνεχές «τραμπάλισμα της ζυγαριάς», να μπορέσουμε να επερωτήσουμε πάνω στο επίδικο του χτισίματος μιας νέας πολύ-πολιτισμικής πραγματικότητας.

1.4 Γεωγραφίες εγκατάστασης μεταναστών στην Αθήνα

Η συζήτηση για τους τύπους εγκατάστασης των μεταναστών στις χώρες προορισμού, ξεκίνησε βασισμένη στα παραδείγματα των χωρών του Βορρά (Βόρεια Αμερική, Βορειοδυτική Ευρώπη), με την βιβλιογραφία να αναφέρεται κυρίως σε υποβαθμισμένες κεντρικές περιοχές, οι οποίες αποτέλεσαν και τις χωρικές επιλογές των νέο-αφιχθέντων μεταναστών. Κατά τη μεταφορά της έρευνας στις χώρες της Νότιας Ευρώπης το προαναφερθέν μοντέλο συναντούσε διαφοροποιήσεις που σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό ισχύουν μέχρι και σήμερα. Παρ' όλ' αυτά, αξίζει να σημειωθεί πως μελέτες αναφορικά με τις μεταλλαγές μετά την εγκατάσταση μεταναστών τόσο στις ΗΠΑ όσο και στην Ευρώπη εντόπισαν σαν κοινό χαρακτηριστικό την τάση εξασθένησης του εθνοφυλετικού και του ταξικού διαχωρισμού στις περιοχές κατοικίας. Ενώ θα περίμενε κανείς πως οι μετανάστες ως ευάλωτες κοινωνικές τάξεις θα επέλεγαν σαν προορισμούς εγκατάστασης τις πιο υποβαθμισμένες περιοχές των πόλεων, σε μεγάλο τμήμα αντίστοιχων ερευνών φάνηκε πως η υπόθεση αυτή δεν ήταν βάσιμη κυρίως λόγω της αυξημένης διαφοροποίησης των μεταναστευτικών πληθυσμών ως προς μια σειρά οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές και πολιτισμικές παραμέτρους (Αράπογλου κ.α., 2009).

Σε ότι αφορά τις χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου, οι έρευνες για τις γεωγραφίες εγκατάστασης των μεταναστών στις μεγάλες πόλεις εμφανίζονται περίπου από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, όταν επαναπροσδιορίζονται ως χώρες υποδοχής στο διεθνές σκηνικό των νέων μεταναστευτικών ρευμάτων. Η παράδοση της σχολής του Σικάγου που αναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα, είχε ιστορικά επηρεάσει τις αναλύσεις για τις διαδρομές εγκατάστασης των μεταναστών στις πόλεις, παρά το γεγονός ότι οι Νοτιο-ευρωπαϊκές πόλεις είχαν διαμορφωθεί μέσα σε τελείως διαφορετικές συνθήκες από αυτές των βορειοαμερικανικών και ευρωπαϊκών μητροπόλεων. Ο παραλληλισμός των παραπάνω περιπτώσεων «αποτελεί ενδεχομένως «ερέθισμα για μια μικρή σύγχυση», ή, όπως γράφει ο ίδιος ο Soja για τη δική του ανοίκεια σύγκριση Άμστερνταμ και Λος Άντζελες, θα ήταν σαν να συγκρίνουμε «πατάτες» με «ποπ-κορν» (Αράπογλου και Σαγιάς, 2008). Η πλειοψηφία των ερευνών πάνω στις Νοτιο-ευρωπαϊκές πόλεις, επισημαίνουν αυτήν την διαφοροποίηση με το μοντέλο των Αμερικανικών μητροπόλεων, παρατηρώντας πως οι μορφές εγκατάστασης των μεταναστών διαφοροποιούνται από τα υποβαθμισμένα γκέτο των χωρών του Βορρά, τα συνωστισμένα σπίτια και τη φτώχεια, τα «slums». Πλέον πραγματοποιούνται σε φτηνά ξενοδοχεία, υπόγεια πολυκατοικιών με χαμηλά ενοίκια, νοικιαζόμενα δωμάτια ή κοινόχρηστους χώρους και σπίτια όπου δουλεύουν οι εσωτερικές οικιακές βοηθοί αλλά και κάποιες φορές (ειδικά όταν πρόκειται για πληθυσμούς των οποίων η εγκατάσταση χαρακτηρίζεται από διάχυση) και σε μεσοστρωματικές γειτονιές κατοικίας, ή και σε υψηλότερους ορόφους των πολυκατοικιών.

Παράγοντες που διαφοροποιούν τις τυπολογίες εγκατάστασης των μεταναστών στις χώρες της νότιας Ευρώπης, είναι οι διαφοροποιημένες μορφές αστικής ανάπτυξης των περιοχών αυτών, οι διαφορετικές παραγωγικές διαδικασίες, η μειωμένη επίδραση του κεντρικού πολεοδομικού σχεδιασμού αλλά και οι έννοιες του «άτυπου» που εντοπίζονταν

σε ποικίλες θεματικές της αστικής καθημερινότητας. Είναι όμως και η ίδια η μορφολογία του αστικού ιστού των πόλεων αυτών, που χαρακτηρίζεται από τα εξής βασικά ιστορικά, τυπολογικά αλλά και κοινωνικά χαρακτηριστικά:

A) οι Μεσογειακές πόλεις, σε αντίθεση με τις βορειότερες, χαρακτηρίζονται από πιο «συμπαγή» αστικό ιστό, ψηλά κτίρια, στενότερους δρόμους, και προάστια αρκετά κοντά στο κέντρο.

B) οι χρήσεις γης (κατοικίας, εμπόριο, βιοτεχνία –βιομηχανία), χαρακτηρίζονται από ανάμειξη και όχι από καταμερισμό σε ζώνες όπως συμβαίνει στις βορειότερες Ευρωπαϊκές πόλεις.

Γ) η κοινωνική διαστρωμάτωση δεν είναι τόσο έντονη, αλλά αντίθετα υπάρχει κυρίως ανάμειξη των κοινωνικών τάξεων στις ίδιες περιοχές. Η κοινωνική διαφοροποίηση εκφράζεται περισσότερο κάθετα, οι πλουσιότεροι δηλαδή στους ανώτερους ορόφους, παρά οριζόντια, στην έκταση της πόλης (Leontidou, 1997).

«Αυτό που κυριαρχεί σε πολλές περιοχές της Νότιας Ευρώπης μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο είναι μια σειρά από διαδικασίες «προσθετικής ανάπτυξης» πόλεων και γειτονιών, όπου η επίδραση του κεντρικού πολεοδομικού σχεδιασμού είναι αισθητά μειωμένη ως και σε πολλές περιπτώσεις, ανύπαρκτη. Οι διαδικασίες αυτές έχουν οδηγήσει σε γειτονίες με φτωχό κοινωνικό εξοπλισμό και έλλειψη υποδομών. Ταυτόχρονα όμως έχουν συμβάλει στην ομαλή ένταξη των κατοίκων στη ζωή της πόλης και σε ένα είδος ομοιογένειας στον αστικό χώρο, που συνδέεται με την αποφυγή έντονων κοινωνικών διαιρέσεων και συγκρούσεων.[...] Οι περισσότεροι/ες δεν φαίνεται να εγκαθίσταται σε ιδιαίτερες ή απομονωμένες από το κέντρο περιοχές, αλλά μάλλον σε περιοχές με σύνθετη κοινωνική σύνθεση, κατά προτίμηση στο κέντρο της πόλης και στην άμεση περίμετρό του. Χώροι σε αχρησία, εγκαταλειμμένοι ή κενοί, μέσω της εγκατάστασης των μεταναστών/τριών, επανενοούνται στην αστική ζωή και διαμορφώνουν νέες αστικές πραγματικότητες» (Βαΐου (επιστ.υπεύθ.), 2007: 11).

Πιο συγκεκριμένα, σε ότι αφορά την Αθήνα, οι Αράπογλου και Σαγιάς (2008), ισχυρίζονται ότι η χωρική ένταξη των μεταναστών στην Αθήνα συνδέεται με τρεις διαφορετικές όψεις της ανάπτυξης της πόλης: το μετασχηματισμό του κέντρου, την πυκνώση των προαστίων και την περιαστική διάχυση. Και στις τρεις αυτές όψεις η εγκατάσταση των μεταναστών υπακούει κυρίως στην πρόσδεση της κατοικίας με την απασχόληση και στη λειτουργία των άτυπων δικτύων. Σε αντίθεση με το μοντέλο που προτείνει η Σχολή του Σικάγου (μοντέλο που όπως προαναφέρθηκε αμφισβητήθηκε κατά τη μεταπολεμική περίοδο), αυτό της «χωρικής αφομοίωσης», μοιάζει η εγκατάσταση και η απασχόληση των μεταναστών να είναι αποτέλεσμα της αστικής επέκτασης και της διάχυτης ανάπτυξης (Αράπογλου και Σαγιάς, 2008). Αντίστοιχα, είναι πολλοί οι ερευνητές που μιλάνε για την «ένταξη μέσω της γειτονιάς» σε αντίθεση με τις μεταναστεύσεις των δεκαετιών 1950 και 1960, όπου κυριαρχούσε η άποψη της ένταξης μέσω της απασχόλησης. Επιπλέον, διακρίνονται όψεις μιας «επιλεκτικής αφομοίωσης» στη βάση επαγγελματικών και ταξικών δυνατοτήτων η οποία μοιάζει ότι επιτελείται με την πρόσδεση «απασχόλησης» - «κατοικίας» - που συνοδεύει τον κατακερματισμό του αστικού ιστού και την ανάμειξη των χρήσεων γης.

Σχετικά με τον Ελλαδικό χώρο και βάσει των στοιχείων της απογραφής του 2001, οι μεγαλύτερες συγκεντρώσεις των μεταναστών συναντιόνται στα μεγάλα αστικά κέντρα – όπως άλλωστε συμβαίνει και σχεδόν σε όλες τις χώρες υποδοχής- και ειδικότερα στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη. Με την απογραφή αυτή, αποτυπώνεται για πρώτη φορά η τομή στην μεταναστευτική ελληνική ιστορία σχετικά με την μετατροπή της Ελλάδας από χώρα αποστολή σε χώρα υποδοχής μεταναστών. Ειδικά στην περιφέρεια Αττικής συγκεντρώνεται περίπου το 51% του συνολικού μεταναστευτικού πληθυσμού και το 55% του οικονομικά ενεργού μεταναστευτικού πληθυσμού με αποτέλεσμα η κατανομή της μετανάστευσης να ακολουθεί την ιστορική άνιση ανάπτυξη του ελληνικού αστικού δικτύου (Κανδύλης κ.α., 2007).

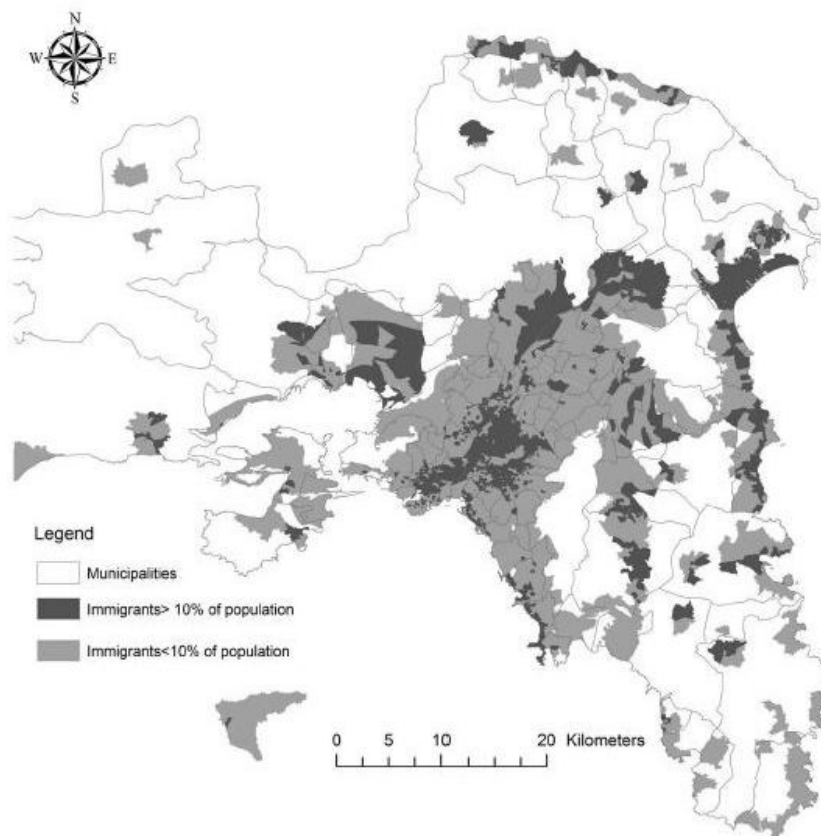
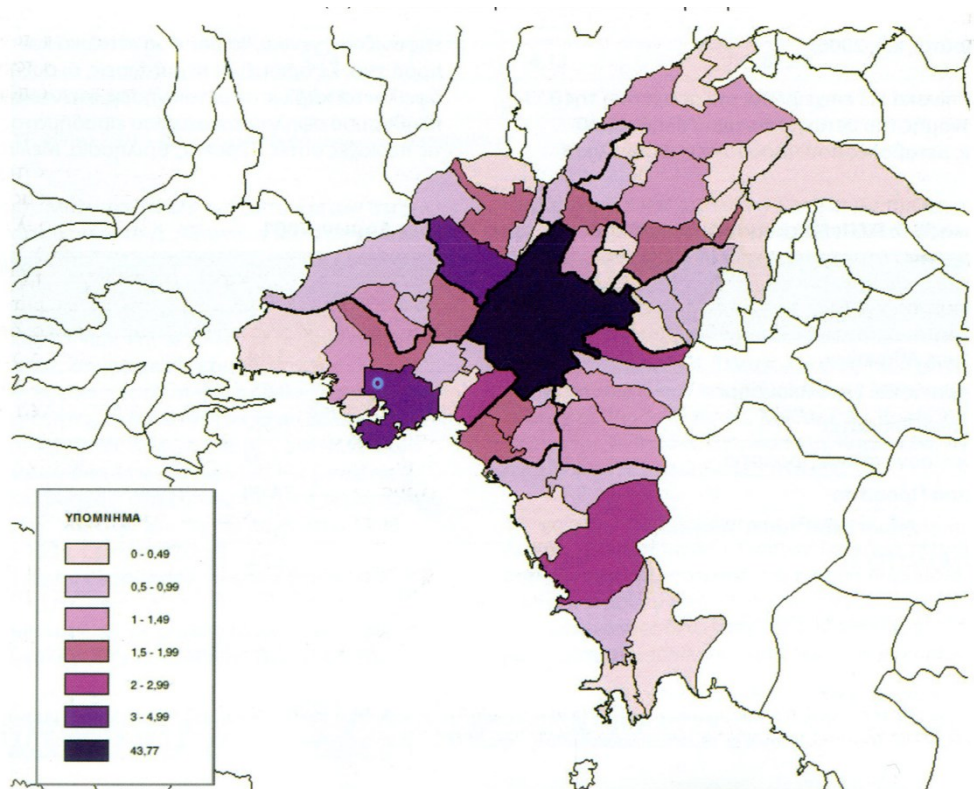

Figure 5. Residential pattern of immigrants in the wider Athens area. Census tracts with more or less than 10% of immigrant population (2001)

Χάρτης κατανομής μεταναστών στην ευρύτερη περιοχή της Αττικής, συγκριτικά με το 10% του πληθυσμού του εκάστοτε δήμου.

Πηγή: Kandyliis, G., Maloutas, Th., Sayas, J. (2012), «Immigration, inequality and diversity: socio-ethnic hierarchy and spatial organization in Athens, Greece», *European Urban and Regional Studies*, τ. 19: 3, σ. 267–286.

Το Π.Σ.Π. (Πολεοδομικό Συγκρότημα Πρωτεύουσας), συγκεντρώνει το 86,9% του μεταναστευτικού πληθυσμού της Αττικής, με μεγαλύτερες συγκεντρώσεις στους μεγάλους δήμους της Αθήνας και του Πειραιά. Στο Δήμο Αθηναίων, κατοικεί το 38% του συνολικού μεταναστευτικού πληθυσμού της Αττικής και το 44% του συνολικού μεταναστευτικού πληθυσμού του Π.Σ.Π. Ουσιαστικά τα 2/3 των μεταναστών κατοικούν στο Δήμο Αθηναίων και στις θεωρούμενες ως παραδοσιακές εργατικές συνοικίες των δυτικών προαστίων χαμηλού εισοδήματος κυρίως, καθώς και στις φτωχότερες περιοχές της ΒΔ Αττικής. Στο Υπόλοιπο Αττικής, οι μετανάστες συγκεντρώνονται σε μέρη όπου υπάρχει έντονη κατασκευαστική δραστηριότητα, αγροτικές εργασίες και ζήτηση προσωπικών υπηρεσιών (κυρίως στη Β.Α. Αττική). Τα νότια προάστια μεσαίων και υψηλών κυρίως εισοδημάτων έχουν δεχτεί το 5%, ενώ τα βορειοανατολικά προάστια των ίδιων εισοδηματικών κατηγοριών φιλοξενούν το 8,4% των νομίμως καταγεγραμμένων αλλοδαπών. Τέλος στους «κοινωνικά μικτούς» δήμους γύρω από το Δ. Αθηναίων (παλιές περιοχές μεσαίων και χαμηλών εισοδημάτων) έχει εγκατασταθεί το 10,3%, ενώ στα βόρεια, σε παρόμοιας κοινωνικής σύνθεσης περιοχές, κατοικεί γύρω στο 3,5% των αλλοδαπών που κατέγραψε η απογραφή του 2001 (Βαΐου (επιστ. υπεύθ.), 2007: 46-47).

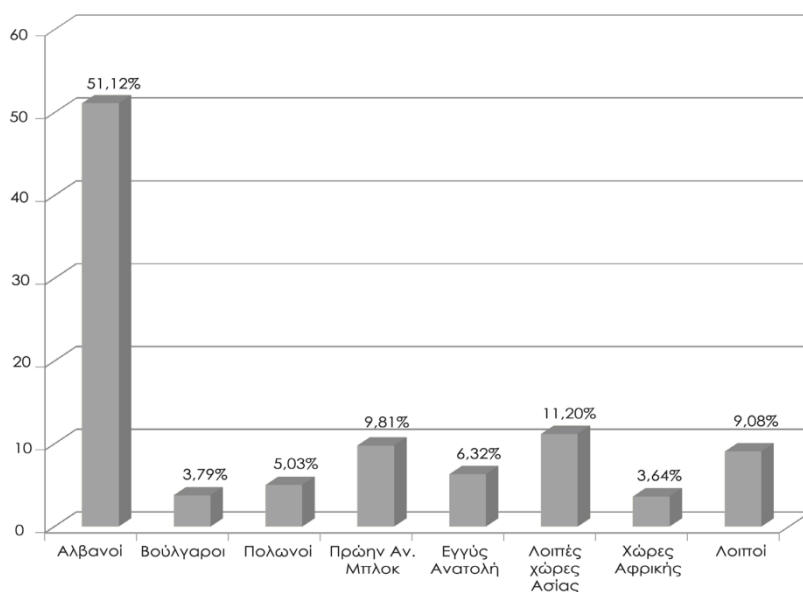
Κατανομή μεταναστών στο Π.Σ.Π. (% στο συνολικό μεταναστευτικό πληθυσμό)

Πηγή: Βαΐου, Ντ. (επιστ. υπεύθ.) (2007), *Διαπλεκόμενες καθημερινότητες και χωροκοινωνικές μεταβολές στην πόλη. Ντόπιες και μετανάστριες στις γειτονίες της Αθήνας*, Τελική έκθεση ερευνητικού προγράμματος ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ ΙΙ, Αθήνα: ΕΜΠ – Σχολή Αρχιτεκτόνων Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας, σ. 48.

Περιοχές Π.Σ.Π.	% μεταναστών στο συνολικό μεταναστευτικό πληθυσμό
Δήμος Αθηναίων	43,77
Πειραιάς και γειτονικοί Δήμοι	14,71
Δυτικά προάστια	9,88
Βορειοανατολικά προάστια	9,99
Νότια προάστια	5,72
Λοιποί Δήμοι περίξ του Δ. Αθηναίων	15,93

Χωροθέτηση των μεταναστών σε περιοχές του Π.Σ.Π.

Πηγή: Βαΐου, Ντ. (επιστ. υπεύθ.) (2007), *Διαπλεκόμενες καθημερινότητες και χωροκοινωνικές μεταβολές στην πόλη. Ντόπιες και μετανάστριες στις γειτονίες της Αθήνας*, Τελική έκθεση ερευνητικού προγράμματος ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ ΙΙ, Αθήνα: ΕΜΠ – Σχολή Αρχιτεκτόνων Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας, σ. 53.

Κατανομή μεταναστών ανά υπηκοότητα στο Δήμο Αθηναίων.

Πηγή: Βαΐου, Ντ. (επιστ. υπεύθ.) (2007), *Διαπλεκόμενες καθημερινότητες και χωροκοινωνικές μεταβολές στην πόλη. Ντόπιες και μετανάστριες στις γειτονίες της Αθήνας*, Τελική έκθεση ερευνητικού προγράμματος ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ ΙΙ, Αθήνα: ΕΜΠ – Σχολή Αρχιτεκτόνων Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας, σ. 53.

Από τα παραπάνω διαφαίνεται πως το φαινόμενο που σημειώθηκε αρχικά ως κοινό χαρακτηριστικό μελετών και στις ΗΠΑ και στις χώρες της Ευρώπης, ισχύει και στην περίπτωση της Αθήνας: η εγκατάσταση των μεταναστών στην πόλη, δεν σήμανε απαραίτητα και εθνοφυλετικό διαχωρισμό – αντίθετα υποστηρίζεται η άμβλυνση του υπάρχοντος χωροκοινωνικού διαχωρισμού με τη εγκατάσταση να λαμβάνει διαφορετικές

μορφές στον αστικό χώρο. Η τάση οικιστικής ανάμειξης του ποικίλου μεταναστευτικού πληθυσμού (και η οποία εντάθηκε από την πρώτη δεκαετία της νέας χιλιετίας) ονομάστηκε «υπερποικιλότητα» («super-diversity»). «Η «υπερποικιλότητα» αναφέρεται στη αυξανόμενη διασπορά μικρών μεταναστευτικών κοινοτήτων, με σημαντικές μεταξύ τους διαφορές ως προς την απασχόληση, την κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων, την αποδοχή τους από την τοπική κοινωνία και τις διεθνείς τους διασυνδέσεις» (Αράπογλου κ.α., 2009).

Ένα σημαντικό στοιχείο που χαρακτηρίζει την εγκατάσταση των μεταναστών στην Αθήνα και αποτελεί σημαντικό αίτιο του χαμηλού εθνοφυλετικού διαχωρισμού είναι και η –όπως έχει καθιερωθεί να ονομάζεται – κάθετη κοινωνική διαστρωμάτωση στο οικιστικό απόθεμα. Έτσι έχει παρατηρηθεί η κατοίκηση των μεταναστών στους χαμηλότερους ορόφους των πολυκατοικιών της πόλης, και των ντόπιων και ανώτερων κοινωνικά στρωμάτων στους υψηλότερους ορόφους. Αντίστοιχη στρωμάτωση ισχύει και για την οριζόντια διάσταση, από το επίπεδο της πρόσοψης μέχρι αυτό του ακαλύπτου. Σύμφωνα με ερευνητές η συνθήκη αυτή είχε δύο σημαντικά αποτελέσματα: Αφενός οδήγησε σε μικτές γειτονίες (εθνοτικά και οικονομικά) και αποθάρρυνε τη δημιουργία «γκέτο» και αφετέρου παρήγαγε μια καθημερινή ζωή που δομήθηκε πάνω στις καθημερινές κοινωνικές σχέσεις και αλληλεπιδράσεις (Koutrolίκου και Siatitsa, 2011). Χρειάζεται βέβαια να σημειωθεί πως ο κοινωνικός και εθνοφυλετικός διαχωρισμός στην Αθήνα, ορίζεται ως «χαμηλός» με βάση τα διεθνή πρότυπα τα οποία συνήθως είναι οι «υπερδιαχωρισμένες» εθνοφυλετικά μητροπόλεις. Ο ανισομερής αυτός τρόπος εγκατάστασης των μεταναστών στην Αθήνα εισάγει στη συζήτηση, τις όχι ασήμαντες διαφορές στις επιλογές μεταξύ μεταναστών διαφορετικής εθνικότητας και προέλευσης. «Το χαμηλό επίπεδο δεν σημαίνει ότι η Αθήνα δεν εμφανίζει σημαντικές ανισορροπίες στη χωρική κατανομή τόσο των ταξικών όσο και των εθνοτικών ομάδων του πληθυσμού της» (Αράπογλου, Καβουλάκος κ.α., 2009), τουλάχιστον σε ότι αφορά τη μικρότερη κλίμακα.

Η ανισομερής κατανομή των μεταναστών που επισημάνθηκε, ή καλύτερα - δεδομένου του χαμηλού φυλετικού διαχωρισμού – οι διαφοροποιήσεις στις επιλογές εγκατάστασης των μεταναστών στην Αθήνα, οφείλονται κάθε φορά σε συγκεκριμένα κριτήρια. Οι αιτίες που οδηγούν τους μετανάστες στην επιλογή του τόπου εγκατάστασής τους –ειδικότερα κατά την πρώτη περίοδο διαμονής τους στη χώρα υποδοχής - μπορούν να διαχωριστούν σε δύο βασικές κατηγορίες: τις οικονομικές και τις πολιτιστικές. Στην κατηγορία των οικονομικών αιτιών, πρωτεύοντα ρόλο παίζει η λειτουργία των αγορών εργασίας και κατοικίας, δηλαδή, οι δυνατότητες που έχει ο μετανάστης σε μια περιοχή, να βρει εργασία που να του εξασφαλίζει την επιβίωση αλλά και στέγαση, την οποία να μπορεί να καλύψει με τον (ειδικά την πρώτη περίοδο) πενιχρό μισθό του. Όσον αφορά τις πολιτιστικές αιτίες εγκατάστασης, για τους μετανάστες παίζει σημαντικό ρόλο η ύπαρξη των κοινωνικών δικτύων που έχουν δημιουργηθεί μεταξύ τους. Δίκτυα συνήθως μεταξύ ανθρώπων της ίδιας εθνικότητας, από τα οποία παίρνουν πληροφορίες, ή στα οποία στηρίζονται μέχρι να «μάθουν το νέο τόπο». Λόγω αυτών των δικτύων οι μετανάστες, ως επί το πλείστον επιλέγουν να εγκαθίστανται εκεί όπου είναι ήδη εγκατεστημένοι ομοεθνείς τους, συχνά μάλιστα και συγγενείς, με σκοπό να καρπωθούν τα οφέλη από τα

παραπάνω δίκτυα, αλλά και με συνειδητό ή ασυνείδητο σκοπό να διατηρήσουν κάποια στοιχεία της πολιτιστικής τους κληρονομιάς, όπως η γλώσσα και η θρησκεία.

Σε ένα πρώτο επίπεδο, και μέσα από την έρευνα πεδίου για την παρούσα εργασία, θα μπορούσαμε να πούμε ότι εντοπίζουμε δύο διαφορετικές τάσεις κατοίκησης: η πρώτη στο κέντρο της πόλης, και η δεύτερη σε γειτονιές κατοικίας (είτε –αναφορικά με την περίπτωση της Αθήνας – εντός του Δήμου Αθηναίων π.χ. η περιοχή του Νέου Κόσμου, είτε γειτονιές κατοικίας σε γειτονικούς Δήμους).

Η εξέλιξη του κέντρου της Αθήνας τις τελευταίες δεκαετίες και οι ανακατατάξεις που πραγματοποιήθηκαν σε αυτό, συνέβαλλαν ώστε μέχρι και σήμερα να αποτελεί έναν από τους πρώτους τόπους εγκατάστασης των μεταναστών. Η συνθήκη αυτή, επιβεβαιώνεται από την πλειοψηφία των ερευνών και ο Αράπογλου (Aragoglou, 2006) την έχει κατατάξει στην κατηγορία του «centralization» μία από αυτές που θέτουν οι Massey και Denton, ως μορφές και τάσεις χωρικού διαχωρισμού (Massey και Denton, 1988), αναφέροντας πως στην Αθήνα οι μετανάστες είναι πολύ πιο «κεντρικοποιημένοι» (εγκατεστημένοι σε κεντρικές περιοχές), από ότι οι ντόπιοι. Όπως περιγράφεται και σε επόμενη ενότητα, η μετακίνηση μεσαίων και υψηλών κοινωνικών στρωμάτων από το κέντρο της πόλης προς τα βορειοανατολικά και νοτιοανατολικά προάστια από το 1971 έως το 1991 αποτέλεσε σημαντική παράμετρο επιλογής του κέντρου ως τόπο εγκατάστασης: Η μετακίνηση αυτή οδήγησε σε αρκετές ανακατατάξεις στο οικιστικό απόθεμα πολλών κεντρικών περιοχών της Αθήνας: τα κενά διαμερίσματα, οι βιοτεχνίες στα υπόγεια πολυκατοικιών, η γήρανση του πληθυσμού λόγω της παραμονής κυρίως των ηλικιωμένων στο κέντρο της πόλης, οδήγησαν στη διατήρηση των χαμηλών ενοικίων και τιμών στα ακίνητα, κάτι που τα έκαναν πιο προσιτά για το νέο μεταναστευτικό πληθυσμό⁷. Επιπρόσθετα, σημαντικό ρόλο σε αυτήν την επιλογή παίζει μέχρι και σήμερα η ύπαρξη σταθμών μετεπιβίβασης («πύλες εισόδου και εξόδου» από την Αθήνα), ο αυξημένος αριθμός φτηνών καταλυμάτων (ξενοδοχεία κλπ), οι συγκοινωνιακοί κόμβοι σύνδεσης με υπόλοιπες περιοχές της πόλης και οι μεγάλοι δημόσιοι χώροι και οι πλατείες που λειτουργούν σαν τόποι συνάντησης και κοινωνικοποίησης.

Έτσι οι κεντρικές περιοχές της πόλης και πολύ περισσότερο το ιστορικό κέντρο, διαμορφώθηκε με αυτούς τους τρόπους από τους πρώτους κιάλας μεταναστευτικούς πληθυσμούς που ήρθαν στην Ελλάδα. Η κατοίκηση στις γειτονιές αυτές, τουλάχιστον στην πρώτη βιβλιογραφία και αρθρογραφία, παρέπεμπε σε εικόνες ένταξης των νέων κοινωνικών στρωμάτων μέσα σε ένα ιστορικά διαμορφωμένο περιβάλλον, που εξακολουθούσε να είναι ζωντανό, γεμάτο ποικίλους πληθυσμούς, κοινωνικές αναμίξεις όπου πάντα τα νέα στρώματα έβρισκαν τρόπους ένταξης και ενσωμάτωσης. Σήμερα, αρκετά χρόνια μετά τα πρώτα μεταναστευτικά κύματα η παρουσία εκείνων των μεταναστών έχει πάρει μορφές μόνιμης εγκατάστασης, συχνά μάλιστα και πιο αποκεντρωμένες. Παρόλα αυτά, η αυξημένη συγκέντρωση των μεταναστών στο κέντρο

⁷ Η μείωση αυτή οφείλεται, κυρίως, στη χωροθέτηση της προσιτής για τους μετανάστες κατοικίας προς ενοικίαση στις πυκνοδομημένες μεσοστρωματικές γειτονιές του κέντρου, με αποτέλεσμα την αυξημένη γειτνίαση μεσοστρωματικών κοινωνικοεπαγγελματικών κατηγοριών και των χαμηλών ταξικών κατηγοριών των μεταναστών στις περιοχές αυτές.

της πόλης, δεν αναιρείται καθώς τα πιο πρόσφατα ρεύματα μετανάστευσης όπως π.χ. αυτά από Ασία και Αφρική, συνεχίζουν να επιλέγουν σαν πρώτο – και συχνά μεταβατικό – τόπο εγκατάστασής τους, ξανά το κέντρο της Αθήνας. Έτσι στον εθνικό χάρτη της πόλης, συναντάμε συγκεντρώσεις μεταναστών δύομισι φορές πάνω από το μέσο όρο, ειδικά στην περιοχή που περιλαμβάνει τις πλατείες Ομόνοιας, Αγ.Κωσταντίνου, Καραϊσκάκη, Κουμουνδούρου, Βάθη και Αγ.Παύλου και απλώνεται δυτικά της Ομόνοιας, μεταξύ της οδού Γ΄ Σεπτεμβρίου και των γραμμών του τρένου και βόρεια της Ευριπίδου μέχρι το ύψος της Ιουλιανού (Βαΐου (επιστ. υπεύθ.), 2007). Ιδιαίτερα σημαντικό είναι ότι στην κεντρική αυτή περιοχή δε συναντά κανείς την έντονη υπερχώρική μίας συγκεκριμένης εθνοτικής ομάδας (που όπως θα δούμε παρακάτω συμβαίνει αρκετές φορές σε κάποιες γειτονίες της πόλης), αλλά την παράλληλη συμβίωση πολλών και διαφορετικών ομάδων μεταναστών από διαφορετικές χώρες καταγωγής. «Στην Ομόνοια, στο Μεταξουργείο και στο Γκαζοχώρι δε συναντούμε πληθυσμιακές συγκεντρώσεις μίας μόνο εθνότητας, ακριβώς γιατί ο Κινέζος έμπορος στεγάζεται στο ίδιο κτήριο με τον Αιγύπτιο καφετζή, τον Πακιστανό κουρέα και τον Έλληνα βιοτέχνη. [...] Αξιοσημείωτο μάλιστα είναι ότι οι χαμηλές τιμές των τιμών του καθολικού διαχωρισμού των μεταναστών δεν είναι αμιγείς θύλακες ούτε από επαγγελματική ούτε από εθνοτική άποψη. Δηλαδή οι επιμέρους ομάδες ή κοινότητες χωρικά γειτνιάζουν μεταξύ τους, αλλά και αλληλεπικαλύπτονται» (Αράπογλου κ.α., 2008).

Αναφορικά με τους μετανάστες χωρίς χαρτιά, το μεγαλύτερο μέρος τους επίσης σαν πρώτο προορισμό – αν όχι και μόνιμο τόπο εγκατάστασης – επιλέγει την Αθήνα και πιο συγκεκριμένα το κέντρο της. Η επιλογή αυτή οφείλεται στις ήδη εγκατεστημένες ομάδες μεταναστών, τη δυνατότητα απασχόλησης στην άτυπη οικονομία και τις μεγάλες δυνατότητες ανώνυμης εγκατάστασης μέχρι να βρεθεί τρόπος συνέχισης του ταξιδιού ή μέχρι μια ενδεχόμενη νομική αποκατάσταση στην Ελλάδα. «Η θέση των σημερινών νεοεισερχόμενων είναι και πάλι εξαιρετικά ευάλωτη, ως αποτέλεσμα της νομικής υπόστασης της παρουσίας τους και κατά συνέπεια της αναγκαστικής προσφυγής στην άτυπη και επισφαλής εργασία, της έκθεσης στον κίνδυνο της σύλληψης, της εξευτελιστικής μεταχείρισης και της απέλασης, της απουσίας θεσμών κοινωνικής προστασίας και της ώθησης για μετακίνηση σε άλλη χώρα. Η ευάλωτη αυτή θέση εξηγεί τη χωρική συγκέντρωση των νέων μεταναστών σε σημεία και γειτονίες του κέντρου της πόλης. Ορισμένες από τις περιοχές αυτές, όπου η υψηλή συγκέντρωση μεταναστών ανατροφοδοτεί την εθνοτική ποικιλότητα, βρέθηκαν πρόσφατα στο επίκεντρο νέου τύπου αστικών συγκρούσεων» (Αράπογλου κ.α., 2009).

Παράλληλα με όλα τα παραπάνω, σύνθητες είναι και το σενάριο εγκατάστασης των μεταναστών σε γειτονίες της πόλης, με αυτό το φαινόμενο να μην αφορά μονάχα τις ομάδες μεταναστών που μένουν πολλά χρόνια στη χώρα, αλλά συχνά και τους νέο-αφιχθέντες. Τέτοιες γειτονίες σύμφωνα με την έρευνα «Διαπλεκόμενες καθημερινότητες και χωροκοινωνικές μεταβολές στην πόλη. Ντόπιες και μετανάστριες στις γειτονίες της Αθήνας» (Βαΐου (επιστ. υπεύθ.), 2007), μπορεί να είναι: Α) Γειτονίες που διαμορφώθηκαν με πυκνή δόμηση και τους μηχανισμούς της αντιπαροχής στις συνθήκες της έντονης ανοικοδόμησης των δεκαετιών του 1950 και 1960 (πχ. Πατήσια, Κυψέλη, Παγκράτι), Β) Παλιές εργατικές κατοικίες που δημιουργήθηκαν στα τέλη του 19ου - αρχές 20ου αιώνα, κυρίως στα δυτικά της πόλης, βάσει ιδιωτικού ρυμοτομικού σχεδίου

και έχουν διατηρήσει σημαντικό τμήμα του παλιού κτιριακού αποθέματος, Γ) Προσφυγικές γειτονιές που κτίστηκαν είτε με το σύστημα της αυτοστέγασης, είτε με οργανωμένη δόμηση (πχ. Νέος Κόσμος, Αθήνα), Δ) «αστικά κενά» που έχουν προκύψει πχ από τη διακοπή λειτουργίας μεταποιητικών μονάδων. Στους πιο πάνω τύπους περιοχών διαμορφώθηκαν, όπως είναι ευνόητο, διαφορετικές συνθήκες κατοίκησης: εγκαταλειμμένα σπίτια και εργοστάσια, μικρά και μη επισκευασμένα διαμερίσματα προσφυγικών πολυκατοικιών, υπόγεια διαμερίσματα σε πολυκατοικίες της αντιπαροχής αποτέλεσαν τόπους κατοικίας, συχνά σε συνθήκες πυκνοκατοίκησης και κάποτε χωρίς στοιχειώδεις ανέσεις, για πολλούς μετανάστες και μετανάστριες και για ποικίλα χρονικά διαστήματα. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, και καθώς οι συνθήκες εργασίας και τα εισοδήματα βελτιώνονται, παρατηρείται μια μετακίνηση σε «καλύτερες» περιοχές και κατοικίες.

Το σημαντικότερο ρόλο σε αυτήν την επιλογή εγκατάστασης παίζει η ύπαρξη και η σημασία των κοινωνικών δικτύων που έχουν αναπτυχθεί μεταξύ των μεταναστών. Τα δίκτυα αυτά μπορεί να είναι είτε οικογενειακά (γυναίκες που ακολουθούν τους συζύγους τους που έχουν ήδη εγκατασταθεί στην Αθήνα), είτε φιλικά και κοινωνικά, είτε – κυρίως – εθνοτικά. Έχει παρατηρηθεί συγκεκριμένα, η ύπαρξη γειτονιών με συγκέντρωση μεταναστών συγκεκριμένων εθνοτήτων, που «τραβάνε» και τους ομοεθνείς τους ώστε να κατοικήσουν στην ίδια περιοχή. Τα κοινωνικά δίκτυα λόγω των οποίων μεταναστευτικές ομάδες έλκονται σε συγκεκριμένες περιοχές «παρέχουν πληροφόρηση, υποστήριξη, πρώτο κατάλυμα, οικονομική αρωγή, βοήθεια για την ανεύρεση εργασίας, φροντίδα των παιδιών και των ηλικιωμένων συγγενών των μεταναστών» (Εμκε – Πουλοπούλου, 2007: 317). Σημειώνεται ότι σε αρκετές περιπτώσεις, κομμάτια μεταναστευτικού πληθυσμού, εγκαθίστανται εξ αρχής σε διάφορες γειτονιές αναλόγως το πόσο ισχυρά ανεπτυγμένα είναι τα παραπάνω δίκτυα· δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις λόγου χάρη όπου οι μετανάστες μόλις φτάσουν στην Ελλάδα, θα εγκατασταθούν σε γειτονιές της πόλης όπου υπάρχουν ήδη γνωστοί και φίλοι τους και δε θα «περάσουν» καθόλου από το κέντρο.

Βασισμένοι στα δεδομένα της απογραφής του 2001 και σε ότι αφορά την εθνότητα, οι Αράπογλου κ.α. (2009), ταξινομούν τις γειτονιές της Αθήνας σε τρεις κατηγορίες: Στις «γειτονιές εθνοτικής ομοιογένειας» που χαρακτηρίζονται από υπο-εκπροσώπηση των μεταναστών, (σε ποσοστό μέχρι το 10% του πληθυσμού, όσο δηλαδή είναι και το μέσο ποσοστό για όλη την μητροπολιτική περιφέρεια). Ως γειτονιές εθνοτικής ομοιογένειας θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν οι περισσότερες γειτονιές της πόλης, κάτι που επιβεβαιώνει ότι τον Αθηναϊκό χώρο διακρίνει ακόμη η εθνική ομοιογένεια των κατοίκων του. Στις «γειτονιές φιλοξενίας» που προσελκύουν ποσοστό μεταναστών μεγαλύτερο από το μητροπολιτικό μέσο όρο χωρίς όμως να ξεπερνούν το διπλάσιό του. Χαρακτηρίζονται από σημαντική διασπορά, οφειλόμενη σε μεγάλο βαθμό στη διασπορά των Αλβανών, και σηματοδοτούν την έναρξη καθημερινών διαπολιτισμικών συναναστροφών και σχέσεων μεταξύ των Ελλήνων γηγενών και μιας ή δύο ομάδων μεταναστών. Τέλος, στις «γειτονιές εθνοτικής ποικιλότητας» στις οποίες το ποσοστό των μεταναστών είναι πάνω από δύο φορές μεγαλύτερο από τον μητροπολιτικό μέσο όρο και η παρουσία τους αρχίζει να σφραγίζει την καθημερινή ζωή. Οι περισσότερες

χαρακτηρίζονται από υψηλή εθνοτική ανάμιξη και πολύ σπάνια μια ομάδα αποτελεί περισσότερο από το 50% του μεταναστευτικού πληθυσμού (Αράπογλου, κ.α., 2009).

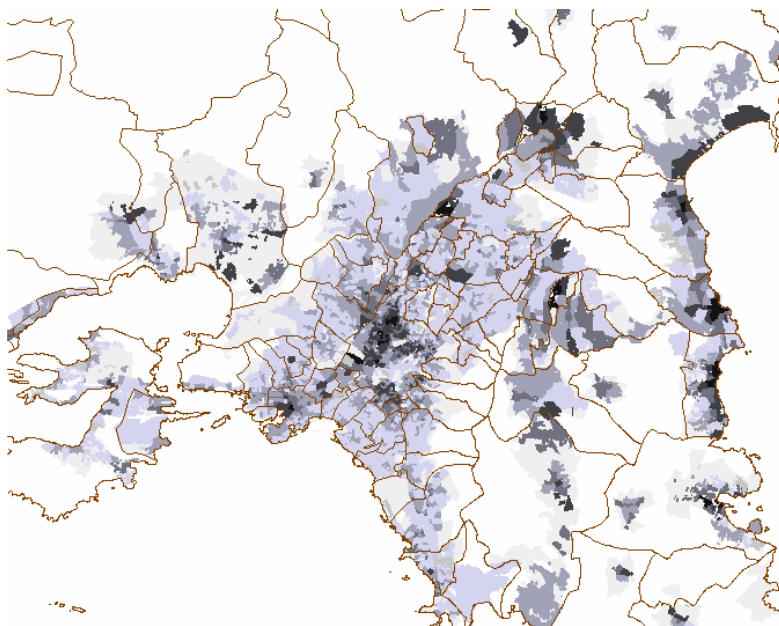
Ήδη σημειώθηκε πως, αν κάποιος ήθελε να χαρακτηρίσει με έναν μονάχα όρο και σε ένα πρώτο επίπεδο τους τρόπους χωρικής εγκατάστασης των μεταναστών στην Αθήνα, πιθανά να χρησιμοποιούσε τον όρο «υπερποικιλότητα». Παρ' όλ' αυτά μεταξύ εθνοτικών ομάδων, εντοπίζονται διαφορετικού τύπου επιλογές και αντίστοιχες συγκεντρώσεις. «Η «υπερποικιλότητα» υποδηλώνει, αντίθετα, την παραγωγή ανισοτήτων μέσω της αλληλεπίδρασης πολιτισμικών και οικονομικών παραγόντων, που δεν οδηγεί απαραίτητα σε κοινωνική πόλωση (δεν διογκώνονται δηλαδή οι δύο ακραίοι πόλοι της διεθνικής ελίτ και της διεθνικής υπηρετικής τάξης), αλλά συμβάλλει στον κοινωνικό κατακερματισμό με τις ταξικές και εθνοπολιτισμικές διατομές να παράγουν επιμέρους κοινωνικές κατηγορίες σε όλο σχεδόν το φάσμα της κοινωνικής στρωμάτωσης» (Αράπογλου κ.α., 2009). Τέτοιου τύπου συγκεντρώσεις αναφορικά με την εθνικότητα εντοπίζονται από διάφορες έρευνες⁸, σε ότι αφορά τουλάχιστον τα στοιχεία της απογραφής του 2001 και ειδικά όταν κανείς διερευνήσει συγκεκριμένες μορφές διαχωρισμού και χωρο-κοινωνικές ανισότητες σε μικρότερη κλίμακα.

Πρόσφατα οι Kandyilis G., Maloutas Th., Sayas J., μελέτησαν τους παράγοντες βάσει των οποίων εντοπίζεται διαχωρισμός μεταξύ μεταναστών στην Αθήνα εξετάζοντας τις μετακινήσεις ιεραρχίας στην κοινωνία και το χώρο. Εντόπισαν πως οι μεταναστευτικές ομάδες πέρα από το νομικό καθεστώς στο οποίο υπόκεινται, διαφοροποιούνται και στα εξής επίπεδα: την ηλικιακή σύνθεση, το φύλο, το μορφωτικό επίπεδο, τη θέση στην αγορά εργασίας ή τις συνθήκες κατοικίας. Επιπλέον ως παράγοντες σημείωσαν και τη συμμετοχή στην ανώτατη εκπαίδευση, την ιδιοκατοίκηση, καθώς επίσης και τη γενικότερη κοινωνική σύνθεση των περιοχών κατοικίας τους. Βάσει αυτών των παραγόντων, ταξινόμησαν τις εθνοτικές ομάδες που κατοικούν στην Αθήνα στις εξής κατηγορίες: Την πρώτη που περιλαμβάνει μετανάστες από το Λίβανο, την Τουρκία, τη Σερβία και το Μαυροβούνιο, παρουσιάζει υψηλό βαθμό ένταξης στην τοπική κοινωνία και τα μέλη της κατοικούν κυρίως σε μεσοαστικές περιοχές της πόλης. Η δεύτερη ομάδα περιλαμβάνει μετανάστες από το Ιράν, την Αίγυπτο, τη Συρία και τη Νιγηρία και πρόκειται για μια ομάδα κυρίως ανδροκρατούμενη, με σχετικά καλύτερη θέση στην αγορά εργασίας και μεγάλη συμμετοχή στο δίκτυο των άτυπων εμπορικών δραστηριοτήτων του δρόμου. Η τρίτη είναι και η πιο πολυπληθής και συμπεριλαμβάνει εθνικές ομάδες που ήρθαν στην Ελλάδα με το πρώτο κύμα μετανάστευσης κατά τη δεκαετία του '90. Πρόκειται για μετανάστες από την Αλβανία, τη Ρουμανία, τη Ρωσία, το Καζακστάν, την Πολωνία και την Αρμενία, με σχετική ισότιμη παρουσία ανδρών και γυναικών, που καταλαμβάνουν ως επί το πλείστον χαμηλές θέσεις στην αγορά εργασίας, με την εγκατάστασή τους στην πόλη να εμφανίζει μεγάλη διασπορά. Η τέταρτη ομάδα αποτελείται από μετανάστες που προέρχονται από χώρες όπως η Βουλγαρία, η Γεωργία, η Μολδαβία και η Ουκρανία, εκπροσωπείται κυρίως από το γυναικείο φύλο, με σχετικά

⁸ Βλ. «Διαπλεκόμενες καθημερινότητες και χωροκοινωνικές μεταβολές στην πόλη. Ντόπιες και μετανάστριες στις γειτονιές της Αθήνας» (Βαΐου Ντ. (επιστ. υπεύθ.) (2007), «Μετανάστες και πρότυπα χωροθέτησής τους στο Π.Σ. Αθηνών» (Αρβανιτίδης και Σκούρας, 2008), όπως και μελέτες των Μαλούτας, Αράπογλου, Σαγιάς κλπ.

υψηλό μορφωτικό επίπεδο, που καταλαμβάνουν όμως συνήθως θέσεις οικιακής εργασίας. Η πέμπτη ομάδα αναφέρεται σε μια άλλη γυναικοκρατούμενη ως επί το πλείστον ομάδα μεταναστών από τη Σρι Λάνκα, τις Φιλιππίνες και την Αιθιοπία, με σχετικά χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και οικιακή εργασία σε νοικοκυριά της μεσαίας και ανώτερης μεσαίας τάξης. Τέλος στην έκτη ομάδα ανήκουν μεταναστευτικές ομάδες από το Μπαγκλαντές, την Ινδία, το Πακιστάν και το Ιράκ. Πρόκειται για την πιο αποστερημένη ομάδα, σε επίπεδο θέσης που καταλαμβάνει στην αγορά εργασίας και συνθηκών κατοίκησης, που απαρτίζεται κατά βάση από το ανδρικό φύλο (Kandylis κ.α., 2012).

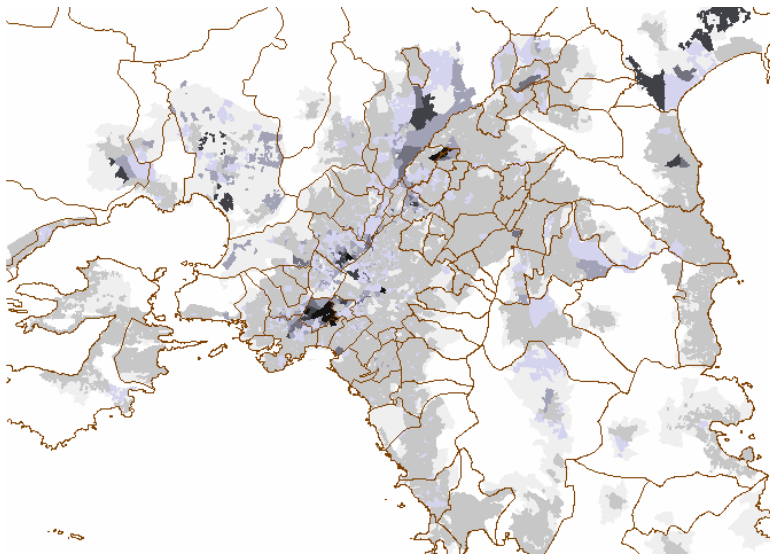
Ένα πρωταρχικό στοιχείο που αξίζει να σημειωθεί είναι τα χαρακτηριστικά εγκατάστασης των μεταναστών από την Αλβανία, που είναι και η ομάδα που χαρακτηρίζεται από τη μεγαλύτερη διάχυση. Οι Αλβανοί μετανάστες αποτελώντας και την πλειοψηφία (περίπου το 55% του συνολικού αριθμού των μεταναστών), σημειώνουν έντονη κινητικότητα στην πόλη και τάση μετεγκατάστασης στο σύνολο σχεδόν των περιοχών εκτός του κέντρου του ΠΣΑ (Δήμος Αθηνών) και σαν ένα από τα πρώτα ρεύματα μετανάστευσης, απομακρύνεται σιγά-σιγά από τις περιοχές του κέντρου προς βορειότερα (Αρβανιτίδης και Σκούρας, 2008). Έτσι δε φαίνεται να αντιμετωπίζουν έντονο πρόβλημα διαχωρισμού, τουλάχιστον όσο χωρική μονάδα ανάλυσης είναι ο δήμος, αλλά αντίθετα κατά κάποιο τρόπο «μοιράζονται τον οικιστικό χώρο» με τους Έλληνες, και παίζουν μεγάλο ρόλο στην προαναφερθείσα μείωση του κοινωνικού και χωρικού διαχωρισμού. Τα παραπάνω οφείλονται στον μεγάλο αριθμό τους, στην πρόθεσή τους για μονιμότερη εγκατάσταση στη χώρα (σε σχέση με άλλους μεταναστευτικούς πληθυσμούς), στο γεγονός ότι συνηθίζουν να συνδυάζουν την μετανάστευση μαζί με την οικογένεια αλλά και πιθανά στις στρατηγικές χαμηλής ορατότητας και αφομοίωσης που ακολουθούν (Αράπογλου κ.α.2009).

Χωροθέτηση Αλβανών μεταναστών στο Π.Σ.Α. Πηγή: Αρβανιτίδης, Π., Σκούρας, Δ. (2008), «Μετανάστες και πρότυπα χωροθέτησής τους στο Π.Σ. Αθηνών», στα πρακτικά του Γ' Πανελληνίου Συνεδρίου Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας 16-18 Μαΐου 2008, Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων.

Αντίθετα, οι μετανάστες των πιο πρόσφατων ρευμάτων, από την Ασία και την Αφρική, συνήθως συγκεντρώνονται σε μικρότερες κοινότητες. Αυτές, παρόλο που όπως και όλες οι προηγούμενες δεν συγκροτούν χώρους κοινωνικής απομόνωσης, ή χώρους αποκλειστικής παρουσίας των μεταναστών, είναι χωρικά διακριτές σε αντίθεση ίσως με αυτές των Αλβανών. Συγκροτούν έτσι ένα μωσαϊκό από εντοπισμένες αλλά όχι απαραίτητα απομονωμένες κοινότητες (λόγω και της τάσης των ομοεθνών να συγκροτούν δίκτυα αλληλοβοήθειας), το οποίο αξίζει να διερευνηθεί περαιτέρω (Κανδύλης κ.α., 2007).

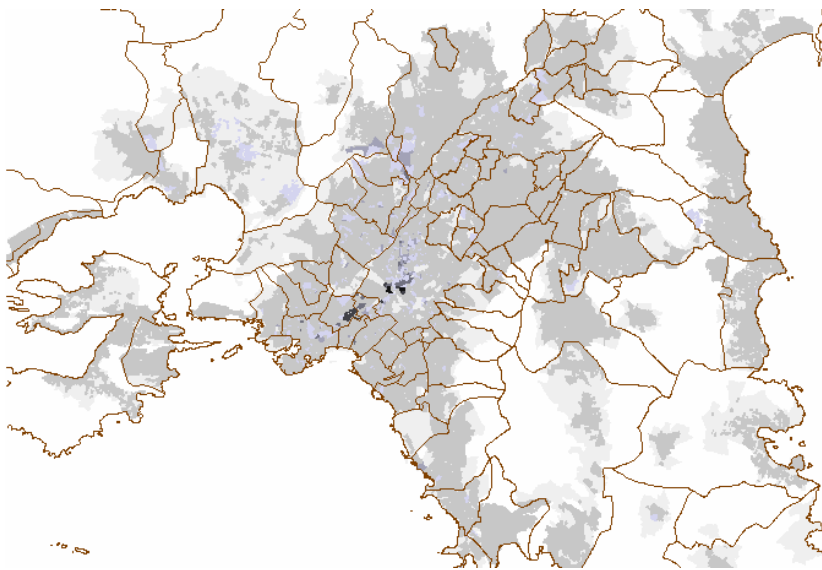
Συγκεκριμένα, οι μετανάστες από τις χώρες της Ασίας (Ινδία, Μπαγκλαντές, Πακιστάν και λοιπή Ασία) που αποτελούν και την πλειοψηφία των πληροφορητών αυτής της έρευνας, συγκεντρώνονται επίσης στο κέντρο της πόλης και κυρίως κάτω από την Ομόνοια, στην περιοχή που περικλείεται από τις οδούς Πειραιώς, Αθηνάς, Ευριπίδου μέχρι την πλατεία Κουμουνδούρου και νότια της πλατείας Βάθη, αλλά και σε άλλες περιοχές του κέντρου της Αθήνας. Από εκεί και πέρα κάθε διαφορετική εθνότητα, διαμορφώνει και διαφορετικά τοποθετημένους θύλακες εγκατάστασης. Οι Πακιστανοί συγκεκριμένα κατοικούν στο κέντρο, στις περιοχές του Κεραμεικού, του Μεταξουργείου και γύρω από την Ομόνοια και την πλατεία Βάθη (Βαΐου (επιστ. υπεύθ.), 2007). Επιπλέον, εντοπίζονται συγκεντρώσεις ανά εθνικότητες και σε δήμους εκτός αυτού της Αθήνας, με παράδειγμα την υπερεκπροσώπηση των μεταναστών από το Πακιστάν στο δήμο Νίκαιας – Αγ.Ι.Ρέντη ή η συγκέντρωση των Σύριων και Αιγυπτίων στους δήμους του Μοσχάτου και της Καλλιθέας (Αρβανιτίδης και Σκούρας, 2008). Παράλληλα, η αρχική εγκατάσταση των μεταναστών που προέρχονται από τις Φιλιππίνες σε περιοχές των Βορείων προαστίων οφείλεται βασικά σε οικονομικούς παράγοντες και συγκεκριμένα στην απασχόληση τους ως οικιακών βοηθών στα νοικοκυριά τις περιοχής (Αρβανιτίδης και Σκούρας, 2008).

Χωροθέτηση Πακιστανών μεταναστών στο Π.Σ.Α.

Πηγή: Αρβανιτίδης, Π., Σκούρας, Δ. (2008), «Μετανάστες και πρότυπα χωροθέτησής τους στο Π.Σ. Αθηνών», στα πρακτικά του Γ' Πανελληνίου Συνεδρίου Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας 16-18 Μαΐου 2008, Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα, η μπαγκλαντεσιανή κοινότητα που έχει διαμορφώσει τα δικά της στέκια και τους δικούς της χώρους κατοικίας κυρίως κοντά στην πλατεία Θεάτρου. «Εκεί μαθαίνουν νέα από την πατρίδα τους, πληροφορίες για δουλειές ή για εξεύρεση στέγης. Εκεί υπάρχουν καφενεία, εμπορικά καταστήματα με προϊόντα από το Μπαγκλαντές, η έδρα της κοινότητας (επί της Ευριπίδου), καθώς και ένας θρησκευτικός χώρος συνάθροισης που έχουν φτιάξει οι ίδιοι. Οι χώροι αυτοί στους οποίους έχουν χαραχτεί τα ιδιαίτερα πολιτισμικά τους στοιχεία (επιγραφές, χρωματισμοί όψεων, ψηφιδωτά κλπ.) λειτουργούν ως δημόσιοι τόποι συνάντησης και επικοινωνίας. Πίσω από την οδό Αθηνάς, στο ύψος της κεντρικής λαχαναγοράς, υπάρχει ένα μικρό... κρατίδιο Μπαγκλαντεσιανών! Στην οδό Διπλάρη υπάρχει καφετέρια-εστιατόριο («Asian Garden»)... τουριστικό γραφείο (Pan Asian Travels)... το μίνι μαρκετ του Ζαινούλ και της γυναίκας του Μαρίας... Οι πιο τυχεροί από τους μετανάστες που έρχονται από το Μπαγκλαντές δουλεύουν σε μια από τις 30 βιοτεχνίες ρούχων που διατηρούν στην Αθήνα και Πειραιά οι συμπατριώτες τους. Οι άλλοι δουλεύουν όπου βρουν... Στο γραφείο του συλλόγου τους, στην οδό Σοφοκλέους 60, κάνουν γιορτές και διοργανώνουν διάφορες εκδηλώσεις» (Βαΐου (επιστ. υπεύθ.), 2007: 63).

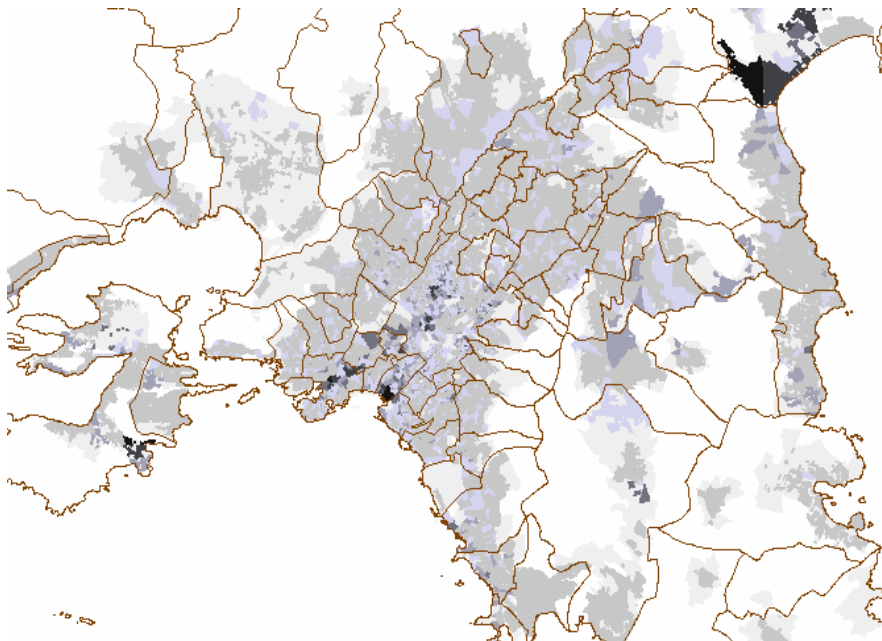

Χωροθέτηση Μπαγκλαντεσιανών μεταναστών στο Π.Σ.Α.

Πηγή: Αρβαντιτίδης, Π., Σκούρας, Δ. (2008), «Μετανάστες και πρότυπα χωροθέτησής τους στο Π.Σ. Αθηνών», στα πρακτικά του Γ' Πανελληνίου Συνεδρίου Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας 16-18 Μαΐου 2008, Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων.

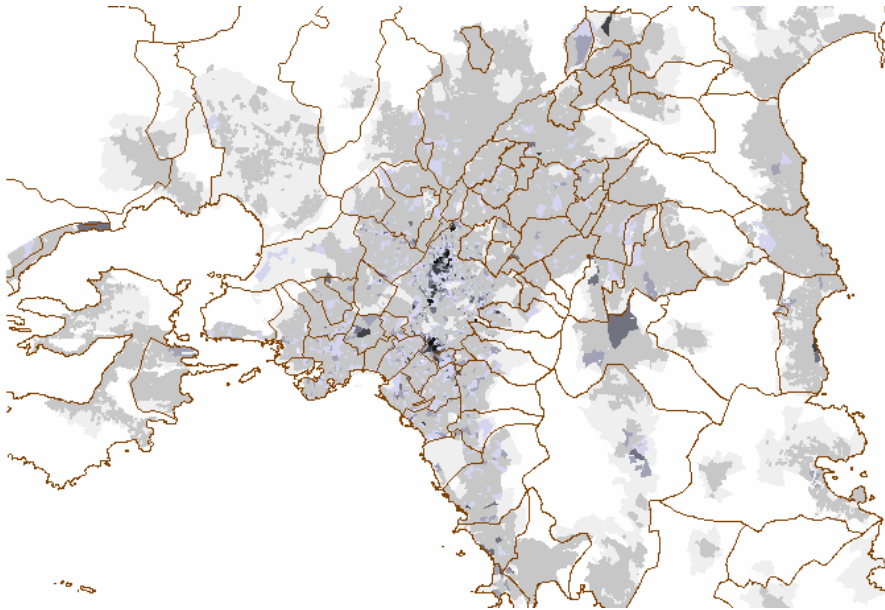
Όσον αφορά το μεταναστευτικό πληθυσμό από την Εγγύς Ανατολή (Αίγυπτος, Ιράν, Ιράκ, Λίβανος Συρία) – που αποτελεί επίσης τμήμα των πληροφορητών – επίσης υψηλές συγκεντρώσεις εγκατάσταση συναντιούνται στο κέντρο της πόλης δυτικά της Ομόνοιας και γύρω από την πλατεία Βάθη, αλλά και σε πιο αποκεντρωμένες περιοχές, που συγκεντρώνουν έντονα τα στοιχεία της «γειτονιάς» (περιοχή του Αγ.Παύλου, στα

προσφυγικά του Νέου Κόσμου πίσω από το «Intercontinental», καθώς και στο συγκρότημα εργατικών κατοικιών στου Αγ. Σώστη). Ειδικότερα, όσον αφορά την περιοχή του Νέου Κόσμου, είναι μια γειτονιά, που συγκεντρώνει σε μεγάλο βαθμό μετανάστες από τη Συρία, αλλά και Ιρακινούς και Αιγύπτιους, μαζί με κάποιους εναπομείναντες ντόπιους. Εκεί υπάρχουν συγκροτήματα παλιών προσφυγικών εργατικών κατοικιών, όπου από το 2001, παρουσίαζαν έντονη εικόνα εγκατάλειψης και πολλές οικογένειες, διαφόρων εθνοτήτων, στοιβάζονταν σε κατοικίες ολίγων τετραγωνικών μέτρων. Οι μετανάστες κάτοικοι αυτών των συγκροτημάτων, περίπου με 200-250 ευρώ το μήνα εξασφαλίζουν στέγη κακής ποιότητας, 35 τετραγωνικών, που μόνο κατ' ευφημισμόν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί υποτυπώδης. «Η εξώπορτα είναι πάντοτε ανοιχτή, τα τζάμια σπασμένα και υπάρχει πολύ βρωμιά. Με βολεύει όμως το σπίτι γιατί δεν πληρώνω πολλά κι είμαι κοντά στη δουλειά» λέει ο νεαρός Σύριος Νεμπίλ» (Βαΐου (επιστ. υπεύθ.), 2007: 64).

Χωροθέτηση Αιγύπτιων μεταναστών στο Π.Σ.Α.

Πηγή: Αρβανιτίδης, Π., Σκούρας, Δ. (2008), «Μετανάστες και πρότυπα χωροθέτησής τους στο Π.Σ. Αθηνών», στα πρακτικά του Γ' Πανελληνίου Συνεδρίου Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας 16-18 Μαΐου 2008, Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων.

Χωροθέτηση Σύριων μεταναστών στο Π.Σ.Α.

Πηγή: Αρβαντιδής, Π., Σκούρας, Δ. (2008), «Μετανάστες και πρότυπα χωροθέτησής τους στο Π.Σ. Αθηνών», στα πρακτικά του Γ' Πανελληνίου Συνεδρίου Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας 16-18 Μαΐου 2008, Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων.

2. Το κέντρο της Αθήνας. Εξέλιξη, «κρίση» και πολιτικές

2.1 Η «κρίση» του κέντρου της Αθήνας

Τα τελευταία χρόνια στην κυρίαρχη συζήτηση και στην «κοινή γνώμη», αποτελεί δεδομένο ότι το ιστορικό κέντρο της Αθήνας χαρακτηρίζεται από βαθιά κρίση. Η κρίση αυτή του κέντρου, αποτυπώνεται σε κάθε έκφραση του κυρίαρχου λόγου και των πολιτικών σχεδιασμού, όπως θα περιγραφεί παρακάτω. Είναι γεγονός ότι το κέντρο της Αθήνας μεταλλάσσεται διαρκώς όπως άλλωστε και οι πόλεις εν γένει, ειδικά μάλιστα κατά τη σημερινή συνθήκη⁹. Είναι γεγονός όμως επίσης, ότι για να μπορέσει κανείς να προβεί σε παραδοχές και αναλύσεις για κάποιον τόπο - πόσο μάλλον να καταθέσει και προτάσεις σχεδιασμού για αυτόν, οφείλει πρώτα να έχει εξετάσει και κατανοήσει τις παραπάνω μεταλλαγές. Όπως υποστηρίζουν πολλοί ερευνητές του κέντρου της Αθήνας, η αποδοχή με καθολικό τρόπο ότι η περιοχή βρίσκεται σε κρίση αποτελεί μια επικίνδυνη γενίκευση. Εδώ θα γίνει προσπάθεια στοιχειώδους αποσαφήνισης του τι σημαίνει «κρίση του κέντρου» και των βασικών της χαρακτηριστικών, χωρίς να υπάρχει πρόθεση «συγκάλυψης» των προβλημάτων της περιοχής. Η επιλογή μιας παράλληλης επιλεκτικής αναδρομής στην εξέλιξη του κέντρου της Αθήνας κρίνεται επίσης χρήσιμη, για την κατανόηση της σημερινής χωρο-κοινωνικής συνθήκης.

Χρειάζεται να σημειωθεί ότι η συζήτηση για την κρίση του κέντρου πόλης δεν είναι ελληνικό φαινόμενο. Αντίστοιχη συζήτηση έχει ξεκινήσει εδώ και πολλές δεκαετίες στις μεγάλες πόλεις της Αμερικής όπου η κρίση των κέντρων είχε άμεση σχέση με τις διαδικασίες αποβιομηχάνισης αλλά και τις συνεχείς κατά τον νεοφιλελευθερισμό μειώσεις των κοινωνικών παροχών. Σε αυτές τις χώρες, ήταν οι περικοπές των προγραμμάτων κοινωνικών παροχών σε επίπεδο κατοικίας που οδήγησαν σε φαινόμενα εξαθλίωσης στα κέντρα. Άλλωστε για το Αγγλοαμερικανικό πρότυπο κοινωνικής δομής των πόλεων, στα κέντρα μένουν συνήθως τα χαμηλότερα κοινωνικο-οικονομικά στρώματα, ενώ οι ανώτερες τάξεις στα προάστια (Μαλούτας κ.α., 2013). Σε ότι αφορά την Ελλάδα ο βασικότερος παράγοντας που συνομολογείται σε πληθώρα μελετών για τη σημερινή συνθήκη που επικρατεί στο κέντρο, είναι αυτός της προαστιοποίησης των υψηλών και μεσαίων στρωμάτων της πόλης κατά τις δεκαετίες του 1970-‘90, μετά την έντονη πυκνοδόμησή του. Έτσι, θα ήταν μάλλον αβάσιμη μια σύγκριση της κρίσης του κέντρου της Αθήνας, με αντίστοιχες καταστάσεις στις πόλεις άλλων χωρών, καθώς όπως θα φανεί και παρακάτω οι ιστορίες εξέλιξης των πόλεων αυτών είναι πολύ διαφορετικές.

Κατά τις προηγούμενες δεκαετίες, το κέντρο της Αθήνας δεν υφίστατο ως διακύβευμα στην πολιτική και κοινωνική ημερήσια διάταξη – τουλάχιστον με τον έντονο τρόπο που υφίσταται σήμερα. Μάλιστα το 1996, η Μ. Μαντουβάλου επεσήμανε τη μεγάλη οργανωτική δύναμη που είχε το κέντρο της Αθήνας και την τάση «αναπλήρωσης»

⁹ «Εκείνο που θα πρέπει να τονιστεί, είναι ότι στην προκαπιταλιστική εποχή, η εξέλιξη της πόλης ήταν σχετικά ήρεμη στο χρόνο με αποτέλεσμα οι αλλαγές που προέκυπταν στο μέγεθος, στη μεταβολή των χρήσεων ή στις άλλες αλλαγές που επέβαλε η εξέλιξη της τεχνικής, της οικονομίας και της κοινωνίας να είναι αφομοιώσιμες στην πόλη. Μετά την είσοδο στον καπιταλισμό όμως που οι μεγεθύνσεις των πόλεων είναι εκρηκτικές, η εξέλιξη είναι ταχύτατη με αποτέλεσμα την δημιουργία έντονων προβλημάτων για τα οποία απαιτείται οργανωμένη παρέμβαση, η σύγχρονη δηλαδή μορφή της πολεοδομίας, και αυτό ξεκίνησε από τα μέσα του 19ου αιώνα με σχετική επιτυχία» (Σαρηγιάννης, 2000: 9).

χρήσεων και λειτουργιών στη θέση προηγούμενων που απομακρύνονταν. «Θέλουμε επίσης, να επισημάνουμε ιδιαίτερα τη μεγάλη οργανωτική δύναμη που έχει το Κέντρο της Αθήνας. Παρά τη μεγάλη απομάκρυνση της κατοικίας αλλά και άλλων χρήσεων σημαντικών και πολυσυλλεκτικών, παρά τη ρύπανση, τη μόλυνση, τις μεγάλες δυσκολίες προσπέλασης, κ.ο.κ. οι χώροι που αδειάζουν καλύπτονται με νέες χρήσεις. Οι χρήσεις δε αυτές εξασφαλίζουν σε διάφορα τμήματα του Κέντρου κίνηση σε όλο το 24ωρο, ενώ συγχρόνως έχουν αναφορά σε ένα μεγάλο κοινωνικό φάσμα αποδεκτών» (Μαντουβάλου, 1996).

Το ενδιαφέρον για την κρίση του κέντρου της πόλης είναι σχετικά καινούριο και θα μπορούσε να τοποθετηθεί στην περίοδο που ακολούθησε τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004. Η πορεία της Ελλάδας προς τη διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων, συνοδεύτηκε από ένα νέο κυρίαρχο λόγο για την πόλη, αλλά και αντίστοιχες πολιτικές. Το κέντρο μπήκε στο επίκεντρο της κυρίαρχης ρητορικής αυτή τη φορά σαν ένα «επιχειρηματικό στοίχημα» που οφείλει να κερδηθεί λόγω των δυνατοτήτων ανάπτυξης, αξιοποίησης και επένδυσης που διαφαίνονταν. Έτσι, κατευθύνθηκαν σε αυτό, πλήθος επενδύσεων οι οποίες λειτούργησαν ως «ελπίδα» για κάθε λογής φορείς και επενδυτές και ήταν από την διάψευση των σχεδίων τους και μετά, το σημείο κατά το οποίο ξεκίνησε και ο λόγος για την υποβάθμισή του. «Η υπεραξία που δημιουργήθηκε από τις επενδύσεις αυτές και εκφράστηκε μέσω των αξιών γης δεν επιδιώχθηκε να λειτουργήσει για το κοινωνικό σύνολο και την πόλη, αλλά μοιράστηκε δωρεάν στους ιδιοκτήτες γης που επωφελήθηκαν. Επιπλέον, η απότομη παύση επενδύσεων στην πόλη μετά τους αγώνες και η διάψευση των ανεδραφικών ελπίδων για την ώθηση που θα έδιναν σε διάφορους τομείς, όπως ο τουρισμός, έφεραν απογοήτευση και εγκατάλειψη, που εικονογραφείται και από την κατάσταση των Ολυμπιακών Ακινήτων» (Μαλούτας, 2013: 49).

Σήμερα, η συζήτηση για την κρίση του κέντρου της Αθήνας, σε ότι αφορά τις επιστημονικές μελέτες για αυτό και όχι τον κυρίαρχο λόγο, τοποθετείται σε πολλά και διαφορετικά επίπεδα. Οι κυρίαρχες επιστημονικές απόψεις για τους λόγους υποβάθμισης του κέντρου της πόλης, επισημαίνουν κυρίως τα περιβαλλοντικά και πολεοδομικά προβλήματα όπως το «νέφος», η κυριαρχία των αυτοκινήτων ή το «κακό» εν γένει περιβάλλον. Χωρίς τα παραπάνω να είναι άξια υποτίμησης και βάσει της οπτικής που υιοθετείται εδώ για την κοινωνική και οικονομική εξέλιξη του κέντρου της Αθήνας, εντοπίζονται και επισημαίνονται, κυρίως τρία επίπεδα προβλημάτων:

1. Η κοινωνική κρίση (ή και ανθρωπιστική όπως έχει χαρακτηριστεί)
2. Η κρίση κατοικίας (μείωση της ζήτησης κατοικίας και του πληθυσμού)
3. Η κρίση εμπορίου (κρίση των καταστημάτων του κέντρου).

2.1.1 Κοινωνική κρίση

Η κοινωνική κρίση του κέντρου της Αθήνας, δεν είναι κάτι άλλο παρά η πιο ακραία έκφραση της συνολικότερης κοινωνικής κρίσης που πλήττει την Ελλάδα μέχρι και σήμερα και έχει οδηγήσει τεράστια τμήματα του πληθυσμού σε εξαθλίωση. Στο κέντρο της Αθήνας παίρνει σάρκα και οστά η σε άλλες περιοχές της πόλης (ή σε άλλες πόλεις της χώρας) λιγότερο ορατή, εικόνα της εξαθλίωσης. Ο δημόσιος χώρος της περιοχής είναι το πεδίο στο οποίο αποτυπώνεται η σημερινή κοινωνική συνθήκη με τα θύματα της κρίσης αυτής να είναι πολλαπλά: Από τη μία πλευρά, είναι τα μεσαία στρώματα γηγενών που εξακολουθούν μέχρι και σήμερα να κατοικούν στο κέντρο και συρρικνώνονται οικονομικά και κοινωνικά μέσω των περικοπών σε εισοδήματα και κοινωνικές παροχές που έφεραν οι πολιτικές των τελευταίων ετών. «Ευρύτατα κομμάτια πληθυσμού ζουν πλέον σε συνθήκες μιας «νέας φτώχειας» και έλλειψης προοπτικής και παρόλο που αυτό δεν αφορά μόνο στο κέντρο – ούτε μόνο στην Αθήνα – είναι ένας παράγοντας που το επηρεάζει άμεσα. Η υποβάθμιση της ζωής του πληθυσμού που ζει και εργάζεται στο κέντρο, επιτείνεται από τη διάλυση των κρατικών μηχανισμών και την κατάρρευση των κοινωνικών υποδομών» (Encounter Athens, 2011). Πέρα από τα μεσαία στρώματα που φτωχοποιούνται, τα –πριν την κρίση – φτωχότερα, εξαθλιώνονται ακόμα περισσότερο καθώς αδυνατούν να καλύψουν κύριες και βασικές ανάγκες όπως η στέγαση, ή ακόμα και η τροφή. Οι άνεργοι, οι άστεγοι, οι τοξικοεξαρτημένοι, οι φτωχοί, είναι πλέον το πιο «ορατά» ευάλωτο κοινωνικό τμήμα της κρίσης και εξαθλιώνεται καθημερινά στο δημόσιο χώρο και στους δρόμους του κέντρου της Αθήνας. «Οι συνθήκες αυτές «επικάθονται» σε ένα αστικό περιβάλλον, τμήματα του οποίου βρίσκονται σε διαδικασία χρόνιας εγκατάλειψης και υποβάθμισης, αναδεικνύοντας το κέντρο σε ένα πεδίο αυξανόμενων κοινωνικών και χωρικών πολώσεων και ανισοτήτων» (Encounter Athens, 2011).

2.1.2 Κρίση κατοικίας

Σύμφωνα με τον Δ. Εμμανουήλ, δύο είναι τα βασικά επιχειρήματα που διαμορφώθηκαν από την δεκαετία του 1980 για την κρίση κατοικίας στο κέντρο της Αθήνας. Η ύπαρξη μιας έντονης τάσης «εγκατάλειψης» των κεντρικών περιοχών λόγω της «υποβάθμισής» τους και η αύξουσα «προαστιοποίηση» της μεσαίας τάξης. Ο ίδιος σημειώνει πως το πρώτο επιχειρήμα είναι τουλάχιστον υπερβολικό «με συνδηλούμενα που παραπέμπουν στη μυθολογία των ριζικών χωρικών ανακατατάξεων και των προβλημάτων ερήμωσης και «γκετοποίησης» των κέντρων των αμερικανικών πόλεων» (Εμμανουήλ, 2013: 54-55). Χρειάζεται να σημειωθεί σε αυτό το σημείο, πως η συζήτηση για την «κρίση της κατοικίας» στο κέντρο της Αθήνας, αφορά τις περιοχές / γειτονίες κατοικίας γύρω από το κέντρο, καθώς το αμιγώς Ιστορικό-Επιχειρηματικό «Κέντρο» αποτελούσε ανέκαθεν κέντρο εμπορίου και κεντρικών λειτουργιών. Αυτό φανερώνουν και τα στοιχεία της απογραφής του 2001 όπου οι απογραφέντες κάτοικοι στο Εμπορικό «Τρίγωνο» μαζί με του Ψυρρή ήταν 4.318 από τους οποίους 1.861 «γηγενείς» (χωρίς τους οικονομικούς

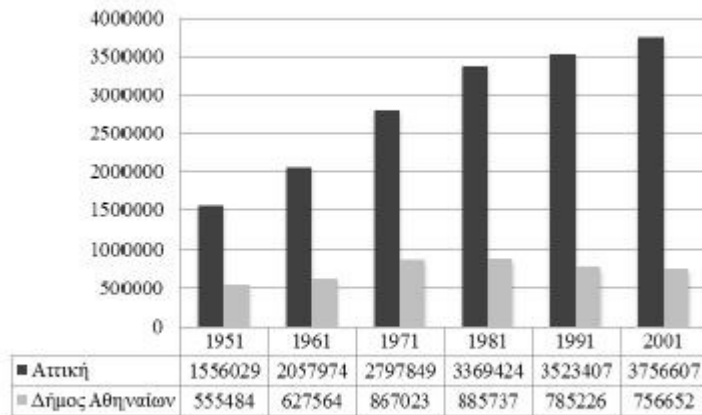
μετανάστες). Μαζί με την Πλάκα και το Μεταξουργείο, οι μόνιμοι κάτοικοι έφταναν τους 14.800 με τους 8.100 να αποτελούν τους γηγενείς (Εμμανουήλ, 2013: 57).

Το κέντρο της Αθήνας, γνώρισε δεκαετίες έντονης πληθυσμιακής αύξησης, οικοδομικής δραστηριότητας και πυκνοδόμησης. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι ενώ η πρωτεύουσα των αρχών του 19^{ου} αιώνα ήταν μια πόλη με πληθυσμό που δεν ξεπερνούσε τους 10.000 κατοίκους, οι αρχές του 20^{ου} βρίσκουν την Αθήνα με διπλάσιο πληθυσμό σε σχέση με τον προηγούμενο, συμπεριλαμβανομένων και των περίπου 200.000 προσφύγων από τη Μικρασιατική καταστροφή που εγκαταστάθηκαν στην πόλη. Αργότερα, στα τέλη της δεκαετίας του '60, με τον «Αναγκαστικό Νόμο 395/68» (Σαρηγιάννης, 2000: 211), αυξάνονται οι συντελεστές δόμησης κατά 30% περίπου σε όλη τη χώρα, πολιτική που ενισχύθηκε και με αντίστοιχες τα επόμενα χρόνια. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την πολυκατοικιοποίηση του 1955 οδήγησαν σε έντονα προβληματικές συνθήκες κατοίκησης στο κέντρο της Αθήνας, απρογραμμάτιστης πυκνοδόμησης με το σύστημα της αντιπαροχής και πτώση των αξιών των ακινήτων. «Η υποβάθμιση του κέντρου εντάθηκε από την απουσία νέων υποδομών που θα υποστήριζαν τη σημαντική αύξηση και πύκνωση του πληθυσμού και θα εξυπηρετούσαν / διευθετούσαν τα νέα προβλήματα που έθετε η μεγάλη αύξηση του όγκου των ιδιωτικών αυτοκινήτων» (Μαλούτας, 2013: 46). Η πίεση από τον πληθυσμό να κατοικήσει σε πιο υγιεινό περιβάλλον, μεταφερόμενη στους κατασκευαστές το πεδίο των οποίων είχε κορεστεί στις κεντρικές περιοχές, βρήκε στη συνέχεια έκφραση, στην πολυκατοικιοποίηση των προαστίων.

Έτσι, κατά τη δεκαετία του 1970, σημαντικό κομμάτι των κατοίκων του κέντρου της Αθήνας, άρχισε να μετατοπίζεται στα προάστια που πολυκατοικιοποιούνταν ραγδαία. Από τα μέσα της δεκαετίας του '70 μέχρι σήμερα, τα υψηλότερα και μεσαία στρώματα μετακινούνται σταδιακά και σταθερά προς τα βορειοανατολικά και τα νότια προάστια, αναδιαμορφώνοντας τον κοινωνικό χάρτη της πόλης. Η μετακίνηση αυτή έγινε με τον ίδιο απρογραμμάτιστο τρόπο που πυκνοδομήθηκε το κέντρο της πόλης κατά τις δεκαετίες του 1960 και 1970, αφήνοντας πίσω της ένα πεπαλαιωμένο οικιστικό απόθεμα με αυξανόμενη δυσκολία εκμετάλλευσης, και σταθερή υποτίμηση της αξίας του (Μαλούτας κ.α., 2013).

«Κατά την περίοδο 1971-91 το κέντρο βάρους των υψηλών κοινωνικοεπαγγελματικών κατηγοριών μετατοπίστηκε στην περιφέρεια, αφού από το 62% του συνόλου τους που κατοικούσε στον κεντρικό Δήμο το 1971, απέμεινε το 1991 μόνο το 27%. [...] Η μείωση του συνολικού πληθυσμού του Δήμου Αθηναίων την περίοδο 1981-2001 ήταν περίπου 130.000 άτομα. Με δεδομένο ότι το ποσοστό των κατοίκων του που ήταν υπήκοοι άλλων χωρών ήταν 20% το 2001 και 2% το 1981, η συνολική μείωση των γηγενών κατοίκων του κατά την ίδια περίοδο ήταν 265.000 άτομα περίπου.» (Μαλούτας, 2013: 36-37). Η τάση, μέχρι και το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1990 εξακολουθούσε να είναι η απομάκρυνση από το κέντρο των υψηλών και υψηλών-μεσαίων κατηγοριών και, αντίθετα, η διεύρυνση της παρουσίας χαμηλότερων κοινωνικοεπαγγελματικών στρωμάτων.

Πληθυσμιακή εξέλιξη της Αττικής και του Δήμου Αθηναίων 1951-2001

Πηγή δεδομένων: ΕΣΥΕ/ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφές Πληθυσμού 1951, 1961, 1971, 1981, 1991, 2001

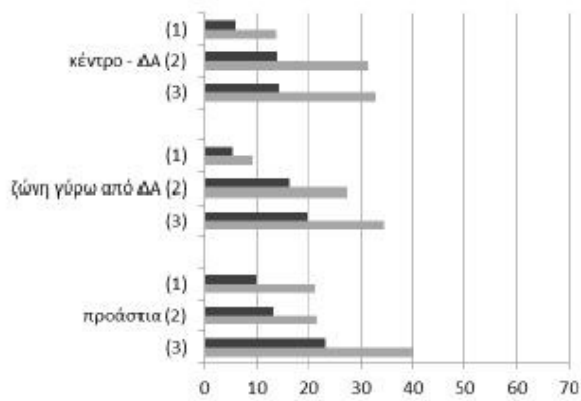
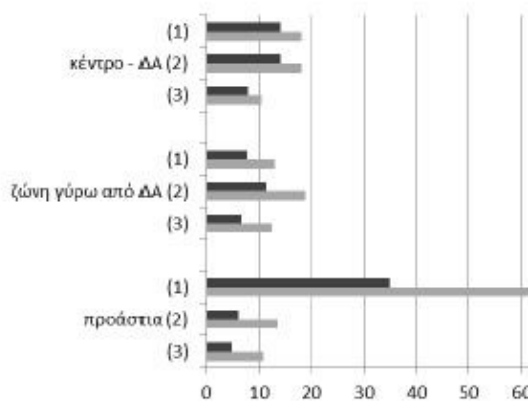
Πληθυσμιακή εξέλιξη της Αττικής και του Δήμου Αθηναίων 1951-2001.

Πηγή: Μαλούτας, Θ. (2013), «Η υποβάθμιση του κέντρου της Αθήνας και οι επιλογές περιοχής κατοικίας από τα υψηλά και μεσαία στρώματα», στο Μαλούτας, Θ., Κανδύλης, Γ., Πέτρου, Μ., Σουλιώτης, Ν. (επιμ.) (2013), *Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα*, Μελέτες – Έρευνες ΕΚΚΕ, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, σ. 37.

Κατανομή των μελών δύο κοινωνικοεπαγγελματικών κατηγοριών σε τρεις γεωγραφικές ζώνες (κέντρο, ζώνη γύρω από το κέντρο και προάστια) και σε τρεις κοινωνικούς τύπους περιοχών –υψηλών στρωμάτων (1), μεσαίων (2) και χαμηλών (3)– 1991 και 2001 (χιλιάδες)

α) Μεγάλοι εργοδότες, μάνατζερ και εξειδικευμένοι επαγγελματίες

β) Ανεπίδικευτοι εργάτες

Πηγή δεδομένων: ΕΚΚΕ-ΕΣΥΕ (2005)

Κατανομή των μελών δύο κοινωνικοεπαγγελματικών κατηγοριών σε τρεις γεωγραφικές ζώνες (κέντρο, ζώνη γύρω από το κέντρο και προάστια) και σε τρεις κοινωνικούς τύπους περιοχών –υψηλών στρωμάτων (1), μεσαίων (2) και χαμηλών (3)– 1991 και 2001 (χιλιάδες).

Πηγή: Μαλούτας, Θ. (2013), «Η υποβάθμιση του κέντρου της Αθήνας και οι επιλογές περιοχής κατοικίας από τα υψηλά και μεσαία στρώματα», στο Μαλούτας, Θ., Κανδύλης, Γ., Πέτρου, Μ., Σουλιώτης, Ν. (επιμ.) (2013), *Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα*, Μελέτες – Έρευνες ΕΚΚΕ, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, σ. 43-44.

ύπαρξη αυτού του οικιστικού αποθέματος αποτελεί βασική αιτία της σημαντικά μεγαλύτερης συγκέντρωσης των μεταναστευτικών ομάδων στο κέντρο της πόλης, σε σχέση με τις περιοχές κατοικίας χαμηλής κοινωνικής φυσιογνωμίας στην περιφέρεια, όπου το απόθεμα κατοικιών προς ενοικίαση είναι περιορισμένο» (Μαλούτας, 2013: 49). Οι χαμηλές τιμές ενοικίου (λόγω του παλαιωμένου οικιστικού αποθέματος), η κεντρικότητα των περιοχών (καλές συγκοινωνίες κλπ) αλλά και η απουσία άλλης μεταναστευτικής και στεγαστικής πολιτικής ήταν κάποιοι από τους βασικούς παράγοντες που το κέντρο αποτέλεσε πόλο έλξης των μεταναστευτικών ρευμάτων της εποχής. Το ίδιο ισχύει μέχρι και σήμερα, με τις ήδη εγκατεστημένες ομάδες, τη δυνατότητα απασχόλησης στην άτυπη οικονομία και τις μεγαλύτερες δυνατότητες ανώνυμης εγκατάστασης, να αποτελούν κάποιους από τους παράγοντες προσέλκυσης μεταναστών. Οι πληθυσμοί αυτοί, εγκαταστάθηκαν σε πολυκατοικίες με βάση την ήδη διαμορφωμένη κάθετη και οριζόντια (από την όψη στον ακάλυπτο) διαστρωμάτωση που προϋπήρχε στην πόλη. Έτσι αφενός συνέβαλαν στην δημιουργία μεικτών εθνοτικά και οικονομικά γειτονιών και αφετέρου εντάχθηκαν στην τοπική περιοχή μέσω των άτυπων δραστηριοτήτων της καθημερινής ζωής.

Από τότε και μετά, οι πολιτικές για το κέντρο δεν ακολούθησαν διαφορετική πορεία. Το κτιριακό απόθεμα συνέχισε να απαξιώνεται και οι πρωτοβουλίες αναβάθμισης του είναι μέχρι και σήμερα μεμονωμένες και αποσπασματικές. Σύμφωνα με τους Encounter Athens, η κρίση της κατοικίας στο κέντρο της Αθήνας εντοπίζεται πολύ συγκεκριμένα σε κάποιες από τις παρακάτω τάσεις (Encounter Athens, 2011):

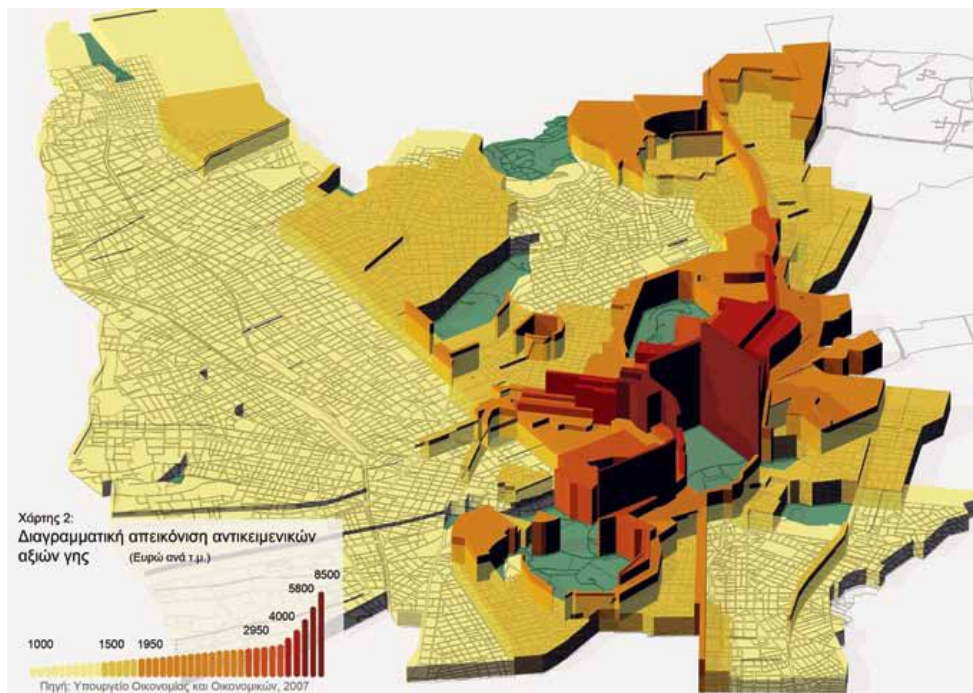
- α) Ύπαρξη κατοικιών με μεγάλη πυκνότητα ατόμων σε παλιό κτιριακό απόθεμα, του οποίου οι ιδιοκτήτες αποκομίζουν τεράστια κέρδη ενοικιάζοντας με το κεφάλι δωμάτια ή/και κρεβάτια κυρίως σε νεοεισερχόμενους μετανάστες.
- β) Υποβάθμιση των συνθηκών κατοικίας, λόγω της αδυναμίας των νοικοκυριών να ανταποκριθούν σε έξοδα συντήρησης.
- γ) Εξώσεις, λόγω της αδυναμίας των ενοικιαστών να αποπληρώσουν το μίσθωμα¹⁰.
- δ) Απώλεια της κύριας και μοναδικής κατοικίας, λόγω ρευστοποίησης του ακινήτου εν μέσω οικονομικής κρίσης.
- ε) Άστεγοι, δηλαδή όσοι μένουν στο δρόμο, οι οποίοι αποτελούν αυτή τη στιγμή την πιο ορατή όψη του στεγαστικού προβλήματος, και είναι τόσο ντόπιοι όσο και μετανάστες¹¹.
- ζ) Έλλειψη κοινόχρηστων εξυπηρετήσεων και περιβαλλοντικά προβλήματα
- η) Αδιάθετο κτιριακό απόθεμα και συγκεκριμένα κενές κατοικίες¹² (εγκαταλελειμμένα και σε κακή κατάσταση κτίρια) και απούλητες νεόδμητες κατοικίες¹³.

¹⁰ «Στοιχεία από τις εφορίες που δημοσιεύονται στον ημερήσιο Τύπο δείχνουν πως στις πρώτες 40 ημέρες του 2011 έχουν κινηθεί οι διαδικασίες για περισσότερες από 4.000 εξώσεις, ενώ στη διάρκεια ολόκληρου του 2010 πραγματοποιήθηκαν περίπου 8.500 εξώσεις, μεγάλο μέρος των οποίων αφορά σε μετανάστες» (Encounter Athens, 2011).

¹¹ Ακριβή στοιχεία για το πλήθος των άστεγων στην Αθήνα δεν είναι διαθέσιμα και οι σχετικές εκτιμήσεις κυμαίνονται από 5.700 (Υπουργείο Υγείας) ως 11.000 Praxis (Encounter Athens, 2011).

¹² Εκτιμάται ότι η τρέχουσα οικονομική και κοινωνική συγκυρία θα έχει γιγαντώσει ακόμα περισσότερο την εικόνα που έχουμε για τις κενές κατοικίες από την απογραφή του 2001, όταν για παράδειγμα το 27% του συνόλου των κατοικιών του Δήμου Αθηναίων είναι κενές (108.458 κενές κατοικίες σε σύνολο 398.132 κατοικιών) [...]. Στοιχεία του Δήμου Αθηναίων αναφέρουν 1.640 εγκαταλελειμμένα κτήρια εντός των διοικητικών ορίων του Δήμου (2/2010). Σύμφωνα με το πόρισμα της Ειδικής Μόνιμης Επιτροπής Προστασίας Περιβάλλοντος της Βουλής (29/3/2010), περισσότερα από 500 κτίρια στο κέντρο της Αθήνας

Τέλος, χρειάζεται να σημειωθεί πως για το επιχείρημα της εγκατάλειψης του κέντρου στο οποίο βασίζονται οι σημερινές πολιτικές, ευθύνονται συχνά οι ίδιες, όπως θα αναφερθεί και στο επόμενο κεφάλαιο. Είναι χαρακτηριστικό ότι υπολογίζεται πως μέχρι το 2009, 8 υπουργεία και μεγάλες κεντρικές υπηρεσίες έφυγαν από το κέντρο και μαζί με αυτές περίπου 4.000 εργαζόμενοι. Οι τελευταίοι ήταν συγχρόνως και καταναλωτές στα κεντρικά εμπορικά καταστήματα και πολλοί ήταν κάτοικοι του κέντρου (Χατζημιχάλης, 2013).

Διαγραμματική απεικόνιση αντικειμενικών αξιών γης

Πηγή: ΕΜΠ, ΥΠΕΚΑ (2011), *Μεταλλασσόμενοι χαρακτήρες και πολιτικές στα κέντρα πόλης Αθήνας και Πειραιά*, Ερευνητικό Πρόγραμμα, Αθήνα: ΕΜΠ, ΥΠΕΚΑ, σ. 102.

είναι εγκαταλελειμμένα, με 211 να έχουν καταγραφεί στο Μεταξουργείο και 110 στον Ψυρρή (Encounter Athens, 2011).

¹³ Η οικονομική άνεση που απόκτησαν οι κατασκευαστές την περίοδο της μεγάλης οικοδομικής έκρηξης που έχει προηγηθεί τους επιτρέπει να διατηρήσουν τις τιμές σε υψηλά επίπεδα για μεγάλο διάστημα μετά την ολοκλήρωση της κατασκευής. Η τάση αυτή, συνδυασμένη με την υποχώρηση της ζήτησης και του τραπεζικού δανεισμού, αφήνει απούλητες και χωρίς χρήση πολλές χιλιάδες νεόδμητες κατοικίες (Encounter Athens, 2011).

2.1.3 Κρίση εμπορίου

Το τρίτο επίπεδο κρίσης του κέντρου που επισημαίνεται από την πλειοψηφία των ερευνητών του χώρου είναι αυτό της κρίσης του εμπορίου που βρίσκει σαφή έκφραση στα κλειστά καταστήματα. Κλειστά καταστήματα δεν παρατηρούνται μονάχα στα ισόγεια αλλά είναι ιδιαίτερα έντονα και στους ορόφους του κτιριακού αποθέματος. Εξίσου έντονο είναι και το φαινόμενο της μείωσης της απασχόλησης στις πιο πάνω δραστηριότητες, καθώς από τους χρήστες του κέντρου έχει μειωθεί κατά πολύ το ποσοστό των εργαζόμενων στις αντίστοιχες δραστηριότητες και ως εκ τούτου οι λειτουργίες που συνδέονταν με την καθημερινή παρουσία τους.

Το επίπεδο αυτό της κρίσης μέχρι το 2009 ήταν άμεσα συνδεδεμένο με την ραγδαία ανάπτυξη μεγάλων πολυκαταστημάτων και εμπορικών κέντρων σε άλλες περιοχές της πόλης¹⁴, αλλά και συνολικά με την οικονομική κρίση και τη μειωμένη ρευστότητα. «Στις γιορτές του 2008-09, μετά τις εξεγέρσεις του Δεκεμβρίου, αλλά και το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, επισημαίνεται για πρώτη φορά μεγάλη πτώση του τζίρου των μικρών και μεσαίων καταστημάτων του Κέντρου. Αποδόθηκε στα «γεγονότα». Τα στοιχεία όμως δείχνουν ότι δεν σημειώθηκε τότε συνολικά μεγάλη πτώση του εμπορικού τζίρου, αλλά έγινε αναδιανομή του υπέρ των περιφερειακών μεγάλων εμπορικών συγκροτημάτων. Βλέπουμε δηλαδή ότι οι μικρομεσαίες εμπορικές επιχειρήσεις του Κέντρου για πρώτη φορά υπέστησαν τόσο έντονα τις συνέπειες της διάβρωσης της «κεντρικότητάς» του» (Μαντουβάλου, 2010).

Σε ότι αφορά τα τελευταία χρόνια ειδικότερα, μελέτη του Ινστιτούτου Εμπορίου και Υπηρεσιών (INEMY-ΕΣΕΕ) για το 2012 καταγράφει ως κλειστές το 31% των επιχειρήσεων κεντρικών εμπορικών δρόμων της Αθήνας έναντι 18% το 2010. Σε έρευνες αντίστοιχες με την παραπάνω, πέρα από το αίτιο της κρίσης, επισημαίνονται και ζητήματα όπως η αύξηση της παραβατικότητας και της ανασφάλειας, η παρουσία των μεταναστών πλανόδιων εμπόρων ακόμη και οι διαδηλώσεις, με τρόπο υπεραπλουστευμένο και γενικό. «Ο αριθμός των «λουκέτων», αδιαμφισβήτητα μεγάλος και ανησυχητικός, παρουσιάζει διακυμάνσεις μεταξύ διαφορετικών κεντρικών περιοχών, ακόμη και μεταξύ διαφορετικών εμπορικών δρόμων. Παράλληλα, διαφέρουν τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά των καταστημάτων που κλείνουν, όσων καταφέρνουν να παραμείνουν ανοικτά και όσων νέων ανοίγουν, ανάλογα με το είδος της εμπορικής τους δραστηριότητας και τη θέση τους. Τέλος, ιδιαίτερο ρόλο για τα φαινόμενα ύφεσης ή αντοχής των καταστημάτων φαίνεται να διαδραματίζουν τα ιδιαίτερα χωρο-κοινωνικά χαρακτηριστικά της κάθε περιοχής αλλά και τοπικά εδραιωμένες ή νέες εμπορικές «πάτσες» (Γλένη κ.α., 2013).

¹⁴ «Μια από τις μεγαλύτερες μεταπολεμικά αναδιαρθρώσεις του χώρου της Αθήνας συντελέστηκε από το ιδιωτικό κεφάλαιο στο διάστημα 1999-2008 χρησιμοποιώντας, παράνομα, το θεσμικό πλαίσιο για τα έργα δημόσιας ωφέλειας. Δημιουργήθηκαν 850.000 τ.μ. εμπορικών κέντρων από τα οποία 339.600 τ.μ. μόνο στο Μαρούσι, ενώ την ίδια περίοδο έκλεισαν το 18% των μαγαζιών στους κεντρικούς δρόμους του ιστορικού κέντρου και χάθηκαν χιλιάδες θέσεις εργασίας. Τα ειδικά πολυκαταστήματα συνέβαλαν στο τελικό χτύπημα στις βιοτεχνίες ξύλου, σιδήρου, δέρματος και ρούχων του κέντρου και τα εμπορικά κέντρα περιόρισαν σημαντικά τα ανεξάρτητα καταστήματα μητροπολιτικού εμπορίου, όσα δεν ανήκαν σε αλυσίδες διεθνών ονομάτων ή δεν ήταν franchise» (Χατζημηγάλης, 2013: 338-339).

2.2 Κυρίαρχος λόγος για το κέντρο της Αθήνας, κατασταλτικές / ρατσιστικές πρακτικές και οι τόποι.

2.2.1 Ο κυρίαρχος λόγος για το κέντρο της Αθήνας

Τα τελευταία χρόνια, καλλιεργείται σε πανευρωπαϊκό επίπεδο ο φόβος του «Άλλου», και ειδικότερα σήμερα, του Μουσουλμάνου «Άλλου», με τρόπο πρωτόγνωρο για την πρόσφατη ευρωπαϊκή ιστορία. Λίγες μέρες μετά τη δολοφονική επίθεση στο προσοδευτικό σατιρικό περιοδικό «Charlie Hebdo» στο Παρίσι η οποία στοίχισε τη ζωή σε 12 ανθρώπους, ο ρατσιστικός λόγος από την πλευρά της κυρίαρχης ρητορικής έχει εκτιναχθεί, με τρόπο που μπαίνουν στο στόχαστρο από τους πιο φανατικούς Ισλαμιστές, μέχρι το «μέσο» θρησκευόμενο Μουσουλμάνο και ακόμα παραπέρα μέχρι το 80% των προσφύγων παγκόσμια. Ο «φόβος» αυτός στην Ελλάδα είχε ήδη εισχωρήσει στον κυρίαρχο λόγο τα τελευταία χρόνια, ενώ σε ότι αφορά τα ζητήματα του φόβου προς τον «ξένο» στις πόλεις τοποθετείται για πρώτη φορά το 2007, όπως περιγράφεται στη συνέχεια. Αντίστοιχη είναι η κατάσταση και σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες – κυρίαρχα σε αυτές του Ευρωπαϊκού Νότου – όπου στο προσκήνιο της δημόσιας ρητορικής μπαίνουν τα ζητήματα της μετανάστευσης και τα προβλήματα που προκαλεί η εγκατάσταση των μεταναστών στον αστικό χώρο. Στην περίπτωση της Ελλάδας όμως και ειδικότερα της Αθήνας, το στοιχείο που διαφοροποιεί την κατάσταση είναι η μετατροπή των Μ.Μ.Ε. και του κυρίαρχου δημόσιου λόγου εν γένει, σε βασικό φορέα της αστικής διακυβέρνησης και των χωρικών μετασχηματισμών (Koutrolίκου και Siatitsa, 2011).

Η Ι. Κούρτοβικ κατηγοριοποιεί σε τρεις φάσεις την αντιμετώπιση του μεταναστευτικού φαινομένου από την ελληνική πολιτεία, χαρακτηρίζοντας την τρίτη ως αυτήν της «εγκληματοποίησης της μετανάστευσης» τοποθετώντας την από το τέλος της διαδικασίας νομιμοποίησης του 1997 και μετά, όπου η στάση της πολιτείας σκλήρυνε και το κατασταλτικό πλαίσιο διευρύνθηκε¹⁵. Ο όρος αυτός της «εγκληματοποίησης», είναι εξίσου επίκαιρος στο σήμερα όχι για να χαρακτηρίσει μονάχα την επίσημη μεταναστευτική πολιτική αλλά και την κυρίαρχη ρητορική, ειδικά όπως αυτή εξελίχθηκε μετά τη διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων. «Οι προσδοκίες για αναπτυξιακό boom σε περιοχές του κέντρου, τις οποίες εξέθρεψε το γεγονός των Ολυμπιακών Αγώνων, δείχνουν να ματαιώνονται, οι μετανάστες – εγγυητές της πολυπολιτισμικότητας χάνουν το προσωρινό τους φωτοστέφανο, ομάδες οργανωμένου εγκλήματος καταλαμβάνουν πιο εντατικά και συστηματικά γωνιές της πόλης και το κέντρο αρχίζει εκ νέου να

¹⁵Η πρώτη περίοδος τοποθετείται μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '80. «Είναι η περίοδος της ανοχής». Οι μετανάστες που είχαν καταφτάσει έως τότε είχαν έρθει με διακρατικές συμφωνίες, και η χώρα ακόμα δεν είχε προβλέψει τη μετατροπή της σε χώρα υποδοχής μεταναστών. «Ο όρος λαθρομετανάστης δεν είχε μπει ακόμα στη ζωή μας». Η δεύτερη φάση χαρακτηρίζεται ως η «φάση της ποινικοποίησης». «Ο νόμος αυτός ποινικοποίησε ουσιαστικά τη μετανάστευση εισάγοντας σειρά απαγορεύσεων και κυρώσεων, επιβάρυνε τις ποινές των ήδη προβλεπόμενων αδικημάτων, [...] και εισήγαγε ένα τουλάχιστον νέο ποινικό αδίκημα: την εργασία χωρίς άδεια εργασίας επεκτείνοντας την ποινική κύρωση από τον εργοδότη στους εργαζομένους, από το ισχυρό στο αδύνατο μέλος της σχέσης» (Κούρτοβικ, 2001: 167).

δαιμονοποιείται, αυτή τη φορά όμως με όρους ψυχολογικούς ή ψυχο-κοινωνικούς. Λέξη – κλειδί: το «γκέτο» (Καλαντζοπούλου κ.α., 2011). Σύμφωνα με έρευνα στον τύπο από την ομάδα των Encounter Athens, ο εντοπισμός του όρου «γκέτο» γίνεται για πρώτη φορά το 2007 στο «free press» LIFO¹⁶, όπου περιγράφεται ως «γκέτο» η περιοχή της πλατείας Θεάτρου καθώς όπως αναφερόταν στο άρθρο, είχε συγκεντρωθεί σε αυτήν η πλειοψηφία των τοξικο-εξαρτημένων της Αθήνας λόγω της εκεί μετεγκατάστασης του OKANA. Σύμφωνα με την ίδια ομάδα, ο όρος υιοθετήθηκε ουσιαστικά πλήρως από τα Μ.Μ.Ε. από το 2009 και μέχρι και σήμερα αποτελεί κεντρικό στοιχείο ενός ακόμα σκληρότερου δημοσίου, δημοσιογραφικού αλλά και πολιτικού λόγου.

Ο λόγος αυτός, κάτω από την «ομπρέλα» του «γκέτο» συνδέει με μια εκπληκτική ευκολία τις μειονότητες (και ειδικά τους μετανάστες) με τη μικρο-παραβατικότητα, το έγκλημα, τη διακίνηση ναρκωτικών και σωμάτων, την υποβάθμιση και την εγκατάλειψη, ακόμα και τις διαδηλώσεις. Όπως έχει υποστηριχθεί από πολλές έρευνες, τα Μ.Μ.Ε. με την επιλογή των θεμάτων και τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζουν τις πληροφορίες για τους μετανάστες, συμβάλουν αποφασιστικά στη δημιουργία απόψεων και στην ενίσχυση των προκαταλήψεων έναντι της ομάδας των μεταναστών (Τσίγκανου κ.α., 2010). «Το φαινόμενο του υπερβολικού τονισμού της εθνικότητας του δράστη οδηγεί καταρχήν στη διαμόρφωση ενός αρνητικού εγκληματικού στερεοτύπου για τους μετανάστες από ορισμένες χώρες προέλευσης» (Παύλου, 2001: 136). Από τον Μ. Παύλου επιπλέον, τα Μ.Μ.Ε. χαρακτηρίζονται ως «λαθρέμποροι του φόβου», κάτι που θέλει να επιχειρηματολογήσει ακριβώς πάνω σε αυτό: βασιζόμενοι σε μια αβάσιμη πραγματικότητα και αυθαίρετα – ή αλλιώς βασισμένα στην κυρίαρχη ρητορική που στόχο έχει να στιγματίσει και να περιθωριοποιήσει - αναπαράγουν, δημιουργούν και τελικά «κατασκευάζουν» ειδήσεις και κατά συνέπεια την ίδια την πραγματικότητα. Η κατασκευή αυτή από τα ΜΜΕ ενισχύεται σε περιόδους οικονομικής κρίσης ενώ έχει επισημανθεί ότι τονίζονται εθνικότητες που έχουν το μεγαλύτερο αριθμό εργατών σε σχέση με άλλες εθνικότητες μεταναστών (Τσίγκανου κ.α., 2010).

Παράλληλα ο πολιτικός λόγος υιοθέτησε αντίστοιχη ρητορική από το 2010 κατασκευάζοντας το πρόβλημα του κέντρου της Αθήνας γύρω από τα επιχειρήματα περί γκετοποίησης (λόγω της υπερ-συγκέντρωσης μεταναστών και ανεπιθύμητων χρηστών), έλλειψης ασφάλειας (λόγω της εγκληματικότητας των μεταναστών) και του επιχειρήματος της φυγής των (ντόπιων) κατοίκων (Κουτρολίκου και Siatitsa, 2011). «Η Ελλάδα δεν αντέχει άλλους μετανάστες», «Οι μετανάστες μας παίρνουν τις δουλειές και φέρνουν την εγκληματικότητα», «Το μεταναστευτικό είναι βόμβα στα θεμέλια της κοινωνίας, του κράτους και του πολιτισμού μας», «Να ανακαταλάβουμε τις πόλεις μας από τους ξένους εισβολείς». Τα παραπάνω είναι μόνο κάποια από τα επιχειρήματα που έχουν χρησιμοποιηθεί κατά καιρούς. Αξίζει μάλιστα να σημειωθεί ότι τα δύο πρώτα είναι

¹⁶«Όλοι περίμεναν ότι εδώ θα γεννιόταν το Σόχο της Αθήνας. Αλλά η πραγματικότητα αποδείχτηκε διαφορετική. Έτσι, το παλιό εμπορικό κέντρο της πόλης μεταμορφώθηκε βαθμίδον σ' ένα σκληρό γκέτο με άεργους μετανάστες, ναρκωτικά, πόρνες και άστεγους. Κάτω από τα τελευταία λοφτ και τις γκαλερί, η περιοχή κυριαρχείται πια από τους πιο απελπισμένους παρίες της» (Τριβόλη, 2007).

παλαιότερα, ενώ τα τελευταία πιο πρόσφατα (καλοκαίρι 2012). Η διαφορά στη φρασεολογία είναι αρκετά εμφανής.

Στην ενίσχυση του παραπάνω λόγου καθοριστικό ρόλο έπαιξε η αύξηση των εκλογικών ποσοστών του ακροδεξιού χώρου. Με την είσοδό του στη Βουλή μετά τις εκλογές του Ιουνίου του 2012, η πολιτική ατζέντα παίρνει ξεκάθαρα ρατσιστικά χαρακτηριστικά, με τρόπο ιδιαίτερα απροκάλυπτο που ξεπερνάει το όριο του δημόσιου λόγου και γίνεται και πρακτική όπως θα αναλυθεί παρακάτω. «Η Χρυσή Αυγή είναι ένα προκλητικά νεοφασιστικό κόμμα με λογότυπο που παραπέμπει στον ναζιστικό αγκυλωτό σταυρό (σβάστικα), στο μανιφέστο της ζητάει τη δημιουργία ενός Λαϊκού κράτους του Εθνικισμού το οποίο «δεν παραγνωρίζει τον νόμο της ποικιλότητας και της διαφοράς στη Φύση». Ο επικεφαλής της Χρυσής Αυγής Νικόλαος Μιχαλολιάκος κατέλαβε μία έδρα στο Δημοτικό Συμβούλιο της Αθήνας στις δημοτικές εκλογές του Νοεμβρίου του 2010 και υπάρχει βίντεο στο οποίο φαίνεται να απευθύνει ναζιστικό χαιρετισμό μέσα στο δημαρχείο της Αθήνας τον Ιανουάριο του 2011» (Human Rights Watch, 2012: 38).

Ο τρόπος που τίθενται όλα τα παραπάνω και στην ρητορική των ΜΜΕ αλλά και στην πολιτική ρητορική, εκτός από ακραία ξενοφοβικός, είναι και με έναν τρόπο αστήριχτος¹⁷ καθώς λείπει από αυτόν αφενός η κλίμακα και η έκταση των εκάστοτε φαινομένων και αφετέρου η αναφορά σε έναν σημαντικό όγκο ερευνητικής δουλειάς από πανεπιστήμια, ερευνητικά κέντρα και φορείς σχετικά με αυτά τα ζητήματα. Ειδικότερα, στο λόγο που εκφράζεται χρησιμοποιούνται εννοιολογικές προσεγγίσεις και εργαλεία που από την πλευρά των επιστημονικών φορέων έχουν απορριφθεί. Πλήθος ερευνητών έχει επιχειρηματολογήσει για την αβασιμότητά του όρου «γκέτο» για το επίπεδο της Αθήνας, όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Δ. Εμμανουήλ. Σύμφωνα με τα δεδομένα της απογραφής του 2001 και τη μετέπειτα επεξεργασία τους «δεν υπήρχε γειτονιά που έστω και να προσεγγίζει τη καθιερωμένη έννοια του «γκέτο» όπου μια μειονότητα κυριαρχεί συντριπτικά στη σύνθεση του πληθυσμού: ακόμη και στους τομείς με τα υψηλότερα ποσοστά αλλοδαπών αυτά ήταν σαφώς κάτω του 30%» (Εμμανουήλ, 2013: 81). Με τον υπερτονισμό του χαρακτηρισμού «γκέτο», το κέντρο της Αθήνας καθίσταται και επίσημα ένα «πρόβλημα ασφάλειας» και διαρκώς σε «έκτακτη ανάγκη». Σε αυτό άλλωστε ήρθε να επιχειρηματολογήσει και η ημερίδα «Πόλη, Εγκληματικότητα και Ανασφάλεια στην Εποχή της Οικονομικής Κρίσης»¹⁸ όπου για πρώτη φορά η προαναφερθείσα εικονογραφία έγινε προσπάθεια να παρουσιαστεί ως επιστημονικός λόγος μέσω των εργαλείων που προαναφέρθηκαν ως απορριπτικά από πλήθος άλλων μελετητών. «Με τον τρόπο αυτό οι ίδιοι οι λόγοι και οι εικόνες για τα γκέτο μετατρέπονται από εργαλεία κατανόησης των ανισοτήτων σε εργαλεία πολιτικής μέσα από το στιγματισμό ολόκληρων

¹⁷ «Αξίζει όμως να επισημανθεί πως, μέσα από τέτοιες 'αναλύσεις', προβλήματα που εντοπίζονται στο κέντρο δεν είναι πλέον η πορνεία, το εμπόριο ναρκωτικών, η άθλια μεταναστευτική πολιτική και η απαράδεκτη αντιμετώπιση των προσφύγων, ούτε η εντεινόμενη φτώχεια και έλλειψη ή απώλεια στέγης - αλλά η εικονογραφία τους» (Βαΐου, 2010).

¹⁸ Στα πρακτικά της ημερίδας (Ζαραφωνίτου, 2013) αποτυπώνονται οι ομιλίες του υπουργού Δημόσιας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη και του Επίτιμου Αρχηγού της Ελληνικής Αστυνομίας, σύμφωνα με τις οποίες η εγκατάσταση των «ξένων» στην Αθήνα χαρακτηρίζεται ως σοβαρό πρόβλημα, το κέντρο της πόλης αποτελεί «γκέτο» και «άβατο», οι κάτοικοι ζουν έναν καθημερινό εφιάλτη και το αίσθημα της ασφάλειας (και ειδικά της ασφάλειας της περιουσίας) έχει πληγεί.

περιοχών και την πρόκληση πανικού. Στην περίπτωση της αυξανόμενης μεταναστευτικής παρουσίας η πολιτισμική ποικιλία κινδυνεύει από τις αναπαραστάσεις φόβου και την επακόλουθη επιδίωξη εθνοφυλετικής καθαρότητας και ομοιογένειας που προσανατολίζουν τις πρακτικές παραγωγής, κυριαρχίας και ιδιοποίησης του χώρου. Στην περίπτωση επικείμενων αναπλάσεων σε κεντρικές περιοχές των πόλεων, ειδικότερα, οι εικόνες των γκέτο και της εγκατάλειψης αποτελούν μέρος της επιχειρηματολογίας υπέρ της «επιστροφής» ή της «αποτροπής της φυγής» των μεσαίων τάξεων» (Αράπογλου κ.α., 2009).

2.2.2 Οι κατασταλτικές / ρατσιστικές πρακτικές.

Βάσει όλων των παραπάνω γίνεται κατανοητό ότι η παραγωγή ενός κυρίαρχου λόγου με τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, δε μπορεί παρά να έχει άμεση σχέση με τη χάραξη και υλοποίηση συγκεκριμένων πολιτικών και πρακτικών. Θα μπορούσαμε να κρίναμε ως πιο βαρυσήμαντα στο σήμερα, δύο κατηγορίες επιχειρημάτων - «προβλημάτων». Το ένα είναι αυτό της εγκληματικότητας - «Οι μετανάστες μας παίρνουν τις δουλειές και φέρνουν την εγκληματικότητα» και το δεύτερο αυτό της μειωμένης παρουσίας ντόπιων στο κέντρο (που πηγαίνει παράλληλα με την αυξημένη παρουσία των μεταναστών) - «Να ανακαταλάβουμε τις πόλεις μας από τους ξένους εισβολείς»¹⁹. Στα κεντρικά αυτά προβλήματα δίνονται και οι αντίστοιχες απαντήσεις από την πλευρά των «αρχών»: στο πρώτο (εγκληματικότητα και φόβος) η απάντηση είναι ο έλεγχος του χώρου και η καταστολή, ενώ στο δεύτερο η εξαγγελία για επανακατοίκηση / επανάκτηση του κέντρου. Και για τις δύο παραπάνω απαντήσεις, υλοποιούνται ήδη συγκεκριμένες πολιτικές, όπως στη συνέχεια παρουσιάζονται.

Ξεκινώντας από το ζήτημα της εγκληματικότητας, από την άνοιξη και το καλοκαίρι του 2012 η σκληρή μεταναστευτική πολιτική που ξεκίνησε σαν εξωτερική πολιτική (φράκτης στον Έβρο, Frontex, κλπ), εισήχθη και στο κέντρο της πόλης. Η χαρακτηριστικότερη τέτοια πολιτική και πρακτική από την πλευρά του κράτους, ήταν η επιχείρηση «Ξένιος Δίας» που εφαρμόστηκε από την αστυνομία και συνεχίζεται μέχρι και σήμερα. Η επιχείρηση «Ξένιος Δίας» με ρητό σκοπό (όπως ανακοινώθηκε από τον υπουργό Δημόσιας τάξης και προστασίας του πολίτη) την πάταξη της «λαθρομετανάστευσης και της εγκληματικότητας» και με χρηματοδότηση κατά 80% από την Ευρωπαϊκή Ένωση, ξεκίνησε με επιχειρήσεις «σκούπα» στο κέντρο της Αθήνας και επεκτάθηκε σε αρκετές ακόμη πόλεις πανελλαδικά. «Πρωτίστως αυτοί που ελέγχονται και συλλαμβάνονται είναι μετανάστες με το κατηγορητήριο της μη νόμιμης διαμονής και της συμμετοχής σε παράνομες δραστηριότητες. Για τα αποτελέσματα της επιχείρησης, έχουν δοθεί κατά καιρούς από την κυβέρνηση στοιχεία τα οποία στην πράξη επιβραβεύουν την υφιστάμενη προσπάθεια και ενισχύουν το επιχείρημα ότι πρέπει να συνεχιστεί» (Παπακωσταντής, 2012).

¹⁹ Τα ΝΕΑ online (2012), «Σαμαράς: Πρέπει να ανακαταλάβουμε τις πόλεις μας. Η Ελλάδα έχει γίνει κέντρο λαθρομεταναστών» 19-4-12, Τα ΝΕΑ, <http://www.tanea.gr/news/greece/article/4712631/?iid=2>, (Τελ. Επισκ. 15/01/2015).

Σχετικά με την επιχείρηση αυτή χρειάζεται να σημειωθούν κάποια επιπλέον στοιχεία. Σύμφωνα με δελτίο τύπου της Ελληνικής Αστυνομίας στις 06-02-2013, κατά το οποίο γίνεται αποτίμηση της επιχείρησης «Ξένιος Ζευς» από την ημέρα εφαρμογής της μέχρι σήμερα, διάστημα δηλαδή έξι μηνών, δημοσιοποιούνται τα εξής στοιχεία για την Αττική: Προσήχθησαν 77.526 αλλοδαποί από τους οποίους «χωρίς χαρτιά» ήταν οι 4.435 αλλοδαποί, γιατί δεν πληρούσαν τις νόμιμες προϋποθέσεις παραμονής στη χώρα. «Συνελήφθησαν 59 άτομα (αλλοδαποί και ημεδαποί) για παράνομη οπλοκατοχή, κατοχή ναρκωτικών ουσιών, διακίνηση μη νόμιμων μεταναστών, διακίνηση πλαστών ταξιδιωτικών εγγράφων, παροχή καταλύματος σε μεγάλο αριθμό ατόμων και διευκόλυνση της παραμονής τους, κατοχή λαθραίων τσιγάρων, λαθρεμπόριο, παρεμπόριο, παρακώλυση κυκλοφορίας οχημάτων σε φωτεινούς σηματοδότες, καταδιωκτικά έγγραφα, κλοπές, καθώς και για πολεοδομικές παραβάσεις». Δηλαδή μόνο το 1.33% των «χωρίς χαρτιά» κατηγορήθηκε για «εγκληματικές» δράσεις (και αν αφαιρέσουμε το νούμερο των ημεδαπών που δεν κοινοποιείται, είναι ακόμα λιγότεροι). «Διενεργήθηκαν 525 έρευνες σε σπίτια, παρουσία εισαγγελικών λειτουργιών» και «Ελέγχθηκαν 207 καταστήματα υγειονομικού ενδιαφέροντος, εμπορικά και παροχής υπηρεσιών»²⁰.

Επισημαίνεται η έρευνα και οι έλεγχοι στα καταστήματα υγειονομικού ενδιαφέροντος, εμπορίου και υπηρεσιών, καθώς θα απασχολήσει στη συνέχεια. Επισημαίνεται επίσης, το δεδομένο (πλέον) της άσκησης σωματικής βίας εκ μέρους των αστυνομικών κατά τη διάρκεια επιχειρήσεων του «Ξένιου Δία». Είτε κατά την επιχείρηση όσο εξελίσσεται στο δημόσιο χώρο, είτε κατά την προσαγωγή των μεταναστών στα αστυνομικά τμήματα. Χαρακτηριστική είναι η έρευνα της Διεθνούς Αμνηστίας το 2012, με τίτλο «Αστυνομική βία στην Ελλάδα. Όχι μόνο «μεμονωμένα περιστατικά», η οποία αναφέρεται γενικότερα σε περιπτώσεις αστυνομικής βίας και σε ντόπιους (π.χ. κατά τη διάρκεια διαδηλώσεων) αλλά και σε ευπαθείς ομάδες όπως οι μετανάστες.

Επιπλέον πέρα από τις κρατικές κατασταλτικές πρακτικές όπως οι παραπάνω, στη διαμόρφωση των νέων ακραίων σημερινών συνθηκών έπαιξε ρόλο και η δράση του ακροδεξιού χώρου όλο το τελευταίο διάστημα. Η δράση αυτή συνδέθηκε με τις επονομαζόμενες «επιτροπές κατοίκων»²¹ που για πρώτη φορά εμφανίστηκαν στη γειτονιά του Αγ. Παντελεήμονα. Οι αυτοαποκαλούμενες αυτές «ομάδες πολιτοφυλακής» ενεργούν ως συνοικιακές ομάδες περιπολίας. Ισχυρίζονται ότι αναπληρώνουν το κενό που αφήνουν οι οικονομικά αποδυναμωμένες αστυνομικές δυνάμεις, περιπολώντας στους δρόμους τη

²⁰ «ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ. Αποτίμηση της επιχείρησης «Ξένιος Ζευς» από την ημέρα εφαρμογής της (αποτελέσματα εξαμήνου από τον Αύγουστο 2012 μέχρι σήμερα). 06-02-2013, [http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&lang=."&perform=view&id=24518&Itemid=1058&lang=](http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&lang=.), (Τελ. Επισκ. 02/02/2015).

²¹ «Έτσι, αν και οι τοπικές οργανώσεις απόρριψης των μεταναστών εμφανίζονται ως επιτροπές κατοίκων τονίζοντας τον ανεξάρτητο ή/και ακοιμάτιστο χαρακτήρα τους και τη σημασία της αυτοοργάνωσης του πολιτών για την επίλυση ενός τοπικού ζητήματος, το τοπικό υποκείμενο στηρίχθηκε σε ένα άτυπο δίκτυο οργανώσεων και σε μέλη με επάλληλες οργανωτικές εντάξεις (στον τοπικό εκπολιτιστικό σύλλογο, τη ρατσιστική οργάνωση Χρυσή Αυγή, την πατριωτική οργάνωση «Ενωση Εφέδρων Αξιωματικών», το ακροδεξιό κοινοβουλευτικό κόμμα ΛαΟΣ και το πατριωτικό εξωκοινοβουλευτικό κόμμα Δημοκρατική Αναγέννηση)» (Καβουλάκος, 2013: 246).

νύχτα για να προστατεύουν τους κατοίκους και να διώχνουν τους μετανάστες από τους δρόμους και τα πάρκα. Όπως γίνεται φανερό από την «Ετήσια έκθεση 2012» του Ν. Θεοδωρίδη, για το «Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας», «Κατά την περίοδο Ιανουαρίου – Σεπτεμβρίου 2012 το Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας κατέγραψε, μέσω συνεντεύξεων με τα θύματα, 87 περιστατικά ρατσιστικής βίας εναντίον προσφύγων και μεταναστών, εκ των οποίων τα 83 έγιναν σε δημόσιους χώρους (πλατείες, δρόμους, μέσα μαζικής μεταφοράς). 73 περιστατικά έλαβαν χώρα στην Αθήνα και συγκεκριμένα σε περιοχές του κέντρου όπως ο Άγιος Παντελεήμονας, η Αττική, η πλατεία Αμερικής και άλλες περιοχές γύρω από την Ομόνοια. Τα θύματα τα οποία ήρθαν σε επαφή με τα μέλη του Δικτύου στα πλαίσια της καταγραφής ήταν 85 άντρες και 2 γυναίκες, στην πλειοψηφία τους από 18 έως 35χρονών, κυρίως από το Αφγανιστάν, το Μπαγκλαντές, τη Γουινέα, το Πακιστάν και τη Σομαλία»²². Σε 84 εκ των 87 περιστατικών τα θύματα αναφέρουν ως λόγο της επίθεσης το γεγονός ότι ήταν αλλοδαποί και ότι στοχοποιήθηκαν είτε λόγω του χρώματός τους, είτε λόγω κάποιου άλλου χαρακτηριστικού που αποκάλυπτε την χώρα καταγωγής τους (στις περιπτώσεις επίθεσης κατά γυναικών και τα δύο θύματα πιστεύουν ότι στοχοποιήθηκαν επειδή φορούσαν μαντίλα). Όσον αφορά στους δράστες, πάντα σύμφωνα με τις μαρτυρίες των θυμάτων, σε 48 περιστατικά τα θύματα των επιθέσεων πιστεύουν ότι οι δράστες συνδέονται με εξτρεμιστικές ομάδες. Πολλές φορές τα θύματα περιγράφουν τους δράστες να κινούνται οργανωμένα σε ομάδες (σε 85 εκ των 87 περιστατικών εμπλέκονται περισσότεροι του ενός δράστες), ντυμένοι με μαύρα ρούχα και ενίοτε με στρατιωτικά παντελόνια, φορώντας κράνη ή έχοντας καλυμμένα τα πρόσωπα τους, ενώ έχει καταγραφεί η συμμετοχή ανηλίκων σε σχετικές επιθέσεις. Οι περισσότερες επιθέσεις γίνονται μετά τη δύση του ηλίου. Αναφέρεται ως πολύ συνηθισμένη πρακτική η «περιπολία» από μαυροφορεμένους μοτοσικλετιστές, ως ομάδες πολιτοφυλακής, οι οποίοι επιτίθενται σε πρόσφυγες και μετανάστες στο δρόμο, σε πλατείες ή σε στάσεις μέσων μαζικής μεταφοράς. Μέλη των ομάδων σταματούν και ρωτούν τους αλλοδαπούς την προέλευσή τους και στη συνέχεια επιτίθενται. Σε κάποιες περιπτώσεις, τα θύματα των επιθέσεων ή οι μάρτυρες ανέφεραν ότι ανάμεσα στους δράστες των επιθέσεων αναγνώρισαν άτομα που συνδέονται με τη Χρυσή Αυγή, είτε επειδή φόραγαν διακριτικά της οργάνωσης, είτε επειδή τα πρόσωπά τους συνδέονται με δημόσιες εκδηλώσεις της οργάνωσης στην περιοχή».

Οι παραπάνω πρακτικές, έχουν χαρακτηριστεί από ερευνητές ως «κίνημα απόρριψης των μεταναστών» (Καβουλάκος, 2013) και η έναρξή του τοποθετείται στα γεγονότα στον Αγ. Παντελεήμονα στα τέλη του 2008. Υποστηρίζεται ότι «οι μορφές και η ένταση της ρατσιστικής βίας, όπως τις γνωρίζουμε εδώ και λίγο καιρό στο πεδίο του κέντρου της Αθήνας, εξαρτώνται άμεσα από την ύπαρξη, την ανάπτυξη, τις επιτυχίες αλλά και τους περιορισμούς του κινήματος της απόρριψης. Πιο συγκεκριμένα, ότι η ρατσιστική βία σήμερα περνά από τη σφαίρα των ιδιωτικών υποθέσεων στη σφαίρα του δημόσιου χώρου και για να συμβεί αυτή η μετάβαση, ο ρόλος ενός απορριπτικού λόγου που κατορθώνει να διατυπωθεί με όρους τοπικού κινήματος είναι κρίσιμος. Και επιπλέον ότι η ίδια μετάβαση συνδέεται με τη νοηματική κατασκευή τόπων για τους οποίους η ρατσιστική

²²«Παρουσίαση αποτελεσμάτων 1.1.2012-30.9.2012», Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας.

βία, θεωρούμενη ως εύλογη ή ακόμα και γοητευτική, καθίσταται στοιχείο της ταυτότητάς τους» (Κανδύλης, 2013: 260).

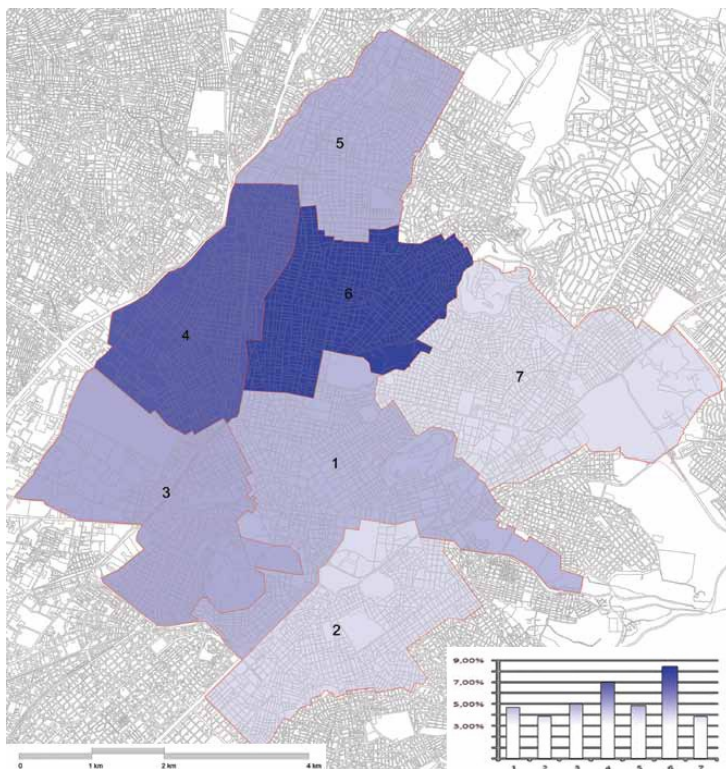
Με σημείο τομής τα γεγονότα του Αγ. Παντελεήμονα, η εκφώνηση του προαναφερθέντα κυρίαρχου λόγου, ξεκίνησε να γίνεται από «απλούς κατοίκους» και όχι μονάχα από τα δημόσια πρόσωπα. Επιπλέον, από τα κείμενα των «επιτροπών κατοίκων» επανέρχεται το ζήτημα της γειτονιάς ως κλίμακα των συγκεκριμένων ρατσιστικών προβλημάτων, παρόλο που η κλίμακα της παρουσιαζόμενης κυρίαρχης ρατσιστική ρητορικής είναι πολύ μεγαλύτερη. «Η έννοια της «γειτονιάς» εισάγεται έτσι στην ανάλυση, όχι μόνο ως ο τόπος όπου μπορεί να τεκμηριωθεί το πρόβλημα, αλλά και ως το ιδιαίτερο κοινωνικό πεδίο που ήδη δραστηριοποιείται επιτυχώς στην κατεύθυνση της λύσης. Είναι άλλωστε την ίδια στιγμή που ορισμένοι απορριπτικοί λόγοι φαίνονται να αποδεδυούνται από την υποχρέωση συνομιλίας με τις αρχές, τοποθετώντας τη λύση στην επείγουσα συλλογική δράση της απόρριψης, όπως συνοψίζει ο υπότιτλος της Εφημερίδας των Κατοίκων: «Οργάνωσε στη γειτονιά σου τη δική σου ομάδα αντίστασης για να προστατέψεις την ελευθερία σου και τη δημοκρατία μας» (Κανδύλης, 2013: 272).

«Η κατειλημμένη πλατεία αποτελεί για το κίνημα της απόρριψης των μεταναστών το χώρο επαναστάσεως της κοινότητας των γηγενών. [...] Το κίνημα εκδιώκοντας τους μετανάστες και διοργανώνοντας γιορτές επί της φυλετικά αποκαθαρμένης πλατείας, οικειοποιείται το δημόσιο χώρο και επιχειρεί να επαναφέρει την αρμονία των κοινοτικών σχέσεων, ενώ επικαλείται το παρελθόν της περιοχής (όταν επικρατούσε η εθνική ομοιογένεια) για να δικαιολογήσει ότι από την κοινότητα αποκλείονται όσοι γείτονες διαφέρουν εθνικά και κυρίως φυλετικά, γιατί απλώς «δεν ανήκουν εδώ». [...] Τελικά, η κατάληψη της πλατείας αποτελεί για το κίνημα της απόρριψης μια πράξη παραδειγματική τόσο για άλλες πλατείες όσο και για ολόκληρο το έθνος. Η κατάληψη εμφανίζεται ως μια πράξη άσκησης του φυσικού δικαιώματος κυριαρχίας των γηγενών επί των ξένων και όσων «διεφθαρμένων» τους υποστηρίζουν. Με αυτή την έννοια το «έδαφος» της πλατείας αποτελεί για τη γειτονιά ότι το εθνικό έδαφος για τη χώρα. Έτσι, η αποσπασματική λύση εκδίωξης των μεταναστών από την πλατεία προβάλλεται ως παράδειγμα προς μίμηση όχι μόνο σε άλλες πλατείες αλλά και ως το υπόδειγμα της λύσης συνολικά για ένα έθνος που βρίσκεται σε κατάσταση πολιορκίας» (Καβουλάκος, 2013: 248-249).

Από το καλοκαίρι του 2012 και μετά όμως μπορούμε να σημειωθεί ότι τα γεγονότα του Αγ. Παντελεήμονα επεκτείνονται και σε άλλες περιοχές του κέντρου της Αθήνας, ειδικά σε περιοχές με ανάλογη πληθυσμιακή σύνθεση όπως η πλατεία Αττικής, η πλατεία Αμερικής, η πλατεία Βικτωρίας και η Ομόνοια. Παραδείγματα τίτλων στα εξώφυλλα των εφημερίδων εκείνων των μηνών ήταν «Η νύχτα των μαχαιριών», «Η κηλίδα απλώνεται σ' όλη τη χώρα», «Άγριο κύμα ρατσιστικής βίας». Και τα υποκείμενα που δρουν είναι κυρίως δύο: Από τη μία πλευρά ο ακροδεξιός χώρος σε συνεργασία με τις «ομάδες πολιτοφυλακής» και από την άλλη πλευρά η Ελληνική Αστυνομία. Επιπλέον, σημειώνεται ότι υπάρχουν πολλοί επίμονοι ισχυρισμοί, συμπεριλαμβανομένων και

δηλώσεων από υψηλόβαθμους κυβερνητικούς αξιωματούχους, για σύμπραξη μεταξύ αστυνομίας και μελών της Χρυσής Αυγής²³.

Παράλληλα με την γεωγραφική διασπορά αυτών των φαινομένων αυτών που ήδη σημειώθηκε, πραγματοποιήθηκε και μια ακόμα γεωγραφική διαφοροποίηση. «Αν θεωρήσουμε ότι από τις αρχές της δεκαετίας του '90 ο αντιμεταναστευτικός λόγος αφορούσε κατά κύριο λόγο την καταγγελία της εισβολής των ξένων στο εθνικό σώμα συνολικά, το νέο παράδειγμα στρέφει την προσοχή στους αλλότριους εισβολείς στους άμεσους τόπους κατοικίας των μελών αυτού του σώματος» (Κανδύλης, 2013: 265). Οι επιθέσεις πλέον δε μένουν στο σκοτάδι και έχουν ξεκινήσει να γίνονται στη διάρκεια της ημέρας. Επιπλέον, ενώ παλιότερα συνέβαιναν σε «απόκρυφα» σημεία, πλέον έχουν περάσει στο δημόσιο χώρο της πόλης, σε πάρκα πλατείες κλπ. «Οι τόποι όπου διαδραματίζεται η δημόσια επίθεση, δρόμοι, πλατείες, σημεία με συμβολικό εξοπλισμό, είναι αντίθετα ορατοί και δημόσιοι: τους καθιστά τέτοιους ακριβώς η διαμαρτυρία που επιδιώκει να παρουσιάσει την απόρριψη ως συλλογικό αίτημα και καθήκον αυτών που πλήττονται από την παρουσία των μεταναστών δίπλα τους και που έχουν αποκλειστικό δικαίωμα να ορίζουν ποιος ανήκει και ποιος δεν ανήκει εκεί, στη βάση της εθνοτικής διαφοράς» (Κανδύλης, 2013: 262).

Χάρτης διαβάθμισης εκλογικών αποτελεσμάτων της «Χρυσής Αυγής» ανά δημοτικό διαμέρισμα στις δημοτικές εκλογές 2010.

Πηγή: ΕΜΠ, ΥΠΕΚΑ (2011), *Μεταλλασσόμενοι χαρακτήρες και πολιτικές στα κέντρα πόλης Αθήνας και Πειραιά, Ερευνητικό Πρόγραμμα*, Αθήνα: ΕΜΠ, ΥΠΕΚΑ, σ. 116.

²³Σε συνεντεύξεις με τη Human Rights Watch πολλοί συνομιλητές, μεταξύ των οποίων και ένας αστυνομικός υπάλληλος, έθιξαν το ενδεχόμενο σύμπραξης αστυνομίας και ακραίων στοιχείων.

2.3 Πολιτικές σχεδιασμού για το κέντρο της Αθήνας

Στην προηγούμενη ενότητα έγινε προσπάθεια περιγραφής των τρόπων με τους οποίους ο κυρίαρχος λόγος επέλεξε να ιεραρχήσει τα προβλήματα του κέντρου της Αθήνας σε δύο κυρίαρχα και το πώς τα τελευταία επιχειρείται να απαντηθούν. Όπως σημειώθηκε το πρώτο πρόβλημα της εγκληματικότητας απαντιέται ήδη με την καταστολή. Όσον αφορά το δεύτερο, αυτό που σχετίζεται με τη θεωρούμενη ως μειωμένη παρουσία ντόπιων στο κέντρο (λόγω της αυξημένης σήμερα παρουσίας των μεταναστών), απαντιέται με τις πολιτικές για την «ανακατάληψη» της πόλης. Μια σειρά από διατάγματα, πορίσματα ακόμα και έρευνες, έρχονται να υποστηρίξουν και να υλοποιήσουν αυτή τη στόχευση. Όλα τα παραπάνω εκπονούνται από ποικίλους φορείς, από το κράτος, μέχρι κάποιους «ειδικούς»: τον Εμπορικό Σύλλογο Αθηνών, το Εμπορικό Βιομηχανικό Επιμελητήριο, το Σύνδεσμο Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων, ΜΚΟ, κινήσεις πολιτών, κ.α. Οι στόχοι αυτών των πολιτικών φαίνεται ότι απευθύνονται σε δύο διακριτές κοινωνικές ομάδες : από τη μία τις ευπαθείς (άστεγοι, μετανάστες κλπ) και από την άλλη τους «επιθυμητούς».

Στους «επιθυμητούς χρήστες» αναφέρονται όσες πολιτικές και σχεδιασμοί στοχεύουν στην «επιστροφή» της κατοικίας στο κέντρο και την ενίσχυσή της. Ο λόγος γίνεται για νέα ζευγάρια και νοικοκυριά, φοιτητές και εν γένει μεσαία και ανώτερα στρώματα. Αυτό που αποκρύπτεται από τις αντίστοιχες προτάσεις είναι ότι αυτή η επιστροφή θα σημαίνει παράλληλα και διωγμό για άλλα κοινωνικά υποκείμενα, αυτά που κατοικούν στο κέντρο μέχρι και σήμερα και δεν έπαψαν ποτέ να το κάνουν. Όπως ο Σαρηγιάννης επεσήμανε ήδη πριν 15 χρόνια, οι προσπάθειες έλξης των νέων και επιθυμητών χρηστών, ξεκίνησε εδώ και δεκαετίες με διάφορα «προγράμματα εξυγίανσης» ή «ανάπλασης» των περιοχών, που όμως μοναδικό στόχο είχαν την αναμόρφωση του πολεοδομικού και κτιριακού πλούτου για να περιέλθει στα χέρια συγκεκριμένων υποκειμένων. «Για τους ως τώρα κατοίκους της περιοχής όχι μόνο δε λαμβάνεται καμία πρόνοια, αλλά είναι και ανεπιθύμητοι, δεδομένου ότι «χαλάν» την εικόνα. Φυσικά η εκδίωξη τους είναι πολύ εύκολη μιας και μετά την «ανάπλαση» τα νοίκια και οι τιμές ανεβαίνουν αλματωδώς βέβαια, οι παλιοί κάτοικοι μετακομίζουν μαζί με τα προβλήματά τους σε άλλες περιοχές» (Σαρηγιάννης, 2000: 255).

Την ίδια στιγμή αυτό που μοιάζει να αγνοούν ο κυρίαρχος λόγος αλλά και οι πολιτικές σχεδιασμού, είναι ότι κάποιες περιοχές του κέντρου (όπως η περιοχή μελέτης της παρούσας εργασίας) ουδέποτε ιστορικά φιλοξενούσαν κατοικία αλλά κυρίως άλλες χρήσεις: όπως εμπόριο, υπηρεσίες, μεταποίηση κλπ. Αντίθετα η πλειοψηφία των χρήσεων που φιλοξενούσε ιστορικά το κέντρο όπως οι επίσημοι θεσμοί και όπως ήδη αναφέρθηκε, μέσω αντίστοιχων πολιτικών μεταφέρθηκαν εκτός κέντρου, την ίδια ώρα που η πολιτεία σήμερα ζητάει την επιστροφή σε αυτό.

Για τις πολιτικές που επιχειρηματολογούν υπέρ της επιστροφής των «επιθυμητών» χρήσεων και χρηστών στο κέντρο, η Μαντουβάλου σημειώνει: «Σήμερα δηλαδή βλέπουμε ότι ήδη η απομάκρυνση όλων των χρήσεων εκτός των εμπορικών, ενώ δεν επαναφέρει αυτόματα την κατοικία, μειώνει και την ελκυστικότητα του Κέντρου για τα

κοινωνικά στρώματα που προσήλκυαν οι άλλες χρήσεις και επομένως μειώνει την εν δυνάμει πελατεία του εμπορίου και οδηγεί στην κρίση του σε όφελος των αναπτυσσόμενων στις παρυφές της πόλης νέων καταναλωτικών κέντρων (που πρέπει ίσως να διακρίνουμε ως τύπους «κεντρικότητας»). Παράλληλα η αναπαραγωγή και διεύρυνση χρήσεων εμπορίου και ψυχαγωγίας χωρίς ανάπτυξη άλλων τομέων είναι αδιέξοδη – όπως πια ανάγλυφα δείχνει η σημερινή οικονομική κρίση» (Μαντουβάου, 2010).

Οι πολιτικές και οι σχεδιασμοί για το κέντρο της Αθήνας που έχουν εκφωνηθεί και αποφασιστεί τα τελευταία χρόνια είναι αρκετοί και στην πλειοψηφία τους καλούν με αντίστοιχο τρόπο σε εφαρμογή πολιτικών «ανάκτησης». Κάποια χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι τα παρακάτω:

Πρόγραμμα «Αθήνα 2014» (ΥΠΕΚΑ 06/2010).

Βασική παραδοχή του προγράμματος είναι ότι η Μητροπολιτική Αθήνα αντιμετωπίζει ριζικές αλλαγές και σύνθετα πολεοδομικά, περιβαλλοντικά και κοινωνικά προβλήματα. Τα κεντρικά σημεία του προγράμματος, κινούνται γύρω από προτάσεις ανάπτυξης στο κέντρο, θέτοντας ως προτεραιότητα περιοχές όπως οι πλατείες Αγίου Παντελεήμονα, Αττικής και Αγίου Νικολάου Αχαρνών. Ειδικά π.χ. για την πλατεία Θεάτρου που τοποθετείται στην περιοχή που έχει κατεξοχήν χαρακτηριστεί ως το «γκέτο» της Αθήνας, αναφέρει πως «θα αντιμετωπιστούν οι πιο υποβαθμισμένες περιοχές του κέντρου με προβλήματα χρήσεων γης, στέγασης μεταναστών, κτηρίων υπό εγκατάλειψη, φαινομένων γκετοποίησης». Επιπλέον, μέσω του προγράμματος αυτού και στη βάση της «επανακατοίκησης» του κέντρου, ανακοινώθηκαν κίνητρα ενίσχυσης της κατοικίας, όπως επιδότηση επιτοκίου για τη λήψη στεγαστικών δανείων για πρώτη κατοικία, φορολογικές ελαφρύνσεις στην περίπτωση λήψης στεγαστικού δανείου ή δανείου για την ανακαίνιση κτιρίου, επιδότηση ενοίκου και χαμηλότοκα και μακροπρόθεσμα δάνεια για επισκευή διατηρητέων κτιρίων που προορίζονται για κατοικία (Βαταβάλη και Σιατίτσα, 2011)

Οι «Εκτιμήσεις του Συνηγούρου του Πολίτη για το ιστορικό - εμπορικό τρίγωνο Αθηνών» (07/2010).

«Το ιστορικό κέντρο και η ευρύτερη περιοχή γίνεται χώρος υπέρμετρης συγκέντρωσης νεοφερμένων μεταναστών «χωρίς χαρτιά» και αιτούντων άσυλο, χωρίς δίκτυα υποδοχής, εργασία και στέγη, με υψηλή θεατότητα στο δημόσιο χώρο και ρυπογόνες πρακτικές, αλλά και ανάπτυξη μικρο-εγκληματικότητας επιβίωσης, η μεγάλη έκταση της οποίας επηρεάζει αποφασιστικά την ποιότητα της καθημερινής ζωής των πολιτών, αποθαρρύνει την επισκεψιμότητα και συμβάλλει στην περαιτέρω υποβάθμιση της περιοχής. Στο πλαίσιο αυτό δημιουργούνται δίκτυα «μαύρης αγοράς» ναρκωτικών, κλοπιμαίων, παραεμπορίου και πορνείας, που συντηρούν και αναπαράγουν αυτή την ανομική κατάσταση». Αυτά είναι τα κεντρικά στοιχεία των εκτιμήσεων του Συνηγούρου του Πολίτη για το ιστορικό εμπορικό κέντρο Αθηνών κατά τον Ιούλιο του 2010, μετά από καταγγελίες κατοίκων και επιχειρηματιών σχετικά με τα προβλήματα που

αντιμετωπίζουν στην περιοχή που ορίζεται από τις οδούς Μενάνδρου, Γερανίου, Κλεισθένους, Αγίου Κωνσταντίνου, Αθηνάς, Σωκράτους και Ευριπίδου.

Οι διαπιστώσεις του Συνηγούρου του Πολίτη μετά τις αυτοψίες στην περιοχή συνοψίζονται σε 2 κατηγορίες: τη «μαζική διαμονή σε μισθωμένα διαμερίσματα της περιοχής» και τη «συστηματική υποβάθμιση των γενικών όρων διαβίωσης και κυκλοφορίας». Ως λόγους εντοπίζει: «τη συγκέντρωση και ανέλεγκτη εγκατάσταση και κυκλοφορία στην περιοχή υπέρμετρου πλήθους αλλοδαπών, στερουμένων ως επί το πλείστον νόμιμων εγγράφων παραμονής, την κατά εκατοντάδες ή και χιλιάδες καθημερινή τους συνάθροιση επί του οδοστρώματος, που καθιστά εξαιρετικά δυσχερή ή και αδύνατη την κυκλοφορία και, κατά συνέπεια, σε συνδυασμό με την άνθηση του παραεμπορίου, πλήττει καίρια τη νόμιμη επιχειρηματική δράση στην περιοχή, την αθλιότητα των συνθηκών διαβίωσης αυτών των αλλοδαπών και το συνακόλουθο έντονα ρυπογόνο αποτέλεσμα, την συστηματική και ανέλεγκτη εμπορία και χρήση ναρκωτικών ουσιών στην περιοχή και η εν γένει παραβατικότητα και εγκληματικότητα «του δρόμου» που συνδέεται με την αυξημένη παρουσία τοξικοεξαρτημένων ατόμων και την οργανωμένη εγκληματικότητα κυκλωμάτων εμπορίας ανθρώπων και σεξουαλικής εκμετάλλευσης κυρίως γυναικών αλλοδαπής προέλευσης» (Συνήγορος του Πολίτη, 2010).

«Σχέδιο Δράσης για το κέντρο της Αθήνας» (Υπουργικό Συμβούλιο, 05/2011).

«Ο σχεδιασμός μας για την Αθήνα είναι συνολικός [...]. Όμως [...], πρώτο μας μέλημα είναι να μπει καταρχήν τάξη και να αποτραπεί η αναταραχή και η βία, απ' όπου κι αν προέρχεται». Τα παραπάνω αποτελούν απόσπασμα της εισήγησης του Πρωθυπουργού στο Υπ. Συμβούλιο της 16/5/2011 που κατέληξε στο «Σχέδιο Δράσης για το Κέντρο της Αθήνας».

Το Σχέδιο αυτό, όπως διατυπώνεται στην επίσημη ιστοσελίδα της κυβέρνησης, θέτει τους εξής στρατηγικούς στόχους: Τον έλεγχο της υπερσυγκέντρωσης παράνομα διαμενόντων αλλοδαπών και βελτίωση των όρων κοινωνικής ένταξης των νομίμων μεταναστών και των δικαιούχων διεθνούς προστασίας. Τη βελτίωση της ποιότητας του αστικού περιβάλλοντος. Την αναζωογόνηση της οικονομικής δραστηριότητας. Την επιστροφή των κατοίκων και τη συγκράτηση επαγγελματιών. Την ενίσχυση της πολιτιστικής ταυτότητας της πόλης και της αξίας της ως τουριστικός προορισμός. Τη βελτίωση παροχής κοινωνικών υπηρεσιών με σεβασμό στα δικαιώματα των ασθενέστερων. Τη διασφάλιση των όρων που θα επιτρέψουν την ανάκτηση του δημόσιου χώρου από τους πολίτες και την κοινωνική συμμετοχή στις γειτονιές. Την ενθάρρυνση της δράσης και της δημιουργίας της κοινωνίας των πολιτών.

Δράσεις για το «Γεράνι» (ΥΠΕΚΑ)

Οι δράσεις του ΥΠΕΚΑ που αφορούν το Γεράνι μπορούν να κωδικοποιηθούν στις εξής:

1. Μελέτη – Έρευνα της υφιστάμενης κατάστασης στην περιοχή Γεράνι :

«Η περιοχή 'Γεράνι' στο κέντρο της Αθήνας έχει επιλεγεί για την πιλοτική εφαρμογή δράσεων και πολιτικών που αφορούν στην αναζωογόνηση περιοχών. Η επιλογή αυτή δεν

είναι τυχαία. Το Γεράνι αποτελεί το πιο αποσαθρωμένο -από πλευράς φυσικών και ανθρώπινων πόρων- τμήμα της πόλης. Αναθέσαμε έγκαιρα τη διενέργεια λεπτομερούς μελέτης χαρτογράφησης, που ολοκληρώθηκε από την αστική ΜΚΟ SARCHA με στοιχεία στη διάθεση των συναρμόδιων Υπουργείων. Περιλαμβάνει ψηφιοποιημένους χάρτες με ποιοτικά στοιχεία (εθνότητες, προβλήματα κλπ.) και την προοπτική να ενημερώνεται διαρκώς».

2. Νομοθετική Ρύθμιση για κήρυξη περιοχών ως «Ζωνών Ειδικής Ανάπλασης»

«Πρόκειται για νέα θεσμοθέτηση σύμφωνα με την οποία σε ακραίες περιοχές με έντονη κοινωνική, οικονομική και περιβαλλοντική υποβάθμιση θα μπορεί να εγκρίνονται για ορισμένο χρόνο ειδικές οικονομικές ρυθμίσεις με φορολογικά και άλλα κίνητρα. Υποψήφιες περιοχές θα είναι αυτές που δεν θα μπορούν να ανακάμψουν χωρίς κρατική βοήθεια, με μεγάλες ανάγκες και σύνθετα προβλήματα, όπου ο ιδιωτικός τομέας δεν εκδηλώνει ενδιαφέρον και γενικά αδυνατεί να δώσει λύσεις. Πρόκειται για ένα πλαίσιο που επιτρέπει τη συγκρότηση πολιτικής για την υποστήριξη της κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής αναζωογόνησης».

3. Οικονομικά κίνητρα για το Γεράνι και για τον Κεραμεικό-Μεταξουργείο (συνεργασία ΥΠΕΚΑ με ΥΠΟΙΚ). Κάποια από αυτά είναι η συνεισφορά από το κράτος σε σημαντικό ποσοστό της συνολικής δαπάνης για την αποκατάσταση και τον εκσυγχρονισμό των ακινήτων με χρήση κατοικίας, γραφείων, επαγγελματικών χώρων παντός τύπου και ισογείων καταστημάτων, καθώς και της συνολικής δαπάνης αποκατάστασης των όψεων και των κοινοχρήστων χώρων κτιρίων. Παράλληλα προβλέπεται η χορήγηση κινήτρου για τις αγοροπωλησίες ακινήτων που θα γίνουν στην περιοχή αυτή για χρονικό διάστημα 2 ετών. Συγκεκριμένα ο φόρος μεταβίβασης από 10% που είναι σήμερα, μειώνεται σε 3%.

4. Πλατεία Θεάτρου.

«Μετά την ολοκλήρωση αρχιτεκτονικού διαγωνισμού για την «καρδιά» του Γερανίου, την πλατεία Θεάτρου, η ΕΑΧΑ ΑΕ είναι έτοιμη για την ανάθεση της μελέτης». Στόχο του ΥΠΕΚΑ αποτελεί «η αναβάθμιση της φυσιογνωμίας και δομής του χώρου με ανάδειξη της ιστορικής και πολιτιστικής σημασίας της περιοχής, και τη βελτίωση του δημόσιου χώρου με διάθεση χώρων κυκλοφορίας των πεζών».

5. Χαρακτηρισμός της Ευριπίδου ως οδού παραδοσιακού εμπορίου.

«Η παρέμβαση στοχεύει στη διατήρηση της παραδοσιακής εμπορικής φυσιογνωμίας ενός δρόμου με συμβολική σημασία, ο οποίος αποτελεί όριο προς την περιοχή του Ψυρρή και μπορεί να συγκρατήσει τη διάχυση της υποβάθμισης. Βρίσκεται σε εξέλιξη η θεσμοθέτηση της ως οδού παραδοσιακού εμπορίου τροφίμων και συναφών χρήσεων».

6. Μετατροπή ξενοδοχείων σε φοιτητικές κατοικίες (συνεργασία ΥΠΕΚΑ με το Δήμο Αθήνας)

7. Εγκατάσταση του Φορέα «Πράσινο Ταμείο» σε κτίριο στο Γεράνι.

8. Πρόγραμμα «Συν-Εργάζομαι στο Ιστορικό Κέντρο» (12/2013). Με το πρόγραμμα αυτό εξαγγέλλεται ότι θα δοθεί λύση στην ανεργία των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων του κέντρου (περιοχές Γκάζι, Μεταξουργείο, Κεραμικός, Γεράνι) «στοχεύοντας στην κοινωνική και επαγγελματική τους ένταξη». Σύμφωνα με το πρόγραμμα, οι συμμετέχοντες ολοκληρώνοντας την προετοιμασία τους μέσω των παραπάνω δράσεων, θα αποκτήσουν τις απαραίτητες δεξιότητες προκειμένου να προωθηθούν στην απασχόληση ή να προχωρήσουν στην ίδρυση της δικής τους επιχείρησης». Στην ουσία το

πρόγραμμα εξυπηρετεί το στόχο της «ανάκτησης» του ιστορικού κέντρου, μέσω της επιχειρούμενης έλξης νέων επιχειρηματιών.

Σχέδιο Ολοκληρωμένης Αστικής Παρέμβασης (ΣΟΑΠ) (2013).

Ο πιο πρόσφατος σχεδιασμός για το κέντρο της Αθήνας είναι το Σχέδιο Ολοκληρωμένης Αστικής Παρέμβασης (ΣΟΑΠ) που εκπονήθηκε από το Δήμο Αθηναίων σε συνεργασία με τον Οργανισμό Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας και το Εργαστήριο Πολεοδομικού και Χωροταξικού Σχεδιασμού Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και παρουσιάστηκε ως πλήρης πρόταση το Δεκέμβριο του 2013. Στις 3/11/2014 υπογράφηκε από τον υπουργό Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής η Κοινή Υπουργική Απόφαση με την οποία το ΣΟΑΠ θεσμοθετείται και επίσημα. Οι δράσεις του προβλέπεται να χρηματοδοτηθούν από εθνικούς και κοινοτικούς πόρους και θα έχουν ορίζοντα υλοποίησης μέχρι το 2021.

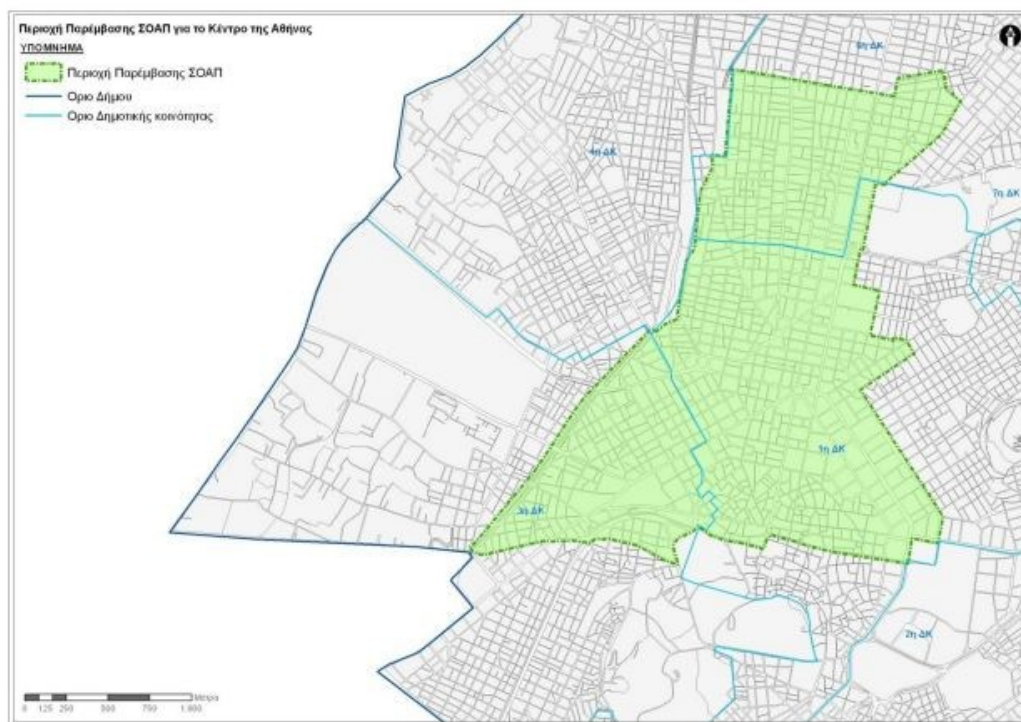
Το ΣΟΑΠ αφορά ολόκληρο το Δήμο Αθηναίων, επικεντρώνοντας στο ιστορικό του κέντρο, και μοιάζει να έρχεται να συγκεράσει όλες τις προαναφερθείσες προτάσεις σε μία ενιαία, επιχειρηματολογώντας για την αναγκαιότητα συνολικού σχεδιασμού και ενιαίου συντονισμού υπό τις αρχές της ολοκληρωμένης βιώσιμης αστικής ανάπτυξης. «Στόχος του ΣΟΑΠ για το κέντρο της Αθήνας είναι ο επαναπροσδιορισμός του κέντρου της πρωτεύουσας, ως κέντρου μιας διεθνούς και βιώσιμης μητρόπολης, μέσω μιας συστηματικής, συνεχούς, μακροχρόνιας και συντονισμένης ολοκληρωμένης στρατηγικής παρέμβασης. Η στρατηγική παρέμβαση επιδιώκει να καλύψει το σύνολο των διαστάσεων της κρίσης και να συντονίσει και επιτύχει την υλοποίηση μιας σειράς δράσεων με άξονες την ανταγωνιστικότητα, την κοινωνική συνοχή και την προστασία του αστικού περιβάλλοντος, κατάλληλα προσαρμοσμένων στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής» (Κοινή Υπουργική Απόφαση, 2014).

Ως ειδικοί στόχοι του ΣΟΑΠ, ορίζονται η στήριξη της οικονομικής βάσης, η ανάκτηση της κοινωνικής και πολιτισμικής συνοχής με την επανακατοίκηση, η αποκατάσταση συνθηκών ασφάλειας και νομιμότητας, η ανάκτηση και αναβάθμιση του δημόσιου χώρου, η βελτίωση περιβαλλοντικών συνθηκών και πολεοδομικής λειτουργίας, η ενίσχυση της ταυτότητας και της εικόνας της πόλης και η βελτίωση μηχανισμών διακυβέρνησης, σχεδιασμού και συμμετοχής. Τίθενται 19 άξονες παρέμβασης, κάποιιοι από τους οποίους είναι η ενίσχυση επιχειρηματικότητας, η αναθέρμανση αγοράς ακινήτων²⁴, η ασφαλής διαβίωση²⁵, τα θέματα μεταναστών²⁶, η επιστροφή των κατοίκων

²⁴ «Η αναθέρμανση της αγοράς των ακινήτων μπορεί να συμβάλει σημαντικά στην αναθέρμανση της οικονομίας και στην αναζωογόνηση του αστικού ιστού κινητοποιώντας την επανακατοίκηση του κέντρου και την επαγγελματική στέγαση. Έμφαση δίδεται σε μέτρα φορολογικών και πολεοδομικών κινήτρων» (Κοινή Υπουργική Απόφαση, 2014: 6).

²⁵ «Η ριζική αντιμετώπιση των δυσάρεστων συνθηκών στον τομέα της ασφαλούς διαβίωσης και της ασφαλούς επιχειρηματικής λειτουργίας στο κέντρο της Αθήνας από την αυξανόμενη εγκληματικότητα των τελευταίων ετών αποτελεί μακροπρόθεσμο εγχείρημα που συνδέεται με την αντιμετώπιση των αιτιών που αφορούν σε ευρύτερες του ΣΟΑΠ τομεακές πολιτικές. Πάραυτα, στον βραχυπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα, είναι απαραίτητη η λήψη συγκεκριμένων μέτρων προληπτικής, αποτρεπτικής και κατασταλτικής αστυνόμευσης» (Κοινή Υπουργική Απόφαση, 2014: 6).

και η ανάσχεση του φαινομένου της απομάκρυνσης/εγκατάλειψης²⁷. Αποτυπώνεται έτσι στο ΣΟΑΠ το σύνολο αφενός των επιχειρημάτων του κυρίαρχου λόγου, αλλά και των πολιτικών των προηγούμενων ετών, με βασικούς στόχους την «επανακατοίκηση» και την άρση της «εγκληματικότητας» μέσω αφενός της παροχής οικονομικών κινήτρων και αφετέρου την καταστολή. Πλέον θεωρείται από το ΣΟΑΠ ότι, οι εσωτερικές ζωτικές διαφοροποιήσεις του κέντρου που είχαν παλαιότερα επισημάνει οι Μαντουβάλου και Σαρηγιάννης, ως θύλακες δραστηριοτήτων που συνεχώς αναπληρώνονταν και συνδιαλέγονταν μεταξύ τους, οδηγούν στην απώλεια της κοινωνικής συνοχής. Αυτό ακριβώς το ερώτημα θα απασχολήσει και στη συνέχεια την διερεύνηση στην περιοχή μελέτης της παρούσας εργασίας.

Η περιοχή παρέμβασης του ΣΟΑΠ για το κέντρο της Αθήνας.

Πηγή: Κοινή Υπουργική Απόφαση (2014), «Σχέδιο Ολοκληρωμένης Αστικής Παρέμβασης (ΣΟΑΠ) για το κέντρο της Αθήνας», <http://ypeka.gr/LinkClick.aspx?fileticket=aZOJ787fnGs%3D&tabid=785&language=el-GR> (Τελ. Επισκ. 17/06/2013).

²⁶ «Δίδεται έμφαση σε μέτρα και δράσεις για την αντιμετώπιση των προβλημάτων όξυνσης της εγκληματικότητας που έχουν προκύψει λόγω της συσσώρευσης παράνομων μεταναστών στο κέντρο της Αθήνας» (Κοινή Υπουργική Απόφαση, 2014: 6).

²⁷ «Δίδεται έμφαση σε μέτρα και δράσεις για την επανάκαμψη και στήριξη των κατοίκων στο κέντρο της πόλης με σκοπό την ενδυνάμωση του κοινωνικού ιστού και την αναζωογόνησή της» (Κοινή Υπουργική Απόφαση, 2014: 7).

3. Μελέτη περίπτωσης: το Κέντρο της Αθήνας. Η περιοχή δυτικά της Ομόνοιας.

3.1 Ο τύπος

3.1.1 Η περιοχή

Ήδη σε προηγούμενο κεφάλαιο, αναφέρθηκε η βαρύτητα του ρόλου της πλατείας Ομόνοιας στο ιστορικό κέντρο της πόλης από τους πρώτους κιάλας σχεδιασμούς της νεοϊδρυθείσας πρωτεύουσας. Η περιοχή που μελετάται εδώ είναι το τμήμα δυτικά της πλατείας, η υπο-περιοχή δηλαδή του κέντρου που συγκέντρωνε ιστορικά τα φτωχότερα τμήματα πληθυσμού και την οικονομικότερη εμπορική αγορά (σε αντίθεση με το ανατολικό τμήμα). Ερευνάται η περιοχή από την οδό Ευρυπίδου μέχρι και την περιοχή γύρω από την οδό Μάρνης, δυτικά της πλατείας όπως φαίνεται και στην εικόνα που ακολουθεί.

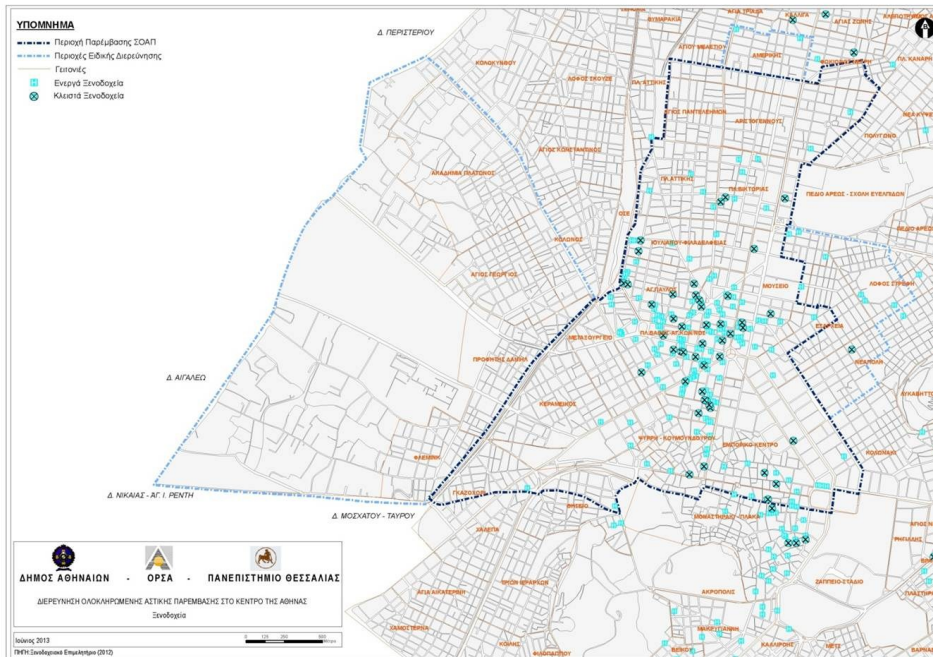
Χάρτης περιοχής μελέτης. Ίδια επεξεργασία

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η περιοχή που μελετάται αποτελεί μια κεντρική και ιδιαίτερα πυκνοκατοικημένη περιοχή με βασικές χρήσεις αυτές του χονδρικού και λιανικού εμπορίου, των υπηρεσιών, των γραφείων και της βιοτεχνίας. Δεν αποτελούσε ποτέ περιοχή κατοικίας με αποτέλεσμα το υπάρχον οικιστικό απόθεμα ανέκαθεν να ανταποκρινόταν στις προαναφερθείσες λειτουργίες, κάτι που συμβαίνει μέχρι και σήμερα, με πρωτεύουσα δραστηριότητα της περιοχής το εμπόριο (λιανικό αλλά και χονδρικό). Από εκεί και πέρα, τον δεύτερο ρόλο κατέχουν οι υπηρεσίες με χαρακτηριστικά παραδείγματα τις ταξιδιωτικές και το φαγητό. Κάποιες άλλες διατηρούν την ιστορική τους συνέχεια όπως τα τυπογραφεία, ενώ οι όποιες δραστηριότητες είχαν να κάνουν με τη μεταποίηση έχουν ως επί το πλείστον απομακρυνθεί. Επιπλέον, είναι αρκετές ακόμα οι δημόσιες υπηρεσίες που είναι εγκατεστημένες μέχρι και σήμερα στην περιοχή.

Από τη δεκαετία του 1990, στην περιοχή μελέτης εγκαταστάθηκε πλήθος μεταναστών όπως έχει προαναφερθεί και μέχρι σήμερα (με αυξομειώσεις κατά τα χρόνια) αποτελεί περιοχή εργασίας, συγκέντρωσης αλλά και κατοικίας των πληθυσμών αυτών. Πολλές από τις χρήσεις του εμπορίου και των υπηρεσιών που ιστορικά υπήρχαν στην περιοχή, σήμερα εξακολουθούν να έχουν ζωντάνια λόγω της παρουσίας των μεταναστών, με τους τελευταίους να αποτελούν όχι μόνο τους καταναλωτές αλλά και τους μικρο-επιχειρηματίες. Έτσι η περιοχή χαρακτηρίζεται από ρευστότητα και έντονη κινητικότητα όπως διαφαίνεται και στη συνέχεια. Την κεντρικότητα της περιοχής αποδεικνύει και το πλήθος ξενοδοχείων που είχαν οικοδομηθεί από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Ακόμα και σήμερα, κάποια λειτουργούν φιλοξενώντας χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα από ότι συνέβαινε ιστορικά, ενώ πολλά έχουν κλείσει. Πολλά είναι επιπλέον και τα κενά κτίρια που σήμερα δε φιλοξενούν καμία χρήση και συχνά αξιοποιούνται ποικιλοτρόπως από τους μεταναστευτικούς πληθυσμούς.

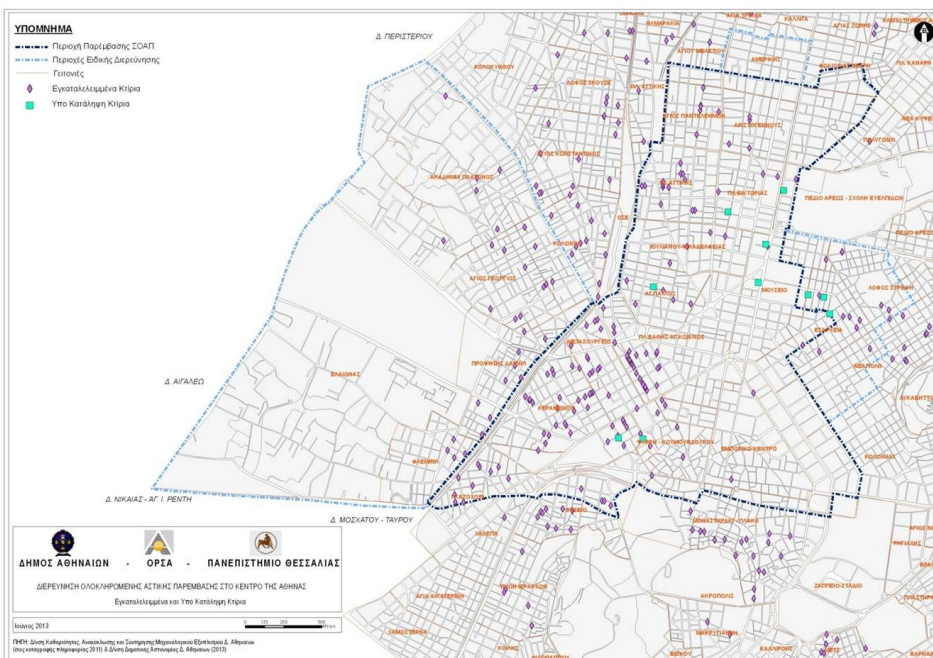
Διαπραγματεύσεις ορίων και όρων συμβίωσης στο κέντρο της Αθήνας

Παπατζανή Ευαγγελία

Ξενοδοχεία στο κέντρο της Αθήνας.

Πηγή: Δήμος Αθηναίων – Οργανισμός Αθήνας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, 2014. «Παρουσίαση ΣΟΑΠ Κέντρου Αθήνας. Διερεύνηση κοινωνικών, αναπτυξιακών και περιβαλλοντικών παραμέτρων και διαμόρφωση στρατηγικής αστικής παρέμβασης στην περιοχή του Δήμου Αθηναίων και ειδικότερα στην ευρύτερη κεντρική ζώνη του», 15 Ιανουαρίου 2014, <http://www.slideshare.net/YPEKA/soap-ath-15114>, (Τελ. Επισκ. 15/02/2015).

Εγκαταλελειμμένα και υπό κατάληψη κτίρια

Πηγή: Δήμος Αθηναίων – Οργανισμός Αθήνας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, 2014. «Παρουσίαση ΣΟΑΠ Κέντρου Αθήνας. Διερεύνηση κοινωνικών, αναπτυξιακών και περιβαλλοντικών παραμέτρων και διαμόρφωση στρατηγικής αστικής παρέμβασης στην περιοχή του Δήμου Αθηναίων και ειδικότερα στην ευρύτερη κεντρική ζώνη του», 15 Ιανουαρίου 2014, <http://www.slideshare.net/YPEKA/soap-ath-15114>, (Τελ. Επισκ. 15/02/2015).

Χάρτης Δημόσιων Υπηρεσιών.
Πηγή: <http://www.ploigos.gr/>, Ίδια επεξεργασία

Η περιοχή ανέκαθεν αποτελούσε κόμβο συγκοινωνιών κάτι που σε μεγάλο βαθμό ισχύει μέχρι και σήμερα. Γραμμές του μετρό, τραμ και λεωφορείων διαπλέκονται στον κόμβο της Ομόνοιας. Ειδικά σε ότι αφορά τα λεωφορεία, η πλειοψηφία όσων κινούνται προς τα δυτικά εργατικά προάστια της Αττικής (π.χ. Νίκαια, Αιγάλεω, Πέραμα) ξεκινάνε από τους δρόμους γύρω από την πλατεία. Το ίδιο ισχύει και για τα λεωφορεία που οδηγούν σε υπεραστικούς σταθμούς όπως στον Κηφισό. Θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι μέχρι και σήμερα η πλατεία λειτουργεί πολύ περισσότερο σαν κόμβος παρά σα «στάση», ειδικά σε ότι αφορά το ντόπιο πληθυσμό. Αντίθετα για τους μετανάστες η οικειοποίησή της είναι μάλλον διαφορετική όπως αναλύεται παρακάτω.

Η περιοχή διαθέτει επιπλέον, κάποια κτιριακά σύνολα και λειτουργίες που χρειάζεται να σημειωθούν καθώς παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των κοινωνικών σχέσεων αλλά και των κοινωνικών συγκρούσεων που εντοπίζονται στη συνέχεια. Εδώ αναφέρονται κάποια από αυτά που θα σχολιαστούν στη συνέχεια.

Χάρτης κτιριακών συνόλων και λειτουργιών.
Ίδια επεξεργασία

Στα όρια της περιοχής μελέτης, επί της οδού Αθηνάς βρίσκεται η Βαρβάκειος Αγορά, η κεντρική δημοτική αγορά της Αθήνας, με συνεχή λειτουργία από τα τέλη του 19ου αιώνα. Βασική χρήση της είναι το εμπόριο τροφίμων, ενώ έχει αποτελέσει πόλο έλξης εγκατάστασης γύρω της πλήθους καταστημάτων με έντονα λαϊκό χαρακτήρα. Στις στοές της φιλοξενούνται διάφορα μικρά καφενεία, αναψυκτήρια και ταβέρνες με πρόχειρο εξοπλισμό, που όμως λειτουργούν σα σημεία συνάντησης για τους θαμώνες του

ιστορικού κέντρου. Στα ανατολικά της Βαρβάκειου, στο δημόσιο χώρο που σχηματίζεται μεταξύ των οδών Αρμόδιου και Αριστογείτονος, τα εμπορικά καταστήματα τροφίμων που λειτουργούν στην πλειοψηφία τους ως υπαίθριες αγορές αποτελούν τη νοητή συνέχεια της αγοράς στο δημόσιο χώρο.

Η πλατεία Θεάτρου βρίσκεται εντός της περιοχής μελέτης και ήταν σε αυτήν που φιλοξενήθηκε το πρώτο στεγασμένο θέατρο της Αθήνας και μέχρι σήμερα απασχολεί όχι μόνο τον κυρίαρχο λόγο (περί «γκετοποίησης» της γύρω από αυτήν περιοχής) αλλά και τις επίσημες πολιτικές σχεδιασμού οι οποίες προτείνουν την ανάπλασή της. Στη θέση του θεάτρου αυτού, από το 1932 μέχρι και σήμερα βρίσκεται το κτίριο της Διπλωρείου Σχολής της Ελληνικής Βιοτεχνικής Εταιρείας. Η σχολή αυτή εκπαίδευσε πάνω από 60.000 τεχνίτες βρισκόμενη στο ιστορικό κέντρο της Αθήνας, δίπλα στις βιοτεχνίες του Γερανίου και του Ψυρρή αλλά και στον βιοτεχνικό πόλο του Μεταξουργείου και του Κεραμεικού στις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

Το κτίριο γραφείων στην οδό Αναξαγόρα 3-5, κτισμένο ήδη στα τέλη της δεκαετίας του 1930 λειτούργησε ως το κτίριο γραφείων του περιοδικού «Ρομάντσο» δύο ή τρεις δεκαετίες μετά. Επίσης, για περισσότερα από 60 χρόνια, στέγασε και άλλες λαϊκές εκδόσεις των δεκαετιών '50 μέχρι και '80 όπως το «Πάνθεον» και η «Βεντέτα». Όλη η γειτονική περιοχή της Αναξαγόρα, για πολλά χρόνια αποτέλεσε το κέντρο των εφημερίδων και των τυπογραφείων της Αθήνας, με την εφημερίδα «Βραδινή» να στεγάζεται στην Πειραιώς, την «Καθημερινή» στην οδό Σωκράτους, αλλά και άλλες όπως «Το Βήμα» και «Τα Νέα» στο ανατολικό τμήμα της Ομόνοιας. Σήμερα το κτίριο αυτό έχει αποκατασταθεί και λειτουργεί εν μέρει υπό τον «Πολιτιστικό Οργανισμό BIOS» ως «θερμοκοιτίδα» νέων καλλιτεχνών – επιχειρηματιών. Διαθέτει ιδιωτικούς χώρους γραφείων προς ενοικίαση, συνεργατικούς χώρους εργασίας και πολιτιστικό κέντρο. Σε συνέντευξή του ο Οργανισμός «BIOS» στα τέλη του 2012 επισημαίνει πως «Μελέτες στην περιοχή δείχνουν ότι το Γεράνι είναι η πιο ευαίσθητη περιοχή στον κίνδυνο γκετοποίησης του ιστορικού κέντρου. Εκτός κι αν οι άνθρωποι της Αθήνας αποφασίσουν να το κατοικήσουν. Τα υπόλοιπα θα έρθουν μόνα τους...» (Δημητρακόπουλος, 2012).

Το «Κέντρο Υποδοχής & Αλληλεγγύης Δήμου Αθηναίων (Κ.Υ.Α.Δ.Α.)» βρίσκεται στη συμβολή των οδών Σοφοκλέους 70 και Πειραιώς 35. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Δήμου, παρέχει καθημερινά περίπου 2.500-3.000 μερίδες φαγητού σε άπορους και άστεγους Έλληνες και μετανάστες (Ιστοσελίδα Δήμου Αθηναίων). Το φαγητό διανέμεται δύο φορές ημερησίως (μεσημέρι 12:00-13:00 και απόγευμα 17:00-18:00), με αποτέλεσμα η συγκέντρωση και κινητικότητα αστέγων στους γύρω δρόμους να είναι ιδιαίτερα αυξημένη εκείνες τις ώρες. Το Κ.Υ.Α.Δ.Α. επιπλέον, εκτός από το «Κέντρο Σίτισης» διαθέτει τρεις ξενώνες. Ο ένας είναι ιδιόκτητος ενώ στους άλλους δύο παρέχεται φιλοξενία σε 160 άτομα. Η πληθυσμιακή ομάδα που εξυπηρετείται καλύπτει άτομα ηλικίας 18-65 ετών (Ιστοσελίδα Δήμου Αθηναίων). «Στοιχεία που δημοσιοποίησαν οι υπεύθυνοι του συσσιτίου, δείχνουν ότι η πλειοψηφία αυτών που σιτίζονται εκεί είναι αλλοδαποί, κυρίως Ασιάτες και Αφρικανοί (κυρίως από το Αφγανιστάν, το Ιράκ, την Παλαιστίνη, τη Σομαλία ,τη Νιγηρία και την Κένυα). Ωστόσο στη Σοφοκλέους,

προσέρχεται και μεγάλος αριθμός Ελλήνων ο οποίος όπως υποστηρίζεται στα σχετικά δημοσιεύματα είναι διαρκώς αυξανόμενος» (ΕΜΠ και ΥΠΕΚΑ, 2011: 122).

Το «Κέντρο Εξυπηρέτησης Αλλοδαπών» αποτελούσε μια δομή που στεγάζονταν αρχικά στην τωρινή θέση του Κ.Υ.Α.Δ.Α. Λειτουργία του κέντρου αυτού ήταν η δυνατότητα υποβολής αιτήσεων για την ανανέωση των αδειών παραμονής από τους μετανάστες. Σύμφωνα με στοιχεία του Δήμου Αθηναίων, τον Ιανουάριο του 2005 το Τμήμα Εξυπηρέτησης Αλλοδαπών μεταφέρθηκε σε νέο μεγαλύτερο κτίριο επί της οδού Ψαρρών & Μαιζώνος 45, εντός της περιοχής μελέτης της παρούσας εργασίας. Σήμερα, όπως προκύπτει από πληροφορίες που λήφθηκαν για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας, το κέντρο έχει συγχωνευθεί και μεταφερθεί στην Αποκεντρωμένη Διοίκηση Αττικής στη «Διεύθυνση Αλλοδαπών & Μετανάστευσης Αθηνών Α'» στην Π. Ράλλη.

Εντός της περιοχής που μελετάται βρίσκεται και το Αστυνομικό Τμήμα Ομόνοιας, στην οδό Βερανζέρου 24. Το τμήμα αποτέλεσε σημείο «εξόρμησης» των αστυνομικών δυνάμεων για τις επιχειρήσεις του «Ξένιου Δία» και σημείο συγκέντρωσης προσαχθέντων μεταναστών μέχρι και σήμερα για τον έλεγχο των «νομιμοποιητικών» εγγράφων τους. Μάλιστα όπως παρουσιάζεται στη συνέχεια, είναι πολλοί εκείνοι οι πληροφορητές που το αναφέρουν στις απαντήσεις τους σχετικά με τη δράση της αστυνομίας στην περιοχή, και σχετικά με τις επιδράσεις που η εκεί εγκατάστασή του έχει στις δικές τους επιλογές.

Στην οδό Σωκράτους 65, βρίσκεται ακατοίκητο σήμερα η «Εισαγγελία Εφετών Αθηνών», το παλιό Εφετείο που το 2009 έγινε πεδίο συγκρούσεων. Το κάλεσμα του τότε Νομάρχη της Αθήνας κ. Σγουρού για «υγειονομικό κίνδυνο» και αναγκαιότητα άμεσης επέμβασης και εκκαθάρισης, βρήκε έκφραση στον ακροδεξιό χώρο που μαζί με την κάλυψη των αστυνομικών αρχών προχώρησε σε βίαιη επέμβαση εκκαθάρισης του κτιρίου από τους μετανάστες χωρίς χαρτιά που διέμεναν σε αυτό. Το κτίριο σήμερα παραμένει σφραγισμένο.

3.1.2 Δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά

Η περιοχή της πλατείας Ομόνοιας στο κέντρο της Αθήνας συμπεριλαμβανομένων και των γειτονικών της δρόμων, αποτελούσε ιστορικά τον πρώτο πόλο έλξης των νεοεισερχόμενων μεταναστών. Από τη δεκαετία του 1920 εγκαταστάθηκαν εκεί τα κύματα των προσφύγων, κατά τη δεκαετία του 1970 αυτά των εσωτερικών ρευμάτων και από το 1990 και μετά, τα νέα μεταναστευτικά ρεύματα από τις «τρίτες χώρες». Μέχρι και σήμερα εξακολουθεί να κατέχει αντίστοιχο ρόλο, με τη διαφοροποίηση ότι πλέον η πλειοψηφία των μεταναστών που φτάνει μέχρι την Ελλάδα δεν επιθυμεί να παραμείνει στη χώρα, αλλά να συνεχίσει το ταξίδι. Παρά τη διαφοροποίηση αυτή, δε μπορεί να μην αναγνωριστεί η συχνά μεγάλη σε διάρκεια παραμονή των νέων ρευμάτων στη χώρα και σε κάθε αντίστοιχο «ενδιάμεσο προορισμό», με αμφιλεγόμενο τον προσδιορισμό του «μεταβατικού» εν γένει, στα σύγχρονα ρεύματα μετανάστευσης.

Ήδη σε προηγούμενο κεφάλαιο έχουν περιγραφεί οι λόγοι που το κέντρο της Αθήνας επιλέγεται από τους νεοεισερχόμενους μετανάστες. Στην Ομόνοια ειδικά, η εγκατάσταση είναι πολυποίκιλη και καμιά εθνοτική ομάδα δεν αποτελεί αυξημένη πλειοψηφία. Το 2001, βάσει των στοιχείων της τότε απογραφής, οι μετανάστες αποτελούσαν το 48,8% του μεταναστευτικού πληθυσμού στην περιοχή. Μετά τους μετανάστες από την Αλβανία οι οποίοι αποτελούσαν το 31% του μεταναστευτικού πληθυσμού (μειωμένοι σε σχέση με το ποσοστό που κατείχαν στο Δήμο της Αθήνας, συνολικά 55,3%) ακολουθούν οι Βούλγαροι με 13,3%, οι Γεωργιανοί με 7,5%, οι Μπαγκλαντεσιανοί με 9,5%, οι Ουκρανοί με 7,5%, οι Πολωνοί 7,2%, οι Πακιστανοί 7,1%, οι Ρουμάνοι 3,9%, οι Αιγύπτιοι 3%, οι Ρώσοι 3%, οι Σύριοι 1,5%, οι Κινέζοι 1,4%, οι Μολδαβοί, 1,7% (Αράπογλου κ.α., 2009). Επσημαίνεται ξανά η διαφοροποίηση των στοιχείων αυτών, δεδομένης της μη δημοσίευσης έως σήμερα των στοιχείων της απογραφής του 2011. Η διαφοροποίηση επιβεβαιώνεται και από την έρευνα που εκπονήθηκε για τις ανάγκες αυτής της εργασίας παρόλο που στέκεται κυρίως σε εμπειρικές μεθόδους.

Μετανάστες ανά απογραφικό τομέα ως ποσοστό επί του μόνιμου πληθυσμού 2001

Πηγή: Δήμος Αθηναίων – Οργανισμός Αθήνας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (2014), «Παρουσίαση ΣΟΑΠ Κέντρου Αθήνας. Διερεύνηση κοινωνικών, αναπτυξιακών και περιβαλλοντικών παραμέτρων και διαμόρφωση στρατηγικής αστικής παρέμβασης στην περιοχή του Δήμου Αθηναίων και ειδικότερα στην ευρύτερη κεντρική ζώνη του», 15 Ιανουαρίου 2014, <http://www.slideshare.net/YPEKA/soap-ath-15114>, (Τελ. Επισκ. 15/02/2015).

Σε έρευνα των Αράπογλου Β. κ.α., παρουσιάζονται κάποια επιπλέον αξιοσημείωτα στοιχεία για την περιοχή της Ομόνοιας²⁸, που παρά το γεγονός ότι σήμερα διαφέρουν αξίζει να επισημανθούν. Ένα δεδομένο σε ότι αφορά τη σύγκριση 1991-2001 είναι η μείωση του γηγενούς πληθυσμού από την περιοχή, καθώς και η αύξηση των ποσοστών της υψηλότερης και της χαμηλότερης κοινωνικής κατηγορίας και η μείωση του συνόλου σχεδόν των μεσαίων κατηγοριών, με αποτέλεσμα την αύξηση της κοινωνικής πόλωσης. Σημειώνεται πως «το αυξημένο ποσοστό των υψηλότερων κατηγοριών αφορά κυρίως σχετικώς ηλικιωμένους γηγενείς, ενώ η αύξηση των χαμηλότερων αφορά κατά κανόνα νέους γηγενείς που κατευθύνονται εκεί λόγω των προσιτών τιμών κατοικίας και της κεντρικότητας, εικόνα που επιτείνεται από τη σημαντική παρουσία συνταξιούχων ιδιοκατοίκων που προέρχονται κυρίως από τα μεσαία και υψηλά- μεσαία στρώματα τα οποία κυριαρχούσαν στις περιοχές αυτές και στο κέντρο της πόλης γενικότερα» (Αράπογλου κ.α., 2009).

Περιοχή	1991		2001		1991- 2001	1991- 2001
	Γηγενείς	Σύνολο	Γηγενείς	Σύνολο	Γηγενείς	Σύνολο
Ομόνοια	6.116	9.279	3.645	5.172	- 40,4%	-44,3%
Δήμος Αθηναίων	740.777	766.255	561.840	675.524	- 24,2%	-11,8%

Πηγή: Πανόραμα Απογραφικών Δεδομένων (ΕΚΚΕ-ΕΣΥΕ, 2005)

Εξέλιξη του πληθυσμού (γγενοῦς και συνολικού) στην περιοχή της Ομόνοιας (1991 και 2001).

Πηγή: Αράπογλου, Β., Καβουλάκος, Κ.Ι., Κανδύλης, Γ., Μαλούτας, Θ. (2009), «Η νέα κοινωνική γεωγραφία της Αθήνας: μετανάστευση, ποικιλότητα και σύγκρουση», *Σύγχρονα Θέματα*, τ.107, σελ. 57-67.

Περιοχή	1991	2001	Σχετική μεταβολή 1991-2001
Ομόνοια	16,8%	26,3%	56,5%
Δήμος Αθηναίων	16,6%	20,8%	25,3%
Αττική	12,7%	16,3%	28,3%

Πηγή: Πανόραμα Απογραφικών _εδομένων (ΕΚΚΕ-ΕΣΥΕ, 2005)

Ποσοστό γηγενών κατοίκων άνω των 65 ετών στην περιοχή της Ομόνοιας (1991 και 2001).

Πηγή: Αράπογλου, Β., Καβουλάκος, Κ.Ι., Κανδύλης, Γ., Μαλούτας, Θ. (2009), «Η νέα κοινωνική γεωγραφία της Αθήνας: μετανάστευση, ποικιλότητα και σύγκρουση», *Σύγχρονα Θέματα*, τ.107, σελ. 57-67.

²⁸ Στην έρευνα αυτή, ως περιοχή της Ομόνοιας ορίζεται η περιοχή από την πλατεία Βάθης ως του Ψυρρή και από την πλατεία Κουμουνδούρου ως την πλατεία Ομοנוίας, μια περιοχή αρκετά όμοια με αυτήν που έχει επιλεγεί και εδώ.

Επιπλέον, στην προαναφερθείσα έρευνα σημειώνεται η συρρίκνωση των μικρών επιχειρηματιών και αυτοαπασχολούμενων, με αποτέλεσμα τη συνύπαρξη πλέον, επαγγελματιών χαμηλών μεσο-στρωματικών και εργατικών κατηγοριών νεαρής ηλικίας, δεδομένο που δεν χαρακτήριζε την πιο ομοιογενή μεσοστρωματική σύνθεση στο κέντρο της Αθήνας στις προηγούμενες δεκαετίες. «Η νέα αυτή συνθήκη αποτελεί μορφή άμβλυνσης των ταξικών διαχωρισμών η οποία εν μέρει μόνο οφείλεται στην εθνοτική ποικιλότητα που προκύπτει από τη μετανάστευση» (Αράπογλου κ.α., 2009).

Κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία*		1991 (%)						2001 (%)					
		1	2	3	4	5	Σύν.	1	2	3	4	5	Συν.
Γηγενείς	Ομόνοια	13,5	19,0	24,2	26,3	17,0	100	21,6	18,1	15,8	21,5	23,0	100
	Δήμος Αθηναίων	27,9	30,5	16,1	15,8	9,7	100	34,2	24,3	12,5	17,5	11,5	100
Μετανάστες	Ομόνοια							2,9	2,3	6,7	34,3	53,8	100
	Δήμος Αθηναίων							3,9	2,3	5,8	34,1	53,9	100

*1 = Μεγάλοι εργοδότες, επιστημονικά, διοικητικά και διευθυντικά επαγγέλματα

2 = Μεσαία και χαμηλόβαθμα διοικητικά και τεχνολογικά επαγγέλματα

3 = Μικροί εργοδότες και αυτοαπασχολούμενοι

4 = Χαμηλές υπαλληλικές θέσεις και ειδικευμένοι εργάτες

5 = Ανειδίκευτοι

Πηγή: Πανόραμα Απογραφικών □εδομένων (ΕΚΚΕ-ΕΣΥΕ, 2005)

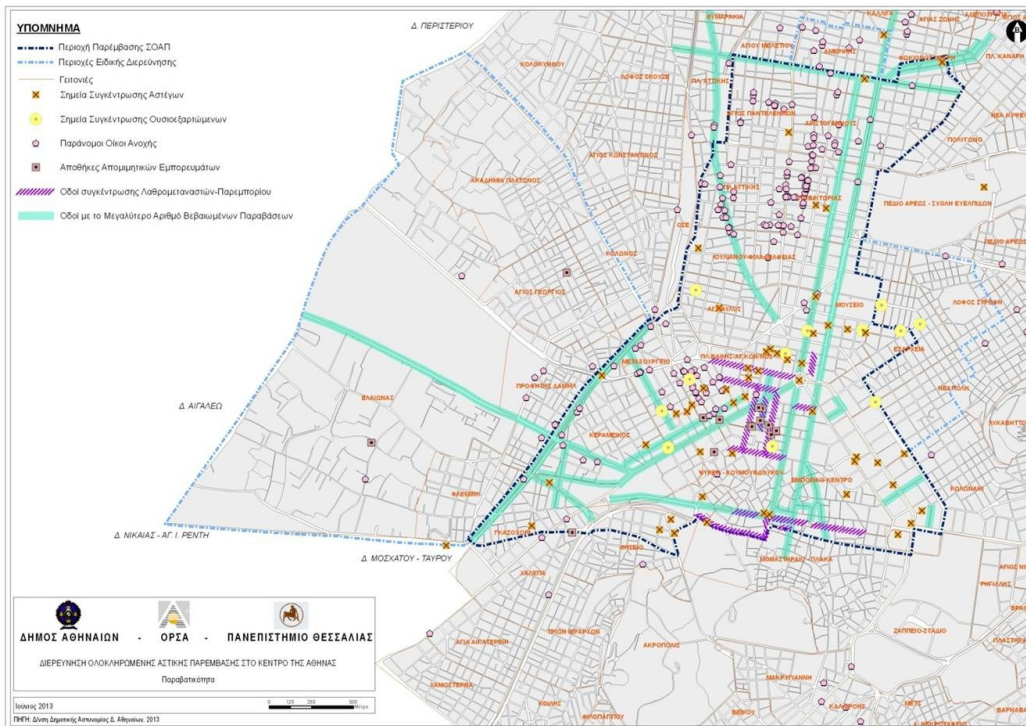
Κοινωνικοεπαγγελματική σύνθεση γηγενούς και μεταναστευτικού πληθυσμού στην περιοχή της Ομόνοιας (1991 και 2001). Κατηγορίες ESeC.

Πηγή: Αράπογλου, Β., Καβουλάκος, Κ.Ι., Κανδύλης, Γ., Μαλούτας, Θ. (2009), «Η νέα κοινωνική γεωγραφία της Αθήνας: μετανάστευση, ποικιλότητα και σύγκρουση», *Σύγχρονα Θέματα*, τ.107, σελ. 57-67.

Σύμφωνα με τα προσωρινά στοιχεία της απογραφής του 2011 (παρά το γεγονός ότι είναι μερικά), στο Δήμο Αθηναίων συνολικά υπήρξε μια μείωση πληθυσμού σε σχέση με το 2001 κατά -16,9% (ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τη δεκαετία 1991-2001 ήταν -3,3%). Ο Δ. Εμμανουήλ επισημαίνει πως η διαφανόμενη αυτή τάση «εξόδου» (όπως έχει χαρακτηριστεί) είναι αβάσιμη καθώς αυτό που υπήρξε στην πραγματικότητα ήταν η μείωση του αριθμού των νεοεισερχόμενων μεταναστών σε σχέση με την προηγούμενη δεκαετία, η πιθανή μείωση του συνολικού αριθμού τους λόγω παλιννοστήσεων, και τέλος η φυσική γεωγραφική διασπορά των πιο «ενσωματωμένων» μεταναστευτικών πληθυσμών όπως π.χ. οι Αλβανοί σε δήμους εκτός αυτού των Αθηναίων (Εμμανουήλ, 2013).

Στο σημείο αυτό γίνεται αναφορά σε δύο ακόμα κοινωνικές ομάδες που σύμφωνα με πολλά δημοσιεύματα αλλά και κάποιες έρευνες συγκεντρώνονται σε σημαντικό βαθμό στην περιοχή μελέτης. Η πρώτη είναι αυτή των τοξικο-εξαρτημένων, των οποίων ο αριθμός στην περιοχή υπολογίζεται ότι φτάνει στα 2.500 άτομα (συμπεριλαμβανομένων και των χρηστών και των μικρο-διακινητών) (ΕΜΠ και ΥΠΕΚΑ, 2011). Σύμφωνα με την ίδια έρευνα επισημαίνονται κάποιες χαρακτηριστικές «πιάτσες» που εντοπίζονται στην

περιοχή μελέτης της παρούσας εργασίας, όπως η πλατεία Ομονοίας, η πλατεία Κουμουνδούρου και η πλατεία Βάθη. Η δεύτερη εξαιρετικά ευάλωτη κοινωνική κατηγορία που κατοικεί επίσης στην περιοχή που διερευνάται είναι οι άστεγοι, εννοώντας τους ανθρώπους που μένουν στον δρόμο. Άστεγοι υπάρχουν σε σημαντικό βαθμό στην περιοχή, και ειδικά στην υπο-περιοχή μελέτης όπου βρίσκονται οι εγκαταστάσεις του Κέντρου Υποδοχής και Αλληλεγγύης του Δήμου Αθηναίων, στο οποίο σιτίζονται καθημερινά.

Σημεία συγκέντρωσης αστέγων και τοξικο-εξαρτημένων

Πηγή: Δήμος Αθηναίων – Οργανισμός Αθήνας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (2014), «Παρουσίαση ΣΟΑΠ Κέντρου Αθήνας. Διερεύνηση κοινωνικών, αναπτυξιακών και περιβαλλοντικών παραμέτρων και διαμόρφωση στρατηγικής αστικής παρέμβασης στην περιοχή του Δήμου Αθηναίων και ειδικότερα στην ευρύτερη κεντρική ζώνη του», 15 Ιανουαρίου 2014, <http://www.slideshare.net/YPEKA/soap-ath-15114>, (Τελ. Επισκ. 15/02/2015).

3.2 Τόποι και δραστηριότητες της καθημερινής ζωής

3.2.1 Ανάμεσα στην μονιμότητα και την προσωρινότητα

Έχει σημειωθεί αρκετές φορές, η λειτουργία του κέντρου της Αθήνας και ειδικά της περιοχής μελέτης της παρούσας εργασίας ως πρώτος πόλος εγκατάστασης των νεοεισερχόμενων μεταναστών. Χαρακτηριστικά, βάσει της έρευνας «Διαπλεκόμενες καθημερινότητες και χωροκοινωνικές μεταβολές στην πόλη», οι βασικότερες αιτίες του παραπάνω φαινομένου είναι η εκεί ύπαρξη σταθμών μετεπιβίβασης, η πληθώρα φτηνών ξενοδοχείων και η ύπαρξη δημόσιων ελεύθερων χώρων (Βαΐου (επιστ. υπεύθ.), 2007: 61). Στην έρευνα αυτή σημειώνεται – βάσει και των παραπάνω – ότι στην περιοχή βρίσκονται οι «πύλες εισόδου και εξόδου της πόλης».

Σήμερα, πιθανά να ισχύει πολύ περισσότερο ο ισχυρισμός ότι η περιοχή αυτή αποτελεί την «πύλη εισόδου και εξόδου της χώρας». Και αυτό γιατί όπως προαναφέρθηκε, αν μπορεί κανείς να εντοπίσει κάποια διαφοροποίηση ανάμεσα στα σημερινά μεταναστευτικά ρεύματα και τα παλαιότερα (πέραν της μείωσης που επισημαίνει ο Δ. Εμμανουήλ), αυτή είναι η επιθυμία της πλειοψηφίας του πληθυσμού να συνεχίσει το ταξίδι. Ένας αντίστοιχος χαρακτηρισμός που έχει χρησιμοποιηθεί για την περιοχή είναι το «κέντρο διερχομένων», βάσει της παραπάνω επιχειρηματολογίας.

Εδώ, από τη μία πλευρά γίνεται αποδεκτό το γεγονός ότι σήμερα η «προσωρινότητα» της μεταναστευτικής εγκατάστασης είναι πιο έντονη από παλαιότερα λόγω της έντασης των κατασταλτικών μηχανισμών, των «αφιλόξενων» πολιτικών μετανάστευσης, ή ακόμα (ίσως κυρίως) και της οικονομικής κρίσης. Έτσι είναι πραγματικότητα ότι η πλειοψηφία των σημερινών μεταναστευτικών ρευμάτων είναι άντρες (και όχι π.χ. γυναίκες και οικογένειες των οποίων η εγκατάσταση έχει πιο μόνιμα χαρακτηριστικά), ή και ομάδες που δυσκολεύονται πολύ περισσότερο από παλαιότερα να αποκτήσουν τα αναγκαία «νομμοποιητικά» έγγραφα. Οι μετανάστες αυτοί, σε αντίθεση με παλιότερες εθνικότητες μεταναστών (π.χ. Αλβανοί, Βούλγαροι, Ρώσοι κλπ) δεν έχουν προλάβει να ενταχθούν στην «ντόπια» κοινωνική συνθήκη τουλάχιστον με τον τρόπο και τις διαδικασίες που αυτό συνέβαινε για τα παλαιότερα μεταναστευτικά ρεύματα από τα Βαλκάνια.

Από την άλλη πλευρά όμως, τα νέα αυτά «υποκείμενα σε μετάβαση» όπως έχουν χαρακτηριστεί, εντάσσονται σε έναν τόπο που έχει διαμορφωθεί ιστορικά και λόγω της παρουσίας ήδη εγκατεστημένων μεταναστών οι οποίοι με ιστορίες χρόνων (και άρα όχι «προσωρινών συνθηκών») έχουν δημιουργήσει τύπους και τόπους υποδοχής, δεσμούς και κοινότητες. Έτσι το ερώτημα της διαπλοκής μιας διαφαινόμενης ως «προσωρινή» με την πιο μόνιμη εγκατάσταση παραμένει σημαντικό, ακόμα και αν χαρακτηρίσει κανείς την περιοχή ως την «πύλη εισόδου και εξόδου της χώρας».

Σε προηγούμενο κεφάλαιο έγινε η παραδοχή του τόπου ως «ανοιχτού» και προσωρινού βάσει των διατυπώσεων της D. Massey (1994). Το κέντρο της Αθήνας, με βάση την παραπάνω θεωρητική ανάλυση για τον τόπο μοιάζει να συνιστά το ιδανικότερο σημείο

συνάντησης του τοπικού με το παγκόσμιο. Και αυτό για δύο λόγους: επειδή αφενός μπορεί να ιδωθεί ως «πύλη εισόδου προς ολόκληρη την Ευρώπη» και αφετέρου επειδή οι –όπως φαίνεται – εγκατεστημένες κοινότητες σε αυτό (με την κυριολεκτική έννοια της εγκατάστασης), αποτελούν το μέσο σύνδεσης του τοπικού με το παγκόσμιο, με την κοινότητα να αποτελεί τον τρόπο περάσματος από τη μία κλίμακα στην άλλη στο χώρο (υπερτοπικά δίκτυα και ροές και παράλληλη ύπαρξη τοπικών δεσμών).

Ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον στοιχείο που προέκυψε από την παρούσα έρευνα και συγκεκριμένα από τις συνεντεύξεις, είναι το γεγονός ότι η περιοχή της Ομόνοιας γινόταν γνωστή στους νεοεισερχόμενους μετανάστες κατά την παραμονή τους στην προηγούμενη χώρα-σταθμό του μεταναστευτικού τους ταξιδιού, συνήθως την Τουρκία. Το παράδειγμα που παραθέτει ο Zarif από τη Συρία, σε ότι αφορά τα πολύ πρόσφατα κύματα μετανάστευσης Σύριων προσφύγων είναι χαρακτηριστικό. Την ώρα που γράφονται αυτές οι γραμμές²⁹, δύο ξενοδοχεία στην περιοχή μελέτης στην οδό Μενάνδρου, φιλοξενούν σχεδόν αποκλειστικά Σύριους πρόσφυγες, ενώ τα στοιχεία επικοινωνίας των ξενοδοχείων αυτών (π.χ. διεύθυνση), είχαν γίνει γνωστά στους πρόσφυγες από την Τουρκία.

Το προσωπικό παράδειγμα του Abdul από την Αλγερία φανερώνει ανάλογη ιστορία: «Πρώτη μέρα, κατέβηκα σταθμός λεωφορείων εκεί Αθήνα, και μετά αυτός μου είχε πει «πάρε ταξί, πήγαινε Ομόνοια». «Κάποιος όταν πάει Αθήνα, πάει Ομόνοια». (μου είπε:) «Θα δεις εκεί ξένους, και Αλγερινούς και Άραβες». Μετά πήρα ταξί, Ομόνοια. Κατέβηκα εδώ, ήτανε 1 η ώρα τη νύχτα. Είδα δύο μαύρους, παιδιά μαύρα, Αφρική. Μίλησα Γαλλικά τους λέω που είναι hotel, θέλω, είμαι κουρασμένος, να πεθάνω, αλήθεια σου λέω, και μετά σκέφτηκα «Τι κάνω, που πάω εδώ». Έφυγα, πήγα hotel, που ήταν πριν λαϊκή πολλή φασαρία, πήγα μέσα, δωμάτια πάνω πάνω - πάνω, πολλοί άνθρωποι, πολλοί – φουλ» (Abdul, 8/11/2014).

Υπάρχουν όμως και οι περιπτώσεις που η Ομόνοια σαν αναγκαίος πρώτος σταθμός γίνεται γνωστή στους νεοεισερχόμενους τη στιγμή που φτάνουν στην Αθήνα μέσω κάποιου υπεραστικού σταθμού (Σταθμός Λαρίσης, Κηφισός, λιμάνι Πειραιά). Οι περιπτώσεις αυτών που μεταναστεύουν μη έχοντας ήδη εγκατεστημένους στην πόλη φίλους/συγγενείς, κατευθύνονται στην περιοχή μετά από υποδείξεις που δέχονται από τυχαίες συναντήσεις κατά την άφιξή τους.

Αντίστοιχες είναι και οι επισημάνσεις του Zarif από τη Συρία: «Πολύ εύκολα Πακιστάν κόσμος θα πάνε εκεί, μιλάνε μαζί με μαγαζιά από Πακιστάν, πολύ εύκολα, γιατί δε μιλάνε, δεν μπορούν να μιλάνε με Έλληνες. Όταν εγώ δεν ξέρω ελληνικά που θα πάω, μαγαζιά Αραβικά. Όταν ο καινούριος Σύριος θα έρθει στην Αθήνα, και δεν ξέρει

²⁹ Την περίοδο συγγραφής της εργασίας, τη χαρακτήρισε το γεγονός της απεργίας πείνας Σύριων προσφύγων αιτούντων άσυλο στην πλατεία του Συντάγματος. Η κινητοποίησή τους κράτησε 26 μέρες και έληξε μετά από επιχείρηση – «σκούπα» από το Δήμο Αθήνας. Η κινητοποίηση κατέληξε σε συμφωνία με το υπουργείο εσωτερικών, κατά την οποία θα ξεκινούσε άμεσα η διαδικασία ταχείας απόδοσης ασύλου σε 603 πρόσφυγες με ρυθμό δέκα άτομα ανά εργάσιμη ημέρα, καθώς και έκδοση διαβατηρίων πρόσφυγα σε 10-15 ημέρες μετά από το αίτημα ασύλου. Επίσης, υπήρξε δέσμευση για τη στέγαση και τη σίτιση 300 αστέγων προσφύγων από τη λίστα των 603, με πρώτη προτεραιότητα τις οικογένειες με παιδιά, τους τραυματίες και τους άρρωστους (Κούρκουλας, 2014).

ελληνικά, θα ρωτήσει που είναι μαγαζιά Αραβικά –θέλω να πάω, θα πάει στην Ομόνοια, γιατί πολύ εύκολα να μιλάνε» (Zarif, 9/11/14).

Στις παραπάνω περιπτώσεις, έχει ενδιαφέρον το γεγονός ότι ενώ ο Abdul έμεινε μονάχα για ένα βράδυ στο εν λόγω ξενοδοχείο, τη χρονική περίοδο της έρευνας είχε ήδη ξαναγυρίσει στην περιοχή της Ομόνοιας μένοντας μόνιμα στην οδό Χαλκοκονδύλη. Η «προσωρινότητα» της άφιξης, έδωσε τη θέση της στην επιλογή της μόνιμης κατοικίας του στην περιοχή για συγκεκριμένους λόγους, όπως παρουσιάζονται αργότερα.

Οι νεοεισερχόμενοι μετανάστες επιλέγουν τον τόπο εγκατάστασης ανάλογα και με τα σχέδια τους για τη συνέχεια ή όχι του ταξιδιού. Η πρώτη εγκατάσταση στην περιοχή, μπορεί να συνεχιστεί με την εγκατάσταση σε κάποια περιοχή του κέντρου, μέσω ενός ομοεθνή που «συναντά» ο νεοεισερχόμενος τυχαία στην Ομόνοια, τον (ανα)γνωρίζει (συχνά μέσω της γλώσσας) και εγκαθίσταται σπίτι του. Τέτοια παραδείγματα υπάρχουν αρκετά και αφορούν κυρίως την πρώτη εγκατάσταση στις δυτικές περιοχές του Δήμου Αθήνας. Συχνά βέβαια, με το σκοπό της συνέχισης του ταξιδιού, πολλοί παραμένουν στην περιοχή της Ομόνοιας, κατοικώντας με διάφορους τρόπους στο παλιό οικιστικό απόθεμα μέχρι να βρουν τρόπο διαφυγής. Το φαινόμενο αυτό ήταν ιδιαίτερα έντονο τα προηγούμενα χρόνια στις αρχές του 2000, ενώ σήμερα υπολογίζεται ότι έχει μειωθεί. Ήταν συχνή όμως – και πιθανά να είναι ακόμα και σήμερα - μια συνθήκη κατά την οποία παρά τα σχέδια για το ταξίδι, πολλοί αναγκάζονταν να διαμένουν αρκετούς μήνες στην περιοχή μη έχοντας εξασφαλίσει τον τρόπο της συνέχειας. Φυσικά, τα παραπάνω δε σημαίνουν ότι όσοι θέλουν να φύγουν μένουν μονάχα στη συγκεκριμένη περιοχή, αλλά όπως προαναφέρθηκε μπορεί να κατοικούν σε όλο το κέντρο του Δήμου, ή ακόμα, αν υπάρχουν διαμορφωμένα κοινωνικά δίκτυα και σε πιο απομακρυσμένες περιοχές κατοικίας. Παράλληλα με την παραπάνω εικόνα που θυμίζει μεταβατικές καταστάσεις και εγκαταστάσεις, συχνά οι ίδιοι οι μετανάστες «επιστρέφουν» στην περιοχή, είτε με σκοπό την κατοικία, είτε την εργασία ή κατά τις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου και πολλές φορές η οικειοποίηση της περιοχής λαμβάνει μόνιμα χαρακτηριστικά.

3.2.2 Εργασία

Η διερεύνηση της εργασίας, των μορφών της και των τόπων στους οποίους αυτή εκτελείται έχει σημασία όχι απλώς για μια γεωγραφική αποτύπωσή της στην καθημερινή ζωή του μετανάστη – τριας, αλλά γιατί μέσω αυτής δημιουργούνται κοινωνικές σχέσεις, διαδικασίες και μηχανισμοί που είτε οδηγούν σε πιο έντονο αποκλεισμό είτε σε μορφές άτυπης ένταξης. Η εργασία για τους μετανάστες αποτελεί το βασικότερο σκοπό του ταξιδιού τους και η επιλογή των τόπων (και των χωρών) εγκατάστασης έχει άμεση σχέση με τη δυνατότητα επίτευξης αυτού του σκοπού. Για τις μορφές εγκατάστασης στο χώρο των δραστηριοτήτων των σχετικών με την εργασία μπορεί να γίνει η κατηγοριοποίησή τους στις μορφές της στρατηγικής και σε αυτές της τακτικής εγκατάστασης (Βυζοβίτη κ.α., 2006). Στην κατηγορία της τακτικής εγκατάστασης, συγκαταλέγονται οι «πιάτσες» ανεύρεσης εργασίας (Μπασιάκου, 2006) και το μικρο-εμπόριο των μεταναστών στους δημόσιους χώρους της πόλης. Στην στρατηγική μορφή εγκατάστασης, συγκαταλέγονται τα καταστήματα των μεταναστών, ως δραστηριότητα με πιο μόνιμα χαρακτηριστικά.

Στην περιοχή μελέτης, είναι έντονη η μικρο-επιχειρηματική δραστηριότητα των μεταναστών, με ποικίλα καταστήματα εμπορίου και υπηρεσιών στα οποία εργάζονται είτε σαν ιδιοκτήτες, είτε ως υπάλληλοι. Έντονο είναι επίσης (αν και κατά πολύ μειωμένο σε σχέση με τα προηγούμενα λίγα χρόνια) και το πλανόδιο μικρο-εμπόριο (τακτική μορφή εγκατάστασης της εργασίας στο χώρο). Από την άλλη πλευρά, οι «πιάτσες» ανεύρεσης μισθωτής εργασίας που όπως θα αναφερθεί παρακάτω είχαν εντοπιστεί από παλαιότερες έρευνες με σαφή τρόπο στην Ομόνοια, δεν είναι πλέον ιδιαίτερα ορατές ή έχουν εκλείψει.

3.2.2.1 Μισθωτή Αμειβόμενη Εργασία

Πέρα από τα παραπάνω, η πρώτη αναφορά εδώ γίνεται για τη μισθωτή εργασία των μεταναστών. Είναι γεγονός ότι η πλειοψηφία της μισθωτής εργασίας των μεταναστών σήμερα, χαρακτηρίζεται από το «άτυπο» και την επισφάλεια. Οι μετανάστες ως μία από τις πιο ευάλωτες κοινωνικές κατηγορίες, συνήθως απασχολούνται με τα πιο χαμηλά μεροκάματα της αγοράς, σε δουλειές που πλέον αρνούνται να κάνουν οι ντόπιοι. Η απλήρωτη εργασία, που σήμερα παρατηρείται όλο και πιο συχνά στους Έλληνες εργαζόμενους, για τους μετανάστες ήταν κανόνας εδώ και πολλά χρόνια.

Η μονιμότητα σε μια συνεχή κατάσταση επισφάλειας, ισχύει με ακόμα πιο έντονο τρόπο για τις περιπτώσεις των μεταναστών που δεν έχουν τα «νομιμοποιητικά» έγγραφα καθώς ως συνέπεια δεν μπορούν σε καμία περίπτωση να διεκδικήσουν ασφάλιση ή άλλα δικαιώματα από τους εργοδότες. Αλλά η μη κτήση των εν λόγω εγγράφων, προκαλεί επίσης και την αδυναμία εύρεσης εργασίας ή συχνά και την απόλυση: «Εγώ όταν ήρθα Ελλάδα, είχα βρει μια δουλειά σε ένα πως λέγεται hotel – ξενοδοχείο λέγεται; Λάτζα δουλειά βρήκα, κάποιους μήνες δούλεψα εκεί, δίπλα στην Πανόρμου ήτανε και μετά μου ζήτησε ΑΦΜ και τέτοια γιατί ήθελε να μου βάζει ένσημα το 2004, και δεν μπόρεσα να του δώσω ΑΦΜ για να μου βάζει ένσημα και με έδιωξε» (Adil, 23/11/14).

Ίσως σαν εξαίρεση στον παραπάνω κανόνα, η πλειοψηφία των εργαζόμενων πληροφορητών, και αυτοί που διαμένουν αρκετά χρόνια στην Ελλάδα αλλά και περιπτώσεις που διαμένουν λιγότερα (π.χ. μέχρι 2 έτη), εργάζονται ως μισθωτοί και οι περισσότεροι έχοντας χαρτιά είναι ασφαλισμένοι και πληρώνονται με το νόμιμο βασικό μισθό. Κατά τις συνεντεύξεις δεν αναφέρθηκαν περιπτώσεις μη αμειβόμενης εργασίας στο σήμερα, με εξαιρέσεις παλαιότερες εργασιακές συνθήκες κάποιων από τους πληροφορητές. Οι περισσότεροι, εργάζονται σε επιχειρήσεις εκτός της περιοχής μελέτης, συνήθως μεσαίου μεγέθους (πάνω από έναν εργαζόμενο) και συχνά βιοτεχνικές ή υπηρεσιών (παραδείγματα εργοστασίου παπουτσιών στη Δάφνη, μονάδα παραγωγής παστελιών στο Μοσχάτο, μονάδα κατασκευής κεριών στο Μενίδι). Επιπλέον, αρκετοί από τους χώρους εργασίας των πληροφορητών βρίσκονται και εντός του Δήμου Αθηναίων συχνά επί της οδού Αχαρνών, περιοχή στην οποία έχει αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια η συγκέντρωση κατοικίας μεταναστών. Παράδειγμα αποτελεί ο Arif που δουλεύει σε φανοποιείο στην Αχαρνών, σε επιχείρηση που απασχολεί συνολικά 6 άτομα.

Είναι πολλοί αυτοί που επιλέγουν να κατοικήσουν σε περιοχές (συνήθως απομακρυσμένες από το κέντρο - στα δυτικά της Αττικής) κοντά στις οποίες βρίσκεται η μόνιμη εργασία τους, ακόμα και αν οι ίδιοι επιλέγουν να περνάνε τον ελεύθερο χρόνο τους στην περιοχή της Ομόνοιας πάνω από 4 φορές την εβδομάδα. Είναι επίσης αρκετοί οι πληροφορητές που παρά το γεγονός ότι δεν έχουν καταφέρει να κατοικούν κοντά στην εργασία τους, κάνουν μεγάλες και χρονοβόρες διαδρομές με τις δημόσιες συγκοινωνίες κατά τη διάρκεια της ημέρας για να φτάσουν μέχρι εκεί. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ο νεαρός Nasir που ενώ κατοικεί στην Καλλιθέα εργάζεται στο Μενίδι σε καθημερινή βάση. Οι περισσότεροι μετανάστες που μένουν χρόνια στην Ελλάδα και δουλεύουν ως μισθωτοί πολλές ώρες τη μέρα, περιγράφουν μια καθημερινότητα που χαρακτηρίζεται στην πλειοψηφία της από την εργασία τους, με τις υπόλοιπες ώρες να τις περνούν μέσα στο σπίτι προετοιμαζόμενοι για την επόμενη ημέρα. Με την προαναφερθείσα διάχυση των τόπων εργασίας που παρατηρείται, συχνά η καθημερινότητα των πληροφορητών εξαντλείται στο σχήμα: εργασία - σπίτι, ή επεκτείνεται στις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου με την προσθήκη νέων τόπων «συνάντησης». Η Ομόνοια κατέχει συχνά αυτό το ρόλο, ακόμα και σε περιπτώσεις που είναι αρκετά απομακρυσμένη από τους τόπους εργασίας των μεταναστών. Υπάρχουν και τα παραδείγματα μεταναστών όπως ο Adil που είναι μηχανικός πλοίων και ενώ η έδρα της εταιρείας στην οποία εργάζεται είναι στο Μοσχάτο, ταξιδεύει συχνά σε διάφορες περιοχές της Αττικής.

Την ίδια στιγμή, το φαινόμενο της ανεργίας πλήττει έντονα και αυτούς που είναι χρόνια στην Ελλάδα έχοντας «χαρτιά» αλλά και τους νεοεισερχόμενους. Ο Abdul για παράδειγμα από την Αλγερία βρίσκεται στην Αθήνα από το 2008, έχει «χαρτιά», μένει στην περιοχή μελέτης (Χαλκοκονδύλη) και το επάγγελμά του είναι ψυκτικός. Ο ίδιος δουλεύει τα καλοκαίρια σε μια επιχείρηση παροχής αντίστοιχων υπηρεσιών (επισκευής ψυγείων, κλιματιστικών κ.α.) ενώ το χειμώνα που το κατάστημα αυτό κλείνει δεν έχει δουλειά και ασχολείται με οτιδήποτε. Συχνά αγοράζει φτηνά ρούχα από περιοχές όπως η Αγ. Βαρβάρα και το Αιγάλεω, με σκοπό να τα στείλει σε συγγενείς του στη Γαλλία όπου

πωλούνται ακριβότερα, κερδίζοντας ο ίδιος τη διαφορά. Παράλληλα δουλεύει ως ελεύθερος επαγγελματίας όπου τον καλέσουν για επισκευές. «Το χειμώνα μπορεί να αγοράζω και να πουλάω ρούχα, ή μπορεί να είχε χαλάσει κάτι σε σπίτι που με ξέρουνε, δηλαδή τώρα εσύ με ξέρεις, μπορώ να φτιάξω και αυτό, έχεις φίλους, θα πεις ξέρω ένα παιδί, εγώ θα πάω. Έτσι. Παντού πάω. Αυτή τη βδομάδα περιμένω από μια κυρία να της φτιάξω πολλά πράγματα, εκεί στην Πειραιώς μένει. Ναι, Δευτέρα έχω ραντεβού. Όλοι με παίρνουνε τηλέφωνο όχι μόνο μετανάστες, σαν αυτή τώρα κυρία, είναι Ελληνίδα» (Abdul, 8/11/2014).

Είναι ενδιαφέρουσα η μεταλλαγή των τόπων εύρεσης μισθωτής εργασίας – των τόπων που χαρακτηρίζονται ως «πιάτσες» - στην περιοχή ανά τα χρόνια, με χαρακτηριστικό το παράδειγμα που εντοπίζει ο Ψημμένος Ι. σε παλαιότερη έρευνά του στην Ομόνοια, το οποίο πλέον έχει εξαλειφθεί. Όπως σημειώνει, το τμήμα της πλατείας που συνορεύει με την Λεωφόρο Πανεπιστημίου και την 3^η Σεπτεμβρίου λειτουργούσε ως «πιάτσα» εύρεσης εργασίας από τους Αλβανούς μετανάστες που ειδικεύονταν σε οικοδομικές ή κατασκευαστικές και υδραυλικές εργασίες. «Η θέση αυτή στην πλατεία Ομοנוίας ήταν στρατηγική, διότι, εκτός του ότι είχε μια ιστορία και παράδοση ανάμεσα σε προγενέστερες ομάδες ντόπιων και προσφύγων εργατοτεχνιτών, ανέκαθεν αποτελούσε το σημαντικότερο σημείο διέλευσης και πρόσβασης των εργολάβων ή ιδιωτών κάθε πρωί προς αναζήτηση βοηθών στις οικοδομικές εργασίες, επόπτευε όλη την κίνηση στις αστυνομίας, και από εκεί έχει κάποιος τη δυνατότητα έγκαιρης διαφυγής ανάμεσα στο πλήθος» (Ψημμένος, 2004: 78).

Επιπλέον, ο Ι. Ψημμένος αναφέρει ως ενός είδους «πιάτσας» μισθωτής εργασίας τις συγκεντρωμένες εταιρείες κοινοχρήστων και διαχείρισης πολυκατοικίας, που βρίσκονταν συγκεντρωμένες γύρω από την πλατεία Βάθης και τις οδούς Μάρνης και 3^η Σεπτεμβρίου. Οι συγκεντρώσεις αυτές αποτελούσαν πόλο έλξης για τις γυναίκες οικιακές βοηθούς, που συνωστίζονταν εκεί για να βρουν τον επόμενο εργοδότη-τρια (Ψημμένος, 2004). Θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς, ότι η συγκεκριμένη «πιάτσα», με έναν τρόπο διατηρεί την ιστορική της συνέχεια όχι σε ότι έχει να κάνει με την εργασία, αλλά με τη συγκέντρωση στο δημόσιο χώρο για αναψυχή οικιακών βοηθών κάθε Κυριακή, όπως περιγράφεται στη συνέχεια.

Οι περιπτώσεις που εξετάστηκαν δεν εξαντλήθηκαν σε αυτές που οι μισθωτοί εργαζόμενοι μετανάστες εργάζονταν σε περιοχές εκτός του κέντρου. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του Buhary, μαθητή Γ' Λυκείου από το Πακιστάν, που περίπου 4 φορές την εβδομάδα εργάζεται βοηθητικά στο εστιατόριο που διατηρεί εδώ και πολλά χρόνια ο πατέρας του στην οδό Αναξαγόρα. Ο Buhary γεννήθηκε στην Ελλάδα και μένει με την οικογένεια του στο Περιστερί. Η Ομόνοια για αυτόν αποτελεί τόπο εργασίας περισσότερο από κάθε τι άλλο. Σε ότι αφορά το κατάστημα ο Buhary δηλώνει: «Βασικά έχει διάφορους πελάτες, και Κινέζους, και Γιαπωνέζους και Πακιστανούς και Ινδούς και Έλληνες, και Αιγύπτιους, έρχονται όλοι, δηλαδή όποιος θέλει έρχεται και τουρίστες. Χθες είχαμε 20 άτομα μια παρέα από Έλληνες. Το έχει [ο πατέρας του] περίπου 5-6 χρόνια. Ο ίδιος δεν έρχεται πολύ, επειδή βοηθάει τα κοινωνικά που έχει, δε βρίσκει πολύ χρόνο ούτε στο σπίτι με εμάς, ούτε στο μαγαζί. Έρχεται συνήθως το απόγευμα εκεί που

ετοιμάζουμε να το κλείσουμε – εκεί θα έρθει, να κάτσει να μιλήσει να ρωτήσει πως πάει» (Buhary, 22/11/14).

Επιπλέον, πέρα από την εργασία σε καταστήματα με ιδιοκτήτες μετανάστες, στην περιοχή εντοπίζεται και το φαινόμενο της μισθωτής εργασίας των μεταναστών σε καταστήματα Ελλήνων. Το μεγάλο απόθεμα φθηνής εργατικής δύναμης στην περιοχή, δίνει στους Έλληνες επιχειρηματίες την ευκαιρία εκμετάλλευσής της με πολύ χαμηλούς όρους. Οι εργασιακές σχέσεις που δημιουργούνται μεταξύ μεταναστών και ντόπιων, παρά την εκμετάλλευση – ή δεδομένης αυτής - είναι ποικίλες. Το παράδειγμα της Μαρίας, ελληνίδας ιδιοκτήτριας καταστήματος, η οποία σε ένα βαθμό θεωρεί χρήσιμη τη δράση της Χ.Α. στην περιοχή, ενώ παράλληλα είχε αναπτύξει ιδιαίτερα ανθρώπινες σχέσεις υποστήριξης με τον υπάλληλό της μετανάστη είναι χαρακτηριστική.

Η Βαρβακείος αγορά είναι ένα παράδειγμα αυξημένης εργασίας των μεταναστών σε επιχειρήσεις ντόπιων. Θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι λειτουργεί σαν ένα μεγάλο «χωνευτήριο» πληθυσμών και εθνικοτήτων. Εκεί απασχολούνται κυρίως Πακιστανοί και Μπαγκλαντεσιανοί ως υπάλληλοι. Το ίδιο και στις οδούς Αρμοδίου και Αριστογείτονος απέναντι από την Αγορά στη δυτική πλευρά της οδού Αθηνάς, στα καταστήματα σπωρολαχανικών που τοποθετημένα γραμμικά μοιάζουν να αποτελούν την υπαίθρια συνέχεια της Βαρβακείου. Εκεί οι μετανάστες σε άπταιστα ελληνικά εργάζονται διαλαλώντας τα εμπορεύματά τους, ενώ η πελατεία είναι ένα συνονθύλευμα από όλες τις εθνικότητες του κόσμου. Σύνηθες είναι επίσης και το φαινόμενο, πελάτες μετανάστες να εξυπηρετούνται από μετανάστες υπαλλήλους – εργαζόμενους σε καταστήματα ντόπιων.

Τέλος, δε θα μπορούσε να μη γίνει αναφορά στην πορνεία, που χαρακτηρίζει την περιοχή εδώ και δεκαετίες και είχε από παλιά τη δική της τοποθεσία στην περιοχή. Η συνηθέστερη ήταν τα ξενοδοχεία της περιοχής ή και ορισμένοι οίκοι ανοχής (Ψημμένος, 2004). Αντίστοιχες συγκεντρώσεις εντοπίζονται και εντός του Γερανίου με πρωταγωνίστρια την οδό Σωκράτους ήδη από τη δεκαετία του 1930. Σημειώνεται πως οι «πιάτσες» της Σοφοκλέους διαφέρουν όσον αφορά την κοινωνική σύνθεση των γυναικών, καθώς συγκεντρώνονται κυρίως Αφρικανές μετανάστριες, αλλά και την κοινωνική σύνθεση των «πελατών», καθώς αναφέρονται σε χαμηλότερες εισοδηματικές κατηγορίες (ΕΜΠ και ΥΠΕΚΑ, 2011).

3.2.2.2 Πλανόδιο μικρο-εμπόριο

Το πλανόδιο μικρο-εμπόριο είναι ιδιαίτερα διαδομένο σε όλες τις κεντρικές περιοχές της πόλης και όχι μονάχα στην περιοχή μελέτης. Με αυτό απασχολούνται συνήθως τα φτωχότερα στρώματα των μεταναστών, αυτά που δεν έχουν τη δυνατότητα ούτε να ασχοληθούν με το εμπόριο με στρατηγικό τρόπο (π.χ. με τα καταστήματα όπως περιγράφονται παρακάτω) ούτε να βρουν εργασία ως μισθωτοί είτε λόγω της κρίσης και της ανεργίας είτε γιατί δεν είχαν ασχοληθεί με κάποια «τέχνη» στη χώρα καταγωγής τους. Συνήθως τέτοιες εθνικότητες είναι οι Αφρικανοί αλλά συχνά και Ασιάτες όπως οι Πακιστανοί και οι Μπαγκλαντεσιανοί.

Το πλανόδιο μικρο-εμπόριο στην Αθήνα τα προηγούμενα χρόνια βρισκόταν σε έξαρση και εκφράζονταν με δύο μορφές στο χώρο. Η πρώτη ήταν (και είναι ακόμα) αυτή των μικροπωλητών που περιπλανώμενοι αναζητούσαν πελατεία κυρίως σε περιοχές αναψυχής. Η δεύτερη ήταν αυτή των μικροπωλητών που συγκεντρώνονταν σε συγκεκριμένα σημεία - «πιάτσες», δημιουργώντας μια κατάσταση υπαίθριου παζαριού, εγκατεστημένοι γραμμικά κατά μήκος πλατιών τμημάτων των πεζοδρόμων απ' όπου υπήρχε πολύ έντονη διέλευση πεζών. Τέτοια σημεία είναι οι έξοδοι των σταθμών του μετρό ή περιοχές έντονης εμπορικής δραστηριότητας υπερτοπικής εμβέλειας.

Ειδικά για την περιοχή της Ομόνοιας, τα προηγούμενα χρόνια η ένταση του πλανόδιου μικρο-εμπορίου ήταν ιδιαίτερα αυξημένη. Σήμερα έχει μειωθεί κατά πολύ για διάφορους λόγους. Ίσως ο σημαντικότερος είναι οι επιχειρήσεις σκούπα της αστυνομίας της προηγούμενης περιόδου, πολλές από τις οποίες στόχευαν κυρίως τους μικροπωλητές (η πλειοψηφία των οποίων δεν είχε «χαρτιά», καταστρέφοντας – ή στην καλύτερη περίπτωση κατάσχοντας το εμπόρευσμά τους και κρατώντας τους ίδιους για έλεγχο. Άλλοι λόγοι είναι η ίδια η κρίση αλλά και η γενική μείωση της παρουσίας των μεταναστών στην περιοχή λόγω της μείωσης των ίδιων των μεταναστευτικών ρευμάτων που καταφέρουν να φτάνουν μέχρι το κέντρο της Αθήνας.

Σύμφωνα με τον Zarif από τη Συρία, κατά το 2008 στην οδό Γερανίου εντός της περιοχής μελέτης, γινόταν κάθε απόγευμα παζάρι με διάφορα προϊόντα, όπως ηλεκτρονικά κ.α. Αυτό σταμάτησε τα επόμενα χρόνια λόγω αστυνομίας και Χ.Α. Οι εθνικότητες που απασχολούνταν σε αυτή τη μορφή εργασίας ήταν οι μετανάστες με χώρες καταγωγής το Πακιστάν, τη Συρία, την Αλγερία, το Μαρόκο, το Ιράκ. Αντίστοιχα η δραστηριότητα αυτή έχει μειωθεί κατά πολύ τα τελευταία χρόνια γενικά στην περιοχή και όχι μονάχα μόνο στην παραπάνω οδό, επίσης λόγω των επιχειρήσεων «πάταξης του λαθρεμπορίου».

3.2.2.3 Μικρο - επιχειρηματική δραστηριότητα. Τα Καταστήματα μεταναστών

Η μικρο-επιχειρηματική δραστηριότητα των μεταναστών, παρατηρείται συχνά τα τελευταία χρόνια σε περιοχές (είτε κεντρικές, είτε γειτονίες κατοικίας) που χαρακτηρίζονται από αντίστοιχη αυξημένη πληθυσμιακή τους συγκέντρωση. Η «εθνοτική» επιχειρηματικότητα όπως έχει χαρακτηριστεί, έχει απασχολήσει τα τελευταία χρόνια σημαντικό κομμάτι ερευνητών και έχει κατηγοριοποιηθεί σε τρεις μορφές (Τσίγκανου, 2013): Την «εθνοτική οικονομία» η οποία αναφέρεται στο σύνολο της επιπλέον απασχόλησης που δημιουργείται από τους εθνοτικούς πληθυσμούς και περιλαμβάνει επιχειρήσεις και αυτοαπασχολούμενους που ανήκουν και δραστηριοποιούνται από τα ίδια τα μέλη της εθνοτικής ομάδας. Την «μεταναστευτική οικονομία» κατά την οποία μετανάστες επιχειρηματίες εκμισθώνουν τις υπηρεσίες μη ομοεθνών τους μεταναστών. Τη μορφή των «μειονοτήτων μεσαζόντων» που παρουσιάζει τάσεις χωρικής εξάπλωσης στον αστικό χώρο, συναλλάσσονται επιχειρηματικά τόσο με εθνοτικούς όσο και με γηγενείς πληθυσμούς και συνήθως απασχολούν ομοεθνείς

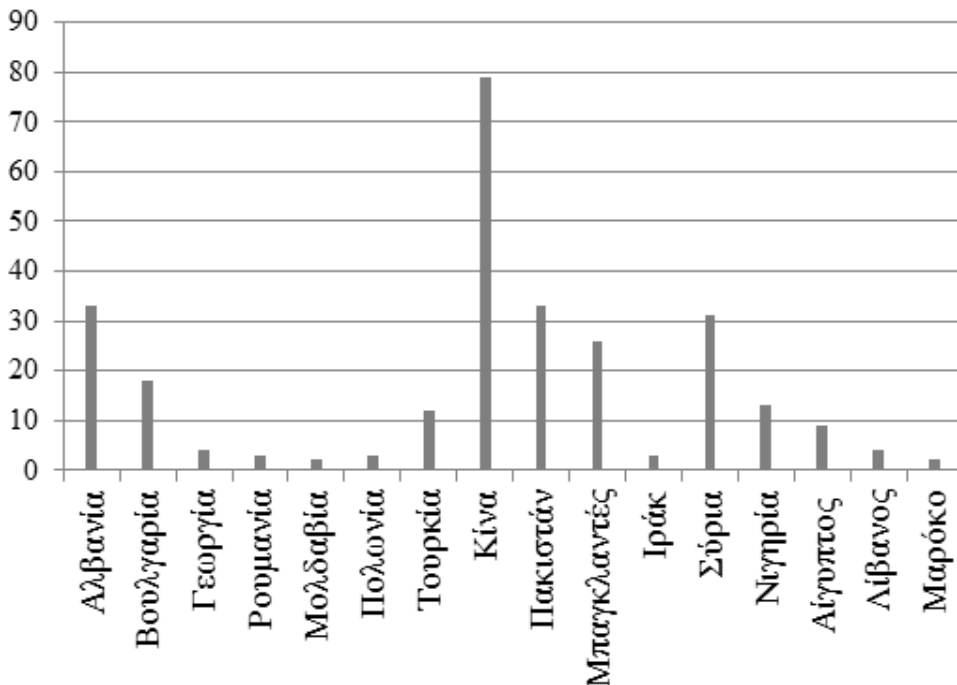
εργαζομένους. Την περίπτωση των «εθνοτικών νησίδων», που περιλαμβάνουν ένα σύνολο επιχειρήσεων των οποίων οι ιδιοκτήτες, διαχειριστές, εργαζόμενοι και πελάτες προέρχονται από την ίδια κοινότητα ή εθνοτική ομάδα και συγκεντρώνονται σε χώρο που μετατρέπεται σε εθνοτικά αναγνωρίσιμη γειτονιά. Τέλος, την «μεικτή οικονομία», όπου εργαζόμενοι και πελάτες προέρχονται από διαφορετικές ομάδες της ετερόκλητης κοινωνίας τα δε προϊόντα και οι προσφερόμενες υπηρεσίες έχουν διεισδύσει, πέραν της αμιγώς εθνοτικής οικονομίας, στο καταναλωτικό πλαίσιο της ευρύτερης κοινωνίας (Τσίγκανου, 2013).

Η περιοχή της Ομόνοιας, είναι αυτή που ίσως και πανελλαδικά κατέχει τα πρωτεία στη συγκέντρωση μικρο-επιχειρηματικής δραστηριότητας μεταναστών ποικίλων εθνικοτήτων και όπως φαίνεται και από παλαιότερες έρευνες αυτό δεν είναι φαινόμενο των τελευταίων χρόνων, αλλά ξεκίνησε μαζί με τα ρεύματα μετανάστευσης των δεκαετιών του 1990. Σύμφωνα με μαρτυρίες μεταναστών καταστηματάρχων της περιοχής, «η Ομόνοια αντέχει» τις πιέσεις και της οικονομικής κρίσης και της διαφαινόμενης μείωσης από τη μία των μεταναστευτικών ρευμάτων και από την άλλη της κυκλοφορίας των μεταναστών στο δημόσιο χώρο (μείωση που εξηγείται παρακάτω). Αντέχει όπως δηλώνουν, «γιατί είναι κέντρο». Ο Jibrān, ιδιοκτήτης του Αιγυπτιακού εστιατορίου «Αλεξάνδρεια», κατηγοριοποιεί τις περιοχές επιχειρηματικής δραστηριότητας των μεταναστών κατατάσσοντας πρώτη την Ομόνοια και δεύτερη στη σειρά την περιοχή της οδού Αχαρνών. Την ίδια στιγμή από άλλες συνεντεύξεις, είναι πολλοί αυτοί που επισημαίνουν ότι σε σχέση με πριν 5 περίπου χρόνια, τα καταστήματα έχουν μειωθεί στην Ομόνοια καθώς πολλά έχουν κλείσει. Αυτό ίσως να εξηγείται όχι μονάχα από ίδια την κρίση και την ένταση της αυστηρότητας των μηχανισμών ελέγχου, αλλά και από μια διάχυση που έχει χαρακτηρίσει και τις επιχειρήσεις εμπορίου των μεταναστών προς άλλες περιοχές εντός του Δήμου Αθηναίων. Έτσι όπως δηλώνουν και εκπρόσωποι του «Πολιτιστικού Συλλόγου Μπαγκλαντές Doel», οι επιχειρήσεις «τώρα πάνε παντού» και έχουν εξαπλωθεί τα τελευταία χρόνια προς τις περιοχές της Αχαρνών και της πλατείας Αττικής (δυτικές περιοχές του Δήμου Αθηναίων). «Τώρα είναι μαγαζιά σε όλο το κέντρο. Πατησίων, Λιοσίων, Αχαρνών, Ομόνοια όλη, παντού. Αλλά πιο πολύ Αχαρνών Πατησίων σήμερα. Τώρα είναι πιο πολλοί στη Αχαρνών - παλιά δεν ήταν τόσο πολλοί στην Αχαρνών. Γιατί παλιά ήταν κέντρο Ομόνοια όλοι. Τώρα φεύγουνε από την Ομόνοια. Όλοι φεύγουνε από την Ομόνοια και έρχονται Αχαρνών, Πατησίων, Αττική. Δεν αρέσει τώρα εκεί η Ομόνοια» (Εκπρόσωποι Συλλόγου Doel, 20/12/14).

Όπως συμβαίνει και στα καταστήματα μεταναστών σε όποιες περιοχές έχουν αναπτυχθεί, πολλά λόγω του χαρακτήρα τους και των υπηρεσιών που προσφέρουν, απευθύνονται μόνο σε μετανάστες, όπως π.χ. τα τηλεφωνικά κέντρα για την επικοινωνία με τη χώρα προέλευσης (call centers), ή οι επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών όπως η αποστολή χρημάτων στο εξωτερικό (money transfer) κλπ. Άλλα, όπως καταστήματα με είδη σπιτιού ή κυρίως με είδη τροφίμων, παρόλο που τις περισσότερες φορές εμπορεύονται τρόφιμα από τις χώρες προέλευσης των μεταναστών ή «γρήγορο φαγητό» συχνά πέρα από τους μετανάστες πελάτες, προσελκύουν ως πελατεία και σημαντικά κομμάτια ντόπιων. Ειδικότερα όταν μιλάμε για συγκεντρώσεις μεταναστών σε περιοχές της πόλης χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων και εισοδημάτων, τα καταστήματα αυτά έχουν

ντόπιους πελάτες εξαιρετικά συχνά. Από την άλλη υπάρχουν και καταστήματα, που εξωτερικά δεν είναι εμφανές, ότι ανήκουν σε μετανάστες, ή και άλλα που έχουν επιγραφές σε δύο ή τρεις γλώσσες, στις οποίες δεν περιλαμβάνεται απαραίτητως η ελληνική. Με αυτόν τον τρόπο γίνεται περισσότερο ορατή η παρουσία των μεταναστών στο χώρο της πόλης και αποκτούν οι ίδιοι σημεία αναφοράς και «στάσης» στις διαδρομές τους μέσα σε αυτήν, ενώ οι ντόπιοι εξοικειώνονται με την παρουσία των μεταναστών και εν δυνάμει, τις διαφορετικές συνήθειες αγορών.

Με το εμπόριο αυτό, οι κάτοικοι της εκάστοτε περιοχής – και παράλληλα καταστηματαρχες, φέρνουν σε αυτήν την προέλευσή τους και την πολιτισμική τους ταυτότητα. Οι υπηρεσίες που παρέχονται από αυτούς ξεπερνούν τα σύνορα της γειτονιάς και τα προϊόντα που πωλούνται στα καταστήματά της έχουν παραχθεί από μια παγκόσμια οικονομία. Επιπλέον, σε πολλές περιπτώσεις, η εμβέλειά τους ξεπερνάει αυτή της συγκεκριμένης γειτονιάς και επεκτείνεται σε ευρύτερες περιοχές της πόλης: «Με αυτόν τον τρόπο αναλαμβάνει ένα σταθεροποιητικό ρόλο στη γειτονιά: οι μεταναστευτικές επιχειρήσεις μπορεί να αποτελέσουν τη βάση για σημαντική βελτίωση της ποιότητας ζωής σε υποβαθμισμένες περιοχές. [...] Μοιάζει να συμπληρώνουν ένα κενό στην αγορά, που ξεπερνά και τα χωρικά όρια της γειτονιάς αλλά και τα όρια της ίδιας της ομάδας. Οι καταστηματαρχες προσπαθούν δηλαδή να προσελκύσουν πελάτες στη συγκεκριμένη γειτονιά μέσα από μια εξειδικευμένη προσφορά προϊόντων» (Βαΐου (επιστ. υπεύθ.), 2007:16).

Διάγραμμα καταστημάτων μεταναστών βάσει του μητρώου του Ε.Β.Ε.Α. 2014. Καταγράφηκαν οι εθνικότητες με πάνω από 1 καταστήματα.
Πηγή: Ε.Β.Ε.Α., Ίδια επεξεργασία.

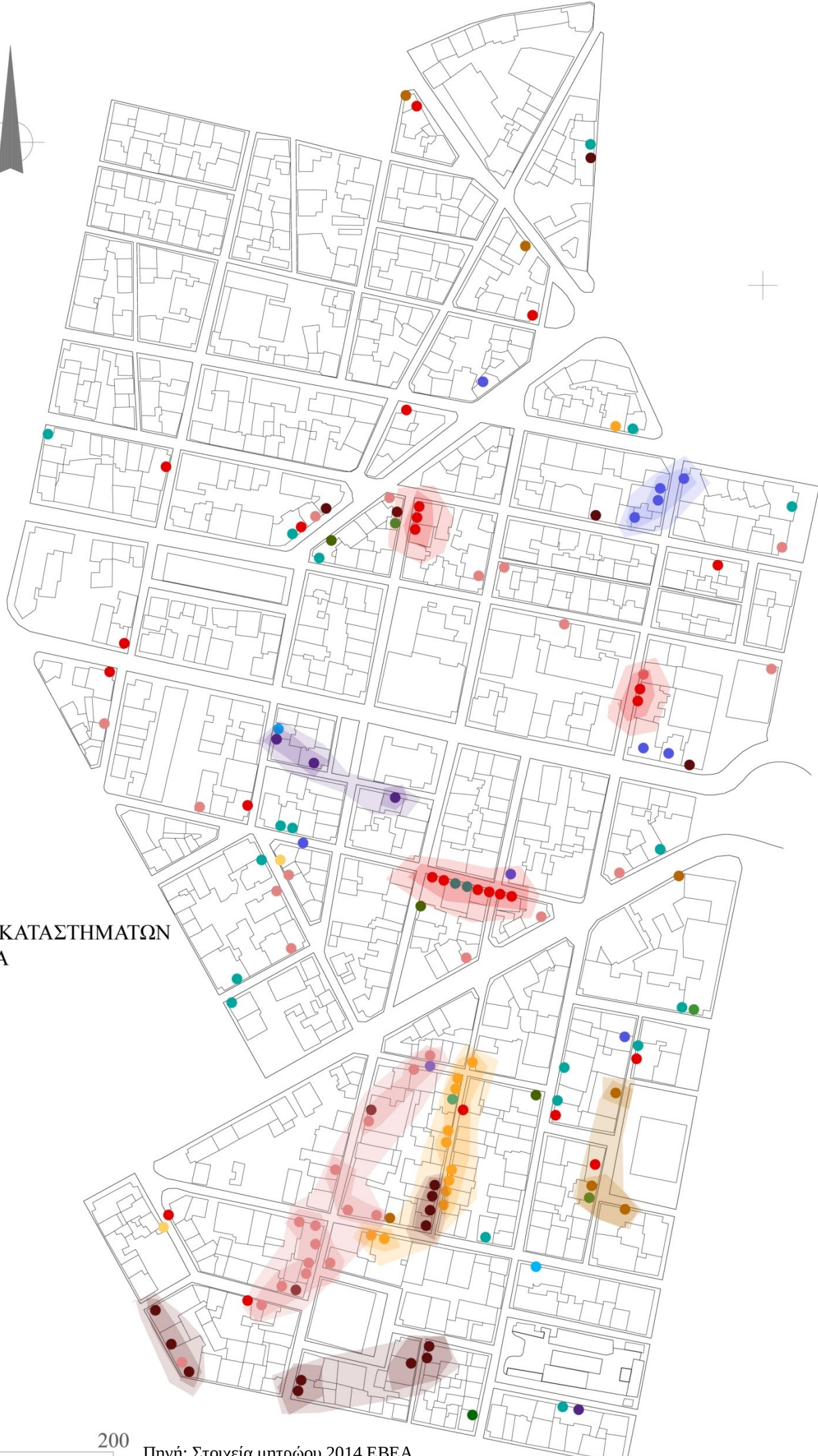
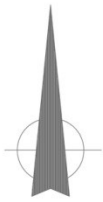
Στην περιοχή μελέτης, συναντιούνται καταστήματα από όλες σχεδόν τις εθνικότητες που ζουν στην Αθήνα. Καταστήματα Κινέζων, Ινδών, Πακιστανών, Μπαγκλαντεσιανών, Αιγυπτίων, Ρώσων και πολλών ακόμα³⁰. Γενικό στοιχείο επίσης, είναι η εγκατάσταση καταστημάτων μεταναστών σε στοές – σχεδόν σε όλες της περιοχής. Στοές σε σχήμα Γ, με διαφορετικά επίπεδα και σκάλες στο εσωτερικό τους, στοές που καταλήγουν σε ακάλυπτους Ο.Τ. που γύρω-γύρω έχουν πανύψηλα κτίρια γραφείων, κλπ. Οι εκπρόσωποι του Πολιτιστικού Συλλόγου Μπαγκλαντές Doel αναφέρουν χαρακτηριστικά πως από τις τελευταίες εκλογές του Εμπορικού Συλλόγου της Αθήνας, φάνηκε ότι σε όλο το κέντρο του Δήμου Αθηναίων υπάρχουν σήμερα περίπου 500 καταστήματα και επιχειρήσεις Μπαγκλαντεσιανών. «Έχει γύρω - γύρω τώρα παντού έχει μαγαζιά. Άμα θες ρούχα έχει ρούχα. Άμα θες παπούτσια έχει παπούτσια. Άμα θες κινητό έχει, άμα θες λάπτοπ, παντού έχει. Ένας άνθρωπος για να πάρει 3 πράγματα, άμα πάει κέντρο παίρνει. Γιατί δεν ξέρει γλώσσα. Δεν μπορεί να πάει κάτι μαγαζί ελληνικό να αγοράσει πράγματα, δεν ξέρει να μιλάνε, πως θα πει, τι θα πει, διάφορα» (Εκπρόσωποι Συλλόγου Doel, 20/12/14).

Από την άλλη, υπάρχουν και κάποιες εθνικότητες μεταναστών των οποίων η συγκέντρωση καταστημάτων είναι κατά πολύ λιγότερη, κυρίως λόγω παραδόσεων στους τύπους της απασχόλησης. Παράδειγμα εδώ, αποτελούν οι Σύριοι μετανάστες (η πλειοψηφία των οποίων στη χώρα τους απασχολούνταν ως μισθωτοί τεχνίτες, οικοδόμοι κ.α. Ο Zarif από τη Συρία, αναφέρει: «Εκεί στην Ομόνοια είναι φτηνά, εύκολα, πολύ κόσμος να γνωρίσεις, αν ρωτάς κάποιον που είναι Ομόνοια θα σου πουν εκεί είναι, και πολλά μαγαζιά. Συρία έχει πάρα πολύ λίγα μαγαζιά. Σε όλους τους δρόμους στην Ομόνοια το πολύ να έχει 8-10 μαγαζιά Σύριων. Παλιά είχε. Τώρα φύγανε. Αλλά τώρα Μπαγκλαντές – Πακιστάν – Αφγανιστάν έχει πολλούς, από Ινδία έχει πολλούς. Οι Σύριοι φύγανε ή πίσω ή μπροστά λόγω της κατάστασης» (Zarif, 16/11/14).

Φωτογραφίες στοών και ακάλυπτων χώρων στην περιοχή μελέτης όπου στεγάζονται καταστήματα μεταναστών. Πηγή: Επιτόπια έρευνα, προσωπικό αρχείο

³⁰ Στοιχεία εθνοκοιτητών καταστηματαρχών που πέρα από την επιτόπια έρευνα που έγινε για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας, εντοπίζονται και στην έρευνα της Τσίγκανου για την περιοχή της Ομόνοιας (Τσίγκανου, 2013).

ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΙΣ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ
ΑΝΑ ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΑ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- Αίγυπτος
- Αλβανία
- Βουλγαρία
- Γεωργία
- Ιράκ
- Ιράν
- Λίβανος
- Μαρόκο
- Μολδαβία
- Μπαγκλαντές
- Νιγηρία
- Πακιστάν
- Συρία

Πηγή: Στοιχεία μητρώου 2014 ΕΒΕΑ

Τα καταστήματα των μεταναστών δεν προσφέρουν μονάχα τις αντίστοιχες υπηρεσίες αλλά λειτουργούν ως ζωτικός χώρος για τους ομοεθνείς. Σε όλη την περιοχή παρατηρείται το φαινόμενο της έντονης κατοίκησης του δημόσιου χώρου έξω από τα καταστήματα των μεταναστών. Εκεί, πέραν του ελεύθερου χρόνου τους, κοινωνικοποιούνται, συλλέγουν πληροφορίες για εύρεση εργασίας, δομούν προσωπικές σχέσεις, ψάχνουν πιθανά τρόπους να φύγουν από τη χώρα. Η οικειοποίηση του χώρου εκ μέρους των μεταναστών αποτελεί μια κατά κάποιο τρόπο αναγκαστική συνθήκη επιβίωσης, πρωταρχικής επαφής με την πόλη, ανάπτυξης κοινωνικότητας με ομοεθνείς, αναζήτησης κατάλληλων επαφών για τη συνέχιση του ταξιδιού σε άλλες χώρες κλπ. Συγκρίνοντας τις συγκεντρώσεις αυτές έξω από τα καταστήματα που απευθύνονται σε μετανάστες, παρατηρείται ότι οι μεγαλύτερες εντοπίζονται στα μαγαζιά «επικοινωνίας» με την πατρίδα τους, όπως τα internet cafe και τα call centers, που υπάρχουν άφθονα στην περιοχή της Ομόνοιας. Χαρακτηριστικό σημείο συνάντησης και συνάθροισης είναι η Σοφοκλέους, στο τμήμα της που τέμνεται με τη Μενάνδρου, απέναντι από την ομόνυμη στάση του αστικού λεωφορείου. Το τμήμα αυτό λειτουργεί έντονα σαν δημόσιος χώρος.

Χάρτης Καταστημάτων Western Union.
Πηγή: <http://www.ploigos.gr/>, Ίδια επεξεργασία

Ο Αιγυπτιακής καταγωγής Jibrān, είναι ο ιδιοκτήτης του εστιατορίου Αιγυπτιακής Κουζίνας στην οδό Μενάνδρου 12 & Σοφοκλέους και διατηρεί το εστιατόριο από το 2001. Στο μαγαζί του έρχονται ως πελάτες άνθρωποι από όλες τις χώρες, μεταξύ αυτών και Έλληνες. Επισημαίνει πως στην περιοχή υπάρχουν μαγαζιά μεταναστών που λειτουργούν τα τελευταία 20 χρόνια, κάτι που επιβεβαιώνεται και από την επιτόπια έρευνα και τις σύντομες συνεντεύξεις που έγιναν στην περιοχή. Χαρακτηριστικό παράδειγμα το ακριβώς διπλανό κατάστημα «Ο Νείλος – Αμπού Μαλέκ» που όπως επεσήμανε η υπάλληλος που δούλευε εκεί (η οποία έχει γεννηθεί στην Ελλάδα) ήταν το πρώτο κατάστημα Αράβων που άνοιξε στην περιοχή πριν 25 χρόνια.

Έχει ενδιαφέρον η μελέτη παλαιότερων ερευνών πάνω στα καταστήματα μεταναστών στη συγκεκριμένη περιοχή. Ένα από τα πρώτα τέτοια παραδείγματα είναι η προαναφερθείσα έρευνα του Ι. Ψημμένου το 1995, όπου από τότε εντοπίζει ένα συγκεκριμένο «θύλακα» συγκέντρωσης, αυτόν των μεταναστών από την πρώην Σοβιετική Ένωση. «Πιο κάτω, στην Αγορά και κοντά στο Δημαρχείο, οι μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση είχαν τον δικό τους χώρο εργασίας. Στην οδό Αθηνάς, μέσα στις διάφορες στοές, οι περισσότεροι ειδικεύονται στο μικρο-εμπόριο, πουλώντας αρχικά είδη ρουχισμού και λαϊκής τέχνης, και αργότερα κούτες τσιγάρων και εργαλεία μικρο-επιδιορθώσεων. Στους δρόμους αυτούς, το μικρο-εμπόριο που αναπτύχθηκε αρχικά ήταν θέμα όλης της οικογένειας και στη συνέχεια οι άνδρες και γυναίκες νεαρής ηλικίας μεταφέρθηκαν στην Αγ. Κωνσταντίνου περιμένοντας κάποια λεωφορεία από εταιρείες να τους πάρουν για δουλειές μιας μέρας» (Ψημμένος, 2004:78). Το ενδιαφέρον στην περίπτωση του συγκεκριμένου εντοπισμού δεν είναι αυτός καθαυτός αλλά οι εναλλαγές των συγκεντρώσεων αυτών ανά τις περιόδους. Καταστήματα που «ρίζωσαν» σε συγκεκριμένες περιοχές και για συγκεκριμένους λόγους πριν από κάποια χρόνια, σήμερα έχουν αλλάξει θέση, ή εκλείπουν, ή και συχνά με έναν τρόπο διατηρούν την ιστορική τους συνέχεια. Το τελευταίο είναι μάλλον που ισχύει για τους μετανάστες από την πρώην Σοβιετική Ένωση καθώς σήμερα παρατηρείται μια συγκέντρωση δραστηριοτήτων υπηρεσιών που ανήκουν σε αυτούς στο τμήμα βόρεια της Πειραιώς στην περιοχή μελέτης (οδοί Ζήνωνος, Μενάνδρου). Υπηρεσίες ταξιδιωτικές, αποστολής δεμάτων και χρημάτων στις πατρίδες τους αποτελούν ένα ορατό «θύλακα» στην συγκεκριμένη περιοχή, συνέχεια των παρατηρήσεων που σημειώθηκαν στην έρευνα του 1995, 20 χρόνια μετά. Ο Ι. Ψημμένος επισημαίνει τη σημαντική δυνατότητα πρόσβασης αυτών των εθνικοτήτων στις αντίστοιχες δραστηριότητες λόγω των συγκριτικά καλύτερων ρυθμίσεων όσον αφορά την άδεια εργασίας τους (συγκριτικά με μετανάστες των χωρών της νότιας Ασίας).

Ταξιδιωτικό πρακτορείο στην υπο-περιοχή μελέτης μεταξύ των οδών Πειραιώς και Αγ. Κωνσταντίνου.
Πηγή: Noussia, A., Lyons, M.(2009), «Inhabiting Spaces of Liminality: Migrants in Omonia, Athens»,
Journal of Ethnic and Migration Studies, τ. 35:4, σ. 601-624.

Ένας ακόμα τύπος εγκατάστασης της μικρο-επιχειρηματικότητας στην περιοχή είναι η εγκατάσταση επιχειρήσεων εμπορίου ή υπηρεσιών στους ορόφους του οικιστικού αποθέματος (συντά σε παλιά βιοτεχνικά πολυώροφα κτίρια ή κτίρια γραφείων). Αυτού του τύπου η εγκατάσταση ήταν αρκετά διαδεδομένη σίγουρα μέχρι και το 2011, ενώ σήμερα οι περισσότερες από αυτές τις λειτουργίες έχουν σταματήσει. Χαρακτηριστικά είναι τα δύο πολυώροφα κτίρια γραφείων στην οδό Σοφοκλέους 51 και 53, που πλέον έκλεισαν από την αστυνομία λόγω παράνομων ή και καθόλου αδειών λειτουργίας.

Στο πρώτο όροφο του κτιρίου, η πρώτη μορφή που συναντούσες ήταν ένας νεαρός μετανάστης ο οποίος καθόταν χαλαρός και κάπνιζε ένα τσιγάρο, με μια στάση σώματος που φανέρωνε μεγάλη οικειότητα με το χώρο. Ακολουθούσαν κάμποσοι ακόμα με παρόμοια περιγραφή. Μπροστά από τη σκάλα ακριβώς υπήρχε ένας διάδρομος, το ίδιο και αριστερά από αυτήν. Πήραμε πρώτα τον τελευταίο, στη στροφή του οποίου, συναντούσες δύο διαφορετικά δωμάτια, το ένα με φαγητό και λίγα τραπέζια, το άλλο με ποτά. Επιστρέφοντας για να επισκεφτούμε το διάδρομο που βρισκόταν απέναντι από τη σκάλα, συναντήσαμε σχεδόν πάνω από 5 μαγαζιά με ρούχα (τζιν παντελόνια, μπουφάν) και παπούτσια (αθλητικά) όλα πολύ φτηνά, κατασκευής Κίνα ή και Ευρωπαϊκή Ένωση. Στο ενδιάμεσο ένα κομμωτήριο, και στο τέλος ένα άλλο δωμάτιο απροσδιόριστης χρήσης που όμως είχε μέσα πολύ κόσμο. Στον όροφο αυτό εγώ ήμουν η μόνη ντόπια και επίσης η μόνη γυναίκα. Όλοι όσοι συναντήσαμε, και διασταυρωθήκαμε στους διαδρόμους ήταν άντρες, νέοι οι περισσότεροι. Ο αριθμός των ατόμων για τα 5 με 10 λεπτά που συνολικά κάσαμε εκεί μπορεί και να ξεπερνούσε τα 60 άτομα.

Οι συνθήκες του κτιρίου, δεν ήταν οι καλύτερες, φαινόταν ότι η μόνη αποκατάσταση που του είχε γίνει ήταν το βάψιμο των τοίχων (ροζ λαδομπογιά από το ύψος του πατώματος έως το ένα – ενάμιση μέτρο, και το υπόλοιπο λευκό). Τα καταστήματα των ρούχων, είχαν όλα την ίδια πάνω κάτω διάταξη: ένας πάγκος στη μέση με διπλωμένα πάνω του τα παντελόνια, δημιουργώντας έτσι ένα διάδρομο γύρω του, και στους τοίχους πρόχειρα κατασκευασμένα ράφια που φιλοξενούσαν πάνω τους επίσης ρούχα, αλλά κυρίως παπούτσια. Κάπου στο βάθος ένα μικρό γραφειάκι για τον μαγαζάτορα, σε ένα κατάστημα, είδα και ένα χώρισμα με κουρτίνα, πιθανά για αυτούς που θέλουν να δοκιμάσουν ρούχα, ίσως βέβαια και όχι, καθώς ο χώρος που διαχωριζόταν με την κουρτίνα ήταν αρκετά μεγάλος. Σύμφωνα με τον *Mohammad* ο όροφος αυτός με την πληθώρα μαγαζιών, λειτουργεί εδώ και 2 χρόνια, και αυτοί που έχουν μαγαζιά σε αυτόν είναι μετανάστες από την Αλγερία και το Μαρόκο. Κάποτε πήγαιναν για ψώνια εκεί, μόνο μετανάστες από τις αντίστοιχες χώρες προέλευσης, αλλά πλέον όσο γίνεται γνωστό, πηγαίνουν και από άλλες χώρες³¹.

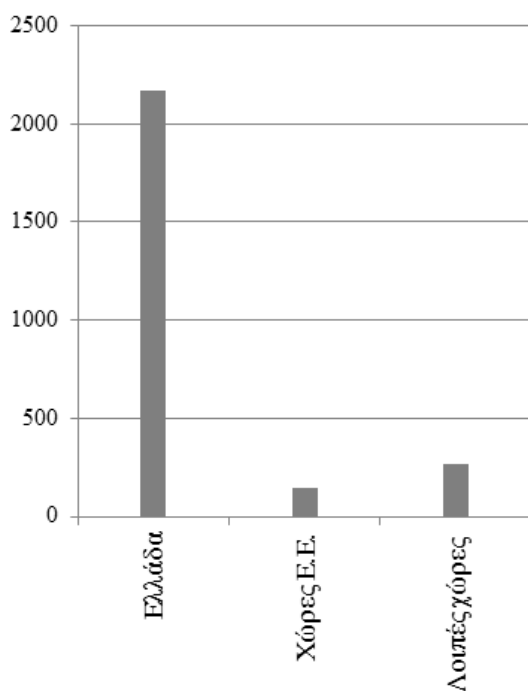
Αξίζει επιπλέον να σημειωθεί πως η λειτουργία των καταστημάτων της περιοχής, διαφέρει από αυτά των ντόπιων, καθώς επεκτείνεται το ωράριο λειτουργίας τους σε μέρες και ώρες που κατά κανόνα τα καταστήματα της υπόλοιπης αγοράς είναι κλειστά (καθημερινές όλα τα απογεύματα αλλά και Κυριακές). Ειδικά τις Κυριακές, η περιοχή αλλάζει χαρακτήρα και εικόνα. Κάθε Κυριακή αντί να είναι τα μαγαζιά κλειστά και η κινητικότητα μειωμένη, η περιοχή θυμίζει εμποροπανήγυρη με όλα τα καταστήματα ανοιχτά (και των μεταναστών και των ντόπιων). Είναι οι μέρες που έχουν ρεπό οι γυναίκες μετανάστριες από τα Βαλκάνια, και κατεβαίνουν για να περάσουν τον ελεύθερο χρόνο με τις φίλες τους, για να κάνουν τα ψώνια της εβδομάδας, αλλά και για να στείλουν δέματα ή και χρήματα στις οικογένειες τους που έχουν μείνει πίσω. Έτσι είναι πολύ μεγάλη η κινητικότητα στην υπο-περιοχή μελέτης που ορίζεται από τις οδούς Πειραιώς και Αγ. Κωνσταντίνου η οποία συγκεντρώνει τις περισσότερες ταξιδιωτικές υπηρεσίες. Είναι χαρακτηριστικές οι συγκεντρώσεις τέτοιων υπηρεσιών στην οδό Μενάνδρου που φιλοξενεί καταστήματα Money Transfer, πρακτορεία αποστολής δεμάτων στα Βαλκάνια καθώς και Πρακτορεία-Κτελ.

3.2.2.4 Επιχειρηματική δραστηριότητα. Τα καταστήματα των Ελλήνων

Κατά την επιτόπια έρευνα στην περιοχή αλλά και βάσει των στοιχείων που ελήφθησαν από το Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθηνών (Ε.Β.Ε.Α.), επιβεβαιώνεται για ακόμα μια φορά, ότι παρά τα μειωμένα σε σχέση με προηγούμενα χρόνια ποσοστά των καταστημάτων με Έλληνες ιδιοκτήτες, αυτά δεν έχουν πάψει να υπάρχουν και μάλιστα

³¹ Προσωπικές σημειώσεις, από έρευνα πεδίου στην περιοχή το 2011, στα πλαίσια της: Παπατζανή, Ε. (2011), «Πόλη και πολύ-πολιτισμική συγκατοίκηση. Χωρικές ταυτότητες των μεταναστών στο ελληνικό αστικό τοπίο», Θεσσαλονίκη 2011, Ερευνητική Πτυχιακή Εργασία, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Πολυτεχνική Σχολή Α.Π.Θ.

να «αντέχουν» κατά τις δεκαετίες. Από τις συνεντεύξεις με Έλληνες καταστηματαρχές της περιοχής, επιβεβαιώνεται ότι η πλειοψηφία των καταστημάτων αυτών, είναι επιχειρήσεις ιδρυθείσες πριν πολλά χρόνια, πριν δεκαετίες. Το ίδιο φαίνεται σε πρώτο επίπεδο και από τα στοιχεία του ΕΒΕΑ. Σημειώνεται εδώ, πως από τη μελέτη των στοιχείων που λήφθηκαν από το ΕΒΕΑ εκπλήσσει ο μεγάλος αριθμός καταστημάτων με Έλληνες ιδιοκτήτες που συχνά διαφοροποιείται από τη συγκεκριμένη επιτόπια παρατήρηση. Από συμπληρωματική επικοινωνία με το ΕΒΕΑ προκύπτει ότι είναι πιθανό συχνά, να μην αλλάζουν τα στοιχεία του μητρώου όταν η επιχείρηση κλείνει ή αλλάζει ιδιοκτήτη, ή είναι πιθανό και να μισθώνεται μια επιχείρηση χωρίς αλλαγή των στοιχείων της από Έλληνες σε μετανάστες επιχειρηματίες.

Διάγραμμα καταστημάτων Ελλήνων και μεταναστών βάσει του μητρώου του Ε.Β.Ε.Α. 2014.
Πηγή: Ε.Β.Ε.Α., Ίδια επεξεργασία.

Ο Γιάννης, είναι ιδιοκτήτης του καταστήματος ειδών ένδυσης στη Γωνία Ζήνωνος και Μενάνδρου, και κάτοικος Χαϊδαρίου. Το κατάστημα λειτουργεί από το 1974 και είναι ιδιόκτητο. Σήμερα, μαζί με συγγενή του έχουν αγοράσει και το διπλανό ακίνητο το οποίο λειτουργούν ως αναψυκτήριο. Το ωράριο του καταστήματος είναι από τις 8.00 το πρωί μέχρι τις 9.00 το βράδυ συνεχόμενα και τις Κυριακές: «Εδώ η περιοχή διαφέρει από τις άλλες περιοχές γιατί έχει τους ξένους τους Γεωργιανούς – γυναίκες περισσότερο που δουλεύουν σε σπίτια έχουν έξοδο την Κυριακή και γίνεται ενός είδους παζάρι, κατάλαβες; Για αυτό το λόγο ανοίγουμε Κυριακές» (Γιάννης, 17/12/14). Σημειώνει ότι η τότε επιλογή των γονιών του για τη συγκεκριμένη εγκατάσταση της επιχείρησης είχε να κάνει με τα χαρακτηριστικά της οδού Ζήνωνος αλλά και ολόκληρης της περιοχής: «Εντάξει αυτός ήταν ένας χώρος – μπορώ να σας πω από τους καλύτερους δρόμους της Αθήνας ήταν η Ζήνωνος, συναγωνιζότανε Πατησίων, Ερμού, έτσι, τους καλούς δρόμους

της Αθήνας. Μην κοιτάτε τώρα που έχει φτάσει σε αυτά τα χάλια. Εδώ ήταν όλες οι συκοινωνίες, όλη η Ελλάδα περνούσε από εδώ για να - ήτανε η Ομόνοια» (Γιάννης, 17/12/14).

Ο καταστηματάρχης σημειώνει πως το 90% του πληθυσμού που κυκλοφορεί στην περιοχή σήμερα είναι μετανάστες, καθώς οι Έλληνες έχουν φύγει. Το ίδιο ισχύει και για τα καταστήματα. Την ημέρα κατά μέσο όρο θα έχει 2-3 πελάτες Έλληνες, οι περισσότεροι από τους οποίους είναι σταθερή πελατεία. Οι πελάτες αυτοί μπορεί να έρχονται όπως δηλώνει από οποιαδήποτε περιοχή της Αθήνας, από Αγ. Παρασκευή, Χαϊδάρι, Αιγάλεω, Κορυδαλλό. «Εδώ λέμε πότε να φύγουμε... Αυτή η περιοχή έχει χαλάσει αφάνταστα. Πρέπει να έχεις ένα στομάχι... Δεν αντέχεις εδώ. Εμάς η ανάγκη μας έχει κάνει και παραμένουμε έτσι, και δουλεύουμε 10-12 ώρες για να βγάλουμε – όχι για να κάνουμε κάποια περιουσία αλλά για να διατηρήσουμε την περιουσία την οποία έχουμε, και να μπορέσουμε να βγάλουμε τις υποχρεώσεις μας» (Γιάννης, 17/12/14).

Η Μαρία είναι ιδιοκτήτρια καταστήματος με τρόφιμα και συγκεκριμένα με τυριά και αλλαντικά στη συμβολή των οδών Σοφοκλέους 23 & Αθηνάς, και κατοικεί στο Καπανδρίτι. Η επιχείρηση λειτουργεί στον ίδιο τόπο από το 1930, και η ίδια αποφάσισε να τη συνεχίσει όταν αυτή ήρθε στα χέρια της πριν από 5 χρόνια. Το ενοίκιο που δίνει κάθε μήνα είναι 2.500 ευρώ («ότι σου είπα, σε 30 τ.μ., να σημειωθεί!»). Η ίδια λέει χαρακτηριστικά: «Η επιλογή έγινε προ 3 γενεών, όπου εδώ ήτανε καθαρά το κέντρο της πόλης. Δεν το επέλεξα, το συνέχισα. Ο λόγος είναι ότι ήτανε εδώ πέρα και είναι ένα μαγαζί ιστορικό, κάποτε ήτανε εδώ η κεντρική αγορά της Αθήνας, δηλαδή ο κόσμος κατέβαινε μόνο εδώ για να ψωνίσει. Δεν υπήρχε κάτι άλλο, δεν υπήρχε συνοικιακό μαγαζί, να κάνει τη δουλειά αυτή. Λόγω ιστορικότητας και επίσης λόγω πελατείας. Υπάρχει η σταθερή μας πελατεία που μας ξέρουνε πόσα χρόνια μας ξέρουνε, και δεν μπορούμε να το αλλάξουμε αυτό, όπως είμαστε και εμείς 3 γενιές έτσι έρχονται και αυτοί 3 γενιές του κόσμου μας» (Μαρία, 17/12/14). Στην ερώτηση αν θα ξανα-διάλεγε την ίδια περιοχή αν είχε την ευκαιρία, δηλώνει πως θα την επέλεγε σίγουρα, καθώς «δεν υπάρχει κάτι καλύτερο», ενώ αντίθετα δηλώνει πως δε θα διάλεγε την ίδια χώρα.

Σε ότι αφορά την απεύθυνση του καταστήματος σημειώνει: «Η πελατεία μας έρχεται από όλα τα μέρη της Αθήνας. Από όλη την Αθήνα. Δυστυχώς η μισή μας πελατεία έχουμε καταντήσει να είναι μετανάστες. Κυρίως Αλβανικής υπηκοότητας, οι οποίοι έχουν εδραιωθεί στη χώρα μας, έχουν αγοράσει σπίτια, έχουνε κάνει σπίτια. Αυτοί επειδή είναι λίγο πιο οπισθοδρομικοί από εμάς εξακολουθούν να έχουνε το κεντρική αγορά για να κάνουνε τα ψώνια τους – που το έχουνε χάσει οι Έλληνες γιατί πάνε στα super market. Οι Έλληνες λίγο το έχουν καβαλήσει το καλάμι, επηρεάζονται από την τηλεόραση και από τα ΜΜΕ από τις προσφορές που κάνουνε και φεύγουνε για τα super market και λόγω χρόνου. Αυτοί που έχουν αγοράσει σπίτια στην Ελλάδα έρχονται και ψωνίζουν για τα σπίτια τους, γιατί έρχονται να ψωνίσουνε.. Πολωνοί κλπ. Τώρα οι άλλοι μετανάστες που δεν έχουνε να φάνε, δεν έρχονται να ψωνίσουνε. Κυρίως αυτοί που έχουνε σπίτια, είναι αυτοί που κάνουνε τη δουλειά» (Μαρία, 17/12/14).

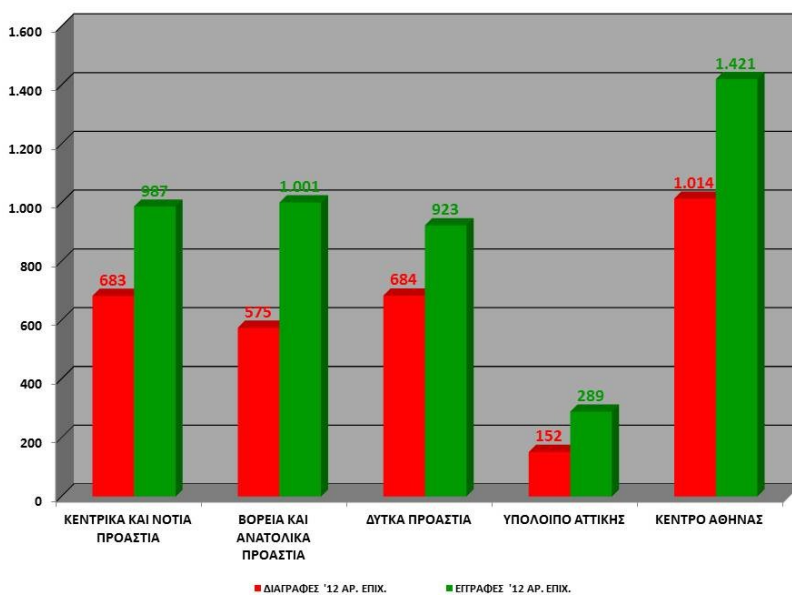
3.2.2.5 Οι επιδράσεις της κρίσης στους Έλληνες και στους μετανάστες καταστηματαρχες

Οι σημερινές επιδράσεις της κρίσης στα καταστήματα εμπορίου και υπηρεσιών εκφράζονται στον αστικό χώρο, με την εικόνα των κλειστών καταστημάτων που εντοπίζεται σε μεγάλο τμήμα του κέντρου. Πρόσφατα δημοσιεύθηκε η 9^η έκθεση³² της Ελληνικής Συνομοσπονδίας Εμπορίου & Επιχειρηματικότητας (ΕΣΕΕ), κατά την οποία καταγράφονται τα «λουκέτα» στους δρόμους του κέντρου της Αθήνας. Η ΕΣΕΕ ήδη σε παλαιότερες έρευνες της είχε επισημάνει το κλείσιμο – ήδη από τον Μάρτιο του 2011 όπου εντοπίστηκε μία ιδιαίτερα μεγάλη αύξηση στην αναλογία των κλειστών προς τις ανοιχτές επιχειρήσεις (από 17% σε 23,4%). Παρόμοιο άλμα του ποσοστού των λουκέτων καταγράφηκε και στο διάστημα 2011-12 (από 23,4% σε 30) (INEMY, 2014). Από το 2012 έως και σήμερα σύμφωνα με αντίστοιχες έρευνες της ΕΣΕΕ εντοπίζεται μια τάση σταθεροποίησης του ποσοστού των κλειστών στο εμπορικό κέντρο της Αθήνας σε ένα επίπεδο της τάξεως του 30%, με ένα περιθώριο απόκλισης $\pm 3\%$. Στην τελευταία έρευνα του Νοεμβρίου 2014, σε ότι αφορά το εμπορικό κέντρο της Αθήνας το ποσοστό κλειστών φτάνει το 27%, με μικρή βελτίωση συγκριτικά με τον Μάρτιο του 2014, οπότε και το ποσοστό των λουκέτων για το σύνολο του εμπορικού κέντρου ήταν 31,1%. «[...] Μπορεί να υποστηριχθεί ότι ενώ στο εμπορικό τρίγωνο παρατηρείται μια τάση αποκλιμάκωσης του φαινομένου των λουκέτων επί των κεντρικών εμπορικών δρόμων της περιοχής, και τα ποσοστά κλειστών σταθεροποιούνται στα χαμηλότερα από το 2010 επίπεδα (βλ. Ερμού), στο Κολωνάκι, αναφορικά με τους εμπορικότερους δρόμους, παγιώνονται οι αυξητικές τάσεις των κλειστών που είχαν παρατηρηθεί και σε προηγούμενες καταγραφές» (ΕΣΕΕ, 2014: 27).

Ως βασικοί λόγοι διαιώνισης των υψηλών ποσοστών κλειστών καταστημάτων επισημαίνονται οι εξής από τους ερευνητές: «Καθοριστικοί παράγοντες που συντελούν στη διαιώνιση του φαινομένου των λουκέτων είναι: πρώτον η σε μεγάλο βαθμό αδυναμία των επιχειρηματιών να αντεπεξέλθουν στα υψηλά λειτουργικά κόστη των επιχειρήσεων και δεύτερον, οι τεράστιες δυσκολίες πληρωμής των υπέρογκων φόρων και εξόφλησης των οφειλών στο δημόσιο και στα ασφαλιστικά ταμεία που έχουν συσσωρευτεί από τα προηγούμενα χρόνια της κρίσης. Επισημαίνεται εδώ ότι το υψηλό λειτουργικό κόστος των επιχειρήσεων επιβαρύνεται από το ύψος των δαπανών της επαγγελματικής στέγης. Επιπλέον, παρά τη σημαντική πτώση των ενοικίων που καταβάλλονται, οι υπόλοιπες δαπάνες που αφορούν μία επιχείρηση, δεν έχουν ακόμα σταθεροποιηθεί σε ικανοποιητικά επίπεδα που να επιτρέπουν τον ικανό περιορισμό του λειτουργικού της κόστους» (INEMY, 2014).

³² Αφορά περιοχή του κέντρου της Αθήνας, διαφορετική από την περιοχή μελέτης της παρούσας εργασίας και συγκεκριμένα το ιστορικό εμπορικό τρίγωνο, και την προέκτασή του στην οδό Πανεπιστημίου, τα Εξάρχεια - μέχρι τα όρια του Λυκαβηττού, και το Κολωνάκι. Χωρίς τα αποτελέσματά της να μπορούν να μεταφερθούν αυτόματα στην εδώ περιοχή μελέτης (καθώς σε ότι αφορά τα καταστήματα των μεταναστών και εν γένει των χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων να εντοπίζονται άλλες τάσεις συγκράτησης), αποτελεί ένα δείγμα της συνολικότερης κατάστασης.

Έχει ενδιαφέρον επίσης η έρευνα του Κέντρου Μελετών & Έρευνας, Εμπορικού & Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Αθηνών (ΚΕΜΕ ΕΒΕΑ) κατά το 2012, κατά την οποία παρουσιάζονται οι εγγραφές και διαγραφές νέων επιχειρήσεων στο ιστορικό κέντρο της Αθήνας, αλλά και σε όλη την Αττική. Από το παρακάτω διάγραμμα, φαίνεται πως παρά τις ιδιαίτερα αυξημένες μεταβολές στο κέντρο της Αθήνας (αυξημένα ποσοστά και εγγραφών και διαγραφών), αφενός οι επιχειρήσεις που δημιουργήθηκαν ήταν περισσότερες από αυτές που έκλεισαν, και αφετέρου το κέντρο σε σχέση με τις άλλες περιοχές, διατηρεί τα πρωτεία προσέλκυσης νέων δραστηριοτήτων με τρόπο που όπως αναφέρει και ο Jibran παρακάτω (ιδιοκτήτης Αιγυπτιακού εστιατορίου στην περιοχή μελέτης), «το κέντρο αντέχει».

Διάγραμμα: Ισοζύγιο διαγραφών – εγγραφών επιχειρήσεων κατά το 2012.

Πηγή: ΚΕΜΕ ΕΒΕΑ (2012), «Η επιχειρηματικότητα στην Αττική. Από το Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθηνών», Κέντρο Μελετών & Έρευνας, Εμπορικού & Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Αθηνών.

Η παραπάνω γενική εικόνα επιβεβαιώνεται και από τις συνεντεύξεις, καθώς κοινός τόπος αυτών με τους Έλληνες καταστηματάρχες της περιοχής ήταν το γεγονός ότι οι επιδράσεις της κρίσης είναι έντονες στις επιχειρήσεις τους. «Μας έχει επηρεάσει πάρα πολύ η κρίση, έχει μειωθεί η δουλειά πάρα πολύ, και όχι έχει μειωθεί από κόσμο, έχει μειωθεί από κατά κεφαλήν κατανάλωση στο είδος μας εδώ πέρα. Ναι σκεφτόμαστε να κάνουμε δουλειές με το εξωτερικό, να φύγουμε να μεταναστεύσουμε, οτιδήποτε» (Μαρία, 17/12/14).

Σε ότι αφορά τους μετανάστες, από πολλές συνεντεύξεις βγαίνει το συμπέρασμα ότι και εδώ η κρίση επηρεάζει και είναι αρκετοί αυτοί που (ακόμα και αν διέμεναν χρόνια στην Ελλάδα) συχνά αποφασίζουν να φύγουν - τις περισσότερες φορές για να γυρίσουν στην πατρίδα τους. Είναι γεγονός βέβαια ότι οι έλληνες επιχειρηματίες αντιλαμβάνονται διαφορετικά τις επιδράσεις της κρίσης στους μετανάστες. Σε ότι αφορά την επίδραση της κρίσης στους μετανάστες μικρο-επιχειρηματίες ο Γιάννης επισημαίνει: «Οι μετανάστες

δουλεύουν, είναι περισσότερες ώρες εδώ. Τα καταστήματα των μεταναστών δεν τα έχει επηρεάσει η κρίση. Αυτοί δουλεύουν – εμείς σαν έλληνες έχουμε κοινωνικές υποχρεώσεις, έχουμε οικογένειες, δεν μπορούμε να ... παρόλο που καθόμαστε 10-12 ώρες την ημέρα είναι δύσκολο. Οι μετανάστες κάθονται 15-16 ώρες, κάθονται μέσα στο μαγαζί τους, κοιμούνται μέσα ή στιδήποτε, μετά είναι οι ίδιοι οι πατριώτες τους είναι οι περισσότεροι. Και αν δείτε εδώ, οι Πακιστανοί έχουν την κινητή τηλεφώνια οι άλλοι έχουν τα τρόφιμα φρούτα. Οι Κινέζοι έχουν τα ρούχα. Ο καθένας τον τομέα του. Αυτοί δουλεύουνε. Ο Έλληνας, είχε μάθει να περνάει κάπως καλύτερα, ήταν διαφορετικός. Αυτοί οι άνθρωποι ήρθαν από τοπ μέρος που ζούσαν τις συνθήκες που ζούσαν, εδώ είναι παράδεισος η Ελλάδα για τον κάθε μετανάστη. Για τον Έλληνα αρχίζει και γίνεται σιγά-σιγά κόλαση». (Γιάννης, 17/12/14). Τα ίδια επιχειρήματα χρησιμοποιεί και η ιδιοκτήτρια καταστήματος Μαρία σχετικά με την κατάσταση των επιχειρήσεων των μεταναστών, επισημαίνοντας τη διαφορά της οικονομικής κατάστασης μεταξύ της Ελλάδας ως χώρα προορισμού και των χωρών προέλευσης των μεταναστών.

Ο Jibrān παράλληλα, ιδιοκτήτης του Αιγυπτιακού εστιατορίου επιμένει πως η κρίση υπάρχει αλλά «αλλά εδώ δεν κλείνουν τα μαγαζιά γιατί μένουν οι μετανάστες γύρω-γύρω. Μέχρι Αχαρνών και Μιχαήλ Βόδα. Δεν κλείνουν γιατί εδώ είναι κέντρο» (Jibrān, 16/11/14).

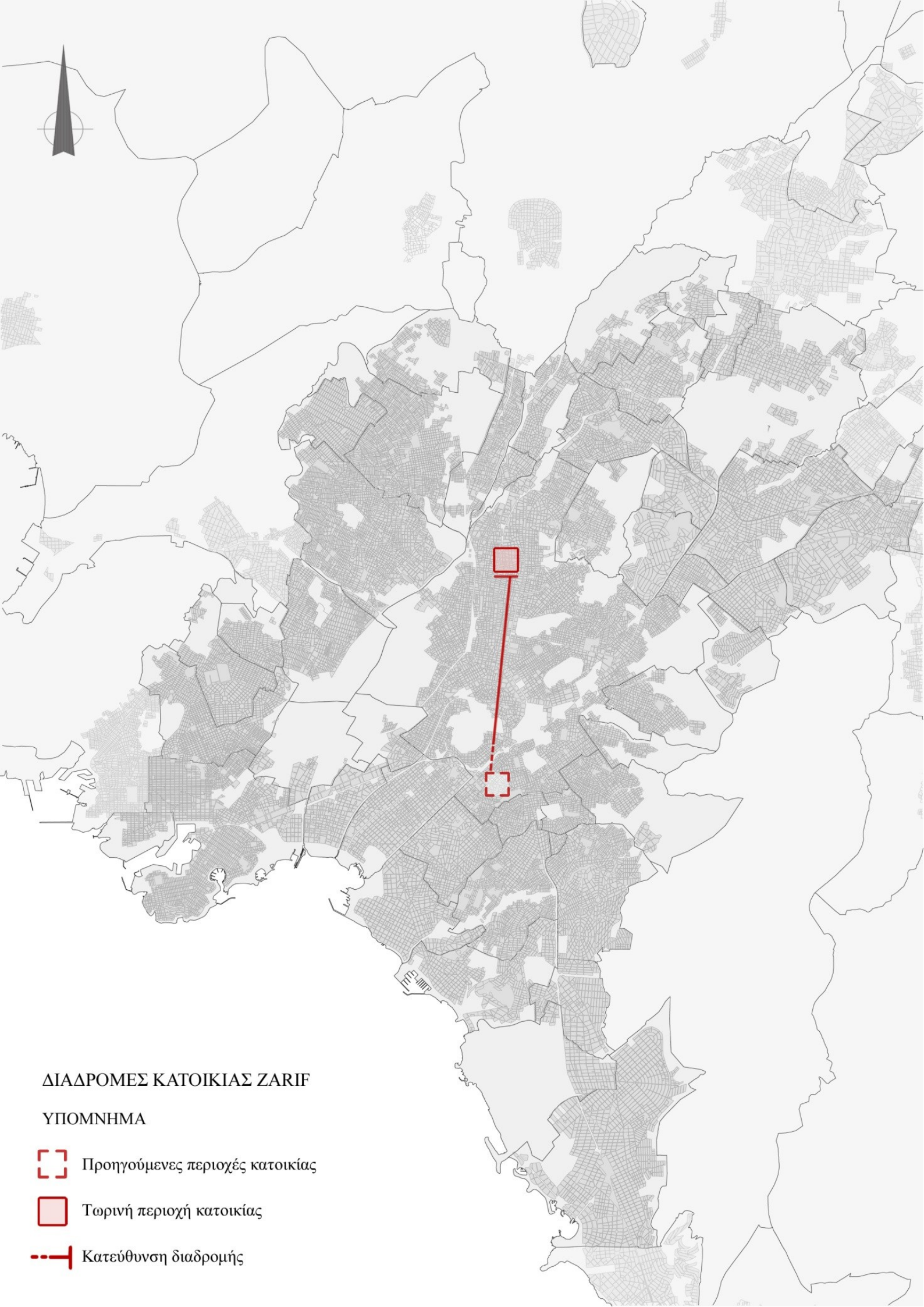
3.2.3 Κατοίκηση

3.2.3.1 Διαδρομές κατοικίας στην πόλη

Σε προηγούμενα κεφάλαια έχει αναφερθεί η γεωγραφική διάχυση που χαρακτηρίζει τις επιλογές κατοικίας των μεταναστών, όχι μόνο στο Δήμο Αθήνας, αλλά και σε όλη την Αττική. Παρά το γεγονός ότι τα τελευταία στοιχεία που τεκμηριώνουν επίσημα τον παραπάνω ισχυρισμό είναι αυτά της απογραφής του 2001, η εικόνα μοιάζει να ισχύει μέχρι και σήμερα όπως διαφαίνεται από τις συνεντεύξεις που πάρθηκαν για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας. Η γεωγραφική αυτή διασπορά, δε χαρακτηρίζει μονάχα τη στιγμιαία εικόνα λήψης του δείγματος και την εγκατάσταση των μεταναστών μια δεδομένη χρονική στιγμή. Όπως προκύπτει από την παρούσα έρευνα, χαρακτηρίζει ακόμα και τις ίδιες τις «διαδρομές κατοικίας» του κάθε μετανάστη στην πόλη, από τη στιγμή της άφιξής του έως τη στιγμή που λαμβάνονται οι συνεντεύξεις. Η πλειοψηφία των πληροφορητών - και όσων διαμένουν πολλά χρόνια στην Αθήνα, αλλά και αυτών που βρίσκονται εδώ πολύ λιγότερα - έχουν κατοικήσει σε 2-3 διαφορετικές κατοικίες αλλά και αντίστοιχες περιοχές.

Οι λόγοι ποικίλουν. Οι ιστορίες των διαδρομών κατοίκησης τις περισσότερες φορές ξεκινάνε έχοντας ως βάση τα κοινωνικά δίκτυα και τους τόπους κατοικίας (αλλά και τις ίδιες τις κατοικίες) συγγενών και φίλων των νεοεισερχόμενων μεταναστών. Το κέντρο όπως σημειώθηκε, τις περισσότερες φορές αποτελεί τον πρώτο πόλο έλξης, αλλά και η ύπαρξη κοινωνικών δικτύων είναι επίσης τόσο ισχυρή που όταν οι δύο παραπάνω παράγοντες δε συμπίπτουν, συχνά υπερισχύουν οι υπάρχοντες δεσμοί. Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις μεταναστών ορισμένων εθνικοτήτων που σαν πρώτη περιοχή εγκατάστασης δε θα επιλέξουν το κέντρο της Αθήνας, αλλά άλλες περιοχές στις οποίες έχουν δημιουργηθεί κάποιες «πυκνώσεις» εγκατάστασης ομοεθνών τους.

Σημαντικό τέτοιο παράδειγμα είναι οι μετανάστες από τη Συρία, που έχουν δημιουργήσει μια γειτονιά κατοικίας στα προσφυγικά του Νέου Κόσμου στο Δουργούτι. Το παράδειγμα του Zarif επιβεβαιώνει τη σημασία των δικτύων και των κοινοτήτων αυτών, καθώς ο ίδιος κατά την πρώτη περίοδο εγκατάστασής του δεν «πέρασε» καθόλου από το κέντρο της Αθήνας, αλλά κατευθύνθηκε αμέσως στην εν λόγω περιοχή. Η εκεί συγκρότηση μιας εθνοτικής συγκέντρωσης των Σύριων σχετίζεται και με το γεγονός ότι οι ίδιοι δεν επέλεξαν την περιοχή της Ομόνοιας σε σημαντικό βαθμό ούτε για τις εργασιακές τους δραστηριότητες, ούτε και για την κατοίκησή τους. Ο Zarif σήμερα μένει στην περιοχή του Αγ. Νικολάου, μία από τις βορειο-δυτικές περιοχές του δήμου Αθήνας που κατοικούν πολλοί μετανάστες. «Μετά το Νέο Κόσμο άλλαξα γιατί δούλευα δύο βδομάδες, μετά βρήκα ένα παιδί από Συρία, και πήγα μαζί του, ήταν δύο άτομα και εγώ ο τρίτος. Στο ίδιο σπίτι που μένω τώρα. Στον Αγ. Νικόλαο, Λάρνακος. Όχι τώρα με τους άλλους, τώρα μόνος μου. Τρία χρόνια τώρα μόνος μου, φύγανε οι άλλοι δύο στη Συρία. Κάτσαμε 2-3 χρόνια μαζί, και μετά φύγαμε. Αυτούς τους γνώρισα εδώ. Οι περισσότεροι Σύριοι μένουν στο Νέο Κόσμο. Μένουν και Νίκαια, έχει πάρα πολλούς και Συγγρού – φιξ και Αχαρνών, αν πας μαζί μου τώρα, στην Αχαρνών είναι σαν Συρία. Δε θα το πιστεύεις. Θα ρωτήσεις, που είναι οι Έλληνες» (Zarif, 9/11/2014).

ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ZARIF

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

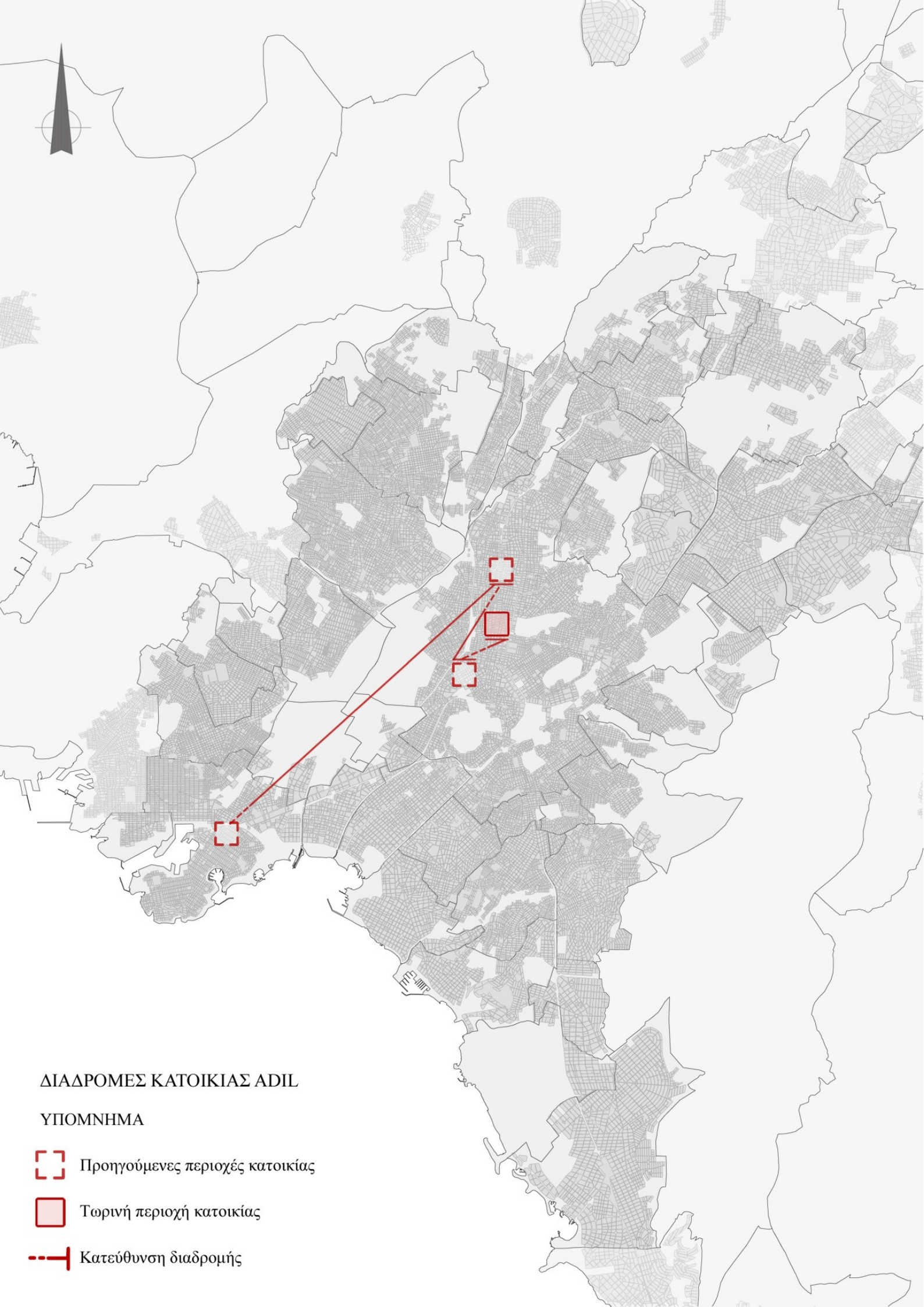
- Προηγούμενες περιοχές κατοικίας
- Τωρινή περιοχή κατοικίας
- Κατεύθυνση διαδρομής

Τα κοινωνικά δίκτυα παίζουν ρόλο όχι μονάχα για τις περιπτώσεις που κάποια περιοχή χαρακτηρίζεται από αυξημένη κατοίκηση συγκεκριμένης εθνικότητας μεταναστών, αλλά και γενικότερα. Λόγου χάρη, ο Nasir από το Πακιστάν αποφάσισε να κατοικήσει στην Καλλιθέα, επειδή κατοικούσαν ήδη εκεί δύο φίλοι του όπως λέει χαρακτηριστικά: «Διάλεξα την Καλλιθέα γιατί εκεί ήταν τρία παιδιά τέσσερα παιδιά και αλλά δύο παιδιά που είναι Πακιστάν, και όλοι φίλοι ήτανε εδώ, λένε «έλα εδώ, γιατί κάθεσαι μόνος σου εσύ», και γι αυτό μείναμε μαζί σε αυτό το σπίτι» (Nasir, 9/11/14).

Τις διαδρομές κατοικίας των μεταναστών καθορίζει πολύ συχνά όχι μονάχα η ύπαρξη κοινωνικών δικτύων και φίλων/συγγενών που είναι διατεθειμένοι να συγκατοικήσουν, αλλά και η νομική τους υπόσταση. Οι μετανάστες χωρίς χαρτιά, δεν είναι δυνατό να υπογράψουν επίσημα έγγραφα όπως για παράδειγμα τα συμβόλαια ενοικίασης ενός σπιτιού και είναι πολλοί αυτοί που μένουν μαζί με ομοεθνείς τους κατόχους των «νομιμοποιητικών» εγγράφων στο όνομα των οποίων υπογράφονται και τα συμβόλαια. Είναι επίσης αρκετά τα παραδείγματα αυτών που διέμεναν σε μια κατοικία ενοικιαζόμενη στο όνομα κάποιου τρίτου και που τη στιγμή που ο τελευταίος για οποιοδήποτε λόγο έφευγε από το σπίτι, οι ίδιοι δεν είχαν τη δυνατότητα ανανέωσης του συμβολαίου και αναγκάζονταν να μετακομίσουν.

Από τις συνεντεύξεις διαφαίνεται η πύκνωση της κατοικίας των μεταναστών αλλά και των διαδρομών τους σε περιοχές κατοικίας στις βορειο-δυτικές περιοχές του Δήμου Αθήνας. Είναι πολύ συχνές οι περιπτώσεις που ο «πρώτος σταθμός» κατοίκησης κάποιου νεοεισερχόμενου, είναι η περιοχή της Αχαρνών, καθώς σε όλη την ευρύτερη περιοχή έχει διαμορφωθεί η εγκατάσταση πολλών και διαφορετικών μεταξύ τους εθνοτικών ομάδων τα τελευταία χρόνια. Έντονος είναι επιπλέον και οι διαδρομές κατοικίας στις εν λόγω βορειο-δυτικές συνοικίες του Δήμου Αθηναίων, με συχνές τις περιπτώσεις εναλλαγών μεταξύ των περιοχών του Αγ. Νικολάου, της Αττικής, του σταθμού Λαρίσης, και του Κολωνού.

Επιπρόσθετα, χρειάζεται να σημειωθεί ότι πολύ συχνά η πρώτη εγκατάσταση αλλά και οι επόμενες, εντοπίζονται σε περιοχές και εκτός του Δήμου Αθήνας. Παράδειγμα αποτελεί ο Δήμος Νίκαιας – Αγ. Ι. Ρέντη, όπου τα τελευταία χρόνια κατοικούν πολλοί μετανάστες από το Πακιστάν έχοντας μάλιστα αναπτύξει και μικρο-επιχειρηματική δραστηριότητα στην περιοχή. Το ίδιο ισχύει και για το Δήμο Περιστερίου, όπου επίσης κατοικούν με αυξημένα ποσοστά μετανάστες από το Πακιστάν, τουλάχιστον όπως προκύπτει από τις συνεντεύξεις. Άλλες περιοχές, αρκετά πιο απομακρυσμένες είναι Άνω Λιόσια, το Μενίδι κ.α. Τέλος, όπως ήδη προαναφέρθηκε, σημαντικό ρόλο στις επιλογές τόπου κατοικίας για τους μετανάστες (και κυρίως για αυτούς που διαμένουν περισσότερα χρόνια στην Ελλάδα) είναι η εγγύτητα με τον τόπο εργασίας τους (βλ. προηγούμενη ενότητα).

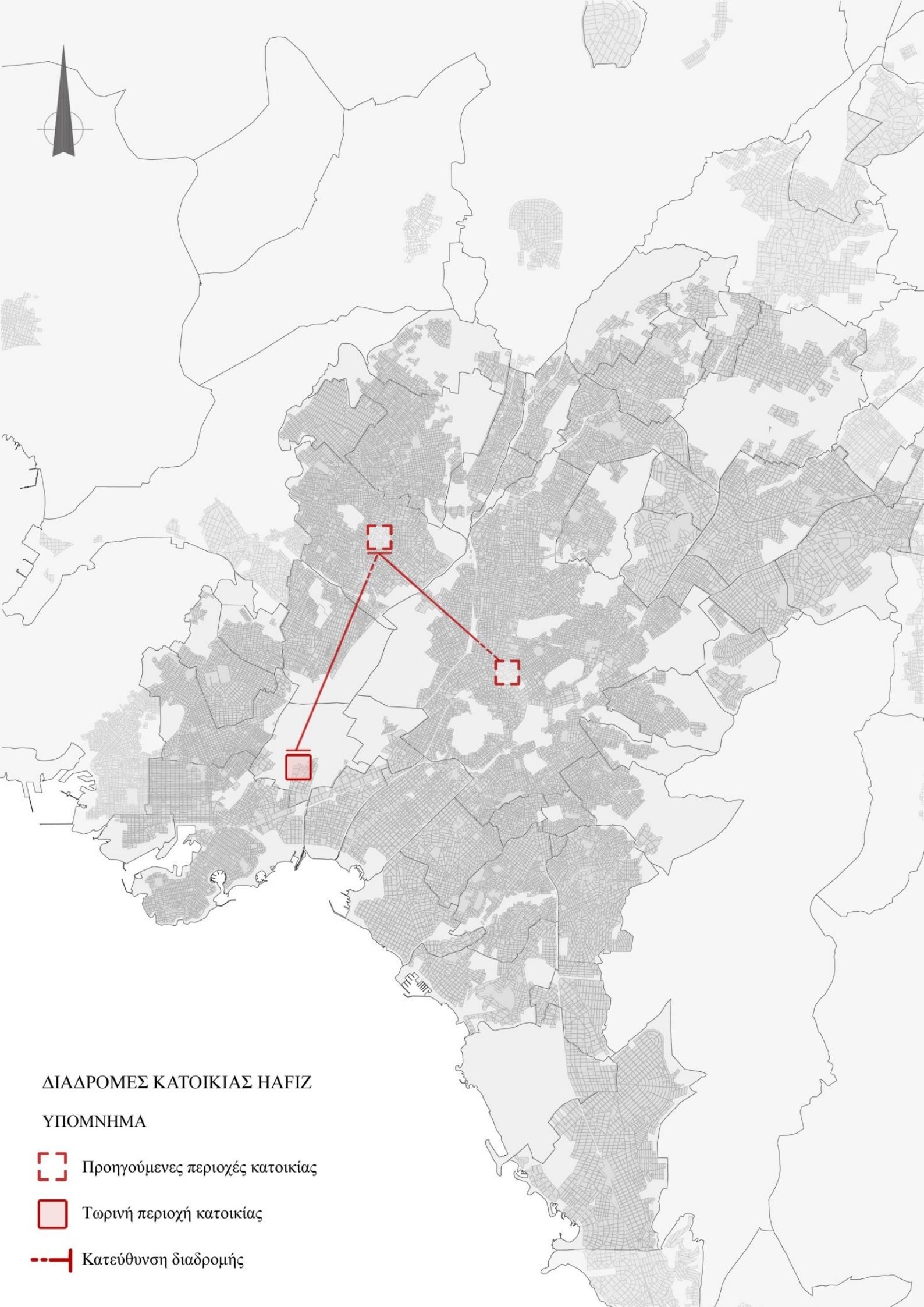
ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ADIL

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

 Προηγούμενες περιοχές κατοικίας

 Τωρινή περιοχή κατοικίας

 Κατεύθυνση διαδρομής

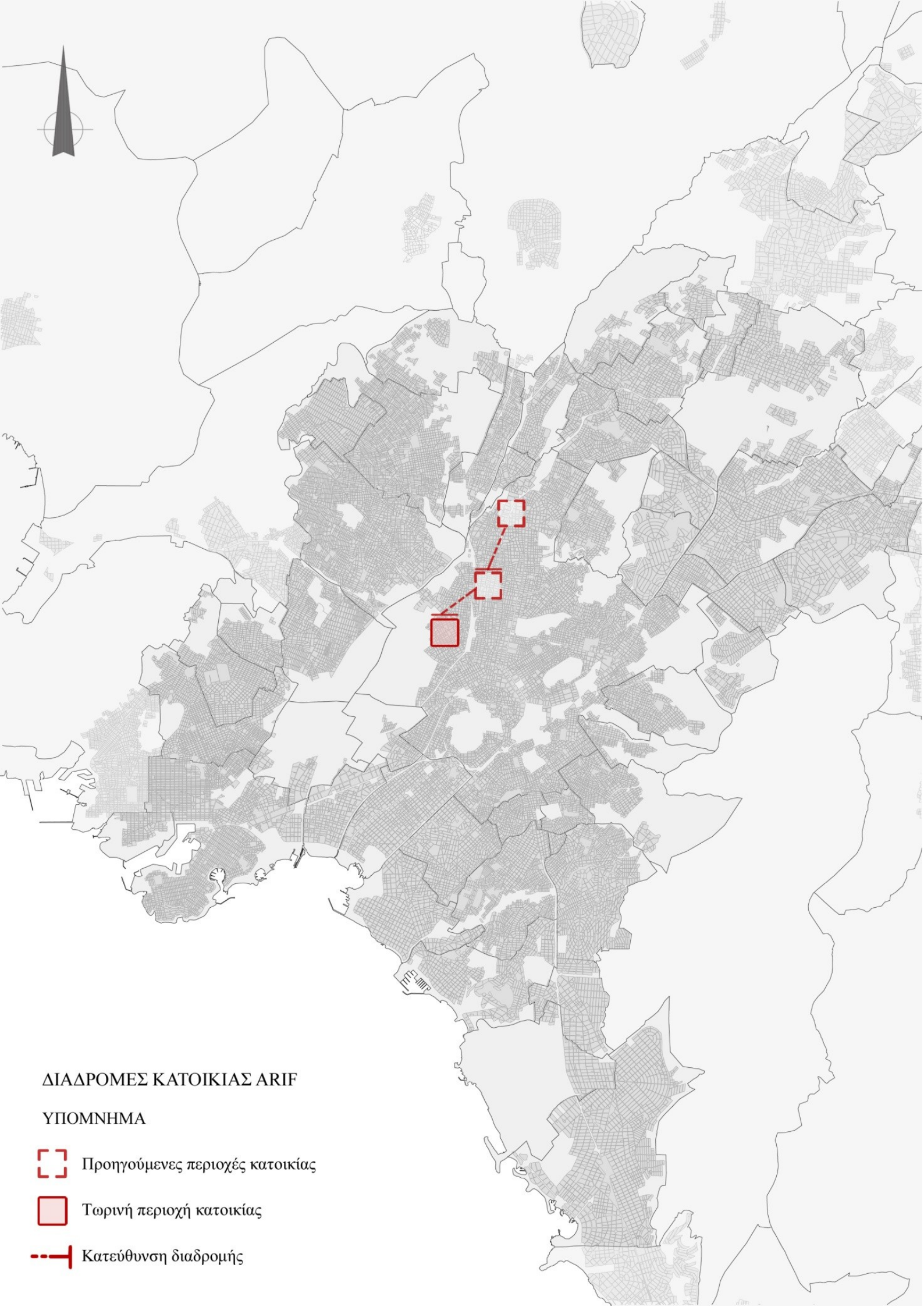
ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΗΑΦΙΖ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

 Προηγούμενες περιοχές κατοικίας

 Τωρινή περιοχή κατοικίας

 Κατεύθυνση διαδρομής

ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΑΡΙΦ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- Προηγούμενες περιοχές κατοικίας
- Τωρινή περιοχή κατοικίας
- Κατεύθυνση διαδρομής

3.2.3.2 Η κατοίκηση στην Ομόνοια

Το κέντρο της Αθήνας, παρά τη διάχυση και τα πολλαπλά κριτήρια και παρά τις διακυμάνσεις ανά τα χρόνια, συνεχίζει να ελκύει. Σημαντικοί λόγοι είναι ξανά εδώ τα ήδη εγκατεστημένα κοινωνικά δίκτυα, το πυκνό σύστημα δημόσιων συγκοινωνιών που προσφέρει και η στρατηγική του θέση κοντά σε υπεραστικούς σταθμούς λεωφορείων και τρένων. Ακόμα, ειδικά στην περίπτωση που ο νεοεισερχόμενος μετανάστης δεν έχει κάποιον φίλο/συγγενή ήδη εγκατεστημένο στην Αθήνα, το κέντρο αποτελεί με βέβαιο τρόπο τον πρώτο σταθμό καθώς προσφέρει τη δυνατότητα αφενός γνωριμίας ομοεθνών και αφετέρου εύρεσης πληροφοριών για την κάλυψη των βασικών πρώτων αναγκών.

Το απόθεμα κατοικίας στην περιοχή που εξετάζεται, είναι ως επί το πλείστον παλιές κατασκευές, με μικρή επιφάνεια κατά κεφαλή και σημαντικές ελλείψεις λειτουργικού εξοπλισμού. Το απόθεμα αυτό, έχει ανανεωθεί σε πολύ μικρό βαθμό, κάτι που φανερώνεται και από τα πολύ μικρά ποσοστά πληθυσμού που κατοικεί σε κτίρια με χρονολογία κατασκευής μετά το 1980 (Αράπογλου κ.α., 2009). Η παλαιότητα του αποθέματος και τα αυξημένα ποσοστά κενών κτιρίων, έχουν ως συνέπεια τα χαμηλά ενοίκια (σημαντικός παράγοντας έλξης των μεταναστών).

Περίοδος κατασκευής:	1991 (%)					2001 (%)						
	Έως 1960	1961-1970	1971-1980	1981-1990	Σύν.	Έως 1960	1961-1970	1971-1980	1981-1990	1991-2000	Σύν.	
Γηγενείς	Ομόνοια	33,0	44,7	20,6	1,7	100	20,7	52,0	22,3	5,0	0,0	100
	Δήμος Αθηναίων	17,2	41,2	34,2	7,4	100	14,8	36,8	32,9	8,8	6,7	100
Μετανάστες	Ομόνοια						27,6	57,4	13,8	1,0	0,1	100
	Δήμος Αθηναίων						23,9	52,4	20,5	2,1	0,0	100

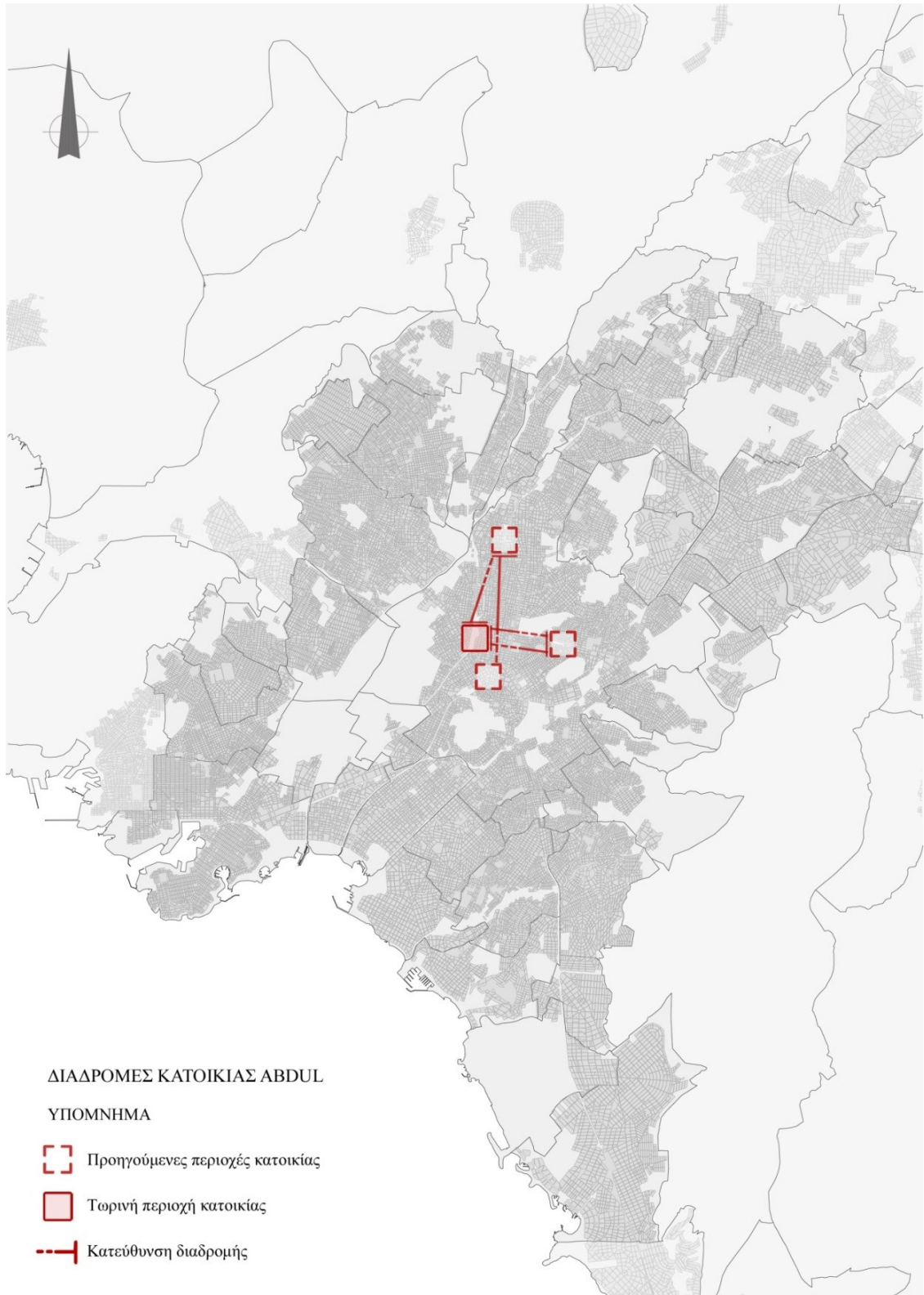
Πηγή: Πανόραμα Απογραφικών Δεδομένων (ΕΚΚΕ-ΕΣΥΕ, 2005)

Κατανομή του πληθυσμού στην περιοχή της Ομόνοιας με βάση την περίοδο κατασκευής του κτηρίου κατοικίας (1991 και 2001).

Πηγή: Αράπογλου, Β., Καβουλάκος, Κ.Ι., Κανδύλης, Γ., Μαλούτας, Θ. (2009), «Η νέα κοινωνική γεωγραφία της Αθήνας: μετανάστευση, ποικιλότητα και σύγκρουση», *Σύγχρονα Θέματα*, τ.107, σελ. 57-67.

Οι δύο από τους 9 πληροφορητές, κατοικούν σήμερα στην περιοχή μελέτης της παρούσας εργασίας. Το γεγονός ότι η περιοχή γίνεται με βεβαιότητα πόλος έλξης όσων δεν έχουν άλλη επιλογή λόγω της ανύπαρκτης εγκατάστασης στην Αθήνα συγγενών ή φίλων, φαίνεται από το παράδειγμα του Abdul. Ο Abdul μεταφέρει την πληροφορία που απέκτησε το 2008 στην Τουρκία, τον τελευταίο σταθμό πριν την Ελλάδα όταν ερχόταν στη χώρα: «πάρε ταξί, πήγαινε Ομόνοια. Κάποιος όταν πάει Αθήνα, πάει Ομόνοια» (Abdul, 8/11/2014). Εκεί ήταν που ο ίδιος βρήκε ομοεθνείς του, αναγνωρίζοντάς τους μέσω της γλώσσας (έχοντας ο ίδιος καταγωγή από την Αλγερία), και εν τέλει η πρώτη κατοικία του ήταν στο σπίτι των ομοεθνών του στην Αχαρνών. Ο ίδιος κατοικεί στην Αθήνα τα τελευταία 6 χρόνια, μετά από αρκετές αλλαγές κατέληξε ξανά στην περιοχή

της Ομόνοιας (Χαλκοκονδύλη 54) όπου κατοικεί μέχρι και σήμερα λόγω του οικονομικού ενοικίου, την ίδια στιγμή που σημειώνει την αποστροφή του για την περιοχή.

Έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον οι επισημάνσεις των εκπροσώπων συλλόγων από το Μπαγκλαντές και τη Συρία σχετικά με την επιλογή του κέντρου για κατοικία, από τους ομοεθνείς τους μετανάστες. Από τη συζήτηση με εκπροσώπους του «Πολιτιστικού Συλλόγου Μπαγκλαντές Doel», επισημαίνεται: «Κέντρο. Πιο πολύ μετανάστες από το Μπαγκλαντές μένουνε στο κέντρο. Πλατεία Αττικής, πλ. Αμερικής, Πλ. Κολιάτσου, Θησείο, πλ. Βάθης, Κουμουνδούρου, Μοναστηράκι, όλο το κέντρο. Γιατί ξέρεις; Στο κέντρο γύρω - γύρω είναι όλες οι στάσεις του λεωφορείου. Και μετρό και τρένο. Και όλα είναι εδώ. Άνθρωπος να πάει δουλειά, να πάει εύκολα. Και έχει πολλά μαγαζιά, πολλά μαγαζιά είναι δικά μας, με φαγητό δικά μας. Μπορεί μαγαζιά που είναι 15-16 χρόνια».

Ο Saif (Νίκος) από τη Συρία, μιλώντας ως πρώην ιδρυτικό μέλος του Συλλόγου «Ελεύθερων Σύριων» θέτει ως πρώτο και σημαντικότερο παράγοντα επιλογής του κέντρου τα οικονομικά ενόικια. Σημειώνει πως είναι συχνό το φαινόμενο να μένουν 6-7-8 άτομα σε μια γκαρσονιέρα, σε όλες τις περιοχές του κέντρου. Όπως δηλώνει, Σύριοι μένουν στην Αθήνα από τις δεκαετίες του '80 και '90 και σε διάφορες περιοχές εκτός κέντρου όπως Ζωγράφου και Ιλίσια. Αυτοί που διαμένουν στην Ελλάδα από τότε, έχουν πλέον ενταχθεί στην κοινωνία έχουν οικογένειες κλπ. Ο ίδιος προσθέτει έναν ακόμα λόγο επιλογής του κέντρου της πόλης για κατοικία, λέγοντας χαρακτηριστικά:

«Η άποψή μου είναι ότι εκείνες οι περιοχές τώρα, η Αχαρνών, η Πατησίων, το κέντρο, λίγο πολύ να πούμε την αλήθεια, έχει αδειάσει λίγο από τους Έλληνες. Δηλαδή μπορείς να βρεις σε μία πολυκατοικία από 6 ορόφους, 60 διαμερίσματα, από όλες τις κοινότητες, από όλες τις κοινότητες, γι αυτό ο ξένος, ο μετανάστης, ο πρόσφυγας, δεν ξέρω νιώθει μήπως ασφάλεια, που είναι όλοι ξένοι, δε θα ακούει βρισιές, δε θα δει ρατσιστικά.. Νιώθει ασφάλεια, νιώθει ασφάλεια. Νιώθει ασφάλεια, γιατί ας πούμε όπως σου είπα, να πάει ας πούμε σε ένα μαγαζί Έλληνα: πρώτα-πρώτα είναι η γλώσσα, που δεν ξέρει τη γλώσσα. Δεύτερο πράγμα, ότι που τελευταία 3-4 χρόνια που έχουμε ακούσει ας πούμε πολλά επεισόδια πάνω στους μετανάστες, χτυπήματα, έχουνε σκοτωθεί και άτομα, πακιστανοί κλπ. Νιώθει ότι αυτές οι περιοχές που είναι ας πούμε οι κοινότητες από την Αίγυπτο, το Πακιστάν, την Ινδία κλπ, λίγο πολύ μοιάζει το πρόβλημά τους, αυτό με το δικό τους γι αυτό νιώθει ασφάλεια. Και τώρα να μιλάμε την αλήθεια λίγο ότι αυτός ο μετανάστης, πρόσφυγας, καταλαβαίνει ο άλλος όταν τον φτύνει όταν τον λέει «βρωμομετανάστη, γιατί ήρθες εδώ, πήγαινε στην πατρίδα σου». Και από το λεωφορείο, και από το τραμ και από το μετρό, φαίνεται αυτός ο ρατσισμός απέναντί του, το καταλαβαίνει και το νιώθει. Δεν είμαι και σίγουρος αν ισχύει αυτό που λέω με την ασφάλεια, λέω ότι σε όσες περιοχές έχει ανθρωπιά ας πούμε, ή μεσαία τάξη που καταλαβαίνει ο Έλληνας, γιατί ο μετανάστης αυτή τη στιγμή είναι εδώ, και του δίνει και του απλώνει το χέρι του και τον βοηθάει, να πάνω σε αυτό ας πούμε. Αν πας σε μία αστική περιοχή θα νιώθει ακόμα πιο πολύ ξένος» (Saif, 17/12/14).

Για τον παράγοντα της ασφάλειας που σημειώνει ο Saif παραπάνω, μιλάει με βεβαιότητα και ο Mubashir, κάτοικος της περιοχής μελέτης, όταν ρωτήθηκε για τους λόγους που τον έκαναν να επιλέξει τη συγκεκριμένη περιοχή για την κατοικία του: «Στην Ομόνοια δεν είναι τόσο πολύ Χ.Α. γιατί είναι η αστυνομία πολλή. Και είναι πολύς κόσμος, πολλές κοινότητες, και άμα είναι και τύχει τίποτα μπορεί να σε βοηθήσουν – γι αυτό το λόγο δεν πάει η Χ.Α. Είναι οι ξένοι πολλοί και δεν μπορούν να τους πειράξουν. Μόνο όταν βλέπουν μόνους μετανάστες σε στενά μέσα, τότε πειράζουν. Και γι αυτό το λόγο είμαστε

μαζεμένοι εδώ πέρα (Ομόνοια) – για να μη μας πειράξει κανένας! Μας ρώτησες γιατί διαλέξαμε αυτό το μέρος το κέντρο. Γι αυτό το λόγο το διαλέξαμε, από αστυνομία δεν έχουμε φόβο – εντάξει μας πειράζουνε αλλά δεν έχουμε φόβο – μας αφήνουν, αλλά πιο πολύ διαλέξαμε το κέντρο γιατί όλοι είναι ξένοι, γι αυτό το λόγο δε μπορεί να σε πειράξει κανένας εύκολα» (Mubashir, 07/12/14).

Έχουν ήδη αναφερθεί κάποιοι «τύποι κατοίκησης» στην περιοχή μελέτης, με τους δύο πληροφορητές κατοίκους της περιοχής να διαμένουν σε διαμερίσματα του παλιού οικιστικού αποθέματος, και με σημαντικό κομμάτι μεταναστών να διαμένουν πολλοί μαζί σύμφωνα και με τις μαρτυρίες του Saif. Οι διαφορετικές μορφές κατοίκησης όμως δε σταματούν εδώ. Δε θα γινόταν να μην αναφερθεί η κατοίκηση σε ξενοδοχεία της περιοχής, ακόμα και για τις περιπτώσεις που αυτή χαρακτηρίζεται από την προσωρινότητα. Τα ξενοδοχεία αποτελούν τα πρώτα καταλύματα για αυτούς τους μετανάστες που φτάνουν στην Αθήνα μη έχοντας κάποιον φίλο ή συγγενή τους που να διαμένει ήδη στην πόλη. Η ενοικίαση στα ξενοδοχεία αυτά γίνεται με τη νύχτα και είναι σύνηθες να διανυκτερεύουν πολλά άτομα σε ένα δωμάτιο μικρής χωρητικότητας. Η διάρκεια της διαμονής ποικίλει. Το παράδειγμα του Abdul, δείχνει πως ο νεοεισερχόμενος μπορεί να χρειαστεί να μείνει μονάχα μία νύχτα καθώς στη συνέχεια γνωρίζει κάποιον ομοεθνή στην περιοχή της Ομόνοιας, που διατίθεται να συγκατοικήσουν.

Όμως υπάρχουν και οι περιπτώσεις των μεταναστών που δε στέκονται εξίσου «τυχεροί». Το πιο επίκαιρο παράδειγμα είναι αυτό των πρόσφατα εισερχόμενων Σύριων μεταναστών, οι οποίοι όπως επεσήμανε ο Zarif από τη Συρία κατά την επιτόπια έρευνα, διαμένουν σε δύο συγκεκριμένα ξενοδοχεία στην οδό Μενάνδρου 25 και 21. Την περίοδο της έρευνας, σε αυτά τα δύο ξενοδοχεία «SOHO HOTEL» και «SPARTA HOTEL» αντίστοιχα, διέμεναν μαζικά Σύριοι πρόσφυγες, άντρες, γυναίκες και μικρά παιδιά. Σύμφωνα με τις πληροφορίες από τον Zarif ειδικά το SOHO HOTEL, γίνεται γνωστό στους μετανάστες από την Τουρκία, όπου και τους διανέμονται κάρτες του και στοιχεία επικοινωνίας. Είναι ένα κτίριο σε αρκετά καλή κατάσταση (πιθανά ανακαινισμένο όπως φαίνεται από τις διαφημιστικές επιγραφές), και με έντονα χρωματικά στοιχεία στην πρόσοψη. Σε κάθε δωμάτιο μπορεί να μένουν 6 – 7 άτομα και να δίνουν όλοι μαζί 150 ευρώ τη βδομάδα. Το μικρό αγόρι που συναντήσαμε στην είσοδο του ξενοδοχείου, λέει στον Zarif στη γλώσσα τους, πως δεν του αρέσει εκεί και θέλει να φύγει γρήγορα. Ο Zarif επίσης στη συνέντευξη αναφέρει: «Έχει ξενοδοχείο τώρα, είναι πολύ φτηνό, και άκουσα εγώ, δεν ξέρω νομίζω κάθε βδομάδα ο ένας 25 ευρώ. Και όλο Σύριοι εκεί μένουνε, αυτοί που θα έρθουν τώρα από τον πόλεμο. Δεν ξέρουν, ρωτάνε, αυτός ο ιδιοκτήτης του ξενοδοχείου, έχει γνωστούς στην Τουρκία, και όταν έρχεται κόσμος από Συρία δίνει αριθμό όταν έρθουν να πάνε. Γιατί δεν είναι εύκολο, κάποιος να δίνει το σπίτι του χωρίς χαρτιά χωρίς συμβόλαια».

Φωτογραφίες του «SOHO HOTEL»
Πηγή: Επιτόπια έρευνα, προσωπικό αρχείο

Το παραπάνω φαινόμενο δεν είναι τόσο νέο, παρά το γεγονός ότι οι εθνικότητες μεταναστών που αφορά κάθε χρονική περίοδο διαφέρουν. Ο Ψημμένος Ι., στην προαναφερθείσα έρευνά του κατά το 1995, ήδη αναφέρει την κατοίκηση των μεταναστών σε ξενοδοχεία της περιοχής, γεγονός που τότε αφορούσε κυρίως τους Αλβανούς μετανάστες. «Οι χώροι στέγασης των μεταναστών, και ειδικότερα των Αλβανών μεταναστών, βρίσκονταν σε όλες εκείνες τις περιοχές γύρω από την πλατεία Ομονοίας όπου υπήρχαν ξενοδοχεία, που παλαιότερα λειτουργούσαν ως παράνομοι οίκοι ανοχής και τους θερινούς μήνες ως φθηνά πανδοχεία για τουρίστες. Η «επιλογή» αυτών των χώρων κατοίκησης, εκτός του οικονομικού θέματος, παρείχε κάποια «προστασία» από τον έξω κόσμο, ακριβώς γιατί ήταν ήδη στιγματισμένοι ως καταλύματα του περιθωρίου. Σε αυτά τα ξενοδοχεία οι άνθρωποι ήταν στοιβαγμένοι στην κυριολεξία ο ένας πάνω στον άλλο (πχ. Ξενοδοχεία χωρητικότητας 80 ατόμων φιλοξενούσαν 400 άτομα), χωρίς καμία άνεση και προσωπικούς χώρους και πάνω από όλα, όπως στην περίπτωση των αστέγων, χωρίς καμία απολύτως δυνατότητα ανάπτυξης οικογενειακών ή άλλων σχέσεων. Γύρω από αυτούς τους χώρους αναπτύχθηκε ένας ολόκληρος «πολιτισμός» αλληλόδρασης ανάμεσα στους μετανάστες και τον ντόπιο πληθυσμό» (Ψημμένος, 2004: 79).

Επιπλέον, χρειάζεται να σημειωθεί ακόμα ένας τύπος. Είναι αυτός της μαζικής κατοίκησης όχι σε κτίρια κατοικιών αλλά σε παλιό και αναξιόποητο οικιστικό απόθεμα βιοτεχνικών κτιρίων ή κτιρίων γραφείων. Παρά το γεγονός ότι τα τελευταία λίγα χρόνια το φαινόμενο αυτό έχει μειωθεί, ακόμα επιβεβαιώνεται από κάποιες από τις συνεντεύξεις. Ο Jibrān ιδιοκτήτης εστιατορίου Αιγυπτιακής κουζίνας «Αλεξάνδρεια», στην οδό Μενάνδρου 12 & Σοφοκλέους, σημειώνει ότι παρά το γεγονός ότι η περιοχή που διατηρεί το εστιατόριο δεν είναι περιοχή κατοικίας, είναι πολλοί αυτοί οι μετανάστες που κατοικούν σε αυτήν: «Μένουν όμως και εδώ, σε αυτήν την περιοχή. Νοικιάζουν στους ορόφους (των κτιρίων γραφείων) 5-6 άτομα όλοι μαζί να κοιμηθούν, σε στρώματα, μπορεί να μένουν και για μήνες και για χρόνια. Κάνουν συμβόλαια ενοικίασης σε αυτόν που έχει τα χαρτιά. Τους αρέσει εδώ – το προτιμούν γιατί είναι κέντρο» (Jibrān, 16-11-14).

Τέλος, κατά την έρευνα αλλά και μέσω της συνέντευξης με το ιδρυτικό μέλος του Συλλόγου «Ελεύθερων Σύριων» Saif (Νίκος), εντοπίζεται ακόμα ένας «τύπος κατοίκησης» ή καλύτερα ένας «εξαναγκαστικός» τύπος κατοίκησης. Είναι αυτός που έχει οργανωθεί από τους διακινητές, το έργο των οποίων δε σταματά στα σύνορα (για να μη γίνει αναφορά στους θανάτους στα σύνορα) αλλά συνεχίζει και εντός του κέντρου της πόλης. Ειδικά σε ότι αφορά τους νεοεισερχόμενους μετανάστες που δεν τους περιμένουν ήδη διαμορφωμένα κοινωνικά δίκτυα στην πόλη, φαίνεται πως οι διακινητές έχουν δημιουργήσει δίκτυα κατοικιών έτοιμα να τους φιλοξενήσουν, με σκοπό οι ίδιοι να κερδίσουν οικονομικά από αυτούς.

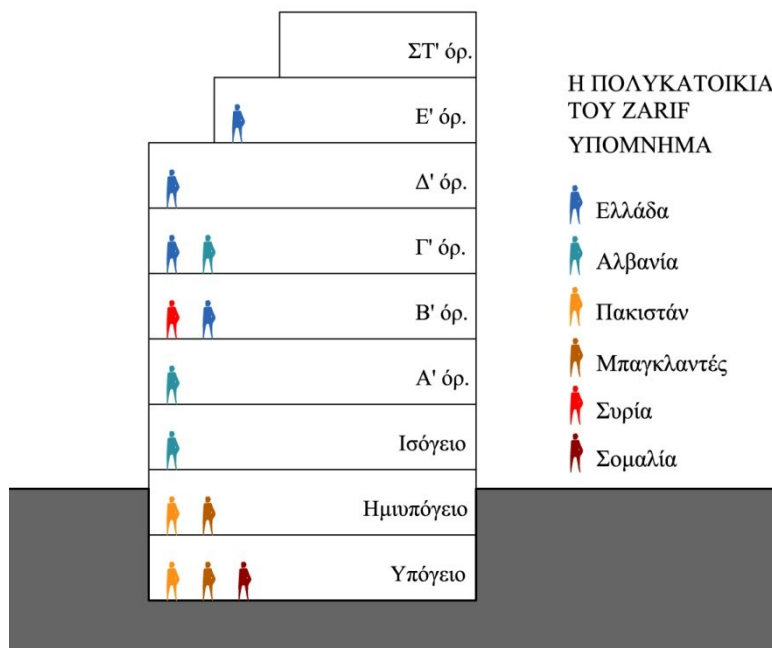
«Κοίτα τι γίνεται τον τελευταίο ένα ή ενάμιση χρόνο: Έρχεται ας πούμε μία ομάδα από την Τουρκία και αυτά και καταφέρνουν και φτάνουν στην Ελλάδα. Οποιοι φεύγουνε τώρα από τη Συρία, έχουνε αφήσει πίσω τους ή τα παιδιά τους ή γυναίκες τους ή συγγενείς ή αυτά. Και επικοινωνούνε μαζί τους «έφτασα στην Ελλάδα. Θα προσπαθήσω να πάω στην Ευρώπη». Μετά την Ευρώπη μπορεί να κάνει μία αίτηση για να μπορεί να μαζεύει την οικογένειά του. Αλλά πάλι για να μπορεί να μαζευτεί η οικογένεια παίρνει χρόνο. Προτιμάνε να φύγουνε γρήγορα. Αυτός που έρχεται εδώ στην Ελλάδα, μετά έρχεται ο αδερφός του ή ο ξάδερφός του ή αυτό, έρχεται εδώ και επικοινωνεί μαζί του και σε εκείνο το σπίτι που μένει έρχεται και αυτός (ο νεοεισερχόμενος) και μένουν στο ίδιο σπίτι, και αλυσίδα, και ο πρώτος μπορεί να φύγει και να έρθει άλλος, και είναι αλυσίδα. Και δεύτερον, αυτό που πολύ προσπάθησα να το χτυπήσω, να το πολεμήσω, να βρούμε μία λύση γι αυτό: οι Δουλέμποροι. Αυτοί οι δουλέμποροι, είναι χρόνια εδώ στην Ελλάδα, ξέρουνε πολύ καλά τα ελληνικά, μερικοί έχουνε υπηκοότητα, και εκμεταλλεύονται αυτούς τους καημένους ανθρώπους και τους βοηθάνε να βρουνε σπίτια και το ένα και το άλλο. Ο δουλέμπορος που δεν έχει ίχνη ανθρωπιάς, γιατί είναι τέρας είναι ζώο, πάει και νοικιάζει σπίτι στην Αχαρνών, Πατησίων, που έχει άδεια τώρα πολλά σπίτια, ή υπόγεια, ή δωάρια, και τους φέρνει αυτούς που θέλουνε να φύγουνε προς τα έξω, και ενώ νοικιάζει το σπίτι με 100 ευρώ, παίρνει τους μετανάστες 6-7 άτομα, τους βάζει μέσα και παίρνει από κάθε άτομο 100 ευρώ. Πάλι κέρδος γι αυτόν. Πάλι κέρδος. Αυτό γίνεται πολύ, τώρα τελευταία έτσι γίνεται. Δυστυχώς» (Saif, 17/12/14).

3.2.3.3 Γειτονιά, (πολύ)κατοικία και οι σχέσεις

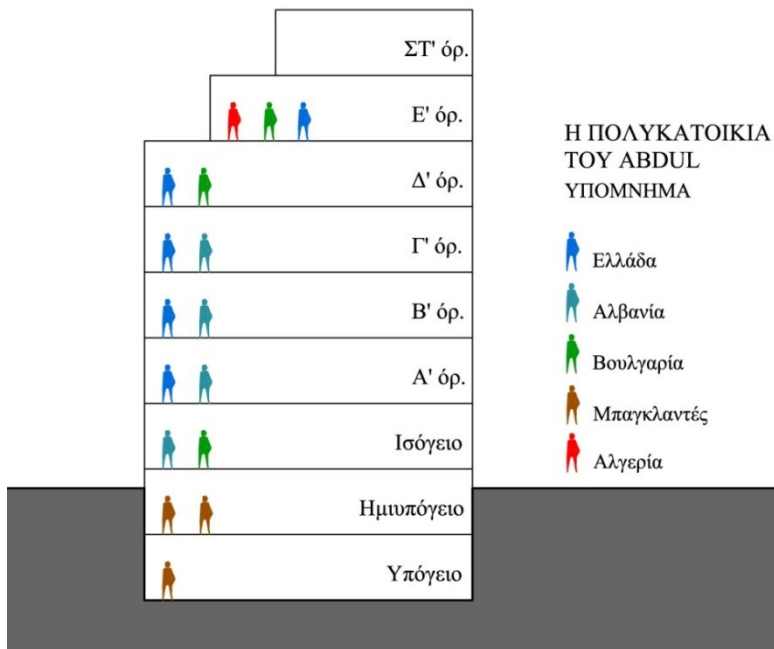
Οι περισσότεροι από τους πληροφορητές μετανάστες της συγκεκριμένης μελέτης κατοικούν σε πολυκατοικίες, είτε αυτοί που μένουν εκτός περιοχής μελέτης είτε οι περιπτώσεις που κατοικούν στην περιοχή της Ομόνοιας. Από τις περισσότερες συνεντεύξεις επιβεβαιώνεται το σχήμα της κάθετης εθνοτικής διαστρωμάτωσης που ερευνητές έχουν επισημάνει εδώ και χρόνια, σε ότι αφορά την κατοίκηση των μεταναστών στην Αθήνα. Οι περισσότεροι από τους πληροφορητές κατοικούν από το υπόγειο, μέχρι τον δεύτερο όροφο, ενώ στους ανώτερους ορόφους μένουν συνήθως έλληνες ηλικιωμένοι ή και μετανάστες παλιότερων ρευμάτων όπως οι Αλβανοί. Κάποιοι από τους πληροφορητές που διαμένουν πολλά χρόνια στην Ελλάδα, ή έχουν την αντίστοιχη δυνατότητα διαμένουν και σε ανώτερους ορόφους, ενώ σημειώθηκε ότι στο υπόγειο συχνά κατοικούν μετανάστες από την Αφρική. Ένα αφαιρετικό σχήμα θα έλεγε λοιπόν πως στο υπόγειο έχουμε τα φτωχότερα εθνοτικά στρώματα όπως τους Αφρικανούς (που συχνά η εργασιακή τους κατάσταση – κατά πλειοψηφία ως πλανόδιοι – δεν τους επιτρέπει την κάλυψη πιο αυξημένου ενοικίου), οι μετανάστες από το Πακιστάν και το Μπαγκλαντές διαμένουν συνήθως από το υπόγειο μέχρι το πολύ δεύτερο όροφο, και από εκεί και πέρα κατοικούν Έλληνες και μετανάστες από τα Βαλκάνια ή τη Ρωσία.

Στην πολύ-εθνοτική αυτή πολυκατοικία, οι σχέσεις ποικίλουν. Όσοι μετανάστες διαμένουν χρόνια στην Ελλάδα και με έναν τρόπο έχουν ενταχθεί στις υπάρχουσες κοινωνικές σχέσεις, αναφέρουν στην πλειοψηφία τους πολύ καλές σχέσεις στην πολυκατοικία, που δε φτάνουν μονάχα στο επίπεδο της τυπικής σχέσης με τους γείτονες, αλλά και των σχέσεων αλληλοβοήθειας. Την ίδια στιγμή είναι οι ίδιοι που επισημαίνουν τις πολύ καλές σχέσεις αναφερόμενοι κυρίως στους Έλληνες γείτονες ενώ σε περιπτώσεις που στο κτίριο διαμένουν και νεοεισερχόμενοι μετανάστες, η αναφορά είναι πιο μετριοπαθής. Παράλληλα οι περισσότεροι από τους πληροφορητές που διαμένουν λίγα χρόνια στην Αθήνα, αναφέρουν τυπικές (όχι όμως κακές) σχέσεις με τους υπόλοιπους και σαν αιτιολόγηση, έρχεται συχνά το επιχείρημα του πυκνού προσωπικού χρόνου λόγω εργασιακών υποχρεώσεων που δεν επιτρέπει ακόμα και τις τυχαίες συναντήσεις στους κοινόχρηστους χώρους της πολυκατοικίας.

Χαρακτηριστικά είναι τα λόγια του Zarif (κάτοικος Αγ. Νικολάου με καταγωγή από τη Συρία): «Είναι πολυκατοικία, είμαστε στον δεύτερο όροφο. Στην πολυκατοικία όλοι Έλληνες και Αλβανός, Αλβανός σαν Έλληνας γιατί πολλά χρόνια εδώ, αλλά στο υπόγειο κάτω - κάτω έχει Μπαγκλαντές Πακιστάν και νομίζω Σομαλία. Εγώ μια χαρά πάω μαζί με τους Έλληνες, γιατί πολλά χρόνια και μιλάνε καλά μαζί μου. Γιατί εγώ δεν είμαι σαν χθες, κάθε φορά μαθαίνω, κάθε φορά καταλαβαίνω. Αλλά αυτοί που είναι στο υπόγειο κάτω, πολλά χρόνια αλλά δεν ξέρουνε. Ξέρουνε να μιλάνε, αλλά δε μαθαίνουνε πως ζωή έλληνες. Εγώ μιλάω με αυτούς, αλλά μόνο γειά σας, γιατί είναι άλλη χώρα Μπαγκλαντές, Πακιστάν. Δεν έχει σημασία, αλλά μιλάω «γεια σας τι κάνεις».

Ο Abdul όπως αναφέρθηκε κατοικεί εντός της περιοχής μελέτης στην οδό Χαλκοκονδύλη 54, λόγω του χαμηλού ενοικίου: «Μετά γύρισα πάλι εδώ – Χαλκοκονδύλη, γιατί φτηνό κατάλαβες; 150 ευρώ το μήνα. Γιατί να πάω να νοικιάσω με 200 ευρώ, δεν έχω. Γκαρσονιέρα, ένα δωμάτιο και κουζίνα, μπαλκόνι, τουαλέτα, στον 5^ο όροφο. Τώρα μόνος μου, έχω μία γάτα ήτανε πολύ μικρή. Οι άλλοι που έμεναν πριν μαζί τους έχουν φύγει όλοι» (Abdul, 8/11/2014). Στην πολυκατοικία του μένουν και έλληνες και μετανάστες. Οι έλληνες είναι κυρίως ηλικιωμένοι, ενώ ένας από τους μετανάστες έχει καταγωγή από το Μπαγκλαντές και βρίσκεται στην Ελλάδα 10 χρόνια. Σε ότι αφορά τις σχέσεις μεταξύ τους ο Abdul αναφέρει πως τον γνωρίζουν όλοι και συχνά τους βοηθάει σε ανάγκες του σπιτιού τους: «Πολλοί παππούδες μένουν εκεί και έχει Μπαγκλαντές πιο παλιά από εμένα – 10 χρόνια εκεί. Έξι άτομα νομίζω. Και ένας παππούς έλληνας, και κάτω έλληνας. Δεν ξέρω, μόνο τους βλέπω στο ασανσέρ. Μια χαρά και πολλές φορές εγώ πάω να φτιάξω – εγώ φτιάχνω όλα εκεί – όταν χαλάει κάτι εγώ. Με ξέρουν όλοι. Όλα μαγαζιά, όλοι που μένουνε εκεί. Εκτός από αυτούς από το Μπαγκλαντές όλοι οι άλλοι είναι Έλληνες και έχει και Βούλγαρο. Απέναντι από τη δική μου πόρτα είναι ένας έλληνας και έχει γυναίκα από Βουλγαρία. Και αυτό είναι καλό. Με αγαπάνε όλοι γιατί με ξέρουνε, κατάλαβες; Όταν χρειάζονται κάτι για νερό, κλπ εγώ φτιάχνω. Με ξέρουνε πολύ καλά» (Abdul, 8/11/2014). Αντίστοιχες είναι και οι σχέσεις με τον ιδιοκτήτη του διαμερίσματος: «Ο ιδιοκτήτης του σπιτιού, πολύ καλός. Πολλές φορές πρέπει εγώ κάθε 23 του μηνός να δίνω τα λεφτά, αυτός ακόμα και μετά από 10 μέρες δεν έχει πρόβλημα. Γιατί αυτοί με ξέρουνε. Κατάλαβες;» (Abdul, 8/11/2014).

Σε ότι αφορά τον Mubashir από το Πακιστάν, κατοικεί 12 χρόνια στην Αθήνα, και τον τελευταίο χρόνο στην οδό Μάρνης 43, επίσης εντός των ορίων της περιοχής που διερευνάται. Και αυτός όπως και ο Abdul δεν μένει σε χαμηλό όροφο, αλλά στον έβδομο. «Ήτανε ένας φίλος μου εδώ γι' αυτό ήρθα να μείνω και εγώ. Μένουμε μαζί, έμενε από πριν αυτός στο σπίτι. Είναι πολυκατοικία, μένουμε στον 7^ο όροφο, και πληρώνουμε πριν 250 και τώρα 230 ευρώ. Μένουμε οι 2 μας. Στην υπόλοιπη πολυκατοικία μένουν και έλληνες και μετανάστες, Έλληνες και Αλβανός και από το Μπαγκλαντές. Δε μιλάμε πολύ με αυτούς, μόνο «καλημέρα» - «γεια σας».» (Mubashir, 07/12/14).

Πέρα από τις σχέσεις στην πολυκατοικία, εξαιρετικά σημαντικό ρόλο – όπως τέθηκε ως υπόθεση εξαρχής – παίζουν και οι σχέσεις στη γειτονιά που διαμένει ο κάθε πληροφορητής. Οι περισσότεροι από όσους μένουν σε γειτονιές με χαμηλά ποσοστά μεταναστών σε ότι αφορά τις σχέσεις δίνουν απαντήσεις όπως «είναι καλά, ήσυχα, δεν έχει φασαρία», εννοώντας ότι δεν έχουν δεχτεί αρνητικές συμπεριφορές από Έλληνες κατοίκους. Πολλοί επισημαίνουν καλές σχέσεις με συγκεκριμένους ανθρώπους στη γειτονιά όπως ο Hafiz από το Πακιστάν, κάτοικος Αγ. Ι. Ρέντη που διαμένει δύο χρόνια στην Αθήνα: «Έχω σχέσεις, ναι, είναι το καλύτερο άνθρωπο εκεί γιατί αυτοί που μένανε εκεί παλιά περισσότερο, ένας παππούς και μια κυρία, έλληνες, που μένουμε μαζί μου, έχω ένα σπίτι, είναι το μέσο –μέσο, εκεί μένει έλληνας, και από εδώ μένω εγώ. Δύο άτομα μένουν εκεί μαζί, απλά, είναι πάρα πολύ ωραίοι (άνθρωποι), και μιλάει, δε φωνάζουνε ποτέ, ούτε χρειάζεται εγώ να δώσω. Όταν χρειάζονται (κάτι) αυτοί, εγώ να δώσω. Είναι καλά, όταν θα βγούμε έξω, να έχω ένα περίπτερο κοντά στο σπίτι μας. Πάω εκεί, και εκεί είναι καλύτερα, απλά δεν είναι Έλληνας αυτός, είναι από την Αλβανία, αλλά μιλάει καλά, καλές σχέσεις. Θα πούμε και κάτι παραπάνω – μιλάει συνέχεια! Σαν φίλος! «Τι έγινε, τι πάθατε, τι μπορώ να κάνω, δουλεύεις;» (Hafiz, 19/11/14). Άλλοι,

έχουν αναπτύξει τόσο καλές σχέσεις όσο και τοπικές δραστηριότητες. Ο Nasir για παράδειγμα, κάτοικος Καλλιθέας, πηγαίνει πολύ συχνά στην περιοχή του για καφέ, και παράλληλα πηγαίνει και γυμναστήριο στην ίδια περιοχή. Τέλος, υπάρχουν και οι μετανάστες, όπως για παράδειγμα ο Zarif που βρίσκεται στην Ελλάδα επτά χρόνια, που δηλώνουν πως δεν έχουν σχέσεις με τη γειτονιά καθώς οι ίδιοι δεν το επιθυμούν λόγω μικρο-παραβατικών δραστηριοτήτων όπως η δημιουργία πλαστών νομιμοποιητικών εγγράφων, σημειώνοντας ότι ακόμα και ομοεθνείς τους μετανάστες έχουν καταπιαστεί με αυτές.

Η υπόθεση του Abdul έχει ξανά ενδιαφέρον. Στην οδό Χαλκοκονδύλη εκτός από τη σημερινή χρονική περίοδο, έμενε και παλαιότερα – και ξαναγύρισε αφού άλλαξε για τρίτη φορά κατοικία. Παρά το γεγονός ότι επέλεξε ξανά την ίδια περιοχή, δηλώνει την αποστροφή του γι' αυτήν. Το βασικότερο πρόβλημα που εκφράζει είναι η παρουσία της αστυνομίας (που συχνά του ζητάει χαρτιά για έλεγχο ακόμα και στην είσοδο του σπιτιού του· άλλωστε το αστυνομικό τμήμα Ομόνοιας είναι σε μικρή απόσταση) αλλά και η μικρο-εγκληματικότητα που σημειώνει ο ίδιος, τα ναρκωτικά κλπ. «Όταν κατεβαίνω πολλές φορές εκεί μπροστά, χαρτιά ζητάνε. Όχι ελεύθερος. Δεν είναι ειρηνική (περιοχή), όχι. Για αυτό θέλω να αλλάξω σπίτι. Θέλω να σου πω κάτι. Πριν με πιάσανε εκεί για χαρτιά φωνάξανε, λέω ναι έχω χαρτιά, δίνω τα χαρτιά, λέει : «Α, Αλγερία; Καλύτερα πούστης από Αλγερινός» (ο αστυνομικός). Αλήθεια. Τι να κάνω» (Abdul, 8/11/2014). Την ίδια στιγμή βέβαια που δηλώνει όλα τα παραπάνω, επισημαίνει πως η αγαπημένη του δραστηριότητα ελεύθερου χρόνου είναι το να πίνει καφέ σε ένα καφενείο ενός κρητικού ιδιοκτήτη το οποίο βρίσκεται εντός της περιοχής μελέτης, πολύ κοντά στην κατοικία του και φυσικά εντός της περιοχής που χαρακτηρίζει ως προβληματική. «Άκου τώρα. Ομόνοια μένω, αλλά δε θα κάτσω στην Ομόνοια. Πρόβλημα. [...] Περπατάω. Για σούπερ μάρκετ θα πάω εδώ έχει ΑΒ, έχει μαγαζί από Αίγυπτο, εκεί στην Αχαρνών 45. Δεν πάω να κάτσω εδώ στην Ομόνοια. Πάω να αγοράζω. «Γεια σου, τι κάνεις, καλά, που είσαι, και Γεια σου». Και φεύγω. Δε θέλω πρόβλημα, Κατάλαβες? Γιατί είμαι Αλγερινός. Πρέπει να το καταλάβεις καλά αυτό. [...] Εγώ πάω καφετέρια – αυτήν που την έχει ο Κρητικός, κάτσω εκεί, μόνος μου σε ένα τραπέζι και αν θέλω να πίνω, αν έχει γιορτή θα μου φωνάξει, πάω και φαί και κρασί. Εδώ λίγο πιο πάνω είναι» (Abdul, 8/11/2014).

Αντίθετα ο Mubashir, παρόλο που κατοικεί πολύ κοντά με τον Abdul εκφράζει διαφορετική άποψη, όντας μάλιστα τα διπλάσια χρόνια στην Ελλάδα (12 έναντι των 6 του Abdul). Δηλώνει πως του αρέσει πολύ η περιοχή «γιατί είναι κέντρο» και πως δε θα ήθελε να αλλάξει τόπο κατοικίας. «Η περιοχή μου αρέσει γιατί είναι κέντρο, και είναι τα μαγαζιά όλα κοντά, όποτε θέλω κάτι το παίρνω εύκολα, και αν θέλω να παραγγείλω κάτι από τα μαγαζιά με τα φαγητά. [...] Στα μαγαζιά στην Ομόνοια, έρχομαι καθημερινά. Να πάρω ψωμί, και στα πακιστανικά μαγαζιά και στα ελληνικά πάω. Όταν θέλουμε πακιστανικά φαγητά πάμε σε πακιστανικά μαγαζιά. Όταν θέλουμε να αλλάξουμε κάτι πάμε για καμιά τυρόπιτα, σπανακόπιτα, οπότε πάμε σε ελληνικούς φούρνους κλπ. Τα προτιμάμε γιατί είναι στο κέντρο και πιο πολύ για τα ψώνια. Ότι θέλουμε είναι εύκολο να το πάρουμε από τα μαγαζιά μας. Και τα ρούχα είναι φτηνά, και δεν υπάρχει φόβος, άμα είσαι λίγο μακριά μπορεί να σε πειράξει κανένας» (Mubashir, 07/12/14).

Οι παραπάνω διαφοροποιήσεις εγείρουν κάποια ερωτήματα, ειδικά για τους κατοίκους της περιοχής μελέτης. Ο παράγοντας των χρόνων διαμονής στην Αθήνα θα περίμενε κανείς να είναι αυτός που έχει να κάνει με την αποστροφή για την περιοχή. Αντίθετα αυτό που φαίνεται, είναι ότι το επιχείρημα ότι ο πιο πρόσφατος ερχόμενος μετανάστης προτιμάει πιο έντονα την περιοχή της Ομόνοιας, δεν ισχύει. Την ίδια στιγμή ο Mubashir που κατοικεί στην Αθήνα πολύ περισσότερα χρόνια συνεχίζει να κινείται στην περιοχή και να του αρέσει. Και μάλιστα σε αντίθεση με αρκετές από τις συνεντεύξεις παλαιότερων μεταναστών που δήλωσαν πως όσο περισσότερα χρόνια κατοικούν στην Αθήνα, τόσο λιγότερο συχνάζουν στην Ομόνοια. Παράλληλα, ένας ακόμα παράγοντας έχει σημασία στις αντιθέσεις των δύο παραπάνω περιπτώσεων και αυτός είναι η χώρα καταγωγής. Όπως ο ίδιος ο Abdul επισήμανε, οι Αλγερινοί που βρίσκονται στην Αθήνα είναι λίγοι – ειδικά αυτοί που διατηρούν καταστήματα στην Ομόνοια. Αντίθετα οι ομοεθνείς του Mubashir από το Πακιστάν, έχουν έντονη μικρο-επιχειρηματική δραστηριότητα, που τις περισσότερες φορές λειτουργεί σαν πόλος έλξης και ένταξης στην περιοχή για τους πελάτες – θαμώνες – κατοίκους όπως ο Mubashir.

3.2.4 Ελεύθερος χρόνος

Η περιοχή μελέτης, πέρα από τον τόπο εργασίας και κατοικίας σημαντικού αριθμού μεταναστών αποτελεί και τον τόπο στον οποίο λαμβάνουν χώρα οι δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου τους. «Ιστορικά – και εξ ορισμού – το Κέντρο είναι ο εν δυνάμει προνομιακός τόπος άτυπης συνάντησης και πολλαπλής, έμμεσης επικοινωνίας τόσο των κατοίκων της πόλης, όσο και των επισκεπτών της. Είναι ο τόπος που συμπυκνώνονται οι χώροι και οι χρόνοι όπου αυτοί «συγκεντρώνονται» και προωθείται έτσι η αίσθηση της συμμετοχής τους σε ευρύτερες συλλογικότητες. Ο τόπος όπου τα μέλη της κοινότητας μπορούν να διατυπώσουν τις πολιτικές ή άλλες πεποιθήσεις και διεκδικήσεις τους και να συμμαχήσουν – ή να συγκρουστούν – με τους άλλους. Η φυσική συνεύρεση, η θέαση τρόπων ζωής και συμπεριφορών, η όσμωση των κοινωνικών, ηλιακών και πολιτισμικών ετεροτήτων που συγκροτούν την πόλη, δεν είναι δυνατή, παρά μόνο στο Κέντρο της, ή, καλύτερα, ορίζει το Κέντρο της. Έτσι, σε μια περίοδο όπου οι κοινωνικές ανισότητες εντείνονται, το Κέντρο πόλης αποκτά μια ιδιαίτερη σημασία, σε αναφορά με το «αίτημα» της κοινωνικής συνοχής. Γίνεται δηλαδή, όχι μόνον ο προνομιακός τόπος έκφρασης των σχέσεων που θέλουμε να υποδηλώσουμε με την έννοια της (κοινωνικής) «αγοράς» αλλά και μέσο για την προώθησή τους» (Μαντουβάλου, 1996).

Έχει ήδη αναφερθεί ότι η περιοχή αποτελεί πόλο έλξης ακόμα και σε περιπτώσεις μεταναστών που ούτε εργάζονται ούτε κατοικούν στην περιοχή· συγκεντρώνονται όμως σε αυτήν κατά τον ελεύθερο χρόνο τους για άλλους λόγους. Από τις συνεντεύξεις που πάρθηκαν για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας, οι 5 στους 9 πληροφορητές (από διάφορες χώρες καταγωγής, και με ποικίλα χρονικά διαστήματα παραμονής στην Ελλάδα), συχνάζουν στην Ομόνοια μη έχοντας σχέση κατοίκου ή εργαζόμενου. Αυτό που τους ελκύει είναι η μεγάλη δυνατότητα κοινωνικοποίησης που προσφέρει ο τόπος, δραστηριότητα εξαιρετικά χρήσιμη σε αυτούς, καθώς καλύπτει πολλές από τις ανάγκες τους: Όχι μονάχα αυτές της ψυχαγωγίας, των αγορών, του φαγητού, αλλά και πιο άμεσες όπως αυτές της εύρεσης πληροφοριών σχετικά με την εργασία τους, την κατοικία, τους τρόπους απόκτησης «νομιμοποιητικών» εγγράφων, τους τρόπους και τα μέσα συνέχισης του ταξιδιού. Έτσι η συγκέντρωση στην περιοχή αφορά και τις ομάδες των μεταναστών που διαμένουν χρόνια στην Αθήνα και συνεχίζουν να επιλέγουν την περιοχή για λόγους αναψυχής και «συναντήσεων» με φίλους, αλλά και αυτούς που διαμένοντας μικρότερο χρονικό διάστημα αναζητούν άμεσους τρόπους κάλυψης πιο βασικών αναγκών. Φυσικά, έχει αναφερθεί ήδη η συγκέντρωση μεταναστών στην περιοχή κατά την πρώτη μέρα της άφιξής τους στην Αθήνα, η οποία εξηγείται ακριβώς με τους προαναφερθέντες τρόπους.

Οι δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου λαμβάνουν διάφορες μορφές στο χώρο. Συχνά πραγματοποιούνται σε καταστήματα ψυχαγωγίας, μέσω στρατηγικών μορφών εγκατάστασης δηλαδή βάσει του προαναφερθέντος ορισμού. Τις περισσότερες φορές όμως, οι δραστηριότητες αυτές λαμβάνουν χώρα στο δημόσιο χώρο, από τους ανοιχτούς ελεύθερους χώρους της περιοχής όπως οι πλατείες, μέχρι τα πεζοδρόμια. Οι αντίξοες συνθήκες της κατοικίας και του ιδιωτικού, η συγκατοίκηση με αρκετά ακόμα άτομα τις περισσότερες φορές, προκαλεί την ανάγκη για «άνοιγμα» στο δημόσιο και έτσι παρατηρείται στην περιοχή μελέτης η συγκέντρωση στο δημόσιο χώρο.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η οικειοποίηση του δημόσιου χώρου στην περιοχή, εκφράζεται έντονα με τη συγκέντρωση έξω από τα καταστήματα ομοεθνών μεταναστών που από επιχειρήσεις εμπορίου ή υπηρεσιών, μετατρέπονται σε «στέκια» και τόπους «συνάντησης». Συγκεντρώνονται πολλοί – συνήθως ομοεθνείς – στον εξωτερικό τους χώρο, στα πεζοδρόμια όπου συνομιλούν, δημιουργούν προσωπικές σχέσεις, αναζητούν δουλειά, ζητούν συμβουλές για την καθημερινή τους ζωή, τη διαδικασία νομιμοποίησης τους κλπ.

«Φέρνοντας το ιδιωτικό μέσα στο δημόσιο, μέσω της ενσώματης παρουσίας και των πρακτικών τους, οι μετανάστες θέλουν να τραβήξουν την προσοχή, διεκδικούν μια συγκεκριμένη χρήση και αντίληψη του χώρου. Αφήνουν τον κρυμμένο ιδιωτικό χώρο του σπιτιού, εισέρχονται στον (υλικό) δημόσιο χώρο και γίνονται ορατοί. Η ορατότητα σημαίνει επίσης εξοικείωση – παρόλο που η εχθρότητα, αλλά και ένα κρυμμένο αίσθημα απειλής, μπορεί να παραμένουν ή ακόμα και να ενισχύονται. Μερικές πρακτικές μπορούν να γίνουν κατανοητές συμβολικά σαν να ανήκουν στην περιοχή του δημόσιου και άλλες στην σφαίρα του ιδιωτικού – έχουν το χώρο που τους έχει αποδοθεί και εκπλήσσουν όταν συμβαίνουν έξω από αυτόν. Όπως δείχνει η περίπτωση των μη-τούρκων που ακολουθούν το παράδειγμα των τούρκων, τα συμβολικά χαρακτηριστικά συγκεκριμένων πρακτικών μπορούν να αλλάξουν με το χρόνο και η κατάλληλη δημόσια συμπεριφορά βρίσκεται υπό συνεχή αναθεώρηση. Έμμεσα, δίνεται στους μετανάστες δημόσιος λόγος: η παρουσία τους και οι συνήθειές τους αναγκάζουν τον κόσμο της πολιτικής να ασχοληθεί μαζί τους. Υπάρχουν αυτοί που θα τους υπερασπιστούν και αυτοί που θα τους επιτεθούν. Η ορατότητα μοιάζει να είναι η πρώτη συνθήκη για τη συμμετοχή στην πολιτική» (Βαΐου και Καλαντίδης, 2009).

Από τις συνεντεύξεις διαφαίνονται με σαφή τρόπο οι λόγοι που οδηγούν τους πληροφορητές στην επιλογή της περιοχής μελέτης κατά τον ελεύθερο χρόνο τους, καθώς και οι σχέσεις που αναπτύσσονται εκεί ή είχαν προηγουμένως αναπτυχθεί και συνεχίζουν να τους ελκύουν. Παράλληλα όμως χρειάζεται να σημειωθεί πως για την πλειοψηφία των μεταναστών που εργάζονται ως μισθωτοί εργάτες, η καθημερινότητά τους χαρακτηρίζεται από τις πολλές ώρες δουλειάς και στη συνέχεια από την ξεκούραση στο σπίτι. Είναι λίγοι αυτοί οι εργαζόμενοι (που δεν κατοικούν στην Ομόνοια) που κατά τις καθημερινές θα επιλέξουν να κάνουν τη βόλτα τους στην περιοχή (ή σε οποιαδήποτε άλλη περιοχή) και να μη μείνουν σπίτι για ξεκούραση. Αυτοί που συνήθως κατά τις εργάσιμες μέρες διαθέτουν τον ελεύθερο χρόνο τους σε εξωτερικές δραστηριότητες είναι κατά κανόνα οι πιο νέοι. Επιπλέον, σημειώνεται και το γεγονός ότι ακόμα και τα Σαββατοκύριακα, σημαντικό κομμάτι του ελεύθερου χρόνου των μεταναστών που διαμένουν μαζί με άλλους, διατίθεται στις δουλειές του σπιτιού οι οποίες είναι μοιρασμένες στους συγκατοίκους ανά περιόδους.

Χαρακτηριστικό τέτοιο παράδειγμα είναι ο Arif από το Αφγανιστάν. Κάτοικος Κολωνού και 8 χρόνια στην Ελλάδα, η εργασία του στην Αχαρνών αποτελεί την πρώτη του προτεραιότητα. Τις καθημερινές όταν σχολάει από την δουλειά, ξεκουράζεται και σπάνια βγαίνει από το σπίτι. Τα Σαββατοκύριακα αξιοποιεί τον ελεύθερο χρόνο του με βόλτα στην Ομόνοια και πολύ περπάτημα – δραστηριότητα που αγαπά. Παρ' όλ' αυτά σημειώνεται ότι τις δραστηριότητες αυτές τις έκανε συστηματικά όταν είχε χαρτιά, ενώ

την περίοδο αυτή που δεν έχει, τις έχει μειώσει. Ο Arif είναι από τους λίγους πληροφορητές που οι περιγραφές του χαρακτηρίζονται από έντονη μοναχικότητα. «Τώρα δεν έχω συγγενείς στην Αθήνα. Εγώ δυστυχώς δεν έχω φίλους. Γνωρίζω πολλούς και πάντα προσπαθώ με τα παιδιά καλές σχέσεις, δεν κάνω με κανέναν φασαρία, βλακεία, δε μ' αρέσει. Αλλά δυστυχώς αληθινό φίλο δεν έχω. Με συγχωρείτε αλλά εγώ δεν πιστεύω τους ανθρώπους, γιατί οι περισσότεροι είναι βλακείες. Όταν χρειάζονται κάτι είναι μαζί σου, όταν δεν χρειάζονται τότε δε σου δίνουν χαιρετίσματα. Γι αυτό εγώ δε θέλω να έχω φίλους γιατί και από πριν εγώ έχω εμπειρίες που πληγώθηκα πολλές φορές. Δε θέλω να πληγωθώ πάλι. Θέλω να ηρεμήσω, να ζήσω με ησυχία. Μ' αρέσει πάρα πολύ μια καλή πρόταση που λέει «αν όταν μένουν άνθρωποι στη γη είναι φίλοι σου, νομίζεις ότι είναι λίγοι – όταν έχεις έναν εχθρό νομίζεις ότι όλοι οι άνθρωποι είναι εχθροί σου». Μ' αρέσει πολύ να έχω αλλά δυστυχώς δε γίνεται» (Arif, 2/11/2014).

Ο Nasir και ο Hafiz είναι από εκείνους που ενώ δεν μένουν στην περιοχή ούτε εργάζονται σε μικρή απόσταση, πηγαίνουν πολύ συχνά στην Ομόνοια για τις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου τους. Είναι από τους νεότερους πληροφορητές 23 και 18 ετών αντίστοιχα, με καταγωγή και οι δύο από το Πακιστάν και φίλοι μεταξύ τους. Στην ερώτηση «ποια περιοχή θεωρείτε ως το «κέντρο» της πόλης», απαντούν και οι δύο την περιοχή της Ομόνοιας. «Σάββατο τρώμε πρωί κάνουμε μπάνιο και φεύγουμε έξω με ένα φίλο, πάμε έξω πίνουμε καφέ στην Καλλιθέα. Μετά έρθουμε Ομόνοια, τρώμε φαγητό το μεσημέρι, έρθουν και άλλοι φίλοι μου γιατί δε δουλεύουν κάνουμε λίγο παρέα. Μοναστηράκι. Όχι μόνο Ομόνοια. Έχει πολλά μαγαζιά Πακιστανών στην Ομόνοια και γι αυτό κάνουμε παρέα και τρώμε εκεί. Ξέρω ανθρώπους που έχουν μαγαζιά εκεί. Πολλά παιδιά εκεί δεν έχουν χαρτιά, βλέπεις στην Ομόνοια πολλούς, αλλά παλιά είχε πιο πολλούς γιατί τώρα η αστυνομία κρατάει 3 ώρες, 4 ώρες. Αυτό το χρόνο δεν έχει πολλά παιδιά, γιατί αστυνομία. Δυο φίλοι μου είναι εδώ, ο ένας 2 μήνες, ο άλλος 6 μήνες αλλά ακόμα δεν κάνει γιατί όχι χαρτιά» (Nasir, 9/11/2014). Επίσης ο Nasir είναι από τους μετανάστες που κατά τον ελεύθερο χρόνο τους έχουν αναπτύξει δραστηριότητα και στην περιοχή κατοικίας τους, με τον ίδιο να πηγαίνει συχνά γυμναστήριο στην Καλλιθέα όπου κατοικεί, όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα.

Ο Hafiz περιγράφει τις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου του και κατά τις εργάσιμες μέρες της εβδομάδας και κατά τα Σαββατοκύριακα. Για λόγους ισοτιμίας των οικιακών εργασιών που προαναφέρθηκαν, τα Σάββατα ξοδεύει αρκετό χρόνο στο σπίτι και σημειώνει πως έρχεται για βόλτα στην Ομόνοια κυρίως τις καθημερινές και τις Κυριακές.

«Μετά όταν θα γυρίσω σπίτι, θα κάνω λίγο μπάνιο, να κάτσω κάτι να φάμε, μετά πάλι θα βγω για βόλτα. Όπου νομίζω. Παρασκευή θα πάω στον Nasir (Καλλιθέα) σπίτι του, άμα θέλω θα πάω κάπου αλλού. Απλά Πειραιά, καθημερινές θα πάω γιατί έχω το θείο μου με το μαγαζί, θα κάτσω εκεί 10 λεπτά, και θα γυρίσω. Όχι παραπάνω – μόνο 10 λεπτά. Γιατί αυτός ξέρεις – κάθε μέρα. Να πάω εκεί, να γυρίσω, πάλι ίδιο, να κοιμάμαι μετά. Κοιμάμαι, μέχρι 12-1 το βράδυ έχω κοιμηθεί. Ε κάτι θα δω για ταινία, κάτι άλλο, γιατί θα ήθελα να βλέπω κάτι. Για βόλτα έτσι, θα έρθω Ομόνοια, κάπου αλλού. Θα έρθω εδώ Ομόνοια, θα κάνω λίγο βόλτα, να κάτσουμε να φάμε, απλά. Γιατί θα βρω εκεί φαγητό από το Πακιστάν. Θα βρω και φίλους, έχω πολλούς» (Hafiz, 19/11/2014).

«Σάββατο που δε δουλεύω, θα κοιμάμαι το βράδυ 1-2-3 γιατί «αύριο δε δουλεύω!». Έτσι. Ξυπνάω 10-11, κάτι φτιάχνω μπαμπά για SKYPE. Και μετά κάτι θα φτιάχνω. Αλλά δεν πάω έξω. Γιατί έχω μόνος μου σπίτι να καθαρίζω, απλά έχω πολλές δουλειές το Σάββατο μέσα στο σπίτι, γιατί δεν έχω μαμά, δεν έχω κανέναν, είμαι ελεύθερος. Και οι άλλοι είναι ελεύθεροι. Και πάω δουλειά και δεν μπορώ καθημερινά να πλύνω. Και μια Σάββατο εγώ κάνω, μία ο άλλος. Απλά δεν μπορώ να πάω έξω Σάββατο. Πάω κατά τα 1 το μεσημέρι απλά κοντά – Νίκαια, Πειραιά, μόνο εκεί, δεν είναι για Ομόνοια. Σάββατο δεν προλαβαίνω να έρθω Ομόνοια, Κυριακή έρχομαι ή καθημερινές. Τη βδομάδα, θα έρθω σίγουρα 4 μέρες – 4 φορές. Σίγουρα θα έρθω 4 μέρες. Για βόλτα. Εδώ δεν έχω δουλειά μόνο για βόλτα έρχομαι εδώ» (Hafiz, 19/11/2014).

Ο Hafiz επίσης, σημειώνει ως λόγο των αρχικών του επισκέψεων στην Ομόνοια την ανάγκη του για εύρεση πληροφοριών όταν έφτασε στην Αθήνα. Στην περιοχή άλλωστε κατοικούσε συγγενής του, και εκεί έμεινε τις πρώτες μέρες έως ότου εγκατασταθεί πιο μόνιμα. Για αυτές τις πρώτες μέρες αναφέρει: «Επόμενες μέρες, τότε πήγα λίγο Ομόνοια να κάνω βόλτα, να βλέπω τι έχει εδώ, τι δουλειά να βρω, τι να κάνω, πήγα εκεί Ομόνοια, και μου λέγανε ένας φίλος μου – ήτανε φίλος του θείο μου – μου λέγανε «έχω δουλειά, μπορεί να πας εκεί;», εντάξει έλεγα, ήθελα δουλειά, απλά τι έχει δουλειά, μου λέγανε «είναι σαν φούρνος» φτιάχνουνε παστέλια. Πήγα εκεί, έκανα 10 μέρες εκεί έκατσα, ο φούρνος ήτανε στο Κερατσίνι και πάλι με πιάσανε αστυνομία» (Hafiz, 19/11/2014). Ο ίδιος έρχεται στην Ομόνοια και για θρησκευτικούς λόγους και συγκεκριμένα για προσευχή στα τζαμιά της περιοχής, παρόλο που αρκετά συχνά προσεύχεται και στο τζαμί της περιοχής κατοικίας του (Αγ.Ι.Ρέντης).

Σε ότι αφορά τις σχέσεις που αναπτύσσουν με άλλους, οι δύο αυτοί νεαροί πληροφορητές δηλώνουν αρκετά ανοιχτοί σε αντίθεση με άλλους που αναπτύσσουν σχέσεις κυρίως με ομοεθνείς:

«Έχω ένα - δυο φίλους από άλλες χώρες. Ο ένας είναι από την Αλβανία. Ο άλλος από το Ιράκ. Τους γνώρισα στην Ομόνοια, τον άλλο στο σχολείο (Κυριακάτικο Σχολείο Μεταναστών). Αυτόν στην Ομόνοια, πήγαμε τρώμε, κάτσουμε μαζί μιλούσαμε και τώρα κάνουμε παρέα. Με Μπαγκλαντές μιλάμε. Και τρώμε και από μαγαζιά από Μπαγκλαντές στην Ομόνοια. Οι Αφγανιστάν δεν είναι πολύ – λίγα ξέρω - όχι πολύ φίλοι μου» (Nasir, 9/11/2014).

«Εντάξει. Έχω ένα φίλο είναι από το Ιράν, που έμεινα εκεί 2 μήνες τον γνώρισα στο Ιράν, και ήρθε εδώ και εντάξει ακόμα είναι εδώ, κάνουμε παρέα, να μιλάω, να βλέπω, να μιλάω, μόνο αυτός ήτανε από το Ιράν. Οι πιο πολλοί είναι από το Πακιστάν οι φίλοι μου. Απλά δεν έχει σημασία να μιλάω, αγγλικά ξέρω καλύτερα, ελληνικά τώρα ξέρω καλύτερα, δεν έχει σημασία, απλά δε θέλω. Γιατί δεν προλαβαίνω, να πάω κάπου, να πάω για καφέ κάτι άλλο, κάτι άλλο, δεν προλαβαίνω. Και φοβήθηκα, δεν μπορώ να βγω έξω τώρα. Πιο πολλοί φίλοι και μέσα από ο σχολείο γνώρισα 2 τους έχω καιρό, και Nasir γνώριζα – άσε τον Nasir – και άλλους 2 έχω, γνώρισα εδώ στην Ελλάδα, στην Ομόνοια. Είχα έρθει στην Ομόνοια μαζί με τον Nasir, και είχα φίλο τον Nasir και έτσι γίνεται και γνώρισα και τους άλλους. Στην Ομόνοια σε φαγητό – βόλτα» (Hafiz, 19/11/2014).

Παράλληλα, υπάρχουν και οι μετανάστες που πηγαίνουν στην περιοχή μονάχα όταν χρειάζονται κάτι (αγορές / υπηρεσίες). Παραδείγματα εδώ αποτελούν ο Adil από το Μπαγκλαντές και ο Zarif από τη Συρία. Ο πρώτος διαμένει στην Ελλάδα 14 χρόνια και ο δεύτερος 6 χρόνια. Και οι δύο σημειώνουν πως παλαιότερα (κατά το πρώτο διάστημα διαμονής τους στην Αθήνα) ερχόντουσαν πιο συχνά, ενώ τελευταία οι επισκέψεις τους έχουν μειωθεί για διαφορετικούς λόγους στον καθένα. Και οι δύο έχουν σχετικά ανεπτυγμένες σχέσεις και με Έλληνες και επισκέπτονται και άλλες περιοχές κατά τις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου τους.

Οι καθημερινές μέρες του Adil (με καταγωγή από το Μπαγκλαντές) χαρακτηρίζονται από τις πολλές ώρες εργασίας και στη συνέχεια από την ξεκούραση. Κατά τα Σαββατοκύριακα και όντας περισσότερα χρόνια στην Ελλάδα, έχει αναπτύξει σχέσεις και με Έλληνες μέσω των δραστηριοτήτων του (μαθήματα ελληνικών στο Κυριακάτικο Σχολείο Μεταναστών) και σημειώνει άλλες περιοχές τις οποίες επισκέπτεται συχνά για ψυχαγωγία. «Όταν δεν έχει δουλειά και είναι κλειστά όλα τα μαγαζιά, μένω μισή μέρα στο σπίτι, και απόγευμα θα βγω έξω μαζί με φίλους μου και πίνω καφέ, παίρνω μετρό, πάω Μοναστηράκι, πάω Εξάρχεια, και εκεί δίπλα μου που μένω κάνω και εκεί βόλτα. Τους φίλους μου τους γνώρισα εκεί που μένω, και μίλησα σιγά – σιγά και μετά γνώρισα. Αλλά είναι φίλοι από το Μπαγκλαντές και Έλληνες λίγο. Κάνω παρέα και με άλλους, όπως από Ρουμανία κάνω παρέα και έχω μια φίλο μου εδώ από το σχολείο γνώρισα και φίλοι μου έλληνες Άγγελος, και Έλενα από το ΚΣΜ. Και πάω κάποια στιγμή Εξάρχεια και πίνουμε καφέ και αυτά. [...] Εξάρχεια πάω πιο πολύ με Έλληνες, με μετανάστες πάω μοναστηράκι, κάνουμε βόλτα και τρώμε κάτι, ή αλλιώς δίπλα στο σπίτι» (Adil, 23/11/2014).

Για την περιοχή της Ομόνοιας αναφέρει όπως σημειώθηκε η μειωμένη σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια προτίμησή του. Συνεχίζει να πηγαίνει όταν χρειάζεται κάτι συγκεκριμένο για αγορά ή υπηρεσίες, ή όταν κάποιος φίλος του, του προτείνει την περιοχή ως τόπο συνάντησης. «Ομόνοια πάω – πριν πήγαινα – πριν το 2005 πήγαινα, έκανα βόλτα εκεί και έβλεπα κανάλια και τηλεόραση από τη χώρα μου γιατί ο περισσότερος κόσμος στο σπίτι δεν είχε κανάλια και τηλεόραση από τη χώρα μας, και το δικό μου το σπίτι δεν είχαμε, και ερχόμουν στην Ομόνοια για να βλέπω. Για τη χώρα μας, πως είναι τι είναι τι κάνει ο κόσμος. Αλλά τώρα δεν πάω - τώρα φοβάμαι Ομόνοια. Φοβάμαι, γιατί αστυνομία έχει πολλή, κυνηγάνε συνέχεια. Πιο πολύ στην Ομόνοια φοβάμαι – δεν ξέρω αν έχει πιο πολύ ή πιο λίγο από τη γειτονιά που μένω αλλά φοβάμαι. Και δεν κυκλοφορώ πολύ στην Ομόνοια. Με μετρό πάω και ξαναγυρίζω. Τώρα δεν ξέρω πόσα μαγαζιά από το Μπαγκλαντές είναι στην Ομόνοια, κάθε 1-2 μήνες θα πάω μια φορά, όταν χρειάζομαι κάτι. Αλλιώς εκεί δεν πάω. Πάω πότε - πότε αν με πάρει κάποιος φίλος μου τηλέφωνο και μου πει «έλα Ομόνοια, θέλω να σου μιλήσω – να σου δώσω κάτι», τότε πάω, ή αν θέλω να αγοράσει κάτι από μαγαζί που δεν έχει αλλού. Αυτοί που πάνε εκεί, δεν ξέρω σίγουρα γιατί, ο καθένας ότι θέλει κάνει, αλλά περισσότερο απ' όσο καταλαβαίνω εγώ, πάνε στην Ομόνοια γιατί εκεί είναι πολλοί φίλοι τους, και θέλουν να μιλάνε, να πίνουν τσάι, και γι' αυτό» (Adil, 23/11/2014).

Ο Zarif από τη Συρία, περιγράφει αντίστοιχες δραστηριότητες και τρόπους ελεύθερου χρόνου, και δίνει πολλά στοιχεία για την περιοχή μελέτης και τους λόγους προτίμησής της από πολλούς μετανάστες. Ο ίδιος πλέον πηγαίνει όταν χρειάζεται κάτι, αλλά

σημειώνει πως παλαιότερα γνώρισε πολλούς ομοεθνείς του εκεί, με τους οποίους ακόμα διατηρεί σχέσεις. «Ομόνοια. Πάω – πάω, αν χρειάζομαι κάτι, πράγματα, έχει Hondos Center, που είναι το μετρό Ομόνοιας εκεί δίπλα, πάω πολλές φορές παίρνω σαμπουάν πολλά πράγματα εκεί και ωραία. Πάω κόβω μαλλιά μου, έχω ένα φίλο εκεί, αν θες να πάμε. Είναι στην Ομόνοια. Αυτός είναι από Ιράκ. Αλλά εγώ δεν έχω σχέσεις με Ομόνοια, αλλά πάω αν χρειάζομαι κάτι» (Zarif, 9/11/14).

Επισημαίνει επίσης το με ποιους έχει δημιουργήσει σχέσεις σημειώνοντας: «Γνώρισα κόσμο εκεί. Από χωριό μου μόνο. Δεν μπορώ να μιλάω με Μπαγκλαντές – Πακιστάν, γιατί ξέρεις, μιλάνε άλλη γλώσσα. Από Συρία παρέα πολύ εύκολα. Κάνω και με άλλους αλλά δεν είναι εύκολο. Πακιστάν με Σύριοι δεν πάνε πολύ καλά, πολύ - πολύ λίγο κάνουνε φίλους (η μία εθνικότητα με την άλλη). Εμείς πρόβλημα; Αυτοί πρόβλημα; Δεν ξέρω. Μιλάω, «γεια σας - τι κάνετε», αλλά μέχρι εκεί, δεν ξέρω καλά παιδιά αλλά. Δεν τα βρήκαμε καλά, δεν ξέρω γιατί. Και Έλληνες περισσότερο με Έλληνες» (Zarif, 9/11/14).

Για όσους συχνάζουν εκεί καθημερινά, δηλώνει πως το κάνουν γιατί γνωρίζουν μόνο αυτή την περιοχή. Ο ίδιος επίσης λέει ότι «αναγκάζεται» να πηγαίνει, όταν κάποιος φίλος του, του προτείνει την περιοχή για συνάντηση. «Κοίτα Πακιστάν, Μπαγκλαντές περισσότεροι, εκεί μένουν. Μένουνε και μαγαζιά έχουνε. Και από Γεωργία και Ρωσία. Έχει πολλά παιδιά όλη τη μέρα. Δεν ξέρουνε. Δεν έχουνε μυαλό πολύ ανοιχτό. Εγώ όταν ήρθα πρώτους 6-7 μήνες ήμουνα συνέχεια εκεί στο κέντρο. Δεν ήξερα να σου δείξω που είναι το Μοναστηράκι. Έμαθα τώρα πάω αλλού. Εκεί ήμουνα συνέχεια. Κάθε Κυριακή, Κάθε Σάββατο, μετανάστες μαζεύονται εκεί. Καθόμασταν, μιλούσαμε για πως ήρθαμε, για δουλειά πολλά πράγματα. Όταν ήρθα πρώτα εδώ, γνώρισα πολλά παιδιά στο κέντρο στην Ομόνοια, γιατί ήτανε μπαζάρ εκεί, πουλάνε κινητά και πουλάνε ρούχα, πολλά πράγματα, εγώ πάω εκεί. Μέχρι τώρα παιδιά πάνε εκεί γιατί δε μαθαίνουνε τόσο ελληνικά. Πάνε εκεί συνέχεια. Όταν με παίρνουνε τηλέφωνο και λένε: «που είσαι Zarif;», λέω εγώ είμαι στο Μοναστηράκι, είμαι στην Ακρόπολη», πάω εγώ τώρα πολύ στη θάλασσα, καφετέρια εκεί στη Βούλα. «Ωωωω Zarif είσαι στη Βούλα; Τι κάνεις εκεί ρε φίλε; Είναι πολύ ακριβά. Εκεί στην Ομόνοια είναι φτηνά, εύκολα, πολύ κόσμος να γνωρίσεις, αν ρωτάς κάποιον που είναι Ομόνοια θα σου πουν εκεί είναι, και πολλά μαγαζιά. Αυτό είναι θέμα. Συρία έχει πάρα πολύ λίγα μαγαζιά. Σε όλους τους δρόμους στην Ομόνοια το πολύ να έχει 8-10 μαγαζιά Σύριων. Παλιά είχε. Τώρα φύγανε. Αλλά τώρα Μπαγκλαντές – Πακιστάν – Αφγανιστάν έχει πολλούς, από Ινδία έχει πολλούς. Οι Σύριοι φύγανε ή πίσω ή μπροστά λόγω τα κατάστασης» (Zarif, 9/11/14).

Ενδιαφέρον έχουν επίσης και οι περιπτώσεις των δύο πληροφορητών μεταναστών που κατοικούν στην περιοχή μελέτης, και οι τόποι των δραστηριοτήτων του ελεύθερου χρόνου τους. Η μία είναι αυτή του Abdul από την Αλγερία και η δεύτερη αυτή του Mubashir από το Πακιστάν. Ο πρώτος κατοικεί στην Ελλάδα τα τελευταία 7 χρόνια, ενώ ο δεύτερος 12 έτη. Και οι δύο έχουν παρόμοια ηλικία 30 και 32 ετών αντίστοιχα.

Σε ότι αφορά τον Mubashir, επισημαίνει ότι του αρέσει πολύ η περιοχή γιατί είναι «κέντρο» και «είναι τα μαγαζιά όλα κοντά, όποτε θέλω κάτι το παίρνω εύκολα, και αν θέλω να παραγγείλω κάτι από τα μαγαζιά με τα φαγητά». Ο ίδιος εργαζόμενος στα Άνω Λιόσια, βγαίνει εκτός σπιτιού κατά τον ελεύθερο χρόνο κυρίως τα Σαββατοκύριακα και συχνάζει με φίλους του στο Μοναστηράκι και την Ακρόπολη για περπάτημα και βόλτα.

Η περιοχή της Ομόνοιας για αυτόν είναι η «γειτονιά» του και πηγαίνει καθημερινά. «Στα μαγαζιά στην Ομόνοια, έρχομαι καθημερινά. Να πάρω ψωμί, και στα πακιστανικά μαγαζιά και στα ελληνικά πάω. Όταν θέλουμε πακιστανικά φαγητά πάμε σε πακιστανικά μαγαζιά. Όταν θέλουμε να αλλάξουμε κάτι πάμε για καμιά τυρόπιτα, σπανακόπιτα, οπότε πάμε σε ελληνικούς φούρνους κλπ. Τα προτιμάμε γιατί είναι στο κέντρο και πιο πολύ για τα ψώνια. Ότι θέλουμε είναι εύκολο να το πάρουμε από τα μαγαζιά μας. Και τα ρούχα είναι φτηνά, και δεν υπάρχει φόβος, άμα είσαι λίγο μακριά μπορεί να σε πειράξει κανένας» (Mubashir, 07/12/14). Ο Ραχμάτ, ο καλύτερος φίλος του που δε διαμένει στην περιοχή δίνει κάποιες επιπλέον πληροφορίες για αυτήν: «Τα παιδιά που είναι εδώ στην Ομόνοια συνέχεια είναι πιο πολύ καινούρια. Ψάχνουνε φίλους, μπορεί να ρωτάνε για δουλειά, έτσι γίνεται, να τους βοηθήσουν για δουλειά, να τους βρουν καμιά δουλειά, δεν ξέρουνε και ελληνικά... Αυτοί που είναι χρόνια εδώ πέρα έχουν αλλάξει πάρα πολύ - έχουν πάρει το -πώς να το πω - ελληνική κουλτούρα πες. Εγώ πιο πολλά ξέρω για τους έλληνες, φίλους βρήκαμε, δε βγαίνουμε σε περιοχές που δεν είναι καλές, ψάχνουμε για καλύτερα μέρη, όπως το Μοναστηράκι» (Ραχμάτ, 07/12/14)

Ο Mubashir επίσης σημειώνει πως οι περισσότερες σχέσεις που έχει δημιουργήσει όσο βρίσκεται στην Αθήνα ξεκίνησαν μέσω της εργασίας του και οι περισσότεροι είναι ομοεθνείς του. Σε ότι αφορά τις θρησκευτικές του δραστηριότητες αναφέρει: «Εμείς, είμαστε μουσουλμάνοι, προσέχουμε εδώ πέρα, δεν έχουμε κανονικό τζαμί, αλλά όταν στις γιορτές μαζεύονται σε κάποιες πλατείες σε κάποιο στάδιο εκεί πάμε για προσευχή για γιορτές και καθημερινά κάνουμε στο σπίτι. Άτυπα τζαμιά υπάρχουν και εδώ στην Ομόνοια - τώρα δεν ξέρω ακριβώς που είναι. Εμείς δεν πάμε τόσο πολύ, γιατί δουλεύουμε - δεν έχουμε χρόνο - το Σαββατοκύριακο μπορεί να πάμε καμιά φορά. Στο σπίτι όμως κανονικά» (Mubashir, 07/12/14).

Από την άλλη πλευρά οι αφηγήσεις του Abdul επίσης κατοίκου της περιοχής διαφέρουν. Ο ίδιος δηλώνει ότι δεν «κάθεται» στην Ομόνοια, δεν επιλέγει δηλαδή την περιοχή για τις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου του. Ο βασικότερος λόγος που επισημαίνει είναι ο φόβος των κατασταλτικών πρακτικών από την πλευρά της αστυνομίας. Την ίδια στιγμή βέβαια (όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενη ενότητα) μία από τις αγαπημένες του δραστηριότητες είναι να συχνάζει σε καφενείο δίπλα στο σπίτι του ιδιοκτησίας κρητικού ηλικιωμένου, με τον οποίο έχουν αναπτύξει σχέσεις. «Φίλους έχεις; - Πριν είχα. Πριν 3 μήνες. Τώρα όχι. Αλήθεια έχω κάτσει πολύ στο σπίτι μόνος μου. Μαγειρεύω σπίτι, διαβάζω έχω πολλά βιβλία σπίτι, και αν πάω, πάω Αιγάλεω και Αγία Βαρβάρα. Εκεί καλοί άνθρωποι, όχι σαν εδώ. Πολλές φορές εγώ ρωτώ για μαγαζί. Δεν μιλάνε. Σε παρακαλώ να κάνω μια ερώτηση; Δε λένε τίποτα. Αλλά εκεί (Αιγάλεω, Αγ. Βαρβάρα) όχι. Εκεί θα πεις σε κάποιον «γεια σου», θα σου πει και αυτός! Και για μένα είναι πολύ δύσκολο εδώ (Ομόνοια)» (Abdul, 8/11/14).

Κατά την επιτόπια έρευνα στην περιοχή εντοπίστηκαν κάποιοι τόποι που φιλοξενούν δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου ομάδων μεταναστών με συστηματικό τρόπο. Το Γεράνι, τα προηγούμενα χρόνια λειτουργούσε ολόκληρο σαν δημόσιος χώρος, με τεράστια συγκέντρωση μεταναστών έξω από καταστήματα, στους δρόμους κλπ. Η εικόνα αυτή είναι πολύ μειωμένη σήμερα και τα σημεία που διατηρούν τέτοιο χαρακτήρα είναι αρκετά λιγότερα. Χαρακτηριστικό σημείο τέτοιας συνάντησης και συνάθροισης είναι η

Σοφοκλέους, στο τμήμα της που τέμνεται με τη Μενάνδρου, απέναντι από την ομόθυμη στάση του αστικού λεωφορείου. Όπως σημειώνει ο Nasir η γενική μείωση οφείλεται στους συνεχείς ελέγχους της αστυνομίας στην περιοχή, με αποτέλεσμα σήμερα η πλειοψηφία των μεταναστών «χωρίς χαρτιά» να μένει περισσότερο εντός του σπιτιού.

Σημαντικό τόπο ελεύθερου χρόνου αποτελεί και ο δημόσιος χώρος της πλατείας του Αγ. Κωνσταντίνου και η γύρω περιοχή (πεζόδρομοι Βηλαρά, Κουμουνδούρου μέχρι και Ζήνωνος με Μενάνδρου). Εκεί κάθε Κυριακή, συγκεντρώνονται γυναίκες από Ρωσία, Βουλγαρία και Γεωργία οι οποίες όλες τις υπόλοιπες ημέρες της εβδομάδας εργάζονται ως εσωτερικές οικιακές βοηθοί σε κατοικίες ανώτερων στρωμάτων σε γειτονικούς Δήμους – συχνά όμως και σε αρκετά απομακρυσμένες περιοχές. Η Αγγελική, ιδιοκτήτρια καταστήματος με είδη οικιακής χρήσης επί της Ζήνωνος παρουσιάζει περισσότερες λεπτομέρειες: «Οι γυναίκες αυτές είναι οι εσωτερικές σε σπίτια (κυρίως πλουσίων) από διάφορες περιοχές της Αθήνας με καταγωγή από τη Γεωργία. Τις Κυριακές έχουν το ρεπό τους και αυτή η περιοχή είναι το στέκι τους. Δε μένουν κάπου αλλού οι ίδιες – δεν έχουν δικά τους σπίτια. Σε περίπτωση που χάσουν τη δουλειά τους, μένουν σε κάποιο από τα ξενοδοχεία που ενοικιάζουν δωμάτια με τη νύχτα, ενώ τα πρακτορεία που τους έφεραν φροντίζουν να τους βρουν αλλού δουλειά. Και είναι όλες πολύ καλές κυρίες» (Αγγελική, 6/4/14).

Τέλος σημειώνεται η ύπαρξη άτυπων τζαμιών στην περιοχή, που επίσης είναι πόλος έλξης για μετανάστες σε καθημερινή βάση. Συγκεκριμένα, κατά τη επίσκεψη έγινε επίσκεψη στο τζαμί της οδού Αναξαγόρα 13-15.

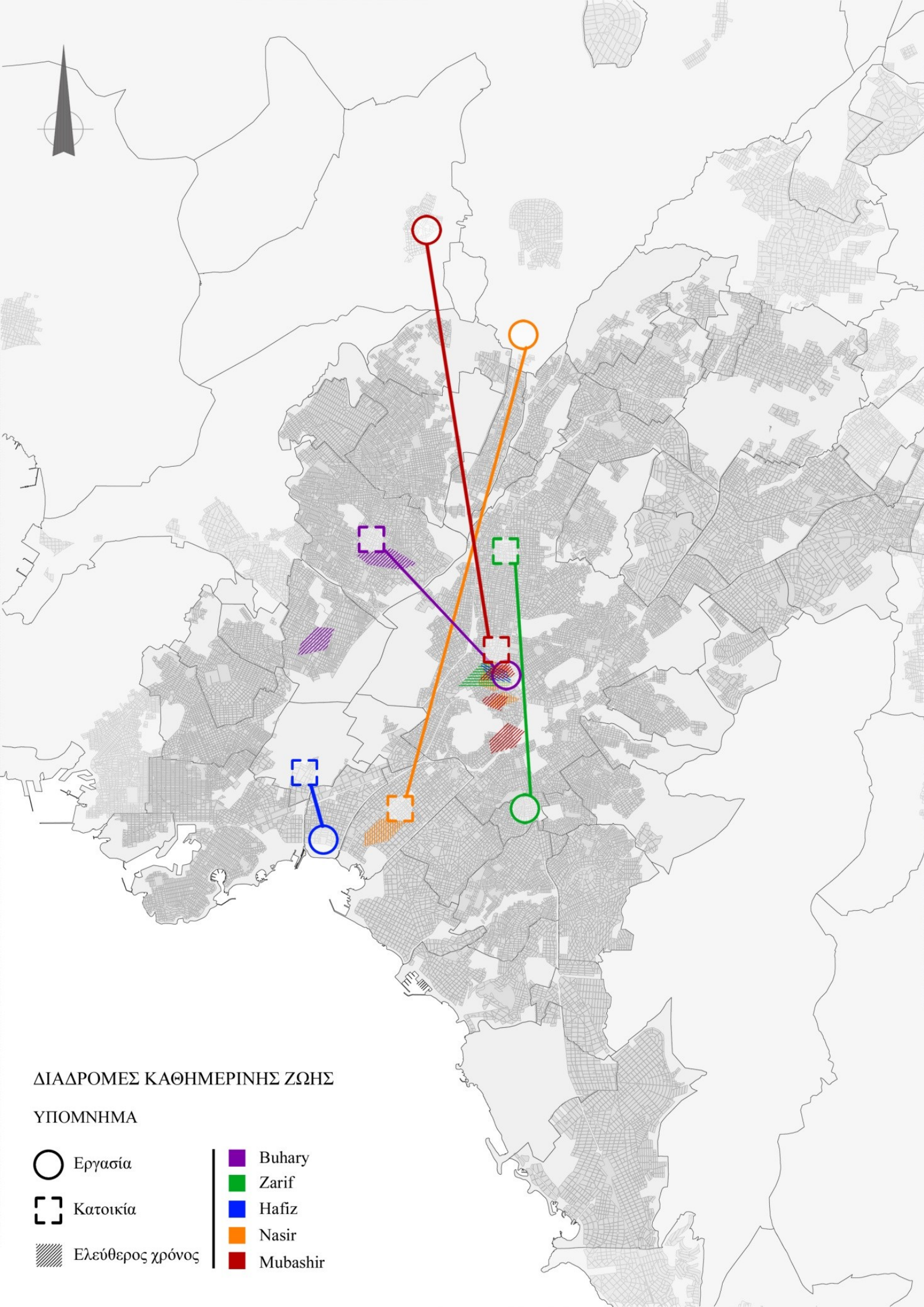

Χώροι προσευχής Μουσουλμάνων

Πηγή: ΕΜΠ, ΥΠΕΚΑ (2011), *Μεταλασσομένοι χαρακτήρες και πολιτικές στα κέντρα πόλης Αθήνας και Πειραιά*, Ερευνητικό Πρόγραμμα, Αθήνα: ΕΜΠ, ΥΠΕΚΑ, σ.115.

Τζαμί στην περιοχή μελέτης
Πηγή: Επιτόπια έρευνα, προσωπικό αρχείο

ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ ΖΩΗΣ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- Εργασία
- Κατοικία
- Ελεύθερος χρόνος
- Buhary
- Zarif
- Hafiz
- Nasir
- Mubashir

3.2.5 Κοινότητες & Σύλλογοι

Στην Ελλάδα και ειδικά στην Αθήνα, υπάρχουν συγκροτημένοι και συχνά θεσμοθετημένοι πολλοί σύλλογοι και κοινότητες μεταναστών. Μέσω έρευνας στο διαδίκτυο³³, εντοπίζονται κατάλογοι με όλες τις καταγεγραμμένες κοινότητες που λειτουργούν στην Αθήνα, πολλές από τις οποίες βάσει των στοιχείων βρίσκονται στην περιοχή μελέτης, διατηρώντας εκεί τα γραφεία τους. Μία πρώτη διερεύνηση αυτών των στοιχείων αποδεικνύει ότι πολλά έχουν διαφοροποιηθεί σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια με περιπτώσεις συλλόγων που έχουν μετακομίσει, κοινοτήτων που δε λειτουργούν πια με τον τρόπο που λειτουργούσαν παλαιότερα κ.ο.κ.

Επιπλέον, δεν είναι λίγα τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης μεταναστών που λειτουργούν στην Αθήνα. Αντίστοιχη διαδικτυακή έρευνα³⁴ εντοπίζει πολλές εφημερίδες, περιοδικά, ηλεκτρονικά site κ.α. Η πλειοψηφία τους εκδίδεται από μετανάστες με χώρες καταγωγής κυρίως τα Βαλκάνια, δηλαδή τα παλαιότερα ρεύματα όπως Αλβανοί, Βούλγαροι, ή και από Ρώσους κλπ. Υπάρχουν όμως και κάποιες Αραβικές εφημερίδες, μια Φιλιππινέζικη αλλά και μία Πακιστανική ηλεκτρονική εφημερίδα η οποία λειτουργεί μέχρι και σήμερα³⁵.

Από τις προαναφερθείσες πηγές αλλά και από παλαιότερες έρευνες σημειώνονται πολλές εγκατεστημένες κοινότητες στην περιοχή. Στον παρακάτω χάρτη αποτυπώνονται όλες οι κοινότητες και σύλλογοι που διατηρούν γραφεία στην περιοχή μελέτης βάσει των προαναφερθέντων καταλόγων, με την επισήμανση για τυχόν διαφοροποιήσεις κατά την τρέχουσα χρονική περίοδο. Επισημαίνεται ότι καταγράφονται αυτοί για τους οποίους υπήρχαν στοιχεία διευθύνσεων, κάτι που δε συνέβαινε για όλους. Κάποιες από τις διαφοροποιήσεις αυτές μας έγιναν γνωστές μέσω των συνεντεύξεων με εκπροσώπους κάποιων συλλόγων, αλλά και μέσω επιτόπιων ερευνών στην περιοχή μελέτης.

³³ Αναφέρονται εδώ οι διαδικτυακές πηγές στις οποίες παρουσιάζονται στοιχεία και λίστες των μεταναστευτικών κοινοτήτων και συλλόγων, με την επιφύλαξη της σημερινής τους ισχύος:

α) «Ενώσεις - Σύλλογοι και Κοινότητες Μεταναστών στην Ελλάδα», στο [http://6dim-diap-
elefth.thess.sch.gr/Greek/Diapolitismiki_Ekpaidefsi/Enwseis_SylogoiMetanastwnStinEllada.htm](http://6dim-diap-
elefth.thess.sch.gr/Greek/Diapolitismiki_Ekpaidefsi/Enwseis_SylogoiMetanastwnStinEllada.htm) (Τελ. Επισκ. 31/01/2015)

β) Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Γεωγραφίας (2009), Οδηγός ΜΚΟ και Συλλόγων Μεταναστών. Καταγραφή φορέων που δραστηριοποιούνται στην Ελληνική Επικράτεια σε θέματα μετανάστευσης, Δεκέμβριος 2009, Αθήνα. Στο http://galaxy.hua.gr/~metanastes/MKO_Metanaston.pdf (Τελ. Επισκ. 31/01/2015)

γ) Migrants in Greece, Ενώσεις Μεταναστών, <http://www.migrants.gr/?cat=35&paged=1>, (Τελ. Επισκ. 31/01/2015)

³⁴ Ελληνικό Φόρουμ Μεταναστών, ΜΜΕ Μεταναστών, [http://www.migrant.gr/cgi-
bin/pages/page2.pl?arlang=greek&db=migrantmme&kat=MME&argenkat=0%20kosmos%20ton%20metana
ston](http://www.migrant.gr/cgi-
bin/pages/page2.pl?arlang=greek&db=migrantmme&kat=MME&argenkat=0%20kosmos%20ton%20metana
ston), (Τελ. Επισκ. 31/01/2015)

³⁵ Ajala News, Πακιστανική - Ελληνική Πολιτική ηλεκτρονική εφημερίδα, <http://www.srnews.org/> (Τελ. Επισκ. 31/01/2015)

Χάρτης κοινοτήτων – συλλόγων μεταναστών εγκατεστημένων στην περιοχή μελέτης.

Πηγή: α) «Ενώσεις - Σύλλογοι και Κοινότητες Μεταναστών στην Ελλάδα», στο http://6dim-diap-elfeth.thess.sch.gr/Greek/Diapolitismiki_Ekpaidefsi/Enwseis_SylogoiMetanastwnStinEllada.htm (Τελ. Επισκ. 31/01/2015)

β) Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Γεωγραφίας (2009), Οδηγός ΜΚΟ και Συλλόγων Μεταναστών. Καταγραφή φορέων που δραστηριοποιούνται στην Ελληνική Επικράτεια σε θέματα μετανάστευσης, Δεκέμβριος 2009, Αθήνα. Στο http://galaxy.hua.gr/~metanastes/MKO_Metanaston.pdf (Τελ. Επισκ. 31/01/2015)

γ) Migrants in Greece, Ενώσεις Μεταναστών, <http://www.migrants.gr/?cat=35&paged=1>, (Τελ. Επισκ. 31/01/2015)

Ίδια επεξεργασία

Ένα πρώτο στοιχείο που προκύπτει από τα παραπάνω δεδομένα, είναι η συγκρότηση κοινοτήτων και συλλόγων βάσει της εθνικότητας και της χώρας καταγωγής των μεταναστών. Ένα δεύτερο στοιχείο που αξίζει να σημειωθεί είναι η ύπαρξη και λειτουργία πολλές φορές, αρκετών συλλόγων που απευθύνονται σε μετανάστες της ίδιας

εθνικότητας. Παραδείγματα αποτελούν και οι διάφορες οργανώσεις των Μπανγκλαντεσιανών μεταναστών αλλά και αυτές των Πακιστανών. Σε ότι αφορά τους πρώτους, στην παραπάνω διαδικτυακή έρευνα σε καταλόγους καταγράφονται τέσσερις οργανισμοί που αφορούν μετανάστες από το Μπανγκλαντές: Ο «Πολιτιστικός Οργανισμός Μπαγκλαντές Shetu Bhandan», Ο «Πολιτιστικός Σύλλογος Μπαγκλαντές Doel», η «Ελληνική Κοινότητα Μπαγκλαντές» και η «Κοινότητα των εν Ελλάδι Μπανγκλαντεσιανών». Για τους μετανάστες από το Πακιστάν αντίστοιχα καταγράφονται αρκετές διαφορετικές οργανώσεις όπως ο «Πολιτιστικός Σύλλογος Ελλάδας-Πακιστάν», η «Πακιστανική Κοινότητα», το «Σωματείο Πακιστανών Δημοσιογράφων στην Ελλάδα», το «Υπερπόντιο Σωματείο Πακιστανών Ελλάδας». Οι διαφοροποιήσεις αυτές και οι πολλαπλές οργανώσεις έχουν να κάνουν με το στόχο της κάθε ομαδοποίησης, που κάθε φορά διαφέρει. Το παράδειγμα του Πολιτιστικού Συλλόγου Μπαγκλαντές Doel από τον οποίο πάρθηκε συνέντευξη για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας, δίνει παρακάτω κάποιες επιπλέον απαντήσεις.

Προηγούμενες έρευνες, είχαν εντοπίσει και αυτές με τη σειρά τους την ύπαρξη κοινοτήτων στην περιοχή μελέτης: Όπως παρατηρείται στην έρευνα «Διαπλεκόμενες καθημερινότητες και χωροκοινωνικές μεταβολές στην πόλη» για παράδειγμα, η μπαγκλαντεσιανή κοινότητα έχει διαμορφώσει τα δικά της στέκια κυρίως κοντά στην πλατεία Θεάτρου. «Εκεί μαθαίνουν νέα από την πατρίδα τους, πληροφορίες για δουλειές ή για εξεύρεση στέγης. Εκεί υπάρχουν καφενεία, εμπορικά καταστήματα με προϊόντα από το Μπαγκλαντές, η έδρα της κοινότητας (επί της Ευριπίδου), καθώς και ένας θρησκευτικός χώρος συνάθροισης που έχουν φτιάξει οι ίδιοι. Οι χώροι αυτοί στους οποίους έχουν χαραχτεί τα ιδιαίτερα πολιτισμικά τους στοιχεία (επιγραφές, χρωματισμοί όψεων, ψηφιδωτά κλπ.) λειτουργούν ως δημόσιοι τόποι συνάντησης και επικοινωνίας. Πίσω από την οδό Αθηνάς, στο ύψος της κεντρικής λαχαναγοράς, υπάρχει ένα μικρό... κρατίδιο Μπαγκλαντεσιανών! Στην οδό Διπλάρη υπάρχει καφετέρια-εστιατόριο («Asian Garden»)... τουριστικό γραφείο (Pan Asian Travels)... το μίνι μάρκετ του Ζαινούλ και της γυναίκας του Μαρίας... Οι πιο τυχεροί από τους μετανάστες που έρχονται από το Μπαγκλαντές δουλεύουν σε μια από τις 30 βιοτεχνίες ρούχων που διατηρούν στην Αθήνα και Πειραιά οι συμπατριώτες τους. Οι άλλοι δουλεύουν όπου βρουν... Στο γραφείο του συλλόγου τους, στην οδό Σοφοκλέους 60, κάνουν γιορτές και διοργανώνουν διάφορες εκδηλώσεις» (Βαΐου κ.α., 2007: 63).

Επιπλέον, σύμφωνα με άλλες διερευνήσεις, οι Πακιστανοί έχουν ιδρύσει δύο εφημερίδες, μία εκ των οποίων διατηρεί τα γραφεία της επί της Ευριπίδου. Η εφημερίδα λειτουργήσε για πρώτη φορά το 2000 και οι «δημοσιογράφοι» είναι κυρίως απόφοιτοι πανεπιστημίου των οποίων όμως τα διπλώματα δεν έχουν αναγνωριστεί από το ελληνικό δημόσιο (Ιωαννίδης, 2003).

«Association of Bangladesh Immigrants», στο κέντρο της Αθήνας

Πηγή: ΕΜΠ, ΥΠΕΚΑ, 2011. Μεταλλασσόμενοι χαρακτήρες και πολιτικές στα κέντρα πόλης Αθήνας και Πειραιά, Ερευνητικό Πρόγραμμα, Αθήνα, σ. 110.

Κατά την επιτόπια έρευνα στην περιοχή εντοπιστήκαν και τα γραφεία της Πακιστανικής κοινότητας Ελλάδας στην οδό Αναξαγόρα 13-15 τα οποία όμως ήταν κλειστά, και δεν έχει επιβεβαιωθεί αν αυτή τη στιγμή ο χώρος λειτουργεί ή όχι.

Τα γραφεία της Πακιστανικής Κοινότητας Ελλάδας, στην οδό Αναξαγόρα 13-15.

Πηγή: Προσωπικό αρχείο.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις με εκπροσώπους δύο συλλόγων μεταναστών και συγκεκριμένα από τον «Πολιτιστικό Σύλλογο Μπανγκλαντές Doel», και από τον Σύλλογο «Ελεύθερων

Σύριων». Υπήρξε πρόθεση και για συνέντευξη με εκπρόσωπο ή μέλος της Πακιστανικής Κοινότητας Ελλάδας, αλλά αυτό δεν έγινε κατορθωτό για τεχνικούς λόγους.

Τα γραφεία του «Πολιτιστικού Συλλόγου Μπανγκλαντές Doel» (Bangladesh Doel Cultural Organization) βρίσκονται σήμερα εκτός της περιοχής μελέτης, στην οδό Σεπολίων 14. Τη συνέντευξη που πάρθηκε θα μπορούσε κανείς να τη χαρακτηρίσει «ομαδική» καθώς η συνομιλία έγινε με πολλά μέλη του Συλλόγου, μιας και ο πρόεδρος δε βρισκόταν στα γραφεία. Ο σύλλογος δημιουργήθηκε το 1997, και σήμερα αριθμεί 101 μέλη. Τα έξοδα καλύπτονται από συνδρομές των μελών του ενώ κάθε δύο χρόνια διενεργούνται εκλογές από τις οποίες προκύπτουν ο πρόεδρος αντιπρόεδρος κλπ.

Όπως επισημαίνουν πολλοί από αυτούς διαμένουν στην Ελλάδα εδώ και 25 χρόνια μαζί με τις οικογένειές τους και η ίδρυση του Συλλόγου είχε και έχει σκοπό να καλύψει τις ανάγκες διάδοσης της κουλτούρας της χώρας τους στη νέα γενιά. «Είμαστε πολιτιστικός σύλλογος, εμείς τραγουδάμε, εμείς και θεατρικά και χορεύουμε και Ελλάδα ότι έχει εμείς κάναμε πολλά, πολλά φεστιβάλ κάναμε. Και UNESCO και Δήμος Αθηναίων, πολλά μέχρι τώρα 100 και παραπάνω 200 φεστιβάλ έχουμε κάνει. Μας φωνάζουνε και χωρίς λεφτά εμείς πάμε και κάνουμε. UNESCO εμείς εκεί είμαστε γραμμένοι ασφαλισμένοι. Το ξέρει ο Δήμαρχος, μας ξέρει εμάς, έχει λίστα από εκεί». Εκτός από τις παραπάνω δραστηριότητες, πλέον στο χώρο στη Σεπολίων λειτουργεί και η «Ακαδημία» όπως την ονομάζουν. Η «Ακαδημία Doel» αποτελεί ένα νεοϊδρυθέν σχολείο εκμάθησης Μπανγκλαντεσιανών, αλλά και ελληνικών και αγγλικών για τα παιδιά που γεννιούνται στην Ελλάδα. Σήμερα στην Ακαδημία μαθητεύουν περίπου 35 παιδιά και η λειτουργία της έχει αναγνωριστεί επίσημα και από την Πρεσβεία και από το Μπαγκλαντές. «Σκοπός ήτανε, να κρατάμε την κουλτούρα μας. Να μαθαίνουνε τα παιδάκια που γεννιούνται εδώ, που μεγαλώνουνε, να μαθαίνουν τη δική μας γλώσσα, δικά μας γράμματα και να ακούνε δική μας μουσική και γλώσσα, όλα αυτά».

Ο Φαϊρ, μέλος του συλλόγου από την ημέρα ίδρυσής του στην ερώτηση σχετικά με άλλες ομάδες Μπαγκλαντεσιανών, τους λόγους διαφοροποιήσεων αλλά και συγκεκριμένα την «Κοινότητα Μπαγκλαντές» επισημαίνει στα αγγλικά: «Έχουμε ένα σκοπό, να κρατήσουμε τα παιδιά μας, την επόμενη γενιά μας δεμένη με την κουλτούρα και τη γλώσσα μας. Και αυτό γιατί είμαστε πολύ πλούσιοι πολιτισμικά, γι αυτό θέλουμε να διατηρήσουμε την κουλτούρα μας – και ο βασικός μας σκοπός είναι να κρατήσουμε την κοινότητά μας δεμένη, ενωμένη και να γνωρίζει τη γλώσσα μας. Και η διαφορά με τον άλλο οργανισμό είναι ότι δε δραστηριοποιούνται πάνω στην κουλτούρα και τη γλώσσα. Εμείς θα θέλαμε να ήμασταν ενωμένοι αλλά αυτοί δε σκέφτονται και δε λειτουργούν πάνω στα δύο παραπάνω. Αυτή είναι η διαφορά, αυτή είναι η «μητέρα – οργάνωση» που ονομάζεται «Bangladesh Community» στην Ελλάδα. Και αυτοί κυρίως βοηθούν τους Μπαγκλαντεσιανούς όταν θέλουν να στείλουν σωρούς στην πατρίδα μας.

Τα γραφεία του Συλλόγου βρίσκονται στην οδό Σεπολίων από το 2012. Μέχρι τότε ήταν εγκατεστημένα στο κέντρο της Αθήνας, εντός της περιοχής μελέτης της παρούσας εργασίας, στην οδό Σοφοκλέους 41 (διεύθυνση που καταγράφεται και στις προαναφερθείσες διαδικτυακές πηγές). Μέχρι το 2003, το όνομα του συλλόγου ήταν «Bangladesh Cultural Organization» και από τότε και μετά άλλαξε σε «Bangladesh Doel Cultural Organization», όταν άνοιξαν και τα γραφεία στη Σοφοκλέους. Όπως δηλώνουν,

τα γραφεία στο κέντρο ήταν πολύ μεγάλα και η τότε επιλογή δεν έγινε τυχαία: «Ομόνοια είναι κέντρο. Ξέρει κάθε άνθρωπος εύκολα. «Που είναι Doel; - Είναι Ομόνοια». Είναι κέντρο ξέρουν όλοι Ομόνοια. Ο άλλος δεν ξέρει Σεπολίων 14. Κανένας δεν ξέρει. Κατάλαβες; Αυτό είναι, τίποτα άλλο. Και αυτός στην Ομόνοια ήταν μεγάλος χώρος, και εμείς φτιάξαμε μέσα πολύ ωραίο ντεκόρ, τέτοια, ήταν μεγάλο, μπορεί και να χωρούσε 500 άτομα εκεί μέσα. Και ερχότανε πολυς κόσμος. Εμείς κάναμε πόστερ, γράφαμε χαρτί ανακοίνωση και μάθαιναν όλοι, που είναι το γραφείο. Και ερχότανε και μετανάστες όχι μόνο από το Μπαγκλαντές αλλά και Πακιστανός και Έλληνας, τα πάντα. Τα πάντα. Και έλληνες πάρα πολλοί» (Εκπρόσωποι Συλλόγου Doel, 20/12/14).

Μετακόμισαν για οικονομικούς λόγους καθώς το τότε ενοίκιο ήταν υψηλό και κατά τη διάρκεια της κρίσης δεν μπορούσε να καλυφθεί από τους ίδιους. Στην απόφαση της μετακόμισης έπαιξε και ρόλο η αύξηση της παρουσίας της αστυνομίας: «Αποφασίσαμε να φύγουμε από εκεί γιατί ήταν το ενοίκιο πάρα πολύ και η αστυνομία πολλή. Πάρα πολύ πρόβλημα ήταν η αστυνομία. Δεν περνάει εύκολα από εκεί. Από εκεί δίπλα το 2009 η Ομόνοια είναι λίγο, δεν είναι καλά να περνάει άνθρωπος. Όταν εκεί οικονομική κρίση το ενοίκιο ήταν 110 ευρώ το μήνα. Πολύ μεγάλο. Και είχαμε τα γραφεία εκεί και την Ακαδημία εδώ. Ήταν δύο ξεχωριστά. Τώρα είναι και τα 2 μαζί. Όταν οικονομική κρίση, μετά ήρθαμε εμείς εδώ. Η Ακαδημία άνοιξε το 2009 εδώ. Ο Σύλλογος ήρθε εδώ το 2012 και είμαστε μαζί με την Ακαδημία. Πριν δικοί μας άνθρωποι που είχαν δουλειά, εμείς δώσαμε καλά λεφτά. Όλοι βοηθήσαμε, χέρι με χέρι. Τώρα άνθρωποι δικοί μας δεν έχει ούτε μισός άνθρωπος δεν έχει δουλειά και δεν μπορούμε να πληρώνουμε κάθε μήνα τόσα λεφτά» (Εκπρόσωποι Συλλόγου Doel, 20/12/14). Αναφέρουν γεμάτοι ενθουσιασμό ότι στις αρχές του Δεκεμβρίου του 2014, κλείσανε 11 χρόνια λειτουργίας και παρουσιάζουν τα φυλλάδια και τις αφίσες που είχαν εκδώσει για την προετοιμασία των εκδηλώσεων που οργάνωσαν.

Οι εκπρόσωποι του συλλόγου αναφέρουν ότι μετανάστες από το Μπαγκλαντές ξεκίνησαν να μεταναστεύουν στην Ελλάδα από το 1990. Σημειώνουν ότι από το 2005 και μετά «έχουνε σταματήσει, έχουνε αραιώσει επειδή λόγος είναι ότι έχουνε δυσκολέψει ο δρόμος και αυξηθήκανε τα λεφτά – τα οικονομικά – είναι πάρα πολλά τα λεφτά και ο άλλος δεν μπορούσε να μαζέψει αυτά τα λεφτά για να έρθει από τη χώρα του. Αυτό. Τώρα με ρωτήσατε και τώρα αν έρχονται και συνεχίζει. Όχι εγώ θα έλεγα σχεδόν καθόλου. Λόγω κρίσης έχουν αντιμετωπίσει προβλήματα και τώρα φεύγουν κάθε μέρα από την Ελλάδα» (Εκπρόσωποι Συλλόγου Doel, 20/12/14). Σημειώνουν επίσης ότι είναι πολύ δύσκολο να ξεκινήσει το μεταναστευτικό ταξίδι για όλη την οικογένεια μαζί, γιατί δεν γνωρίζουν που θα τους βγάλει ο δρόμος. Το σύνηθες είναι να ξεκινάει πρώτα ο άνδρας και στη συνέχεια ανάλογα με το πόσο ευνοϊκές ή όχι είναι οι συνθήκες να καλεί και τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας.

Τέλος, σε ότι αφορά τις σχέσεις των μεταναστών με καταγωγή από το Μπαγκλαντές με άλλους, είτε Έλληνες είτε μετανάστες άλλων εθνικοτήτων σημειώνουν ότι κατά πλειοψηφία δημιουργούν φιλικούς δεσμούς με Έλληνες και όχι τόσο με μετανάστες από άλλες χώρες. «Όχι, έχει δικούς μας φίλους εδώ που είναι Έλληνες. Έχει δικηγόρους, μάγειρες, σερβιτόρους, εγώ είμαι τώρα εκεί μαγαζί, πριν δούλεψα πολλά χρόνια σε εστιατόριο. Και αυτός το ίδιο. Εμείς για να κάνουμε παρέα πολύ καλοί είναι οι Έλληνες. Ξένοι, είναι δικοί μας άνθρωποι, Μπαγκλαντεσιανός είναι εντάξει. Αλλά μετά είναι

Έλληνας. Δεύτερο είναι Έλληνας, όχι άλλος από άλλη χώρα. Εμείς δεν πάμε παρέα με άλλη χώρα. Γιατί εμείς ήρθαμε Ελλάδα, είναι δεύτερο να θέλω Έλληνας. Δε θέλω Πακιστανός, καταλαβαίνεις; Έτσι, δεν έχει πρόβλημα, αλλά πιο πολύ δεύτερος είναι Έλληνας. Γλώσσα παίζει ρόλο. Και δεν είναι όλοι παρέα και τέτοια. Κατάλαβες. Εμείς Μπαγκλαντεσιανοί, είναι λίγο, Ινδία και Πακιστάν, έχουνε λίγο κόντρα γιατί εμείς, ξέρουμε γλώσσα (τους). Αλλά δεν ξέρει Πακιστανός, Ινδός δικιά μας γλώσσα. Εμείς ξέρουμε. Εμείς τα καταλαβαίνουμε όλα. Δεν ξέρει Πακιστανός τη δική μας γλώσσα Μπάγκλα. Ινδία ξέρει, λίγο. Αλλά Πακιστανός ούτε ένας δεν ξέρει. Δεν είναι η ίδια γλώσσα. Γιατί πόλεμο. Πριν τον πόλεμο, Μπαγκλαντές και Πακιστάν ήταν ένα. Μπαγκλαντές, Πακιστάν, Ινδία ήταν ένα. Έτσι να ξέρουμε εμείς, καταλαβαίνεις; Χωρίσαμε Ινδία, μετά εμείς κάναμε πόλεμο 1971 και κερδίσαμε εμείς και διώξαμε το Πακιστάν. Εμείς μιλάμε με Πακιστανούς μαζί, αλλά δεν κάνουμε παρέα» (Εκπρόσωποι Συλλόγου Doel, 20/12/14).

Σε ότι αφορά τον Saif, παραχώρησε συνέντευξη για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας ως πρώην ιδρυτικό μέλος του Συλλόγου «Ελεύθεροι Σύριοι». Ο Σύλλογος, δημιουργήθηκε στο τέλος του 2011, μετά την εξέγερση στη Συρία και σε αντίθεση με τον «Πολιτιστικό Σύλλογο Μπαγκλαντές Doel» είχε και έχει έντονο πολιτικό χαρακτήρα. Ο Saif δηλώνει «πρώην μέλος» καθώς έχει αποχωρήσει από το Σύλλογο πλέον, λόγω εσωτερικών διαφωνιών οι οποίες οδήγησαν στο να καθοδηγείται από τους πιο συντηρητικούς. «Στην αρχή στο σύλλογο όλοι ήμασταν ενωμένοι. Και είπαμε «παιδιά, θρησκεία, κόμματα, πολιτική έξω από το σύλλογο. Εδώ σα να είμαστε ένας λαός. Ένας λαός. Θα αγωνιζόμαστε, πορείες αλληλεγγύη, θα συμμετέχουμε στους αγώνες του ελληνικού λαού κλπ». Στην αρχή εντάξει ωραία ήτανε τα πράγματα, αλλά επηρεάστηκαν από αυτά που έγιναν κάτω, στο έδαφος της Συρίας που άρχισαν ας πούμε οι φανατικοί να έχουνε το πάνω χέρι» (Saif, 17/12/14).

Η δημιουργία του Συλλόγου είχε πρώτο μέλημα να «δώσει φωνή» στην εξέγερση. Οργανώθηκαν συνεντεύξεις τύπου, συνεργασίες με πολιτικές ελληνικές οργανώσεις, με τους «Γιατρούς Χωρίς Σύνορα», διαδηλώσεις κάθε Κυριακή στο Σύνταγμα κ.α. Στο ξεκίνημά του ο Σύλλογος είχε πάνω από 150 ενεργά μέλη. «Κάθε μια μέρα την εβδομάδα, μαζευτήκαμε και βγάλαμε μια επιτροπή που οργανώνει ας πούμε δράσεις τι θα κάνουμε, για τα μελλοντικά, επαφές με κόμματα, με οργανώσεις και τέτοια. Και δυστυχώς έλλειμμα στις γυναίκες φαίνεται φανερά ότι από όλα τα μέλη σπάνια να ήτανε 1-2 γυναίκες. Κάναμε μια φορά – μια μέρα την εβδομάδα συνάντηση. Από στόμα σε στόμα το μαθαίνανε οι Σύριοι αυτό, ή από την εβδομαδιαία γενική συνέλευση. Έξοδα τα καλύψαμε από τα δικά μας» (Saif, 17/12/14). Σήμερα τα γραφεία του Συλλόγου βρίσκονται στην οδό Μιχαλακοπούλου 52. Η επιλογή έγινε λόγω του μεγάλου μεγέθους του χώρου, και ο σύλλογος παρέμενε ανοιχτός καθημερινά. Σύμφωνα με τον ίδιο η ανταπόκριση από τον κόσμο ήταν μεγάλη. «Και ήτανε καθημερινά ο κόσμος με σακούλες με τρόφιμα ότι μπορούσε τα έφερνε εκεί στο σύλλογο και είχανε μαζευτεί πολλά-πολλά πράγματα και έχουμε στείλει φορτηγά από εδώ Ελλάδα, στα στρατόπεδα Τουρκία, Ιορδανία εκεί που είναι οι Σύριοι. Κυρίως Σύριοι πήγαιναν στο σύλλογο» (Saif, 17/12/14).

Στην ερώτηση αν υπάρχουν και άλλοι σύλλογοι ή κοινότητα Συρίων, απαντάει πως έχει δημιουργηθεί ακόμα μία. «Αυτή ήτανε μέσα στα τζαμιά. Όπως άκουσα και είναι πολύ θρησκευτική, πολύ πολύ.. Και δε δεχτήκανε καμία συνεργασία ακόμα και με κοσμικούς δε μιλάμε για αριστερούς αλλά δε δεχτήκανε ούτε κοσμικούς – ήταν περισσότερο εκεί στα τζαμιά». «Έχουμε και κάποιες συνεργασίες με την Αιγυπτιακή κοινότητα και συμμετείχαν στην πορεία μας άλλες κοινότητες, κάναμε κάλεσμα και ερχότανε, το ίδιο και η κοινότητα από τη Λιβύη. Με έλληνες, αυτοί που ας πούμε, μας άνοιζαν ας πούμε έτσι την αγκαλιά και τη ζεστασιά και το χέρι τους ήτανε οι αριστεροί μόνο. Από το στέκι μεταναστών, Κυριακάτικο σχολείο μεταναστών, ΚΕΡΦΑΑ, μέχρι κόμματα».

Ο ίδιος σημειώνει πως Σύριοι έχουν έρθει από το 1969 στην Ελλάδα. Τα τότε ρεύματα ερχόντουσαν κυρίως για σπουδές, σίγουρα 15-20 άτομα κάθε χρόνο και τελικά εγκαθίσταντο εδώ. «Ε, μείνανε εδώ, παντρευτήκανε, ενταχθήκανε στην κοινωνία, και κανείς δεν ήξερε ότι είναι Σύριοι καν γιατί εντάξει, όταν ενταχθείς μέσα στην κοινωνία, και αυτό είναι πολύ καλό και θετικό, χάνεσαι ας πούμε. Μετά το 2011, τελευταία τώρα τους 6 μήνες, να σου πω, άμα καταφέρνουν όσοι θέλουνε να περάσουνε όσοι θέλουνε τα σύνορα για την Ελλάδα, θα έχουμε 200-300 άτομα καθημερινά, να μην πω υπερβολικά, θα έχουμε τόσους. Αλλά λόγω αυτούς τους δουλέμπορους, που ζητάνε πολλά λεφτά, πολύς κόσμος δεν έχει να πληρώσει. Ή έρχεται με δική του ευθύνη και οι μισοί δε φτάνουνε, ή σκοτώνονται ή πνίγονται στη θάλασσα, δεν ξέρεις τι γίνεται. Όποιος έχει τύχη έρχεται στην Ελλάδα και αυτό είναι πολύ δράμα αυτή η κατάσταση» (Saif, 17/12/14). Υπολογίζεται από την τελευταία διαμαρτυρία στο Σύνταγμα και τις συνελύξεις αλληλεγγύης που συνόδευαν την πρόσφατη απεργία πείνας των Συρίων προσφύγων, ότι αυτή τη στιγμή μένουν 6000 πρόσφυγες Σύριοι στην Αθήνα.

Σε ότι αφορά τις μεταλλαγές στα μεταναστευτικά ρεύματα από τη Συρία και τους τρόπους του ταξιδιού αναφέρει: «Πάντα έρχονται με ομάδες. Για λιγότερους κινδύνους, για να έχουνε συντροφιά μεταξύ τους. Έρχονται και οικογένειες, αλλά σε μικρό αριθμό – οι περισσότεροι είναι άντρες. Γιατί να μην ξεχνάμε, ότι η Ελλάδα είναι σταθμός για τους πρόσφυγες προς την Ευρώπη. Δηλαδή το πρώτο που ασφαλίζουμε είναι να έρθουνε εδώ στην Ελλάδα, και το δεύτερο είναι το πώς να φύγουνε από την Ελλάδα προς την Ευρώπη. Οι περισσότεροι που έρχονται δεν έχουνε τίποτα γνωστούς στην Ελλάδα, γιατί μόνο άκουσαν ότι μόλις φτάνεις στην Ελλάδα, δεύτερη κίνηση είναι ότι μπορείς να φύγεις στην Ευρώπη. Δηλαδή αυτό έχει γίνει γνωστό τώρα. Όσοι Σύριοι έχουνε έρθει πριν την κρίση και λίγο μετά, ο σκοπός τους ήταν να μείνουνε στην Ελλάδα και να εργαστούνε – να βρουνε δουλειά. Για να μπορούν να βοηθήσουν τους γονείς τους κάτω, ή να ξεκινήσουν μια καινούρια ζωή εδώ στην Ευρώπη. Μετά τον πόλεμο που έχει τώρα, όλοι σκοπός τους είναι να φύγουνε, γιατί μόλις έρχονται εδώ και καταλαβαίνουνε την κατάσταση, γιατί εντάξει είναι γνωστό πλέον αυτό το ότι η Ελλάδα για τους Έλληνες δεν μπορεί να βρει δουλειά, έχει κρίση οικονομική, άρα γι αυτό πάνε όλοι προς την Ευρώπη».

Τέλος, για τις σχέσεις που αναπτύσσουν οι Σύριοι με μετανάστες άλλων εθνικοτήτων αναφέρει πως το βασικότερο ρόλο στη δημιουργία σχέσεων, παίζει η γλώσσα. Έτσι επισημαίνει καλές σχέσεις με τους Αιγύπτιους, τους Λίβυους εξηγώντας το και πολιτικά: «Γιατί αυτές οι χώρες της Αραβικής Άνοιξης, και εκεί έγινε ας πούμε μία εξέγερση, μία

επανάσταση. Και Λιβύη με τους Λίβυους, γιατί ήτανε το καθεστώς στη Συρία πολύ συνεργάτες με το καθεστώς Καντάφι, ενώ λαός, Συρίας και Λιβύης λαός, είναι πολύ αδελφικοί γιατί και οι δύο βρίσκονται στην ίδια κατάσταση. Μία χούντα στην Συρία, μία χούντα στην Λιβύη. Και μία χούντα στην Αίγυπτο. Για αυτό ας πούμε εμείς, με τους Αιγύπτιους εδώ που τότε που έγινε ας πούμε η εξέγερση στην Αίγυπτο, πολλοί Σύριοι συμπαρασταθήκανε στους Αιγύπτιους. Και τώρα πάλι εγώ, που πορείες που κάναμε, πολλοί από την Αίγυπτο και την Λιβύη, ήρθανε σε εμάς και κάνανε αλληλεγγύη μαζί μας. Γιατί και μην ξεχνάς ότι παίζει σημαντικό ρόλο η γλώσσα» (Saif, 17/12/14).

3.2.6 Οι θύλακες εθνικότητων / κοινωνικών κατηγοριών και οι σχέσεις

Κατά την έρευνα στην περιοχή μελέτης, εντοπίστηκαν κάποιες συγκεντρώσεις ομάδων / δραστηριοτήτων με διαφορετικά κοινωνικά χαρακτηριστικά η κάθε μία. Οι συγκεντρώσεις αυτές ονομάζονται εδώ «θύλακες». Υπό αυτήν την έννοια και όπως έχει προαναφερθεί, επισημαίνονται αυτές οι συγκεντρώσεις ως εντοπισμένες χωρικά, χωρίς αυτό να συνεπάγεται τον προσδιορισμό τους ως «σαφώς οριοθετημένες», αδιαπέραστες ή αμετάβλητες. Άλλωστε η γενική εικόνα της περιοχής, είναι αυτή του μωσαϊκού διαφορετικών εθνικότητων, κοινωνικών κατηγοριών και λειτουργιών σε όλη την έκτασή της. Αντίθετα αυτό που κρίθηκε ενδιαφέρον εδώ πέρα από τον καθεαυτό εντοπισμό τους, ήταν κυρίως η διερεύνηση των λόγων ανάπτυξης των συγκεκριμένων συγκεντρώσεων («θυλάκων») στο χώρο και των τυχόν διαντιδράσεων μεταξύ τους.

Κάποιοι από τους «θύλακες» που πρόκειται να αναφερθούν στη συνέχεια, εντοπίζονται όχι μόνο μέσω της επιτόπιας παρατήρησης στην περιοχή, αλλά και μέσω των αφηγήσεων κάποιων από τους πληροφορητές. Πολύ περισσότερο πολλά στοιχεία, βασίζονται στις «ξεναγήσεις» που μας έγιναν από κάποιους πληροφορητές στην περιοχή και τις βιωματικές τους παρατηρήσεις πάνω στις σχέσεις του συγκεκριμένου τόπου με τα εκάστοτε υποκείμενα. Ένα στοιχείο που αξίζει να σημειωθεί είναι το εξής: Κατά την έρευνα, έγιναν τρεις τέτοιες «ξεναγήσεις» από μετανάστες πληροφορητές τριών διαφορετικών εθνικότητων: από τον Nasir από το Πακιστάν, τον Zarif από τη Συρία και τον Abdul από την Αλγερία. Και οι τρεις επέλεξαν οι ίδιοι τη διαδρομή της «ξεναγήσης». Οι επιλογές που έκαναν εκτός του ότι έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, έχουν και άμεση σχέση με τα ερωτήματα που εξετάζονται εδώ.

Ως «θύλακες» στην περιοχή εντοπίστηκαν και χαρακτηρίζονται οι συγκεντρώσεις κάποιων χρήσεων, οι συγκεντρώσεις χρηστών / υποκειμένων, ή φυσικά τα δύο παραπάνω σε άμεση σχέση. Ένα πρώτο τέτοιο παράδειγμα, είναι το δεδομένο που προκύπτει και από την επιτόπια έρευνα αλλά και από τις υποδείξεις των «ξεναγών» μας, αυτό της χωρικής εγγύτητας καταστημάτων με ομοεθνείς ιδιοκτήτες. Διακρίνονται δύο κλίμακες διαφοροποίησης και συγκέντρωσης στην περιοχή μελέτης. Η πιο μεγάλη κλίμακα, είναι αυτή των διαφοροποιήσεων που εντοπίζονται μεταξύ των υπο-περιοχών μελέτης «Γεράνι» και της υπο-περιοχής μεταξύ των οδών Πειραιώς και Αγ. Κωνσταντίνου. Στην πρώτη είναι χαρακτηριστική η συγκέντρωση καταστημάτων μεταναστών από χώρες της Ασίας (κυρίως Πακιστάν και Μπαγκλαντές), ενώ στη δεύτερη αποτελούν πλειοψηφία τα καταστήματα μεταναστών από χώρες των Βαλκανίων αλλά και τη Ρωσία. Τα πρώτα είναι κυρίως εμπορικά όπως mini-market, οπωροπωλεία, καταστήματα ένδυσης και υπόδησης, καταστήματα ηλεκτρονικών ειδών, ενώ τα δεύτερα είναι κυρίως υπηρεσιών όπως πρακτορεία αποστολής δεμάτων, κτελ κλπ. Οι διαφοροποιήσεις αυτές δε σημαίνει ότι η κάθε περιοχή χαρακτηρίζεται μονάχα από τα παραπάνω, καθώς το κύριο χαρακτηριστικό και των δύο είναι η μίξη των διαφορών χρήσεων και υποκειμένων. Άλλωστε στην πρώτη, υπάρχουν πολλά καταστήματα Αιγύπτιων και Αράβων εν γένει, ενώ στη δεύτερη υπάρχουν επίσης πολλά μαγαζιά Πακιστανών, ή και άλλα με συνιδιοκτήτες Πακιστανούς και Ρώσους (όπως αυτά στην οδό Μενάνδρου). Χαρακτηριστικό είναι το τμήμα της

Ζήνωνος και της Μενάνδρου μέχρι την Αγ. Κωνσταντίνου με πολλά πρακτορεία αποστολής δεμάτων και χρημάτων. Το ίδιο ισχύει και στον πεζόδρομο «Βηλαρά», μέχρι την Κουμουندούρου. Σημειώνεται ότι στο Γεράνι όσο απομακρύνεται κανείς νότια της Ευριπίδου, η συγκέντρωση καταστημάτων μεταναστών μειώνεται. Αντίστοιχα, η ίδια μείωση εμφανίζεται και στην υπο-περιοχή μεταξύ Πειραιώς και Αγ. Κωνσταντίνου στο τμήμα ανατολικά της Βούλγαρη στην κατεύθυνση προς Μεταξουργείο.

Το παραπάνω φαινόμενο συγκέντρωσης συγκεκριμένων δραστηριοτήτων σε συγκεκριμένες θέσεις στην περιοχή, φαίνεται πως δεν είναι νέο. Ο Ι. Ψημμένος στην έρευνά του το 1995 για την ίδια περιοχή επισημαίνει: «Το κάθε επάγγελμα ή δραστηριότητα έχει την τοποθεσία του. Η τοποθεσία του κάθε μετανάστη στην πλατεία Ομονοίας και στις γύρω περιοχές έχει την εθνικότητά της και η κάθε εθνικότητα τη δική της στρωμάτωση και διαφοροποίηση μέσα σε έναν τόπο. Αυτές οι σχέσεις με τον τόπο δεν είναι στατικές, αλλά μεταβάλλονται και έχουν μια δυναμική ανάλογα με την οικονομική δραστηριότητα, τις πολιτισμικές σχέσεις, τις κατηγοριοποιήσεις των μεταναστών και την καθημερινή δράση των τελευταίων» (Ψημμένος, 2004:77).

Τις συγκεντρώσεις αυτές, ακολουθούν και οι ομάδες των πελατών / καταναλωτών μεταναστών. Έτσι τα καταστήματα της περιοχής του Γερανίου των οποίων οι ιδιοκτήτες είναι ως επί το πλείστον Πακιστανοί ή Μπαγκλαντεσιανοί αποτελούν πόλο έλξης για μετανάστες αντίστοιχων εθνικοτήτων οι οποίοι τα μετατρέπουν σε «στέκια» τους, συναθροισμένοι σχεδόν καθημερινά και καθ' όλες τις ώρες της ημέρας έξω από αυτά, με σκοπό την κοινωνικοποίηση όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα. Η πιο έντονη έκφραση των συγκεντρώσεων αυτών εντοπίζεται στο κέντρο της περιοχής, στη διασταύρωση Σοφοκλέους και Μενάνδρου σημείο που όπως προαναφέρθηκε λειτουργεί έντονα ως δημόσιος χώρος. Αντίστοιχα στην δεύτερη περιοχή η συγκέντρωση μεταναστών από Βαλκανικές χώρες και από την πρώην Σοβιετική Ένωση, είναι πολύ πιο έντονη από αυτήν των μεταναστών από το Πακιστάν και το Μπαγκλαντές. Εδώ, οι μετανάστες από χώρες της Νότιας Ασίας, συχνά συναθροίζονται ως πλανόδιοι μικροπωλητές, στοχεύοντας σε αυτούς από τα Βαλκάνια ή τη Ρωσία ως καταναλωτές.

Σε αντιστοιχία με τις παραπάνω συγκεντρώσεις, έγιναν και οι επιλογές «ξενάγησης» από τους μετανάστες που προαναφέρθηκε. Έτσι ο Nasir από το Πακιστάν, επέλεξε μια διαδρομή κυρίως εντός της περιοχής του Γερανίου, περνώντας από όλους τους δρόμους της περιοχής – μεγαλύτερους και μικρότερους. Παρά το γεγονός ότι συνέχισε την «ξενάγηση» και στην υπο-περιοχή βόρεια της Πειραιώς, όλες οι αναφορές του για συνήθειες της καθημερινότητάς του, αφορούσαν καταστήματα Πακιστανών στο Γεράνι. Από την άλλη ο Zarif από τη Συρία επιλέγει μια διαδρομή κυρίως στην δεύτερη υπο-περιοχή μελέτης η οποία δε χαρακτηρίζεται από τη συγκέντρωση καταστημάτων με Πακιστανούς ή Μπαγκλαντεσιανούς ιδιοκτήτες. Ο ίδιος είχε προηγουμένως επισημάνει ότι οι Σύριοι διατηρούν καλύτερες σχέσεις με τους μετανάστες από τις Αραβικές χώρες και όχι τόσο με αυτούς της Νότιας Ασίας. «Δεν μπορώ να μιλάω με Μπαγκλαντές – Πακιστάν, γιατί ξέρεις, μιλάνε άλλη γλώσσα. Από Συρία παρέα πολύ εύκολα. Κάνω και με άλλους αλλά δεν είναι εύκολο. Πακιστάν με Σύριοι δεν πάνε πολύ καλά, πολύ - πολύ λίγο κάνουνε φίλους. Εμείς πρόβλημα; Αυτοί πρόβλημα; Δεν ξέρω. Μιλάω, «γεια σας -

τι κάνετε», αλλά μέχρι εκεί, δεν ξέρω καλά παιδιά αλλά. Δεν τα βρήκαμε καλά, δεν ξέρω γιατί».

Η τρίτη υπο-περιοχή μελέτης, επιλέχθηκε από τον Abdul. Πρόκειται για την περιοχή βόρεια της Αγ. Κωνσταντίνου που περιλαμβάνει την οδό Χαλκοκονδύλη, μέχρι και την πλατεία Βάθης. Η πρόθεση του «ξεναγού» ήταν κυρίως να υποδείξει τους λόγους για τους οποίους κατά τη συνέντευξή που παραχώρησε είχε δηλώσει ότι δεν του αρέσει η περιοχή και παρόλο που κατοικεί σε αυτήν, δεν την επιλέγει για τις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου του. Έτσι ακολουθήθηκε μια διαδρομή με σκοπό την «παρουσίαση» του παρα-εμπορίου τσιγάρων, των ναρκωτικών, των εκδιδόμενων γυναικών και των στεκιών τους, μέσω των οδών Σατωβριάνδου και Βερανζέρου. Αυτό που παρατηρήθηκε είναι ότι στην περιοχή, η συγκέντρωση καταστημάτων μεταναστών είναι μειωμένη συγκριτικά με τις προηγούμενες, το ίδιο και η «ζωντάνια» που αυτά προσδίδουν στις πρώτες. Επιπλέον, είναι ορατή η μεγαλύτερη συγκέντρωση τοξικο-εξαρτημένων στο τμήμα αυτό συγκριτικά με τα νοτιότερά του. «Σα μεγάλη φυλακή είναι εδώ» δηλώνει ο ίδιος. Φτάνοντας μέχρι την Βίκτωρος Ουγκώ εντοπίζεται και το μοναδικό Αλγερινό καφενείο του κέντρου της Αθήνας.

Οι έως τώρα περιγραφές αποτελούν τα πρώτα επίπεδα διαφοροποιήσεων που χαρακτηρίζουν τις υπο-περιοχές μελέτης. Προχωρώντας τη διερεύνηση σε πιο μικρή κλίμακα, εντοπίζονται κάποιες ακόμα πιο σαφείς συγκεντρώσεις και θύλακες δραστηριοτήτων ή και υποκειμένων. Χαρακτηριστική – και πάλι σχετικά με τα καταστήματα είτε καθαυτά είτε σαν πόλους έλξης – είναι η περιγραφή του Nasir σχετικά με την περιοχή του Γερανίου που επισημαίνει ότι στην οδό Σοφοκλέους τα περισσότερα καταστήματα είναι ιδιοκτητών από το Πακιστάν ενώ στις οδούς Αναξαγόρα και Γερανίου είναι μεγαλύτερη η συγκέντρωση καταστημάτων από το Μπαγκλαντές. Ήδη κατά την έρευνα ο Nasir υπέδειξε το κατάστημα επί της Σοφοκλέους με Πακιστανό ιδιοκτήτη από το οποίο αγοράζει είδη ένδυσης, καθώς και ένα εστιατόριο επί της Γερανίου στο οποίο συχνάζει για την Πακιστανική κουζίνα του.

Δύο σχόλια αξίζει να σημειωθούν εδώ – το πρώτο είναι ότι οι παραπάνω διαφοροποιήσεις δεν αποτελούν «αποκλειστικές» ζώνες της κάθε εθνικότητας – ο ίδιος ο Nasir επισημαίνει το Πακιστανικό εστιατόριο σε οδό για την οποία ανέφερε τη συγκέντρωση Μπαγκλαντεσιανών. Πέρα από το εστιατόριο όμως, στις οδούς Αναξαγόρα και Γερανίου για τις οποίες ο «ξεναγός» αναφέρει συγκέντρωση μη Πακιστανών, ήδη εντοπίστηκε τζαμί για τους ίδιους, καθώς και τα πρώην γραφεία της Πακιστανικής κοινότητας. Το δεύτερο σχόλιο είναι ότι για έναν ντόπιο παρατηρητή και μη εξοικειωμένο με τις εθνοτικές διαφοροποιήσεις, αυτές δεν είναι εύκολα αναγνωρίσιμες. Δεν είναι δηλαδή αισθητές οι διαφορές μεταξύ των συγκεντρώσεων καταστημάτων από το Πακιστάν και το Μπαγκλαντές αλλά μοιάζει να τα χαρακτηρίζει η συνέχεια και σε ότι αφορά τη μορφολογία αλλά και τους μετανάστες που προσελκύουν.

Αυτοί οι θύλακες εντοπίζονται και από τους έλληνες καταστηματάρχες της περιοχής με παράδειγμα τη Μαρία ιδιοκτήτρια του καταστήματος τροφίμων επί της οδού Σοφοκλέους που περιγράφει βάσει εθνικότητας τις συγκεντρώσεις αυτές. «Η περιοχή έχει γίνει πόλος έλξης, γιατί εδώ πέρα βρίσκουνε τους ομοιογενείς τους και αν θα κατεβαίνεις τη Σοφοκλέους θα καταλάβεις ότι κάπου είναι Αφγανοί, κάπου είναι Μπαγκλαντεσιανοί,

κάπου είναι Πακιστανοί, εδώ κάνουνε τις κλίκες τους εδώ κάνουνε τα άνδρα τους». Το ίδιο ισχύει και από την πλευρά του Saif από το Σύλλογο «Ελευθέρων Σύριων» που σημειώνει: «Πας ας πούμε σε έναν δρόμο κάτω στην Ομόνοια, βρίσκεις μία εθνικότητα Πακιστανοί. Πας σε έναν άλλο δρόμο βλέπεις, Ινδοί, πας σε έναν άλλο βλέπεις Αφγανοί» (Saif, 17/12/14).

Σε ότι αφορά την υπο-περιοχή βόρεια της Πειραιώς μέχρι την Αγ. Κωνσταντίνου, ήδη αναφέρθηκαν εντοπισμένες συγκεντρώσεις συγκεκριμένου τύπου υπηρεσιών όπως τα πρακτορεία. Είναι σαφές επίσης ότι η πλειοψηφία αυτών ανήκουν σε παλαιότερους μεταναστευτικούς πληθυσμούς, και ειδικότερα αυτούς από τα Βαλκάνια ή και τη Ρωσία. Η συγκέντρωση αυτή παρατηρείται κυρίως στην οδό Μενάνδρου, στο τμήμα της νότια της Αγ. Κωνσταντίνου και στον πεζόδρομο «Βηλαρά», μέχρι την Κουμουνδούρου.

Ήδη οι έως τώρα αναφερθέντες «θύλακες» συγκεντρώσεων φαίνεται ότι συγκροτούνται στη βάση κάποιων παραγόντων. Σε ότι αφορά αυτούς που προαναφέρθηκαν, η εθνότητα είναι ένα από τα βασικότερα στοιχεία συγκρότησης, και κατά συνέπεια οι – έως τα πριν – διαμορφωμένες σχέσεις μεταξύ εθνοτήτων παίζουν αντίστοιχα σημαντικό ρόλο. Σε προηγούμενη ενότητα, είχαν αναφερθεί άλλωστε και κάποια σημεία από τις αφηγήσεις των πληροφορητών, σχετικά με τις εθνικότητες με τις οποίες δημιουργούν σχέσεις, ή όχι καθώς και οι αντίστοιχοι λόγοι.

Σημαντικός επιπλέον παράγοντας είναι και η γλώσσα. Το παράδειγμα του Abdul παρά το γεγονός ότι δεν φανερώνει κάποιο θύλακα, φανερώνει τη σημασία της γλώσσας για τη δημιουργία δεσμών και δικτύων ή ακόμα και για την κάλυψη βασικών αναγκών. Η αφήγησή του, περιγράφει πως μέσω της γλώσσας, εντόπισε στην περιοχή τον πρώτο άνθρωπο από τον οποίο θα μπορούσε να αντλήσει πληροφορίες κατά την πρώτη μέρα άφιξής του στην Αθήνα: «Μετά άκουσα ένα παιδί, άκουσα αυτόν να μιλάει αμέσως φώναζα αυτόν «έλα εδώ», τον ρωτάω, ξέρεις αυτό το παιδί, λέει «ναι ξέρω», λέω ήρθα χθες βράδυ, θέλω να πάω εκεί, λέει «εντάξει έλα μαζί μου». Αυτός ξέρεις ήρθε 8 μήνες πριν και έμενε σε σπίτι στην Αχαρνών. Και μετά πήγα μαζί με αυτόν στην Αχαρνών».

Για τη σημασία της γλώσσας μιλάει και ο Saif πρώην ιδρυτικό μέλος του Συλλόγου «Ελεύθεροι Σύριοι» όπως άλλωστε αναφέρθηκε προηγουμένως: «Έχουμε σχέσεις αρκετά καλές με τους Αιγύπτιους. Πρώτα πρώτα είναι η γλώσσα. Γιατί οι Αιγύπτιοι μιλάνε την ίδια γλώσσα. Αραβικά. Έχουν καλές σχέσεις με τους Λίβυους ας πούμε. Γιατί αυτές οι χώρες της Αραβικής Άνοιξης, και εκεί έγινε ας πούμε μία εξέγερση, μία επανάσταση. Και Λιβύη με τους Λίβυους, γιατί ήτανε το καθεστώς στη Συρία πολύ συνεργάτες με το καθεστώς Καντάφι, ενώ λαός, Συρίας και Λιβύης λαός, είναι πολύ αδελφικοί γιατί και οι δύο βρίσκονται στην ίδια κατάσταση. Μία χούντα στη Συρία, μία χούντα στην Λιβύη. Και μία χούντα στην Αίγυπτο. Για αυτό ας πούμε εμείς, με τους Αιγύπτιους εδώ που τότε που έγινε ας πούμε η εξέγερση στην Αίγυπτο, πολλοί Σύριοι συμπαρασταθήκανε στους Αιγύπτιους. Και τώρα πάλι εγώ, που πορείες που κάναμε, πολλοί από την Αίγυπτο και την Λιβύη, ήρθανε σε εμάς και κάνανε αλληλεγγύη μαζί μας. Γιατί και μην ξεχνάς ότι παίζει σημαντικό ρόλο η γλώσσα» (Saif, 17/12/14).

Ένας ακόμα παράγοντας που δημιουργεί – αν όχι θύλακες τότε σίγουρα – διαχωρισμό (σύμφωνα ξανά με αφηγήσεις) είναι η κτήση ή όχι «νομιμοποιητικών» εγγράφων. Ο

παράγοντας αυτός μπορεί να είναι ισχυρότερος από την κοινή εθνικότητα ή ακόμα και τη γλώσσα, κάτι που φανερώνει ξανά η περίπτωση του Abdul. Ο ίδιος δηλώνει πως αποφεύγει να κάνει παρέα στο δημόσιο χώρο με άλλους μετανάστες ακόμα και αν είναι ομοεθνείς του, στις περιπτώσεις που γνωρίζει ότι δεν έχουν χαρτιά. Αντίστοιχα αποφεύγει ομοεθνείς, για το ενδεχόμενο της μικρο-παραβατικότητας: «Άκου τώρα. Ομόνοια μένω, αλλά δε θα κάτσω στην Ομόνοια. Πρόβλημα. Δηλαδή τώρα εγώ να πάω να κάτσω εκεί, μαζί με τα παιδιά: Εγώ έχω χαρτιά. Άδεια διαμονής. Για δύο χρόνια. Και παιδιά κάποιος είχε παρών. Το ξέρανε αυτό αστυνομία. Όταν ήρθαμε μαζί, αυτός θα κάτσει εκεί, εγώ θα κάτσω εδώ. Αλλά γιατί να με πάρουν μαζί? Και αυτός και εγώ Αλγερινός. Εγώ δεν κάνω τίποτα. Αυτός μπορεί να έχει κάνει κάτι, δεν ξέρω. Γιατί και εγώ να πάω μέσα; Γιατί. (προσαγωγή). Για ποιο λόγο» (Abdul, 8/11/14).

Το φύλο αποτελεί ακόμα έναν παράγοντα συγκρότησης «θυλάκων» που στην περιοχή σε συνάρτηση με το χρόνο αποτελεί μια συγκροτημένη – ίσως και ιστορικά – συνθήκη. Η υπο-περιοχή μελέτης μεταξύ των οδών Πειραιώς και Αγ. Κωνσταντίνου, με την πληθώρα καταστημάτων Ρώσων και μεταναστών από Βαλκανικές χώρες και με τις υπηρεσίες αποστολής δεμάτων, χρημάτων κλπ, αποτελεί κάθε Κυριακή πόλο έλξης για γυναίκες οικιακές βοηθούς από τη Ρωσία, τη Γεωργία, την Αλβανία και τη Βουλγαρία. Η πλειοψηφία τους, εργάζεται ως εσωτερικές οικιακές βοηθοί σε σπίτια ανώτερων στρωμάτων σε διάφορες περιοχές της Αθήνας και καθώς κάθε Κυριακή έχουν το ρεπό τους, συναντιούνται στην περιοχή αυτή εδώ και αρκετά χρόνια. Βρίσκουν τις φίλες τους στην πλατεία της Ομόνοιας, στέλνουν δέματα και χρήματα από τα πρακτορεία της Μενάνδρου, κάνουν τα ψώνια της εβδομάδας στις οδούς Ζήνωνος και Μενάνδρου, πίνουν καφέ στη Βηλαρά, την Κουμουνδούρου και στα «στέκια» γύρω από την πλατεία του Αγ. Κωνσταντίνου. Επιπλέον, η ίδια η πλατεία αποτελεί τόπο συνάντησής τους, καθώς τις ηλιόλουστες μέρες περνούν τον ελεύθερο χρόνο τους στο δημόσιο χώρο της. Η αλλαγή εικόνας της περιοχής κάθε Κυριακή που οφείλεται σε αυτές τις γυναίκες είναι χαρακτηριστική. Σχετικά με τη διάδρασή τους με τις άλλες ομάδες της περιοχής, έχει ενδιαφέρον η σημείωση του Zarif, ο οποίος ως ξεναγός, επισημαίνει πως λόγω της παρουσίας των γυναικών αυτών, κάθε Κυριακή μετατρέπουν σε «στέκι» τους την περιοχή και οι άνδρες μετανάστες από την Αλβανία (ακόμα και χρόνια εγκατεστημένοι στην Αθήνα) επιδιώκοντας κάποια... ενδιαφέρουσα συνάντηση! Πέρα από αυτό το γεγονός, οι γυναίκες μετανάστριες αυτές διαντιδρούν με τους καταστηματαρχες, είτε αυτοί είναι Έλληνες, είτε Πακιστανοί είτε Ρώσοι, αλλά και με τους πλανόδιους μικρο-εμπόρους Πακιστανούς, Αφρικανούς κ.α. κάνοντας παζάρια επί των εμπορευμάτων στα ελληνικά ή αγγλικά. Η περιοχή τις μέρες αυτές μετατρέπεται σε μια υπαίθρια εμπορο-πανήγυρη και διατηρείται ως τέτοια εδώ και αρκετά χρόνια.

Ένας ακόμα παράγοντας δημιουργίας «θυλάκων» είναι οι διαφορετικές κοινωνικές κατηγορίες υποκειμένων. Με αυτήν την έννοια εδώ περιγράφονται οι συγκεντρώσεις των τοξικο-εξαρτημένων και αστέγων στην υπο-περιοχή του Γερανίου, αλλά και στην περιοχή βόρεια της Αγ. Κωνσταντίνου. Σε ότι αφορά την τελευταία, ήδη περιγράφηκε πως από την επιτόπια με «ξεναγό» τον Abdul διαφαίνεται ότι η κυκλοφορία μεταναστών στην περιοχή αλλά και η ύπαρξη καταστημάτων τους είναι μειωμένες – με αυξημένες τις συγκεντρώσεις των τοξικο-εξαρτημένων. Στο Γεράνι από την άλλη, βρίσκεται και το Κέντρο Σίτισης του Κ.Υ.Α.Δ.Α. – συγκεκριμένα στην οδό Σοφοκλέους στην περιοχή

διασταύρωσής της με την οδό Πειραιώς. Η συγκέντρωση των παραπάνω κοινωνικών ομάδων στο τμήμα αυτό, λαμβάνει σαφή χαρακτηριστικά ειδικά τις ώρες διανομής του φαγητού, όπου η παρουσία τους αυξάνεται με αυτήν των μεταναστών να μοιάζει μειωμένη. Εδώ, κατά τις ώρες διανομής, η έντονη παρουσία των μεταναστών δίνει τη θέση της σε έντονη παρουσία αστέγων και ναρκομανών, με ερώτημα του κατά πόσο οι μεν συνυπάρχουν ή όχι με τους δε, να παραμένει. Η εδώ κοινή αναφορά των δύο κοινωνικών ομάδων αυτών (των αστέγων και των τοξικο-εξαρτημένων) δεν έχει καμία πρόθεση εντάξει σε μια ενιαία κατηγορία – με τις διαχωριστικές γραμμές μεταξύ τους να είναι απόλυτα κατανοητές – παρ' όλ' αυτά στην παρούσα εργασία δεν επιτεύχθηκε ο εντοπισμός διαφορετικών συγκεντρώσεών τους στην περιοχή.

Η «κατοίκηση» της πλατείας Αγ. Κωνσταντίνου.

Πηγή: Noussia A., Lyons M., 2009. «Inhabiting Spaces of Liminality: Migrants in Omonia, Athens», στο *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35:4, σ. 601-624

Τέλος, χρειάζεται να σημειωθούν κάποιοι τόποι «συγκέντρωσης» των κατασταλτικών μηχανισμών της αστυνομίας. Πέρα από το αστυνομικό τμήμα της Ομόνοιας στην οδό Βερανζέρου – που αποτελεί σαφές σημείο «προς αποφυγή» από τους μετανάστες στην μία από τις τρεις υπο-περιοχές, υπάρχουν επίσης δύο σημεία στην καρδιά των άλλων δύο υπο-περιοχών μελέτης, όπου η παρουσία της αστυνομίας είναι συστηματική. Το ένα είναι στη διασταύρωση Ζήνωνος και Βούλγαρη, και το άλλο, όπως παρατηρήθηκε και κατά την επίσκεψη Μενάνδρου, μεταξύ Σοφοκλέους και Αναξαγόρα.

3.2.7 Τόποι κρατικής καταστολής

Η περιοχή που διερευνάται στην παρούσα εργασία όπως έχει ήδη περιγραφεί, αποτελούσε για μεγάλο διάστημα και αποτελεί ακόμα ένα από τα κύρια πεδία δράσης των κατασταλτικών μηχανισμών. Είναι σε αυτήν που έλαβε χώρα η επιχείρηση «Ξένιος Δίας» της Ελληνικής Αστυνομίας, με έναρξη τον Αύγουστο του 2012. Κατά την εκτέλεσή της πραγματοποιούνταν μαζικοί έλεγχοι εξακρίβωσης στοιχείων και μαζικές προσαγωγές μεταναστών από τους δρόμους του κέντρου, με το διωγμό των «παράνομων» στο κέντρο κράτησης μεταναστών στην Αμυγδαλέζα. Η επιχείρηση δεν έμεινε μόνο στις παραπάνω μεθόδους. Πραγματοποιήθηκαν μαζικοί έλεγχοι σε καταστήματα μεταναστών υγειονομικού ενδιαφέροντος και έκλεισαν πολλά από αυτά. Επιπλέον, μέσω παράλληλων δράσεων πάταξης του «λαθρεμπορίου», έγιναν μαζικές προσαγωγές πλανόδιων μικρο-πωλητών στο κέντρο της Αθήνας με ταυτόχρονη κατάσχεση ή και καταστροφή των εμπορευμάτων τους.

Τα παραπάνω χαρακτηρίστηκαν από ένταση κατά το 2012 και 2013, μια ένταση που ήταν «ορατή» ακόμα και με εμπειρικό τρόπο στους δρόμους του κέντρου. Σήμερα, οι κατασταλτικοί μηχανισμοί συνεχίζουν τη δράση τους αλλά με σχετικά μειωμένη ένταση. Παρ' όλ' αυτά η παρουσία της αστυνομίας και οι σημερινές δράσεις της, εξακολουθούν να αποτελούν σημαντικό περιοριστικό παράγοντα στην καθημερινή ζωή των μεταναστών, κατοίκων του κέντρου αλλά και των γειτονικών περιοχών. Εδώ διερευνώνται οι επιδράσεις των κατασταλτικών μηχανισμών την καθημερινή ζωή των πληροφορητών και οι τρόποι που αυτοί δημιουργούν «χώρους περιορισμού» στην περιοχή μελέτης και όρια στον αστικό χώρο. Επιπλέον, διερευνάται το αν τα όρια των παραπάνω τόπων είναι διαπερατά ή όχι και το πως εκφράζεται αυτή η «διαπερατότητα» στην περιοχή μελέτης μέσω των καθημερινών πρακτικών των μεταναστών / χρηστών του χώρου.

Το πρώτο στοιχείο που έχει ενδιαφέρον είναι ότι η περιοχή της Ομόνοιας μοιάζει να «αντέχει» από δύο διαφορετικές πλευρές: Από τη μία πλευρά - αυτήν των κατασταλτικών μηχανισμών - συνεχίζει να αποτελεί προτεραιότητα, έστω και με διαφοροποιημένο τρόπο σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια. Από την άλλη, συνεχίζει να «αντέχει» ως πόλος έλξης μεταναστών, παρά τις παραπάνω πρακτικές από την πλευρά της αστυνομίας (επίσης με διαφοροποιήσεις που θα παρουσιαστούν στη συνέχεια). Η πλειοψηφία των πληροφορητών «με χαρτιά», περιέγραψαν τις πρακτικές της ΕΛ.ΑΣ. με σχετικά ψύχραιμο τρόπο, δηλώνοντας πως οι έλεγχοι είναι καθημερινοί, αλλά ότι δε τους φοβίζονται. Η πλειοψηφία σημείωσε ότι το πρόβλημα που έχει στις περιπτώσεις ελέγχων δεν είναι τόσο η κράτηση κάποιων ωρών καθεαυτή αλλά το γεγονός ότι λόγω αυτής μπορεί να καθυστερήσουν ή και να χάσουν τελείως τη δουλειά τους. Αντίθετα βέβαια, η παρουσία της αστυνομίας, αποτελεί σοβαρό ζήτημα για όσους από τους πληροφορητές δεν έχουν χαρτιά, δηλώνοντας πως αποφεύγουν να κυκλοφορούν σε περιοχές που γνωρίζουν την ένταση των ελέγχων.

Από τις επιτόπιες έρευνες, αλλά και από τις μαρτυρίες – «ξεναγήσεις» που μας έγιναν από τους πληροφορητές στην περιοχή, εντοπίζονται κάποια σημεία που αποτελούν μέχρι

και σήμερα χαρακτηριστικά σημεία παρουσίας της αστυνομίας και καθημερινών ελέγχων. Ένα από αυτά είναι το σημείο της διασταύρωσης της Ζήνωνος με την Κεραμεικού, όπου επιβεβαιώθηκε δύο φορές κατά την επιτόπια έρευνα η παρουσία της αστυνομίας και η διαδικασία των αντίστοιχων ελέγχων. Ένα αντίστοιχο σημείο αποφυγής φυσικά είναι το ίδιο το Αστυνομικό τμήμα της Ομόνοιας στην οδό Βερανζέρου 24, και είναι χαρακτηριστικό ότι η κυκλοφορία μεταναστών σε αυτήν την υπο-περιοχή είναι μειωμένη σε σχέση με την υπόλοιπη περιοχή μελέτης. Τέλος, χρειάζεται να σημειωθεί ότι σε ολόκληρη την περιοχή μελέτης – και πέρα από τα παραπάνω σαφώς ορισμένα σημεία – η παρουσία της αστυνομίας είναι συστηματική καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας, και καθ' όλη την εβδομάδα (και τις Κυριακές) είτε πεζή, είτε με αυτοκίνητα, είτε με δίκυκλα της υπηρεσίας. Όπως σημειώνει και ο Abdul, αμέσως μετά τις επιχειρήσεις της αστυνομίας, η εικόνα της περιοχής διαφοροποιείται και οι «ορατοί» στον αστικό χώρο μετανάστες είναι πολύ λιγότεροι, είτε λόγω των προσαγωγών είτε λόγω της αποφυγής κυκλοφορίας εκ μέρους τους.

Οι δύο πληροφορητές που κατοικούν στην περιοχή, εκφράζουν αντίθετες μεταξύ τους απόψεις σχετικά με τη στάση τους στην καθημερινότητα σε ότι αφορά την δράση της αστυνομίας. Ο Abdul όπως έχει προαναφερθεί, παρόλο που η οδός Χαλκοκονδύλη αποτέλεσε για δεύτερη φορά επιλογή κατοικίας του, δηλώνει ότι θέλει να μετακομίσει. Οι έλεγχοι είναι πολύ συχνοί ακόμα και κάτω από το σπίτι του, ενώ ο ίδιος δεν κυκλοφορεί στην περιοχή χωρίς συγκεκριμένο λόγο. Ακόμα αποφεύγει να συναναστρέφεται με μετανάστες χωρίς χαρτιά θεωρώντας ότι με αυτόν τον τρόπο προστατεύει τον εαυτό του από τυχόν προσαγωγές. Ο Abdul μάλιστα διατηρεί μια διαχωριστική στάση μεταξύ του εαυτού του και των άλλων, θεωρώντας πως είναι «μια χαρά» που «καθαρίσανε» όσους μικρο-εγκληματούσαν μη έχοντας χαρτιά. «Άκου τώρα, ήρθαν εδώ, 19 χρονών, 20 χρονών, 23, δεν ξέρανε τίποτα, ακόμα ήταν μικροί, και δεν είχανε τι να φάνε, δεν είχανε που να μείνουνε, δεν είχανε τίποτα. Κλέβανε, και μετά ναρκωτικά και τους άρεσαν αυτά τα πράγματα. Αλλά τώρα δεν έχει. Τους καθαρίσανε όλους. Μια χαρά έτσι. Από αστυνομία. Είχανε λόγο. Θα έρθεις εσύ δεν ξέρω και εγώ από πού, και θα μας κάνεις τέτοια; Όχι! Δεν είναι σωστό». Τέλος, με περιγραφές γεμάτες αντιφάσεις, κάνει και την κριτική του στην αστυνομία, σημειώνοντας ότι έχει σχέση με το εμπόριο ναρκωτικών λέγοντας: «Εδώ γίνονται ναρκωτικά. Άκου να σου πω. Τώρα εδώ τμήμα. Εδώ όλοι αγορά ναρκωτικών. Καμιά μέρα να πάω να σου δείξω όλα αυτά. Αλλά από μακριά. Γιατί αστυνομία παίρνουνε λεφτά από αφεντικό αυτών που πουλάνε τέτοια πράγματα. Γιατί δεν κλείσανε, γιατί δεν μπήκανε μέσα, γιατί δεν πιάσανε, δεν ξέρανε; Απέναντι! Γίνονται» (Abdul, 8/11/14). Με τα παραπάνω, θα συμφωνούσε μάλλον και ο Jibrān από την Αίγυπτο, ιδιοκτήτης εστιατορίου στην περιοχή, αφού για τους ελέγχους της αστυνομίας έχει θετική άποψη.

Την ίδια στιγμή που ο Abdul δηλώνει τα παραπάνω, ο Mubashir επίσης κάτοικος της περιοχής σημειώνει πως η περιοχή του αρέσει γιατί είναι «κέντρο» και δε θα σκεφτόταν να μετακομίσει. Η παρουσία της αστυνομίας δεν επηρεάζει τη συχνότητα επισκέψεων του στα μαγαζιά της περιοχής για τις καθημερινές του ανάγκες: «-Η αστυνομία; - Ε! Αυτή καθημερινά μας πιάνει, μας πιάει μέσα, μας ψάχνει, μας ζητάει χαρτιά. Είμαστε νόμιμοι, ψάχνουνε τα χαρτιά και μας αφήνουνε μετά από δύο ώρες». Δηλώνει πως είναι πολύ συχνό φαινόμενο οι έλεγχοι, και τον έχουν προσαγάγει για έλεγχο αρκετές φορές. Το μόνο που κάνει είναι ότι προσπαθεί να αποφεύγει να περνάει από τα σημεία που

γίνονται αυτοί έλεγχοι όσο αυτό είναι δυνατό. Αντίθετα σημειώνει πως το να βρίσκεται και να κυκλοφορεί κανείς στην περιοχή μελέτης, προσδίδει με έναν τρόπο «ασφάλεια» καθώς «άμα είσαι λίγο μακριά μπορεί να σε πειράξει κανένας» (Mubashir, 07/12/14).

Ο Nasir και ο Hafiz είναι από τις περιπτώσεις των μεταναστών που περνάνε πολύ από τον ελεύθερο χρόνο τους στην περιοχή αρκετές φορές την εβδομάδα. Τα λόγια τους σχετικά με το πώς επηρεάζει αυτή η κατάσταση την καθημερινότητά τους είναι χαρακτηριστικά και με αρκετές ομοιότητες: «Στην Ομόνοια μου κάνουν ελέγχους. Μετά από τους ελέγχους τις επόμενες μέρες πάλι πήγαινα γιατί Ομόνοια είναι όλοι οι φίλοι μου. Γιατί που να πάω αλλού» (Nasir, 9/11/14). Ο Hafiz από την πλευρά του δηλώνει πως οι έλεγχοι είναι καθημερινοί. «Μου λέγανε «χαρτιά έχετε; - ναι έχουμε ρε φίλε», «βγάλ' τα» - τα έβγαζα και μου λέγανε: «είναι πλαστά», «τι λες είναι πλαστά» του λέω, λέει: «πάμε μαζί», και με έπαιρναν μαζί τους, βάζανε ξέρεις στα computer και μετά μου λέγανε ότι είναι εντάξει. Πέτρου Ράλλη πολλές φορές, 1 ώρα, 2 ώρες, τι δουλειά έχω εγώ εκεί. Στην Ομόνοια με σταματάνε». Και συμπληρώνει: «Κοιτά, ξαναπερνάω γιατί αν δεν έρθω εδώ, τι να κάνω, έχω εδώ τους φίλους, έχει φτηνά ρούχα κάτι να παίρνω, δεν μπορώ να πάω 80 ευρώ να δώσω για μπουφάν, δεν μπορώ. Δε φοβάμαι γιατί έχω χαρτιά - τι να φοβηθώ - μας πήρανε μαζί τους 2-3 φορές μέσα, τι να κάνω» (Hafiz, 19/11/14).

Ο Adil, κάτοικος της Αθήνας τα τελευταία 14 χρόνια, είναι από τους μετανάστες που ερχόντουσαν πολύ συχνά στην περιοχή, κατά τα πρώτα χρόνια διαμονής τους στην Αθήνα. Εκεί είχε κάνει γνωριμίες, περνούσε τον ελεύθερο χρόνο του κλπ. Σήμερα, δηλώνει πως φοβάται την περιοχή και την αποφεύγει. Θα την επισκεφτεί μονάχα εάν χρειάζεται κάτι συγκεκριμένο και το πολύ μία φορά τους 2 μήνες. Είναι από τις περιπτώσεις που η σημαντικότερη ανησυχία του είναι όπως σημειώθηκε προηγουμένως το να είναι συνεπής στη δουλειά του και να τη διατηρήσει, κάτι που με τους συνεχείς ελέγχους βρίσκεται σε κίνδυνο. «Εμένα με έχει πιάσει η αστυνομία, είδε χαρτιά μου και με κρατήσανε, πήγα μέσα αστυνομικό τμήμα πολλές φορές και κοίταξαν χαρτιά μου μισή ώρα, μία ώρα, ώρες και μετά μου είπαν είσαι εντάξει, φύγε. Μου έδωσαν τα χαρτιά και έφυγα. Όχι, δεν φοβάμαι, απλά δε θέλω να με πιάσουν πολύ, να κάτσω μέσα 2-3 ώρες γιατί έχουμε και δουλειά, και δε θέλουμε να χάσουμε τη δουλειά μας. Γιατί πολλές φορές και πρωί με πιάσανε αστυνομία - είχα ξεκινήσει να πάω για δουλειά και με πιάσανε 2-3 ώρες μέσα. Και μετά πήρα τηλέφωνο αφεντικό - «είμαι μέσα, δεν μπορώ να έρθω και αυτά» - αλλά δε θέλω να χάσω τη δουλειά» (Adil, 23/11/14). Επιπλέον, σημειώνει πως σε σχέση με το 2012 κατά το οποίο η αστυνόμευση ήταν πολύ αυξημένη, σήμερα είναι σχετικά λιγότερη.

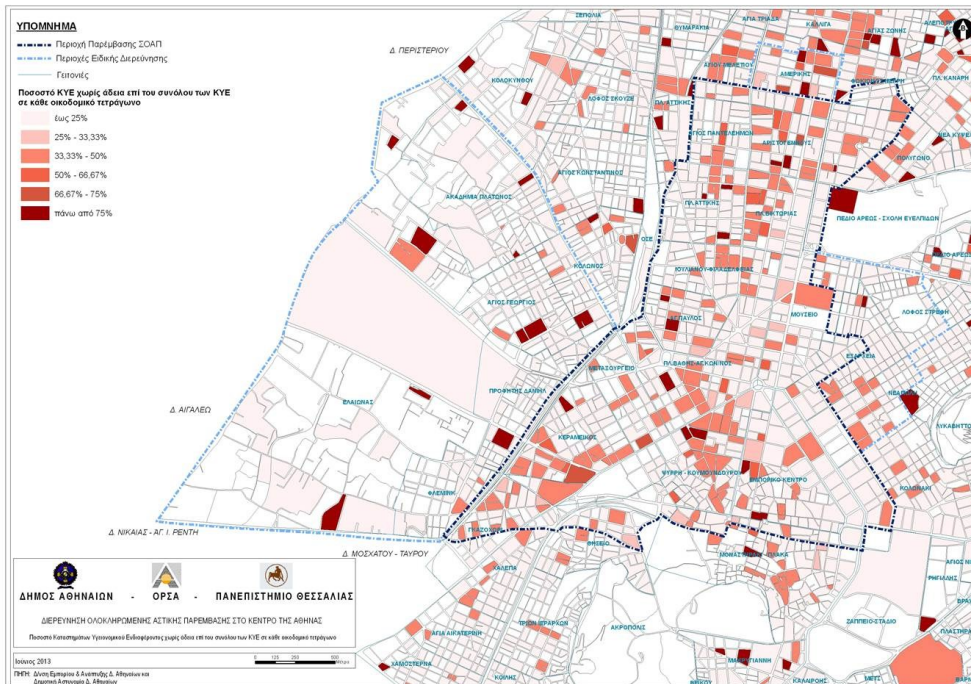
Όλες οι παραπάνω περιπτώσεις ήταν περιπτώσεις ανθρώπων που έχουν τα «νομιμοποιητικά» έγγραφα, και είναι επόμενο οι αντιδράσεις τους και οι συμπεριφορές τους σε ότι αφορά τις κατασταλτικές πρακτικές να είναι σχετικά ψύχραιμες. Στην περίπτωση του Agif από το Αφγανιστάν όμως, ο οποίος εδώ και ένα χρόνο δεν έχει χαρτιά, τα πράγματα είναι διαφορετικά. Ο ίδιος, σημειώνει όπως και προηγούμενοί του ότι η βασικότερη ανησυχία του είναι η τυχόν απώλεια της δουλειάς του σε περίπτωση «συνάντησης» με την αστυνομία, αλλά σημειώνει επίσης ότι από τότε που σταμάτησε να έχει χαρτιά, κυκλοφορεί πολύ λιγότερο στο δημόσιο χώρο από ότι έκανε παλαιότερα. «Όταν πριν είχαμε χαρτιά, δε φοβόμουν, το ήξερα ότι έχει φασαρία όταν με πιάσει,

αλλά δεν κάνει τίποτα. Πολλές φορές με πιάσανε, σε άλλη περιοχή, αστυνομία. Δυστυχώς στο κέντρο πολύ κακό. Σαν πιάσανε κλέφτες, φυλακισμένους, δηλαδή δεν ξέρω πως το λένε σαν δολοφόνους μας κάνουνε. Μερικές φορές πάω ακόμα και που δεν έχω χαρτιά. Πάω κέντρο στον ΑΓ. Παντελεήμονα στην Αττική, στην Ομόνοια αλλά τώρα ξέρουμε σε ποια μέρη είναι η αστυνομία και δεν περνάω εγώ από εκεί. Γιατί τόσα χρόνια που είμαι εδώ, το ξέρω. Που είναι ο χαμός, που είναι η αστυνομία. Αλλά δεν μπορώ να κάνω σαν πριν μια βόλτα γιατί πάντα είμαι σαν φυλακισμένος. Και προσέχω πάντα. Είναι πάρα πολύ δύσκολο και εγώ δε φοβάμαι να με πιάσουνε για μήνες, εγώ φοβάμαι πρώτα για τη δουλειά μου. Γιατί όταν κάποιος χάσει τη δουλειά του, δεν μπορεί να βρει αλλού, είναι πολύ δύσκολα. Είμαι 7 χρόνια εδώ, 5 χρόνια δούλευα τα 2 χρόνια ήμουνα άνεργος. Όταν ήμουνα άνεργος έψαχνα όλα και βρήκα δουλειά. Όταν κοιτάει ότι δεν είσαι νέος, είσαι ξένος είναι δύσκολο» (Arif, 9/11/14).

Η αποφυγή συχνής κυκλοφορίας, είναι ένα γεγονός που επιβεβαιώνεται από πολλές πλευρές για την περιοχή. Τα τελευταία χρόνια, οι μετανάστες «χωρίς χαρτιά» αποφεύγουν να κυκλοφορούν συχνά έξω, και προτιμούν την ιδιωτικότητα της κατοικίας τους ακριβώς λόγω της έντονης αστυνόμευσης. Ως αποτέλεσμα η κινητικότητα στην περιοχή διερεύνησης να είναι πολύ μικρότερη από παλαιότερα, κάτι εύκολα εμφανές ακόμα και σε κάποιον απλό παρατηρητή με μια βόλτα στην περιοχή σήμερα σε σχέση με το 2011 – 2012.

Οι κατασταλτικές πρακτικές όμως δεν επηρεάζουν μονάχα την ενσώματη παρουσία των μεταναστών στην περιοχή. Έχουν διαφοροποιήσει και κάποιες λειτουργίες και χρήσεις όχι μονάχα σε επίπεδο ισογείων αλλά και σε αυτό των ορόφων. Όπως μαρτυρούν παλιότερα δελτία τύπου της ΕΛ.ΑΣ. αναφορικά με την επιχείρηση του «Ξένιου Δία», οι έλεγχοι επεκτάθηκαν και σε καταστήματα μεταναστών πολλά από τα οποία έκλεισαν καθώς είτε δεν είχαν άδειες λειτουργίας είτε για άλλους φορολογικούς λόγους. Πολλά από αυτά που έκλεισαν ήταν αυτά που περιγράφηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο ως «πολυκαταστήματα στους ορόφους» παλιών βιοτεχνικών κτιρίων ή κτιρίων γραφείων. Αυτό επιβεβαιώνει και η μαρτυρία του Zarif, επισημαίνοντας και το προαναφερθέν κτίριο στη Σοφοκλέους που περιγράφηκε στην προηγούμενη ενότητα, σήμερα ως κλειστό μετά από αστυνομικό έλεγχο.

Διαπραγματεύσεις ορίων και όρων συμβίωσης στο κέντρο της Αθήνας Παπατζανή Ευαγγελία

Καταστήματα υγειονομικού ενδιαφέροντος, χωρίς Άδεια

Πηγή: Δήμος Αθηναίων – Οργανισμός Αθήνας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (2014), «Παρουσίαση ΣΟΑΠ Κέντρου Αθήνας. Διερεύνηση κοινωνικών, αναπτυξιακών και περιβαλλοντικών παραμέτρων και διαμόρφωση στρατηγικής αστικής παρέμβασης στην περιοχή του Δήμου Αθηναίων και ειδικότερα στην ευρύτερη κεντρική ζώνη του», 15 Ιανουαρίου 2014, <http://www.slideshare.net/YPEKA/soap-ath-15114>, (Τελ. Επισκ. 15/02/2015).

Αν τα παραπάνω αποτελούν κάποιες από τις προσωπικές στάσεις που διατηρούν οι μετανάστες για την αυτοπροστασία τους, ή συμπεριφορικές αλλαγές όπως η αποφυγή συγκεκριμένων χωρικών σημείων ή χρονικών μέσα στη μέρα, έχει ενδιαφέρον και η απάντηση σε αντίστοιχη ερώτηση από την πλευρά των εκπροσώπων του Πολιτιστικού Συλλόγου Μπαγκλαντές Ντοέλ. Ήδη βέβαια σημειώθηκε ότι ο συγκεκριμένος Σύλλογος είναι πολιτιστικός και οι δράσεις του δεν αφορούν αντίστοιχα καθημερινά ζητήματα των μεταναστών όπως αυτό της αστυνομίας. Επισημαίνεται παρ' όλ' αυτά περίπτωση κατά την οποία πριν την έναρξη δημόσιας εκδήλωσης του συλλόγου στην περιοχή της Ομόνοιας, τα μέλη του στείλανε αίτηση – έγγραφο στο Δήμο και την Αστυνομία, που έκανε γνωστό το γεγονός, με σκοπό την αποφυγή των αυξημένων ελέγχων από την πλευρά της αστυνομίας.

Πέρα από το γεγονός αυτό, οι εκπρόσωποι του Συλλόγου δηλώνουν για τους εγκατεστημένους στην Αθήνα Μπαγκλαντεσιανούς πως υπάρχει μια τάση φυγής από την περιοχή της Ομόνοιας και διάχυση προς τις δυτικές περιοχές του Δήμου Αθηναίων, καθώς η περιοχή μελέτης δεν προτιμάται τόσο έντονα όσο παλαιότερα. «Όταν θα περνάμε δρόμο είναι η αστυνομία λέει: «έλα φίλε έχει χαρτί; - Έχει χαρτί. – Έλα πάμε τμήμα». Πήγα τμήμα, τσεκάρει, πόσο – 1 ώρα, 2 ώρες, μισή ώρα, θα περιμένω από εκεί. Και άνθρωπος δε θέλει έτσι χάσει χρόνο όλη μέρα, καταλαβαίνεις; Εδώ Ελλάδα, έχει

χαρτί – δεν έχει χαρτί όλα είναι ίδια. Άμα έχει χαρτί, πάλι πάει τμήμα μέσα, πάει τσεκάρει, μετά να πάει έξω. Δεν μπορεί κατευθείαν να τσεκάρει. Λίγο πρόβλημα έτσι. Και λίγο πρόβλημα είναι τώρα Ομόνοια. Ομόνοια είχε πριν δικούς μας ανθρώπους, και Ομόνοια μέσα στο κέντρο έχει μαγαζί (είχαν). Τώρα είναι παντού». Τώρα η αστυνομία είναι παντού. Άκου να δεις, τώρα μαζέψανε. Ότι έχει παιδιά χωρίς χαρτιά μαζέψανε. Τώρα είναι καθαρά. Χωρίς χαρτιά δεν υπάρχουνε. Άμα υπάρχουνε, άμα πιάσουνε, μέσα. Καλά έκανε. Καλά έκανε. Αλλά μπορεί να δίνει μέσα τα 5 χρόνια, όταν μένει ένας άνθρωπος στη χώρα, μπορεί να δίνει χαρτί. Εμείς δουλεύουμε. Δηλαδή 10 χρόνια, δουλεύουμε Ελλάδα, χωρίς χαρτιά δηλαδή κόκκινη κάρτα. Εμείς ζητάμε να δίνει χαρτιά. Γιατί εμείς κάνουμε φορολογική δήλωση. Γιατί δεν δίνει χαρτιά. Καταλαβαίνεις; Απλά εμείς πολύ καιρό μένουμε εδώ, αλλά δε δίνει χαρτιά. Δεν ξέρω για ποιο λόγο. Όλη η Ευρώπη δίνει χαρτιά, απλά μόνο η Ελλάδα δε δίνει. Γιατί δε γουστάρει Έλληνες. Εμείς αρέσει να μένουμε Ελλάδα, να κάνουμε παρέα, να είμαστε καλά. Απλά εντάξει. Σιγά-σιγά θα γίνει πιστεύω» (Εκπρόσωποι Συλλόγου Doel).

Την άποψή τους για τις κατασταλτικές πρακτικές της αστυνομίας ζητήθηκε να καταθέσουν και οι Έλληνες καταστηματαρχές της περιοχής από τους οποίους πάρθηκε συνέντευξη. Και οι δύο εκφράστηκαν σε γενικές γραμμές με παρόμοια άποψη και επιχειρήματα πάνω στο ζήτημα, λέγοντας πως οι δράσεις της αστυνομίας έκαναν με βεβαιότητα καλό στην περιοχή και θα ήταν χρήσιμο να είναι ακόμα συστηματικότερες.

«Δεν έχω γίνει μάρτυρας, αλλά εντάξει η αστυνομία τώρα καταρχάς, δεν έχουνε τη δύναμη. Δεν τους δίνει το ίδιο το κράτος τη δυνατότητα να ενεργήσουν όπως πρέπει να ενεργήσουν. Δεν έχουνε την ελευθερία όπως πρέπει να λειτουργεί η αστυνομία τώρα. Άμα έρχεται ο αλλοδαπός και δε σέβεται τον αστυνομικό και του μιλάει λες και μιλάει σε οποιονδήποτε, συνέχεια συμβαίνουν αυτά – δε σέβονται. Ενώ ο Έλληνας θα σεβαστεί όταν του μιλήσει ο αστυνομικός. Ο αλλοδαπός οι περισσότεροι δε σέβονται στη συμπεριφορά τους. Θέλει μέτρα πιο δυνατά δεν είναι μόνο ο έλεγχος. Εντάξει, τους ελέγχεις, τους ξανα-ελέγχεις, τους πηγαίνεις, αφού είναι εδώ πέρα, τον ξαναπάς, ξαναέρχεται εντάξει. Δηλαδή πρέπει να βρεθεί κάποια λύση σε αυτό το θέμα νομίζω. Ε και θέλει η αστυνομία να μπορεί να ενεργήσει καλύτερα, όπως πρέπει, τώρα η αστυνομία τα χέρια της είναι δεμένα δεν μπορεί να κάνει τίποτα. Εντάξει πάντως μέχρι τώρα οι έλεγχοι, έχει κάνει πολύ καλό. Εδώ περνούσες με το αυτοκίνητό σου και ο ένας από το ένα πεζοδρόμιο, ο άλλος από το άλλο, σου ανοίγανε τις πόρτες και σου παίρνανε ότι είχες μέσα, εντάξει τώρα όσο να 'ναι αυτά φύγανε τώρα. Περπάταγες, είχες το ρολόι – το σταυρό και στα παίρνανε αμέσως, αυτά ήταν κρούσματα καθημερινά 4-5. Και τώρα δεν υπάρχουν αυτά, εντάξει» (Γιάννης, 17/12/14).

«Εμένα μου κάνουνε καλό – μόνο καλό έχουνε να μου κάνουνε αυτές οι δράσεις, δεν είναι κακές – ήδη έχουνε περιοριστεί και παραμένουνε και κυκλοφορούνε μόνο οι καλοί που έχουν ελεγχθεί ότι πρέπει να μείνουν εδώ. Έχουν περιοριστεί πολύ εδώ και κάνα χρόνο (οι μετανάστες). Έχουν περιοριστεί αφού ελέγχονται. Όταν δεν έχουν χαρτιά δεν τολμάνε να κυκλοφορήσουν – ειδικά μέσα στο κέντρο της Αθήνας, θα πάνε στα περίξ που δεν υπάρχει αστυνόμευση» (Μαρία, 17/12/14).

Την ίδια στιγμή που η Μαρία κάνει αυτές τις δηλώσεις, φέρνει ένα παράδειγμα όπου όντας αυτόπτης μάρτυρας ενός περιστατικού αστυνομικού ελέγχου σε μετανάστη έξω από το κατάστημά της, η αντίδρασή της ήταν περισσότερο αλληλέγγυα με αυτόν – παρά τα όσα προσημείωσε. Επισημαίνοντας ότι είναι σωστοί και δίκαιοι οι έλεγχοι για εξακρίβωση στοιχείων, την ίδια στιγμή παρενέβη στους αστυνομικούς με διάθεση υποστήριξης του μετανάστη καθώς τον γνώριζε και την βοηθούσε σε δουλειές του μαγαζιού: «Τον ρωτήσανε τα χαρτιά του δεν τα είχε τον πήρανε τον πήγανε μέσα, του εξακρίβωσανε τα στοιχεία και τον αφήσανε να φύγει από τη στιγμή που ήτανε σωστός – απλά δεν τα είχε μαζί του. Πολύ σωστά η αστυνομία τον πήρε μέσα του ζήτησε εξακρίβωση λεπτομερή και τον άφησε. Εγώ μόνο εμπλάκηκα: τον βοήθησα λιγάκι του λέω «αυτός είναι καλό παιδάκι και άφησέ τον» – μου λέει: «πρέπει να το εξακρίβωσω», του λέω «εντάξει καλά κάνεις, δε θα επέμβω άλλο». Αυτός ο μετανάστης ήταν ένας μικρούλης εδώ πέρα, κάθετα όλη μέρα εδώ πέρα και πούλαγε τσιγάρα. Εντάξει επειδή τον είχα κάθε μέρα, λίγο να μας βοηθήσει, να κοιτάει, να έχει το νου του – ξέρεις έτσι στο μαγαζί, δημιουργήθηκε μια συμπάθεια» (Μαρία, 17/12/14).

3.2.8 Τύποι ρατσιστικών πρακτικών

Η περιοχή μελέτης, είναι μία από τις περιοχές του κέντρου της Αθήνας, στις οποίες τα προηγούμενα χρόνια καταγράφηκαν ρατσιστικά περιστατικά προς μετανάστες. Ωστόσο σημειώνεται ότι στην περιοχή, τα περιστατικά αυτά δεν έλαβαν ποτέ μαζικές διαστάσεις όπως έγινε για παράδειγμα στην περίπτωση του Αγ. Παντελεήμονα. Αντίθετα, μαζικές διαστάσεις στην περιοχή μελέτης έλαβαν κινήσεις εκ μέρους τμήματος επιχειρηματιών της περιοχής, οι οποίοι κινήθηκαν με αντιδράσεις μίσους ενάντια και στους μετανάστες – κατοίκους της περιοχής και στους μετανάστες καταστηματαρχες. Βέβαια για τις αντιδράσεις τους αυτές δε χρησιμοποίησαν μεθόδους «προγκρόμ» αλλά κυρίως επιστολές προς τις αρμόδιες αρχές μετά από σύσταση επιτροπών. Άλλωστε, τα αποσπάσματα συνεντεύξεων των δύο ελλήνων καταστηματαρχών στην προηγούμενη ενότητα επιβεβαιώνουν τη θετική τους στάση ως προς τις δράσεις της αστυνομίας και τις «εκκαθαρίσεις» στην περιοχή, την ίδια στιγμή που οι ίδιοι σε κάποιες περιπτώσεις μπορεί να στέκονται στοιχειωδώς αλληλέγγυοι σε μετανάστες που υπόκεινται ελέγχους ή επιθέσεις.

Ένας λόγος που δεν αναπτύχθηκαν με μαζικό τρόπο «επιτροπές κατοίκων» στην Ομόνοια, όπως έγινε στον Αγ. Παντελεήμονα, ίσως είναι ακριβώς το γεγονός ότι η πρώτη περιοχή δεν αποτέλεσε σε αντίστοιχο βαθμό με τη δεύτερη τόπο κατοικίας ντόπιων. Αντίθετα, ήταν οι Έλληνες επιχειρηματίες που αντέδρασαν, καθώς θεωρήθηκε ότι αυτοί πλήττονταν ως επί το πλείστον από την παρουσία των μεταναστών. Ένας πιθανός ακόμα λόγος, τουλάχιστον σύμφωνα με συνεντεύξεις μεταναστών κατοίκων της περιοχής είναι και οι επισημάνσεις του Mubashir που χωρίς να μπορεί να επιβεβαιωθούν με σιγουριά έχουν ενδιαφέρον: «Στην Ομόνοια δεν είναι τόσο πολύ Χ.Α. γιατί είναι η αστυνομία πολλή. Και είναι πολύς κόσμος, πολλές κοινότητες, και άμα είναι και τύχει τίποτα μπορεί να σε βοηθήσουν – γι αυτό το λόγο δεν πάει η Χ.Α. Είναι οι ξένοι πολλοί και δεν μπορούν να τους πειράξουν. Μόνο όταν βλέπουν μόνους μετανάστες σε στενά μέσα, τότε πειράζουν. Και γι αυτό το λόγο είμαστε μαζεμένοι εδώ πέρα (Ομόνοια) – για να μη μας πειράξει κανένας!» (Mubashir, 07/12/14).

Στις αφηγήσεις και των δύο μεταναστών κατοίκων της περιοχής μελέτης, υπάρχουν και ιστορίες καθημερινού ρατσισμού. Παρά το γεγονός ότι στην περιοχή και σε αντίθεση με την πλατεία του Αγ. Παντελεήμονα η σύγκρουση δεν πραγματοποιείται μεταξύ γηγενών και μεταναστών, ο καθημερινός ρατσισμός είναι αρκετά έντονος – δεν είναι άλλωστε τυχαίο ότι αναφέρθηκαν τέτοιες ιστορίες μονάχα από τους δύο κατοίκους πληροφορητές της περιοχής μελέτης και όχι από τους υπόλοιπους πληροφορητές. «Η σύγκρουση παίρνει κεντρικό και συμβολικό χαρακτήρα, αντίστοιχο με τον κεντρικό χαρακτήρα της περιοχής. Ο απορριπτικός λόγος για τους μετανάστες χαρακτηρίζεται από στοιχεία που υπερβαίνουν τον συγκεκριμένο χώρο και τείνουν να αφορούν το σύνολο της επικράτειας, η ακεραιότητα της οποίας βρίσκεται σε κίνδυνο από τους εισρέοντες «ποταμούς μεταναστών» (Αράπογλου κ.α., 2009).

Χαρακτηριστική είναι η αφήγηση του Abdul με την οποία περιγράφει μια «συνάντηση» με έναν ντόπιο ο οποίος στο άκουσμα και μόνο της χώρας καταγωγής του, τον χαρακτήρισε έμμεσα «κλέφτη»:

«Τώρα να σου πω μια ιστορία. Ένα παιδί είχε αφήσει ρούχα, στο σπίτι το δικό μου. Πάει δουλεύει και όταν γύρισα μου λέει «Αν μπορείς όταν έρθεις σπίτι φέρε μου τα ρούχα. Δύο τσάντες». Εντάξει. Πήρα μια σακούλα Addidas, σταματάω ένα ταξί μπροστά στο σπίτι, έβαλα αυτή τη τσάντα πίσω, την τσάντα Addidas μαζί μου. Ο ταξιτζής όταν βλέπει αυτή τη τσάντα λέει «εσύ αγοράζεις Addidas;» λέω ναι, λέει «έχεις λεφτά», λέω «έχω 3.45 ευρώ. Έχω μόνο αυτά και όταν μετρήσει 3.45 ευρώ σταμάτα το ταξί». Μετά αυτός γελάει λέει να σου δώσω εικοσάρικο – μου λέει αν δουλεύω – ναι του λέω δουλεύω αλλά καλοκαίρι δουλεύω καλά – ψυγεία, aircondition και τέτοια πράγματα. Και μετά μου λέει «από πού είσαι». Θα μπορούσα να πω Βούλγαρος ή από αλλού – αλλά όχι. Είμαι Αλγερινός. Ντάξει, έχει πολλά παιδιά εδώ από Αλγερία και κάνανε πολλά πράγματα κακά. Και είπα «Είμαι Αλγερινός». Αυτός άλλαξε χρώμα. Αλήθεια σου λέω. Μετά μου λέει: «Ξέρεις τι κάνω;» του λέω δεν ξέρω – που να ξέρω τι κάνεις εσύ. Μου λέει «όχι – άλλη δουλειά - κάνω ληστεία». Του λέω η ζωή σου είναι και δεν πειράζει δε με νοιάζει, κάνε ότι θες στη ζωή σου. Αυτός ο άνθρωπος, ξέρω ότι όταν με ρώτησε από πού είμαι και του είπα, ξέρω τι σκέφτηκε αμέσως, αμέσως, σκέφτηκε ότι κλέβω...» (Abdul, 8/11/14).

Ο Arif ένας από τους πληροφορητές, τωρινός κάτοικος Κολωνού που «συχνάζει» στην Ομόνοια κατά τις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου του, περιγράφει τις εμπειρίες του από τα δύο χρόνια που κατοίκησε στην περιοχή του Αγ. Παντελεήμονα, και διατυπώνει ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις για τις διαφορές των δύο περιοχών. Επισημαίνει ότι στην περιοχή του Αγ. Παντελεήμονα είχε δεχτεί ρατσιστική επίθεση μετά την οποία δεν ξαναπέρασε από το ίδιο σημείο, ειδικά κατά τις βραδινές ώρες. Το σημείο αυτό ήταν το κέντρο της πλατείας του Αγ. Παντελεήμονα και το επισημαίνει λέγοντας πως αν κάποιος περάσει περιμετρικά δεν έχει πρόβλημα – αντίθετα διέτρεχε κίνδυνο αν περνούσε από μέσα. Ακόμα και σήμερα, τέσσερα χρόνια μετά από το περιστατικό εξακολουθεί να αποφεύγει το σημείο αυτό. Ο ίδιος σημειώνει πως στην περιοχή της Ομόνοιας η κατάσταση είναι πολύ καλύτερη: «Ομόνοια είναι καλύτερα. Στην Ομόνοια έχει πολύ αστυνομία. Στην Ομόνοια δε φοβάμαι – θα πιάσουν όταν κάποιος δεν έχει χαρτιά τον πίνουν – όταν έχει τον αφήνουν. Αλλά στον Αγ. Παντελεήμονα και στην Αττική, αστυνομία δεν είναι πολύ, αλλά οι χρυσαυγίτες είναι πολλοί». Προσθέτει έτσι στην συζήτηση και την περιοχή της πλατείας Αττικής, σημειώνοντας μάλιστα πως «Τώρα για τους μετανάστες, η πρώτη περιοχή που κινδυνεύουν πάρα πολύ είναι η πλ. Αττικής. Ότι δεν μπορούν να περνάνε τη μέρα από μέσα. Μόνο από γύρω-γύρω. Πολλές φορές που δεν πέρασαν παιδιά από γύρω – γύρω τα χτυπήσανε. Τη μέρα! Ενώ στον Αγ. Παντελεήμονα τη μέρα δεν έχει πρόβλημα μόνο το βράδυ. Το βράδυ όταν φεύγει ο ήλιος κινδυνεύεις» (Arif, 9/11/14).

Ο ίδιος δηλώνει, πως όταν συνέβη το παραπάνω περιστατικό στην πλατεία του Αγ. Παντελεήμονα, αποφάσισε να αλλάζει συχνά περιοχές κατοικίας. «Όταν με χτυπήσανε φοβήθηκα πάρα πολύ, όχι μήπως με ξαναχτυπούσαν – εγώ δε φοβάμαι ποτέ – αλλά για τη δουλειά. Και για αυτό το λόγο έφυγα από τον Αγ. Παντελεήμονα. Αλλά όταν κάποιος

χτυπήσει πολύ δυνατά, πονάει το σώμα και δεν μπορεί να δουλέψει. Για αυτά τα πράγματα εγώ έφυγα» (Araf, 9/11/14). Επιπλέον, αποφεύγει να περνάει από περιοχές που συμβαίνουν αντίστοιχα περιστατικά και σχολιάζει πως για κάποιον νεοεισερχόμενο μετανάστη το γεγονός ότι δεν γνωρίζει τους τόπους που συμβαίνουν αυτά είναι το βασικότερο πρόβλημα.

Αντίστοιχες περιγραφές για το πώς τον έχουν επηρεάσει οι ρατσιστικές πρακτικές κάνει και ο Adil, κάτοικος της Μ. Βόδα, δυτικής περιοχής του Δήμου Αθήνας: «Πριν ήτανε πολλοί Χ.Α., τώρα δε βλέπω. Το 2012, τότε ξεκινήσανε, μέχρι τότε που πιάσανε Κασιδιάρη και Μιχαλολιάκο ήτανε πολύ πρόβλημα εκεί, και φωνάζανε και σε χτυπήσανε και κάνανε ξύλο, τώρα δε βλέπω τίποτα, τώρα φαίνεται καλά. Απλά ακόμα φοβάμαι μη γίνει τίποτα. Εγώ όταν ήρθα εδώ το 2003, και μέχρι το βράδυ, στις 12 – 1 έκανα βόλτα, δεν είχα πρόβλημα τίποτα, δε φοβόμουνα γιατί δεν ήτανε κλέφτες και μαφία τέτοια. Τώρα το βράδυ μέχρι 10 εγώ μένω αν έχω δουλειά έξω και μετά πάω στο σπίτι. Δεν θα βγω μετά τις 10. Γιατί φοβάμαι. Εντάξει, αστυνομία είναι αστυνομία, κανονικά, δική τους δουλειά κάνουνε, αυτούς δε τους φοβάμαι, απλά φοβάμαι μαφία και κλέφτες και Χ.Α.» (Adil, 23/11/14).

Βέβαια οι περιοχές δράσης του ακροδεξιού χώρου δεν είναι μονάχα αυτές εντός του Δήμου Αθηναίων. Σημειώνονται εδώ οι παρατηρήσεις του Hafiz από τα βιώματα του σε δύο διαφορετικές περιοχές κατοικίας του, παρόλο που βρίσκονται εκτός περιοχής μελέτης της παρούσας εργασίας. Η περιοχή της Νίκαιας – Αγ.Ι.Ρέντη, όπως και αυτή του Περιστερίου, είναι περιοχές με έντονη συγκέντρωση μεταναστών από το Πακιστάν. Ο Hafiz έχει υπάρξει κάτοικος και των δύο περιοχών και σημειώνει αφενός τις εξαιρετικά ευνοϊκές συνθήκες στη δεύτερη περιοχή (Περιστερί), καθώς και την ρατσιστική επίθεση που δέχτηκε στον Αγ.Ι.Ρέντη. Η επίθεση έγινε βράδυ, δίπλα σε μια στάση του λεωφορείου καθώς ετοιμαζόταν να ξεκινήσει τη βόλτα του. Ο ίδιος μετά το Περιστατικό δεν ξαναπέρασε ποτέ από το ίδιο σημείο. «Στο Περιστερί βγαίναμε για βόλτα, αλλά στο Ρέντη όχι. Γιατί φοβάμαι. Στο Ρέντη είχε πριν πολλούς γιατί τώρα ξεκίνησε οι – πως λέγεται αυτοί που άνθρωποι χτυπάνε – Χ.Α. Και από τότε δεν μπορεί κανένας να βγει έξω. Φοβήθηκαν όλοι. Και εγώ φοβήθηκα. Απλά το βράδυ δεν μπορώ να βγω. Αλλά τώρα το ίδιο και στο Περιστερί. Όλη η Ελλάδα τώρα το ίδιο είναι. Φοβήθηκαν όλοι». «Η αστυνομία δεν με πειράζει γιατί έχω χαρτιά και δε φοβάμαι. Πόσες ώρες να κάτσεις μέσα, 2 ώρες; 3 ώρες; Μετά θα σε αφήσει. Η Χ.Α. άμα σε πιάσει τι θα κάνει; - θα σε χτυπήσει. Άμα βγαίνει αίμα, πάλι θα πονέσω και νοσοκομείο. Αυτό φοβήθηκα. Εκεί που έχει Χ.Α. ΔΕΝ ΠΙΑΩ! Εγώ δε βγαίνω το βράδυ έξω από το σπίτι. Τότε να κατεβαίνω από το λεωφορείο, θα παίρνω τηλέφωνο για φίλο μας, ελάτε να πάρετε το μηχανάκι να με πάρετε. Δεν μπορώ να πάω εκεί μόνος μου. Μέχρι τις 8-9 θα βγω γιατί 9 ήταν ένα super market ανοιχτό, και περνάει κόσμος, και από τότε που έκλεισε το super market δεν μπορώ να πατήσω εκεί» (Hafiz, 19/11/14).

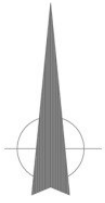
Αντίστοιχες επισημάνσεις, σχετικά με την αποφυγή τόπων ρατσιστικών πρακτικών κάνουν και οι δύο κάτοικοι της περιοχής μελέτης: «Εμείς δεν βγαίνουμε έξω όταν δεν υπάρχει λόγος. Βγαίνουμε έξω όταν είμαστε 2 άτομα. Για παρέα. Και ξέρουμε τις περιοχές που δεν περνάμε από εκεί. Με τίποτα. Είναι στην πλατεία Αττικής, που δεν

περνάμε – και εκεί – πως τη λένε την εκκλησία εκεί πέρα; - στον Αγ. Παντελεήμονα. Εκεί δεν πάμε. Με τίποτα» (Mubashir, 07/12/14).

«Άκου. Βράδυ, εγώ όταν μπαίνω μέσα στο σπίτι από 8 μέχρι 10 παραπάνω - παραπάνω (το πολύ) 11-12 το βράδυ το Σάββατο, Δευτέρα όλες τις μέρες, αν χρειάζομαι κάτι, τελείωσαν τα τσιγάρα στο σπίτι, δεν έχω κάτι και τέτοια, και πρέπει να κατέβω, δεν κατεβαίνω. Όταν πάω σπίτι, ξέρω τι έχει μείνει, κατάλαβες?» (Abdul, 8/11/14).

Παρά τη γενική εικόνα που μεταφέρεται από τους πληροφορητές σχετικά με τις μειωμένες δράσεις της Χ.Α. στην περιοχή μελέτης (τουλάχιστον συγκριτικά με άλλες του κέντρου της Αθήνας), η Μαρία, ελληνίδα ιδιοκτήτρια καταστήματος που παραχώρησε συνέντευξη, έχει διαφοροποιημένη άποψη. Σύμφωνα με την ίδια ο ακροδεξιός χώρος, έκανε πολύ καλή δουλειά στην περιοχή κάτι που ήταν αναγκαίο γιατί η κατάσταση που επικρατούσε με την αυξημένη παρουσία των μεταναστών και την εγκληματικότητά τους όπως λέει, της έδιωχνε την πελατεία. «Έχουν αυξηθεί τον τελευταίο χρόνο οι μετανάστες, μειωθήκανε πέρυσι με τη Χ.Α. που έκανε εδώ κάτι περιπολίες ονειρεμένες, και ξανα – αυξηθήκανε τώρα λίγο που η Χ.Α. έχει λουφάζει. Δυστυχώς για εμάς η Χ.Α. έκανε δουλειά. Γιατί έκανε δουλειά. Γιατί μας εξαφάνισε κάποια φάση όλη τη μαυρίλα από εδώ, κάνανε περιπολίες τα βλαμμένα, τα ξυρισμένα κεφάλια – βλαμμένα είναι αλλά κάνουνε δουλειά. Αφού δεν υπάρχει αστυνομία να το κάνει αυτό – δεν έχει «δικαίωμα» η αστυνομία να το κάνει αυτό. Όταν σταματάνε να περνάνε οι μαύροι από εδώ πέρα και να περιορίζονται στην κάτω γειτονιά, αυτό έχει καλό αντίκτυπο στο δικό μου το κατάστημα. Εμένα προσωπικά όλα αυτά που κάνει, με επηρεάζουν θετικά και μόνο! Εμένα και τους Έλληνες, θεωρώ μόνο θετικά. Γιατί ότι έχουνε να κάνουνε, αφορά ομάδα ανθρώπων η οποία, διώχνει τον κόσμο από τα μαγαζιά μας. Ο κόσμος θέλει να κατέβει στην αγορά και δεν κατεβαίνει γι αυτό το λόγο» (Μαρία, 17/12/14). Αντίστοιχη διάθεση αποκλεισμού των «ξένων» από το κατάστημά του, φαίνεται να είχε και έλληνας επιχειρηματίας, ιδιοκτήτης ενός καφέ πίσω από την πλατεία Αγ. Κωνσταντίνου: Όπως παρουσιάζεται στην έρευνα των Noussia & Lyons το 2009, έχει ονομάσει το κατάστημα «Ελλάς», με σκοπό να προσελκύει μονάχα έλληνες πελάτες.

Από την άλλη πλευρά, ο Γιάννης, έλληνας καταστηματάρχης ο οποίος έδωσε συνέντευξη, επισημαίνει ότι στην περιοχή που βρίσκεται το δικό κατάστημα, δεν έχουν συμβεί τέτοια περιστατικά. Ενώ το κατάστημα της Μαρίας βρίσκεται στα νοτιοανατολικά όρια της υπο-περιοχής μελέτης «Γεράνι» το κατάστημα του δεύτερου βρίσκεται επί της οδού Ζήνωνος, μεταξύ των οδών Πειραιώς και Αγ. Κωνσταντίνου. Φαίνονται έτσι οι διαφοροποιήσεις στην εμβέλεια των ρατσιστικών πρακτικών ακόμα και εντός των υπο-περιοχών μελέτης. Ο ίδιος δηλώνει: «Όχι εδώ δεν έχουμε τέτοια κρούσματα από τη Χ.Α. δεν έχει δράση καθόλου, δεν έχει τόση παρουσία. Όχι, όχι. Εντάξει εκεί (στην άλλη περιοχή του Γερανίου) ήτανε πιο δύσκολη περιοχή, γιατί ήτανε το κέντρο, ήτανε εκεί περισσότερο, ήτανε το στέκι όλων των μεταναστών, γιατί πηγαίνουνε και τρώνε κιόλας εκεί, ήτανε πιο δύσκολη περιοχή πολύ πιο δύσκολη, εμείς εδώ πάντοτε είμαστε σε μια καλύτερη μοίρα, η Ζήνωνος είναι ένας δρόμος, εμπορικός δρόμος, που έχει την κίνησή της πάντοτε, εντάξει βλέπεις και την Πειραιώς και η Αγ. Κωνσταντίνου δεν έχει την κίνηση που έχει η Ζήνωνος. Κρατάει ακόμα η Ζήνωνος, αντέχει. Αλλά για πόσο δεν το γνωρίζουμε, έτσι» (Γιάννης, 17/12/14).

ΘΥΛΑΚΕΣ ΟΡΙΑ ΚΑΙ ΣΧΕΣΕΙΣ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- /// Συγκέντρωση στο δημόσιο χώρο
- Συγκέντρωση εθνοτικού εμπορίου

Εθνικότητες

- Γυναίκες από Βαλκάνια, Ρωσία
- Από Μπαγκλαντές
- Από Πακιστάν
- Από Αραβικές χώρες

- Συγκέντρωση τοξικομανών
- Τόποι κρατικής καταστολής

4. Διεκδικήσεις χώρου στην πόλη

Στο κλείσιμο της εργασίας μοιάζει ίσως εύκολο να δοθούν μεμονωμένες απαντήσεις πάνω στα αρχικά ερωτήματα. Θα ήταν όμως παρακινδυνευμένη η μετατροπή αυτών των απαντήσεων σε βέβαια συμπεράσματα. Πολύ περισσότερο δε, θα ήταν μάλλον αφελές να βεβαιώσει κανείς για τη διαχρονικότητα των απαντήσεων ή συμπερασμάτων καθώς το στοιχείο της μεταβλητότητας είναι κεντρικό. Μεταβλητότητα στις μορφές, κατευθύνσεις και εντάσεις της μετανάστευσης, στα κριτήρια των μεταναστών σχετικά με τις επιλογές εγκατάστασης, στην έκφραση του κυρίαρχου λόγου και των κατασταλτικών πρακτικών, στους τρόπους συγκρότησης και αλληλεπίδρασης των διαφόρων «θυλάκων». Το πιο πιθανό είναι ότι σε λίγα χρόνια τα ερωτήματα και οι απαντήσεις θα διαφέρουν από αυτές που δίνονται εδώ, όπως άλλωστε διαφέρουν σε ένα βαθμό και οι παρούσες σε σχέση με προηγούμενες έρευνες.

Τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν, δε θα είχαν διατυπωθεί ως τέτοια αν δεν προϋπήρχε μια σημαντική ερευνητική παράδοση πάνω στα ζητήματα των σχέσεων μεταξύ μετανάστευσης και αστικού χώρου. Η υπάρχουσα αυτή βιβλιογραφική παρακαταθήκη, ήταν και ο βασικότερος οδηγός διαμόρφωσης των συγκεκριμένων ερωτημάτων. Με αυτή την έννοια, επισημαίνεται ότι οι επιλογές που έγιναν στην παρούσα εργασία, έχουν άμεση σχέση με την έως σήμερα διαμορφωμένη εμπειρία, καθώς επηρεάστηκαν από ερεθίσματα που προέκυψαν από προηγούμενες έρευνες. Η παραδοχή αυτή, αποτελεί ταυτόχρονα μια πρόκληση αλλά ίσως και έναν καθησυχασμό ως προς τα προσδοκώμενα αποτελέσματα.

Η εργασία μεθοδολογικά, όπως προαναφέρθηκε, ακολουθεί τα χνάρια προηγούμενων ερευνών, βασισμένη σε δύο κύρια εργαλεία· αυτό της θεώρησης του τοπικού ως πρωτεύον και συνεχώς ανοιχτό σε διαπραγματεύση - συνεχώς υπό κατασκευή, και αυτό της καθημερινής ζωής ως εργαλείο ανάλυσης των διαπραγματεύσεων αλλά και ως εργαλείο διεκδίκησης του «δικαιώματος στην πόλη». Από εκεί και πέρα, τα ερεθίσματα από τα οποία προέκυψε η διατύπωση των ερευνητικών ερωτημάτων είναι κυρίως τρία: Πρώτον, η μεταλλαγή της κοινωνικής συνθήκης (άρα και η αναδιατύπωση του ερωτήματος της κοινωνικής συγκατοίκησης) μέσω αφενός της όξυνσης του κυρίαρχου λόγου και των πολιτικών για τη μετανάστευση και αφετέρου της ανάδυσης ρατσιστικών πρακτικών για πρώτη φορά στην πόλη της Αθήνας. Δεύτερον, η επιλογή ως πεδίου έρευνας, του κέντρου της Αθήνας, με εργαλείο ανάγνωσής του την έννοια της κοινότητας/γειτονιάς. Η επιλογή ενός τόπου που δε χαρακτηρίζεται από τα στοιχεία των γειτονιών (κατοικίας) για τις οποίες έχουν εκπονηθεί μελέτες, που έχει διαμορφωθεί από διαφορετικές ιστορίες εξέλιξης, που τα χαρακτηριστικά της «γειτονιάς» ως τόπου δεν υπάρχουν, ανέδειξε τη μελέτη της «γειτονιάς», της σχέσης δηλαδή της «γειτονιάς», του τόπου και της κοινότητας, ως πολύπλοκη και ενδιαφέρουσα. Τρίτον, με δεδομένες τις επισημάνσεις προηγούμενων ερευνών σχετικά με τον χαμηλό εθνο-φυλετικό διαχωρισμό και την υπερποικιλότητα που χαρακτηρίζει την εγκατάσταση των μεταναστών στην Αθήνα, προκρίθηκε ως ενδιαφέρων και ανεξερεύνητος ο εντοπισμός των διαφορετικών (εθνοτικών αλλά και άλλων) θυλάκων που εντοπίζονται στη μικρότερη κλίμακα του συγκεκριμένου τόπου.

Στόχος της εργασίας ήταν λοιπόν να διερευνηθούν οι συγκροτημένοι αλλά και μεταλλασσόμενοι αυτοί θύλακες, στην περιοχή του κέντρου της Αθήνας, λαμβάνοντας

υπόψη τις νέες συγκρουσιακές συνθήκες από τις οποίες χαρακτηρίζεται σήμερα η κατοίκηση των μεταναστών στην πόλη της Αθήνας. Να διερευνηθούν οι τρόποι και οι παράγοντες συγκρότησης τέτοιων θυλάκων, οι αλληλεπιδράσεις και διαπραγματεύσεις που τυχόν εντοπίζονται μεταξύ τους και να εξεταστεί η διαπερατότητα των χωρο-κοινωνικών ορίων που τους περιγράφουν. Η πρωτογενής έρευνα που πραγματοποιήθηκε ξεδίπλωσε την πολυπλοκότητα των διαδρομών κατοίκησης που συναντιούνται στην περιοχή, αλλά και των χωρο-κοινωνικών διαπραγματεύσεων και διεκδικήσεων που εντοπίζονται στο επίπεδο της καθημερινής ζωής. Είναι βέβαιο ότι στα πλαίσια της εργασίας αυτής δεν έγινε δυνατός ο εντοπισμός όλων των παραπάνω, ούτε και του συνόλου των μεταλλαγών τους· παρ' όλ' αυτά κάποιες πρώτες παρατηρήσεις μπορούν να διατυπωθούν.

Ο χαρακτήρας της περιοχής, αφενός ως πόλος έλξης των νεοεισερχόμενων μεταναστών και αφετέρου ως τόπος στον οποίο έχει ιστορικά διαμορφωθεί η κατοίκηση προηγούμενων μεταναστευτικών πληθυσμών, επιβεβαιώνεται. Το γεγονός ότι η περιοχή γίνεται γνωστή στους νεοεισερχόμενους από την προηγούμενη χώρα-σταθμό του μεταναστευτικού τους ταξιδιού αλλά και ότι σε αυτήν εγκαθίσταται σημαντικό κομμάτι των μεταναστών που επιθυμούν να συνεχίσουν το ταξίδι, επιτρέπει τον χαρακτηρισμό της ως «πύλη εισόδου και εξόδου της χώρας». Την ίδια στιγμή, δεν αποτελεί έναν τόπο – «κενό δοχείο» αλλά ένα σημείο συνάντησης του μόνιμου με το προσωρινό και των νέων με τις παλιότερες ιστορίες κατοίκησης. Έτσι, τα νέα υποκείμενα εντάσσονται σε έναν τόπο που έχει διαμορφωθεί ιστορικά λόγω της παρουσίας ήδη εγκατεστημένων μεταναστών οι οποίοι με ιστορίες χρόνων έχουν δημιουργήσει τύπους και τόπους υποδοχής, δεσμούς και κοινότητες.

Αυτή η ίδια η «συνάντηση» του νέου με το ιστορικό, του προσωρινού με το μονιμότερο, είναι μια παράμετρος που συμβάλει σημαντικά στη δημιουργία θυλάκων υποκειμένων και δραστηριοτήτων, χωρο-κοινωνικών ορίων και περιορισμών που εκφράζονται κάθε φορά με διαφορετικούς τρόπους. Κατά τη διερεύνηση αυτές οι εκφράσεις εντοπίστηκαν μέσω των αφηγήσεων των μεταναστών σε ότι αφορά τις δραστηριότητές τους· μέσω δηλαδή της εργασίας, της κατοίκησης, ή των δραστηριοτήτων του ελεύθερου χρόνου τους στην περιοχή. Με τις συγκεντρώσεις αυτές οι μεταναστευτικές ομάδες διεκδικούν τον χώρο τους στην πόλη και έτσι το χώρο τους στην επικρατούσα κοινωνική συνθήκη.

Οι «διαφορετικοί τόποι» αυτοί μέσα στην περιοχή, συγκροτούνται βάση κάποιων παραγόντων, με πρωτεύοντα αυτόν της εθνικότητας. Ξεκινώντας από τη μεγαλύτερη κλίμακα διαφοροποίησης – αυτή μεταξύ του Έλληνα και του μετανάστη, σημειώνεται ότι σύμφωνα με τις αφηγήσεις πολλών πληροφορητών, φαίνεται πως ολόκληρη η περιοχή αποτελεί έναν «θύλακα έλξης» των μεταναστών ακριβώς επειδή σε αυτήν συγκεντρώνονται ως επί το πλείστον μετανάστες. Αφηγήσεις επισημαίνουν πως προτιμάται η περιοχή επειδή οι μετανάστες είναι περισσότεροι από τους ντόπιους και το συνονθύλευμα εθνικοτήτων προσφέρει μια αίσθηση ασφάλειας στους νεότερους. Χρειάζεται να σημειωθεί όμως, πως παρά την κυρίαρχη αφήγηση και βάσει στοιχείων επίσημων φορέων, οι Έλληνες που κατοικούν και εργάζονται στην περιοχή δεν είναι λίγοι. Απορρίπτεται εδώ λοιπόν η ρητορική για το κέντρο ως «ακατοίκητο» και «άβατο»,

ενώ είναι σημαντικοί οι δεσμοί που αναπτύσσονται μεταξύ ντόπιων και μεταναστών, όπως παρουσιάζονται στη συνέχεια.

Περνώντας στη μικρότερη κλίμακα διαφοροποίησης σε ότι αφορά την εθνικότητα, εντοπίζονται θύλακες που συγκροτούνται όχι απλώς βάσει του παραπάνω δίπολου αλλά και βάσει διαφορετικών εθνικοτήτων και χωρών προέλευσης μεταξύ των μεταναστών. Αυτός είναι και ο σημαντικότερος παράγοντας των συγκεντρώσεων που εντοπίζονται μεταξύ των μεταναστευτικών μικρο-επιχειρήσεων με ομοεθνείς ιδιοκτήτες, των οποίων η εγκατάσταση όπως παρατηρήθηκε, χαρακτηρίζεται από το στοιχείο της εγγύτητας. Οι συγκεντρώσεις αυτές δε συγκροτούν τόπους αποκλειστικής παρουσίας εθνικοτήτων αλλά χαρακτηρίζονται από ποικιλότητα και διαπερατότητα· άλλωστε η περιοχή κατέχει τα πανελλαδικά πρωτεία σε ότι αφορά την ποικιλία εθνικοτήτων των μεταναστών καταστηματαρχών, με καμιά από αυτές να μην αποτελεί την πλειοψηφία. Χαρακτηριστικά παραδείγματα διάρρηξης των ορίων των συγκεντρώσεων καταστημάτων είναι οι – όχι λίγες – περιπτώσεις που τα καταστήματα των μεταναστών, εκτός από τους ομοεθνείς, προσελκύουν ως πελατεία και μετανάστες από άλλες χώρες αλλά και Έλληνες. Επιπλέον, η μισθωτή εργασία μεταναστών σε καταστήματα Ελλήνων παρόλο που τις περισσότερες φορές συνιστά εκμετάλλευση της φτηνής εργατικής τους δύναμης αποτελεί έναν τρόπο δημιουργίας σχέσεων μεταξύ μεταναστών και ντόπιων. Το ίδιο συμβαίνει και με τους μετανάστες-πελάτες σε καταστήματα που εργάζονται ως μισθωτοί μετανάστες άλλης εθνικότητας. Η δημιουργημένοι θύλακες συγκεντρώσεων καταστημάτων ανά εθνικότητα στους δρόμους της περιοχής, παράγει και αντίστοιχες συγκεντρώσεις μεταναστευτικών πληθυσμών από τις ανάλογες χώρες καταγωγής, όπως έχει ήδη περιγραφεί. Η έντονη κατοίκηση των δημόσιων χώρων του Γερανίου συναντιέται κάθε Κυριακή με την έντονη κατοίκηση των μεταναστριών από τα Βαλκάνια και τη Ρωσία και παρά το γεγονός ότι οι δύο αυτές εθνοτικές ομάδες δεν έχουν συγκροτήσει σχέσεις μεταξύ τους, στο δεδομένο χρόνο «συναντιούνται» μέσω άλλων δραστηριοτήτων. Χαρακτηριστικά, οι γυναίκες με καταγωγή από τις προαναφερθείσες χώρες, συνδιαλέγονται, κάνουν τα ψώνια τους και έρχονται σε επαφή με μετανάστες από χώρες της Νότιας Ασίας είτε ως πελάτισσες στα καταστήματά τους, είτε ως πελάτισσες των πλανόδιων μικρο-πωλητών αντίστοιχης καταγωγής. Οι σχέσεις αυτές μπορεί να μη σημαίνουν αυτόματα διάρρηξη των ορίων που υπάρχουν μεταξύ των μεταναστευτικών ομάδων, θέτουν όμως τις βάσεις για τη διαπραγματεύσή τους μέσω της «συνάντησης».

Επιπλέον, η σημασία της εθνικότητας για τη διαμόρφωση κοινωνικών σχέσεων προέκυψε και από τις αφηγήσεις των πληροφορητών σχετικά με τους φίλους τους και τις χώρες καταγωγής αυτών. Οι περισσότεροι επεσήμαναν την επίδωξη δημιουργίας σχέσεων με ομοεθνείς, ενώ οι νεότεροι σε ηλικία σημείωσαν και σχέσεις με άλλους. Τα ως προς την εθνικότητα συγκροτημένα κοινωνικά δίκτυα παίζουν σημαντικό ρόλο και στις επιλογές κατοικίας των μεταναστών καθώς, όπως φαίνεται από τις συνεντεύξεις, η πλειοψηφία τους κατοικεί συνήθως μαζί με ομοεθνείς και σπανιότερα με μετανάστες διαφορετικής καταγωγής. Επιβεβαιώνεται επιπλέον και το σχήμα της κάθετης εθνοτικής διαστρωμάτωσης που ερευνητές έχουν επισημάνει εδώ και χρόνια σε ότι αφορά την κατοίκηση των μεταναστών στην Αθήνα. Στην κάθετα στρωματοποιημένη πολυκατοικία, οι σχέσεις αναπτύσσονται ξανά βάσει εθνικοτήτων, αν και σε κάποιες

περιπτώσεις άλλοι παράγοντες διαρρηγνύουν τα όρια που ο παράγοντας της εθνικότητας παράγει όπως θα αναφερθεί στη συνέχεια.

Τα παραπάνω, επιβεβαιώνονται και από τη βάση συγκρότησης των διαφόρων κοινοτήτων μεταναστών, που στην πλειοψηφία τους είναι διαχωρισμένες ανά εθνικότητα προέλευσης. Τυχόν ανεπτυγμένες σχέσεις μεταξύ κοινοτήτων υπάρχουν κυρίως στις περιπτώσεις που χαρακτηρίζονται από την κοινή γλώσσα ή την εγγύτητα των χωρών καταγωγής. Εντοπίζεται βέβαια και το στοιχείο, να δίνεται συνήθως προτεραιότητα εκ μέρους των κοινοτήτων, στην ανάπτυξη σχέσεων πρωταρχικά με Έλληνες (είτε σε ατομικό επίπεδο είτε με Ελληνικούς φορείς) με την προσπάθεια ανάπτυξης σχέσεων με άλλες μεταναστευτικές κοινότητες να ακολουθεί ως δευτερεύουσα.

Η γλώσσα αποτελεί ακόμα έναν σημαντικό παράγοντα δημιουργίας θυλάκων, κοινωνικών σχέσεων και δικτύων αποτελώντας την ίδια στιγμή ένα μέσο διάρρηξης των πιο στενών ορίων των εθνοτικών θυλάκων. Από τη μία πλευρά, η διαφορετική γλώσσα επισημαίνεται στις αφηγήσεις των μεταναστών ως παράγοντας αδυναμίας σχέσεων με «άλλους» που δεν μιλούν την ίδια και ως βασικό επιχείρημα συγκρότησης δεσμών βάσει εθνικότητας. Από την άλλη, η κοινή γλώσσα μεταναστών από διαφορετικές χώρες καταγωγής συμβάλλει στη δημιουργία κοινωνικών σχέσεων που διαπερνούν τα όρια των κοινωνικών δικτύων που έχουν συγκροτηθεί βάσει χωρών καταγωγής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η Αραβική γλώσσα που χρησιμοποιείται σε όλες τις χώρες της Βόρειας Αφρικής και που έχει σημειωθεί ως μέσο ανάπτυξης κοινωνικών σχέσεων από κάποιους από τους πληροφορητές. Την ίδια στιγμή και βάσει παραδειγμάτων η γλώσσα μπορεί να δημιουργήσει κοινωνικές σχέσεις «επί τόπου» λειτουργώντας ως ζωτικό μέσον για την κάλυψη βασικών αναγκών επιβίωσης των μεταναστών στο νέο τόπο. Επιπλέον, μαρτυρίες σε ότι αφορά τα «πολυκαταστήματα» στους ορόφους κτιρίων της περιοχής που σημειώθηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο, παρόλο που αυτά ξεκίνησαν με πρωτοβουλίες ομοεθνών, σημειώθηκε ότι κατέληξαν με τα χρόνια να προσελκύουν μετανάστες από μεγαλύτερο εύρος χωρών, εύρος καθορισμένο ξανά βάσει της κοινής γλώσσας.

Τα χρόνια διαμονής στην Ελλάδα και ειδικά στην πόλη της Αθήνας, φαίνεται να παίζουν έναν όχι ασήμαντο ρόλο στις επιλογές των μεταναστών σε ότι αφορά τη συγκρότηση σχέσεων αλλά και σε ότι έχει να κάνει με την εργασία και την κατοικία τους. Την ίδια στιγμή από τις διαδρομές καθημερινής ζωής των πληροφορητών δε φαίνεται να επιβεβαιώνεται ένα σχήμα που θέλει τους νεότερους να προτιμούν την περιοχή της Ομόνοιας και τους διαμένοντες περισσότερο χρόνια στην Αθήνα να την αποφεύγουν. Άλλωστε για την επιλογή της περιοχής όπως έχει προαναφερθεί οι λόγοι ποικίλουν και δε σταματούν στην εθνικότητα αλλά έχουν να κάνουν και με την κάλυψη βασικών αναγκών και με την μεγάλη δυνατότητα κοινωνικοποίησης που προσφέρει.

Σε ότι αφορά όμως τις επιλογές εργασίας και κατοίκησης, τα χρόνια διαμονής στην Αθήνα, φαίνεται να έχουν σημασία. Είναι γεγονός ότι όσοι διαμένουν περισσότερο χρόνια στην πόλη, έχουν καταφέρει να βρουν πιο μόνιμους τρόπους επιβίωσης, να χτίσουν ένα «know how» που σε ότι αφορά την εργασία συνήθως εκφράζεται μέσω της μισθωτής τους εργασίας σε επιχειρήσεις ντόπιων ή και (αναλόγως τις παραδόσεις και τις ασχολίες τους) μέσω της μικρο-επιχειρηματικότητάς τους κλπ. Τέτοιες διαφορές δεν εντοπίζονται μονάχα μεταξύ παλαιότερων (π.χ. Αλβανοί μετανάστες) και νεότερων

μεταναστών αλλά και μεταξύ μεταναστών των πιο πρόσφατων ρευμάτων με μικρότερες διαφορές στα χρόνια παραμονής στη χώρα. Επιπλέον, δεν είναι τυχαίο πως όσοι από τους πληροφορητές διαμένουν περισσότερα χρόνια στην Αθήνα, σημείωσαν πολύ καλές σχέσεις γειτνίασης και αλληλοβοήθειας στην πολυκατοικία, κυρίως με τους Έλληνες κατοίκους της. Παρατηρήθηκε επίσης η κατοίκησή τους στους ανώτερους ορόφους των πολυκατοικιών σε αντίθεση με τους νεοεισερχόμενους που κατοικούν τις περισσότερες φορές στα υπόγεια και ισόγεια.

Βέβαια, την ίδια στιγμή η διαφορά στα χρόνια διαμονής αποτελεί και παράγοντα συγκρότησης επιλεκτικών σχέσεων ακόμα και με ομοεθνείς και άρα στοιχείο διαχωρισμού. Έτσι, υπάρχουν περιπτώσεις όπου η κοινή εθνικότητα δεν αρκεί για τη δημιουργία σχέσεων, καθώς σημειώθηκαν περιπτώσεις αποφυγής ομοεθνών επειδή ήταν νεοεισερχόμενοι, με την πεποίθηση εμπλοκής τους σε πιο «παραβατικές» συνήθειες επιβίωσης. Αντίστοιχες επισημάνσεις έγιναν σε ότι αφορά τις σχέσεις στην πολυκατοικία μεταξύ μεταναστών που, όντας περισσότερα χρόνια στην Αθήνα, κατοικούν σε υψηλότερους ορόφους και μεταναστών νεότερων που διαμένουν στα υπόγεια, ακόμα και στις περιπτώσεις που είναι από κοινές χώρες καταγωγής. Η επισήμανση καλύτερων σχέσεων στην πολυκατοικία πρώτα και κύρια με τους Έλληνες επισημαίνεται ξανά εδώ, με τους μετανάστες που διαμένουν αρκετά χρόνια στην Ελλάδα, να επιμένουν στη δημιουργία καλών σχέσεων με τους ντόπιους γείτονες και όχι ιδιαίτερα με τους νεοεισερχόμενους μετανάστες που κατοικούν στους χαμηλότερους ορόφους.

Το φύλο αποτελεί ακόμα έναν παράγοντα συγκρότησης συγκεντρώσεων, που στην περιοχή σε συνάρτηση με το χρόνο αποτελεί μια ίσως και ιστορικά διαμορφωμένη συνθήκη, μιας και η παρουσία των γυναικών μεταναστριών οικιακών βοηθών εντοπίστηκε στην περιοχή δεκαετίες νωρίτερα. Κάθε Κυριακή, οι δρόμοι γύρω από την πλατεία Αγ.Κωνσταντίνου μετατρέπονται σε τόπους συνάντησης και στέκια, πλήθους γυναικών μεταναστριών από τα Βαλκάνια και τη Ρωσία. Εκείνη τη μέρα το γυναικείο φύλο επικρατεί στην περιοχή, επιλέγοντάς την κατά τις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου του. Η συγκέντρωση των γυναικών κυριαρχεί στο χώρο, χωρίς να είναι όμως αδιαπέραστα τα όριά του, καθώς οι σχέσεις που συνάπτονται μεταξύ των γυναικών και μεταναστών άλλων εθνικοτήτων ή με ντόπιους είναι υπαρκτές και συστηματικές κυρίως μέσω των σχέσεων εμπόρου / καταναλωτή. Το φύλο, πέρα από τον παραπάνω θύλακα, εντοπίζεται και στο σημείο της έντονης δημόσιας συγκέντρωσης στο Γεράνι, εκεί όπου μετανάστες από τις χώρες της Νότιας Ασίας συναθροίζονται, συζητούν κλπ. Σε αυτήν την περίπτωση οι γυναίκες από τις αντίστοιχες χώρες φαίνεται να εντάσσονται στον θύλακα συγκέντρωσης των ομοεθνών τους, χωρίς να υπάρχουν διαχωριστικές γραμμές μεταξύ ανδρών και γυναικών, όπως τουλάχιστον συμπεραίνεται από το πρώτο επίπεδο της επιτόπιας παρατήρησης.

Συγκεντρώσεις εντοπίζονται και βάσει κάποιων ακόμα κοινωνικών κατηγοριών όπως αυτή των τοξικο-εξαρτημένων. Με αυτήν την έννοια εδώ περιγράφονται οι συγκεντρώσεις της κοινωνικής αυτής ομάδας στην υπο-περιοχή του Γερανίου, αλλά και στην περιοχή βόρεια της Αγ. Κωνσταντίνου. Πέρα από τον εντοπισμό τους στην περιοχή που ήδη έχει παρουσιαστεί, δεν έγινε δυνατός ο εντοπισμός του είδους των σχέσεων ή των συγκρούσεων που μπορεί να αναπτύσσονται μεταξύ αυτών και των υπόλοιπων

υποκειμένων που κατοικούν και εργάζονται στην περιοχή. Εξαιρέση αποτελούν οι μαρτυρίες των Ελλήνων καταστηματάρχων και οι (αρνητικές ως επί το πλείστον) απόψεις τους για αυτήν την κοινωνική ομάδα. Αυτό που εντοπίζεται παρ' όλ' αυτά είναι η σχετικά μειωμένη συγκέντρωση και κυκλοφορία των μεταναστών στις προαναφερθείσες περιοχές που η συγκέντρωση των τοξικο-εξαρτημένων είναι σχετικά αυξημένη.

Τη συγκρότηση συγκεντρώσεων αλλά και τις επιλογές κατοικίας και εργασίας των μεταναστών καθορίζει εξαιρετικά συχνά και η νομική τους υπόσταση. Σε ότι αφορά την κατοικία, οι μετανάστες χωρίς χαρτιά, συναντούν σημαντικούς περιορισμούς στην ενοικίαση και αυτός είναι ένας από τους λόγους για τους οποίους μένουν μαζί με ομοεθνείς τους, κατόχους των «νομιμοποιητικών» εγγράφων στο όνομα των οποίων υπογράφονται και τα συμβόλαια. Αντίστοιχα, υπάρχουν περιπτώσεις μεταναστών που μη έχοντας νομιμοποιητικά έγγραφα δεν έγιναν δεχτοί ή και απολύθηκαν από την εργασία τους. Η μη κτήση των «νομιμοποιητικών» εγγράφων, έχει παίξει σημαντικό ρόλο και στη συνολική μεταλλαγή της εικόνας της περιοχής σε σχέση με προηγούμενα χρόνια (2010-2011). Χαρακτηριστικό παράδειγμα το Γεράνι που λειτουργούσε ολόκληρο σαν δημόσιος χώρος, με τεράστια συγκέντρωση μεταναστών έξω από τα καταστήματα, στους δρόμους κλπ. Η εικόνα αυτή είναι πολύ μειωμένη σήμερα και τα σημεία που διατηρούν τέτοιο χαρακτήρα είναι αρκετά λιγότερα, με το βασικότερο λόγο να είναι οι συχνοί έλεγχοι της αστυνομίας, μέτρο που τα προηγούμενα χρόνια δεν είχε γνωρίσει τέτοια ένταση. Επιπλέον, η κτήση ή όχι των εν λόγω εγγράφων μπορεί συχνά να είναι ισχυρότερος παράγοντας από την κοινή εθνικότητα ή ακόμα και τη γλώσσα, με χαρακτηριστικές τις αφηγήσεις μεταναστών που επισημαίνουν την αποφυγή συναναστροφής στο δημόσιο χώρο με άλλους - ακόμα και ομοεθνείς τους - στις περιπτώσεις που γνωρίζουν ότι δεν έχουν «χαρτιά», υπό το φόβο των ελέγχων της αστυνομίας και της απώλειας του χρόνου και της ψυχικής οδύνης που αυτή συνεπάγεται.

Ανάλογα με τις ώρες της ημέρας ή και τις μέρες της εβδομάδας, η εικόνα της περιοχής μεταλλάσσεται, με ποικίλες δραστηριότητες να δίνουν τη θέση τους η μία στην άλλη. Τα πρωινά, μοιάζει η περιοχή να φιλοξενεί γενικώς την πολύβουη ζωή του κέντρου της πόλης, με αρκετά αυξημένα τα ποσοστά των ντόπιων που συγκεντρώνονται σε αυτήν ή τη διασχίζουν. Τα απογεύματα, οι προηγούμενες δραστηριότητες δίνουν τη θέση τους σε αυτές των μεταναστών των οποίων τα καταστήματα είναι ανοιχτά όλες τις ώρες της ημέρας, αλλά και όλες τις μέρες της εβδομάδας (και τις Κυριακές). Αξίζει να σημειωθεί ότι είναι πολλά τα καταστήματα των Ελλήνων επιχειρηματιών, που επηρεασμένοι από τις ώρες λειτουργίας των καταστημάτων των μεταναστών, αλλά και της κινητικότητας που αυτές προκαλούν, λειτουργούν με αντίστοιχο ωράριο, διαφορετικό δηλαδή από αυτό των ελληνικών καταστημάτων σε άλλες περιοχές της πόλης.

Στην περιοχή ήδη εντοπίστηκαν και κάποια σαφώς ορισμένα σημεία συγκέντρωσης κατασταλτικών μηχανισμών και μηχανισμών ελέγχων της αστυνομίας, παρόλο που χρειάζεται να επισημανθεί η συχνή διάχυσή τους. Άλλωστε τα προηγούμενα χρόνια η έντονη λειτουργία αυτών των μηχανισμών έπαιξε σημαντικό ρόλο όχι μονάχα στη μείωση της συγκέντρωσης μεταναστών στους δημόσιους χώρους της αλλά και στο κλείσιμο πολλών καταστημάτων ή και άλλων δραστηριοτήτων μεταναστών όπως αυτή

του πλανόδιου μικρο-εμπορίου που σήμερα είναι κατά πολύ μειωμένη. Μέχρι και σήμερα η μειωμένη συγκέντρωση μεταναστών στο δημόσιο χώρο, έχει να κάνει με την αποφυγή κυκλοφορίας αυτών που δεν έχουν «χαρτιά», λόγω των καθημερινών ελέγχων από την πλευρά της αστυνομίας. Είναι γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια, οι μετανάστες «χωρίς χαρτιά» αποφεύγουν να κυκλοφορούν συχνά έξω και προτιμούν την ιδιωτικότητα της κατοικίας τους ακριβώς λόγω της έντονης αστυνόμευσης.

Παρά την διαρκή παρουσία των θυλάκων καταστολής και παρά το γεγονός ότι δρουν για το σύνολο των μεταναστών (και για αυτούς που έχουν «χαρτιά» και για αυτούς που δεν έχουν) σημειώθηκε από τους πληροφορητές που είναι «νόμιμοι», ότι η παρουσία της αστυνομίας δεν αποτελεί παράγοντα αποφυγής της περιοχής και πως η ύπαρξη κοινωνικών και φιλικών δικτύων και δεσμών είναι τόσο ισχυρή που ξεπερνά τον φόβο του ελέγχου, διαπερνώντας τους θύλακες καταστολής. Έτσι η περιοχή μοιάζει να «αντέχει» (δηλαδή να συνεχίζει να προτιμάται τα τελευταία χρόνια) και από την πλευρά των κατασταλτικών πρακτικών αλλά και από την πλευρά των μεταναστών. Ακόμα και ο ένας πληροφορητής – κάτοχος των νομιμοποιητικών εγγράφων που δήλωσε με σαφή τρόπο ότι η παρουσία της αστυνομίας στη γειτονιά του τον κάνει να θέλει να μετακομίσει, συνεχίζει να είναι εγκατεστημένος στην περιοχή την οποία μάλιστα έχει επιλέξει για δεύτερη φορά ως περιοχή κατοικίας.

Την ίδια στιγμή οι Έλληνες καταστηματάρχες εμφανίζονται ως υπέρμαχοι των δράσεων της αστυνομίας, επιμένοντας ότι αυτές αφενός πρέπει να συνεχίσουν και αφετέρου να ενταθούν. Παράλληλα όμως, συναντήθηκαν και διάφορες αντιφάσεις στις αφηγήσεις των Ελλήνων καταστηματάρχων της περιοχής, κατά τις οποίες παρουσιάστηκαν παραδείγματα που οι ίδιοι έδειξαν την αλληλεγγύη τους και προσπάθησαν να βοηθήσουν κατά τη διάρκεια ελέγχων της αστυνομίας κάποιους μετανάστες, με τους οποίους είχαν συνάψει σχέσεις αλληλοβοήθειας σε ότι αφορά τα καταστήματά τους ή τους απασχολούσαν μερικώς.

Τέλος σημαντικός παράγοντας δημιουργίας ορίων και εμποδίων στην καθημερινή ζωή των μεταναστών είναι η ανάδυση του ρατσισμού με όρους «τοπικού κινήματος», που όπως αναφέρθηκε εντοπίζεται στην περιοχή μελέτης με διαφορετική μορφή από αυτήν με την οποία εντοπίζεται σε άλλες περιοχές της πόλης. Είναι ενδεικτικές οι παρατηρήσεις Ελληνίδας επιχειρηματία της περιοχής του Γερανίου, που επιμένει ότι οι δράσεις του ακροδεξιού χώρου κάνανε πολύ καλό στην περιοχή καθώς και στο κατάστημά της. Την ίδια στιγμή Έλληνας καταστηματάρχης σε διαφορετική υπο-περιοχή από την προαναφερθείσα, σημειώνει πως τέτοιες δράσεις πλησίον του δικού του καταστήματος δεν υπήρξαν, κρίνει το γεγονός αυτό ως θετικό και εξηγεί τις διαφοροποιήσεις και αυξομειώσεις της δράσης του ακροδεξιού χώρου εντός της περιοχής μελέτης. Επιπλέον, από αρκετούς πληροφορητές σημειώθηκε ότι η περιοχή προσφέρει ένα σχετικό αίσθημα ασφάλειας (ειδικά αν τη συγκρίνει κανείς με άλλες περιοχές όπως του Αγ. Παντελεήμονα ή της πλ. Αττικής). Το αίσθημα αυτό βάσει των πληροφορητών, οφείλεται στη μεγάλη συγκέντρωση μεταναστευτικών κοινοτήτων και την συνεπακόλουθη μείωση του αισθήματος του «ξένου» στην περιοχή, η οποία συνεχίζει να ελκύει.

Βάσει όλων των παραπάνω φαίνεται τελικά, η πολυπλοκότητα των κριτηρίων και η ποικιλία των παραγόντων σε ότι αφορά τη συγκρότηση αφενός κοινωνικών δεσμών και

αφετέρου θυλάκων. Κανένας από τους προαναφερθέντες παράγοντες δεν αποτελεί τη μοναδική αναγκαία συνθήκη συγκρότησης «τόπων μέσα στον τόπο». Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του παράγοντα «εθνικότητα» που όπως αναφέρθηκε πολύ συχνά δεν είναι αρκετός για τη συγκρότηση θυλάκων, μιας και συχνά άλλοι παράγοντες μπαίνουν ως πρωτεύοντες για τη δημιουργία κοινωνικών σχέσεων και δεσμών, ανατρέποντας την προτεραιότητα της κοινής καταγωγής. Χαρακτηριστικό είναι επίσης και το παράδειγμα των κατασταλτικών μηχανισμών που περιγράφηκε και το πώς επιδρούν στην καθημερινή ζωή των μεταναστών, όπου σε αυτήν την περίπτωση η εγκατάσταση φιλικών και κοινωνικών δικτύων στην περιοχή, αποτελεί έναν παράγοντα υπερπήδησης των εμποδίων των μηχανισμών της αστυνομίας, με τους θύλακες καταστολής να διαπερνώνται καθημερινά, παρά την υπαρκτή αίσθηση του φόβου.

Έτσι η συγκρότηση θυλάκων στην περιοχή είναι υπαρκτή και ίσως στο σήμερα πιο έντονη δεδομένης της όξυνσης της κοινωνικής συνθήκης. Όμως η διερεύνηση των παραγόντων συγκρότησής τους, δείχνει πως κανένας από αυτούς δεν είναι σαφώς οριοθετημένος και κλειστός στη διαπραγμάτευση. Αντίθετα οι θύλακες αυτοί, συγκροτημένοι στη βάση περισσότερων του ενός παραγόντων, χαρακτηρίζονται από τις συνεχείς διαπραγματεύσεις των ορίων τους, μέσω των κοινωνικών σχέσεων που τα υποκείμενα που τους συγκροτούν, συνάπτουν σε καθημερινή βάση με σκοπό την κάλυψη των αναγκών τους, είτε αυτές είναι οι πρωταρχικές της επιβίωσης είτε αυτές της κοινωνικοποίησης στο νέο τόπο. Έτσι από τη μία πλευρά η ίδια η συγκρότηση θυλάκων αποτελεί διεκδίκηση χώρου μέσα στην πόλη και από την άλλη οι καθημερινές διαπραγματεύσεις των ορίων των θυλάκων αυτών, θέτουν τις βάσεις για τη διεκδίκηση χώρου στην κοινωνική συνθήκη.

Εν τέλει, η διάρρηξη των ορίων και των φραγμάτων στο χώρο, δε γίνεται μονάχα μέσω των γνωστών μεγάλων και ιδιαίτερα σημαντικών αστικών συγκρούσεων, όπως αυτές που σημειώθηκαν τα προηγούμενα χρόνια σε περιοχές με τεράστια κοινωνική πόλωση (π.χ. Αγ. Παντελεήμονας). Η διάρρηξη των ορίων, πραγματοποιείται και υλοποιείται σε καθημερινή βάση, μέσω των πιο απλών συνηθειών της καθημερινής ζωής, των καθημερινών κινήσεων στην πόλη, των ατομικών και συλλογικών «στρατηγικών επιβίωσης». Έτσι, η - υπό συνεχή διαπραγμάτευση - κοινωνική συγκατοίκηση πιθανά να τείνει να παράγει, έναν χώρο περισσότερο ομογενοποιημένο, παρά «διαιρεμένο ήδη σε τόπους» που με τη σειρά τους είναι οριοθετημένοι και χωρισμένοι.

Ένας τίτλος άρθρου πρόσφατα επισήμανε πως «η μάχη του κέντρου της Αθήνας δεν έχει κριθεί ακόμα», με το άρθρο να αναφέρεται στην προσπάθεια των επίσημων πολιτικών σχεδιασμού, να διώξουν από το κέντρο τη φτώχεια και οτιδήποτε άλλο δε συνάδει με το στόχο μιας ευρωπαϊκής μητρόπολης. Διαφαίνεται πως ο τίτλος έχει δίκιο, όχι όμως υπό την προαναφερθείσα οπτική αλλά αναγνωρίζοντας ως (δικαίως) «μαχόμενους» τους πληθυσμούς που έχουν εγκατασταθεί εκεί, ζουν την δική τους καθημερινότητα, δημιουργούν δεσμούς και κοινότητες και διεκδικούν το δικαίωμά τους στην πόλη. Και πιστεύω ότι το συνεχές «τραμπάλισμα της ζυγαριάς» των χωρικών και κοινωνικών «μαχών», θα βαρύνει υπέρ των δεσμών αλληλεγγύης και του χτισίματος μιας νέας πολύ-πολιτισμικής πραγματικότητας. Είναι μια μάχη ανοιχτή, και η έκβασή της βρίσκεται μπροστά μας.

Παραρτήματα

Οδηγός συνέντευξης με μετανάστες

Ημερομηνία | Ώρα Συνέντευξης:

Γενικά Στοιχεία:

Όνοματεπώνυμο:

Φύλο, Ηλικία:

Οικογενειακή Κατάσταση:

Χώρα & Πόλη Καταγωγής:

Χρόνος διαμονής στην Ελλάδα:

Χωρίς χαρτιά ή με και από πότε:

Σχολείο, Σπουδές:

Μεταναστευτικό ταξίδι:

Λόγοι απόφασης:

Περιγραφή ταξιδιού, μαζί με ποιους – φίλους, συγγενείς;

Τελευταίος σταθμός πριν την άφιξη στην Αθήνα, από πού η είσοδος στην Ελλάδα:

Επιθυμία παραμονής στην Ελλάδα ή συνέχιση και για πού:

Πρώτος τόπος διαμονής κατά την άφιξη στην Αθήνα:

Περιγραφή πρώτης μέρας στην Αθήνα, τι έκανε και με ποιους:

Γνωστοί/ συγγενείς στην Αθήνα και αν μέτρησαν στην επιλογή:

Κατοικία / Γειτονιά:

Τόπος διαμονής, Διεύθυνση:

Χρονικό διάστημα εγκατάστασης στην περιοχή:

Με ποιους, συγγενείς / οικογένεια:

Συγγενείς / φίλοι στην ίδια περιοχή;

Λόγοι επιλογής της περιοχής, εντυπώσεις, απόσταση από περιοχή εργασίας:

Ενοίκιο, Υποδομές κατοικίας (τ.μ., όροφος):

Σχέση με γείτονες πολυκατοικίας και εθνικότητές τους:

Σχέσεις με γείτονες περιοχής, αν τους μιλάνε, αν ψωνίζουν στα μαγαζιά, σε ποια, συναντήσεις με ποιους στη γειτονιά

Τι σου αρέσει και τι όχι στην περιοχή:

Ποιες γειτονιές έχει αλλάξει και για ποιους λόγους:

Περιγραφή μιας καθημερινής και δραστηριότητες:

Περιγραφή ενός Σ-Κ:

Εργασία:

Τι επάγγελμα, πόσο καιρό τώρα:

Πώς βρήκε τη συγκεκριμένη δουλειά:

Σε ποια περιοχή και λόγοι επιλογής της περιοχής εργασίας, πως πάει στη δουλειά:

Οικονομικές απολαβές:

Εθνικότητα εργοδότη, και σχέσεις:

Για μαγαζάτορες: διάθεση απεύθυνσης – πρακτικές, εθνικότητες πελατείας, σχέσεις με υπόλοιπη περιοχή, τόπος συγκέντρωσης/στέκι μεταναστών, περιοχές κατοικία πελατείας, ντόπιοι;

Επιδράσεις της κρίσης:

Προηγούμενη-ες δουλειά-ές:

Κέντρο Αθήνας (σε περίπτωση που δεν συμπίπτει με την περιοχή κατοικίας):

Αν συχνάζει εκεί, κάθε πότε, για ποιο λόγο, ποιους συναντά.

Σε ποια περιοχή, τι θεωρείς "κέντρο".

Ελεύθερος χρόνος:

Τι είδους δραστηριότητες, συναντήσεις:

Κάθε πότε, για πόσο χρονικό διάστημα:

Σε ποιες περιοχές, σε πόση απόσταση από την κατοικία, σε σπίτια, στέκια, πλατείες;

Για ποιο λόγο σε αυτούς τους χώρους [για τους δημόσιους: πως νιώθουν σε αυτούς, οικειότητα, άνεση, επιφυλακτικότητα;]

Μαζί με ποιους η κάθε δραστηριότητα:

Γιατί αυτή η προτίμηση:

Συμμετοχή σε συλλογικές δραστηριότητες:

Θρησκεία;

Σχέσεις με άλλους:

Φίλους από άλλες εθνικότητες, τι δραστηριότητες με αυτούς και που:

Αν κάνει νέες γνωριμίες και με ποιους τρόπους:

Κοινότητες – Σύλλογοι, αν πηγαίνουν/ συμβουλευονται:

Επισκέψεις σε κοινότητες άλλων εθνικοτήτων:

Σχέσεις με Έλληνες, προβλήματα, είναι οι έλληνες ρατσιστές;

Επίδραση ρατσιστικών πρακτικών:

Έχει υποστεί επίθεση, λεπτομέρειες: σε ποια περιοχή, τι ώρα, για ποιο λόγο, αν ήταν μαζί με άλλους, αν ξαναπήγε στην ίδια περιοχή ή την αποφεύγει.

Άλλοι γνωστοί του, ή η οικογένεια έχουν υποστεί επιθέσεις, λεπτομέρειες:

Ανταπάντηση;

Φοβος; Ασφάλεια;

Ανάγκη να κρύβεται; Από ποιες περιοχές και τι ώρες δεν περνάει;

Γενικές σχέσεις με Έλληνες

Αλλαγή συμπεριφοράς και κριτήρια απόφασης [καθημερινές δραστηριότητες, ελεύθερος χρόνος τότε και τώρα, εμφάνιση στο δημόσιο χώρο ή επιλογή ιδιωτικού χώρου, σκέψεις μετακόμισης;]

Επίδραση κατασταλτικών πρακτικών ΕΛ.ΑΣ.:

Αν έχει υποστεί έλεγχο ή επιχείρηση σκούπα, ή κράτηση.

Λεπτομέρειες: σε ποια περιοχή, τι ώρα, για ποιο λόγο, αν ήταν μαζί με άλλους, αν ξαναπήγε στην ίδια περιοχή ή την αποφεύγει

Φοβος; Ασφάλεια;

Ανάγκη να κρύβεται;

Αλλαγή συμπεριφοράς και κριτήρια απόφασης [καθημερινές δραστηριότητες, ελεύθερος χρόνος τότε και τώρα, εμφάνιση στο δημόσιο χώρο ή επιλογή ιδιωτικού χώρου, σκέψεις μετακόμισης;]

Οδηγός συνέντευξης με εκπροσώπους κοινοτήτων / συλλόγων μεταναστών

Ημερομηνία | Ώρα Συνέντευξης | Τόπος:

Γενικά στοιχεία εκπροσώπου:

Όνοματεπώνυμο:

Φύλο, Ηλικία:

Χώρα & Πόλη Καταγωγής:

Χρόνος διαμονής στην Ελλάδα:

Χωρίς χαρτιά ή με και από πότε:

Σχολείο, Σπουδές:

Ρόλος του στην κοινότητα / σύλλογο:

Οργάνωση – Γενικά:

Πώς και πότε δημιουργήθηκε

Ποια η σχέση της με τη χώρα προέλευσης

Ποιοι οι στόχοι της και οι προτεραιότητές

Ποια είναι η δομή και οι τρόποι οργάνωσης – λειτουργίας της: μέλη (κατά φύλο, ηλικία – οικογενειακή κατάσταση), συναντήσεις και κάθε πότε – αν αυτές λειτουργούν σαν πόλος έλξης

Πώς καλύπτονται τα λειτουργικά έξοδα

Πόσα μέλη έχει η κοινότητα

Η κοινότητα σε σχέση με τα μέλη της και διευρύνσεις (άλλες κοινότητες):

Πως κάνει γνωστή την ύπαρξή της στα μέλη της

Αν έχει εικόνα για το κατά πόσο είναι γνωστή στους ομοεθνείς

Ποιες ανάγκες μεταναστών/τριών έρχεται να καλύψει. Παραδείγματα και τρόποι διαχείρισης. (Αν ασχολείται με τις ανάγκες και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες στα πλαίσια της καθημερινής τους ζωής, σε θέματα που αφορούν στην πρόσβαση στην εργασία, την κατοικία, τις δημόσιες εξυπηρετήσεις, (εκπαίδευση, εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, φροντίδα, υγεία κλπ) και τους χώρους της πόλης) – αν η κοινότητα επηρεάζει στα παραπάνω και με ποιον τρόπο

Αν έχει μεσολαβητικό ρόλο μεταξύ μεταναστών και θεσμικών φορέων

Σχετικά με άλλες κοινότητες/ συλλόγους ομοεθνών μεταναστών που μπορεί να υπάρχουν, λόγοι ύπαρξης πολλών διαφορετικών και σχέσεις μεταξύ τους

Με ποιες άλλες οργανώσεις – κοινότητες – άτομα δίκτυα) συνεργάζεται, ποια είναι αυτά

και σε ποιες περιπτώσεις

Απεύθυνση στην κοινότητα μόνο μετανάστες της αντίστοιχης εθνικότητας ή και άλλοι

και με ποιους τρόπους

Σχέσεις κοινότητας με έλληνες.

Χωροθέτηση κοινότητας

Ιστορίες εγκατάστασης και τωρινή επιλογή – λόγοι (τόπος εγκατάστασης των γραφείων και των χώρων συγκέντρωσης)

Λειτουργεί ως πόλος έλξης μεταναστών για τον ελεύθερο χρόνο τους ή μόνο όταν υπάρχει ανάγκη;

Κατά πόσο είναι γνωστή στην περιοχή

Σχέσεις με περιοχές κατοικίας ομοεθνών

Σχέση με κέντρο Αθήνας (Ομόνοια)

Απόψεις σχετικά με μεταναστευτικά κόμματα & γενικά:

Πόσοι ομοεθνείς μετανάστες υπάρχουν αυτήν την στιγμή στην Ελλάδα – πόσοι στην Αθήνα και με ποιο τρόπο προκύπτουν τα στοιχεία.

Τα μεταναστευτικά ρεύματα από την συγκεκριμένη χώρα, το πότε ξεκίνησαν προς την Ελλάδα και εκτίμηση για την πορεία τους (τώρα υπάρχει μείωση ή αύξηση και γιατί;)

Τη σημασία των κοινωνικών δικτύων στην απόφαση της μετανάστευσης – τη σημασία της εν λόγω κοινότητας σε αυτό.

Τα πρότυπα της μεταναστευτικής κίνησης προς την Ελλάδα (πχ. Έρχονται πολλές ομάδες μαζί, μεμονωμένα άτομα ή ομάδες – οικογένεια) και τους τρόπους μετακίνησής τους (μέσα μετακίνησης, διαδρομές, διαδικασίες νομιμοποίησης)

Υπάρχουν τάσεις από την Ελλάδα και προς τα πού; Αφορούν οι τάσεις μετανάστες που είναι χρόνια εδώ ή τους νεοεισερχόμενους; Το αν υπάρχει μονιμότητα ή προσωρινή εγκατάσταση

Ζητήματα «νομιμοποίησης», ασύλου και πώς επηρεάζουν τους μετανάστες οι αλλαγές και μεγαλύτερες δυσκολίες των τελευταίων ετών

Ποια προβλήματα έχουν παρατηρηθεί σε ζητήματα που αφορούν στη νομιμοποίηση των μεταναστών, την περίθαλψη, την κατοικία και την κατοίκηση, την απασχόληση και την εκπαίδευση

Σχέσεις ομοεθνών μεταναστών με μετανάστες άλλων εθνικοτήτων

Σχέσεις ομοεθνών μεταναστών με Έλληνες.

Απόψεις σχετικά με ζητήματα εγκατάστασης:

Σε ποιες περιοχές εγκαθίστανται οι μετανάστες και λόγοι επιλογών (δίκτυα, εγγύτητα με εργασία)

Αν υπάρχουν διαφορές στην εγκατάσταση σε σχέση με παλιότερα (πχ. Οι πρώτοι που ήρθαν για να μείνουν ποιες περιοχές επέλεξαν; Σήμερα τι διαφορές υπάρχουν και γιατί)

Που κατοικούν όσοι δε θέλουν να μείνουν μόνιμα αλλά προσωρινά – σημασία κέντρου;

Τι άλλες διαφοροποιήσεις εντοπίζονται σχετικά με την επιλογή τόπου εγκατάστασης

Τα θέματα ενσωμάτωσης/ αποκλεισμού στην περιοχή κατοικίας

Τι βαρύτητα έχει η περιοχή της Ομόνοιας για τους μετανάστες της κοινότητας, για ποιους λόγους, τι δραστηριότητες κάνουν εκεί, που δεν πηγαίνουν καθόλου κλπ.

Γενική άποψη σχετικά με το κέντρο της Αθήνας και τις γειτονιές εγκατάστασης

Απόψεις σχετικά με την επίδραση ρατσιστικών πρακτικών:

Αν η κοινότητα έχει εικόνα από ρατσιστικές επιθέσεις που έχουν υποστεί τα μέλη της και με ποιους τρόπους δρα σε τέτοιες περιπτώσεις

Περιοχές ρατσιστικών πρακτικών

Μεταλλαγές στην έντασή τους τα τελευταία χρόνια

Πως επιδρούν αυτές στην καθημερινή ζωή των μεταναστών (Φόβος; Ασφάλεια; Ανάγκη να κρύβονται; Αποφυγή περιοχών; Αλλαγή συμπεριφοράς και κριτήρια απόφασης - καθημερινές δραστηριότητες, ελεύθερος χρόνος τότε και τώρα, εμφάνιση στο δημόσιο χώρο ή επιλογή ιδιωτικού χώρου, σκέψεις μετακόμισης;)

Απόψεις σχετικά με την επίδραση κατασταλτικών πρακτικών ΕΛ.ΑΣ.:

Αν η κοινότητα έχει εικόνα από επιχειρήσεις σκούπα που έχουν υποστεί τα μέλη της και με ποιους τρόπους δρα σε τέτοιες περιπτώσεις

Περιοχές τέτοιων πρακτικών

Μεταλλαγές στην έντασή τους τα τελευταία χρόνια

Πως επιδρούν αυτές στην καθημερινή ζωή των μεταναστών (Φόβος; Ασφάλεια; Ανάγκη να κρύβονται; Αποφυγή περιοχών; Αλλαγή συμπεριφοράς και κριτήρια απόφασης - καθημερινές δραστηριότητες, ελεύθερος χρόνος τότε και τώρα, εμφάνιση στο δημόσιο χώρο ή επιλογή ιδιωτικού χώρου, σκέψεις μετακόμισης;)

Οδηγός συνέντευξης με Έλληνες καταστηματαρχές της περιοχής

Ημερομηνία | Ώρα Συνέντευξης:
Όνομα | Διεύθυνση καταστήματος:

Γενικά Στοιχεία Συνεντευξιζόμενου:

Όνοματεπώνυμο:
Φύλο, Ηλικία:
Οικογενειακή Κατάσταση:
Τόπος Κατοικίας:

Σχετικά με το κατάστημα:

Τύπος Καταστήματος:
Διεύθυνση:
Ιδιοκτήτης ή εργαζόμενος:
Χρόνια ιδιοκτησίας ή εργασίας στο κατάστημα:
Ιδιόκτητο ή ενοίκιο και πόσο:
Ωράριο καταστήματος – Κυριακές ανοιχτό και γιατί:

Χωροθέτηση:

Γιατί αυτή επιλογή, και αν δεν έγινε από τον ίδιο ιδιοκτήτη γιατί επιλέχθηκε η συνέχιση της εγκατάστασης στην περιοχή (σε περίπτωση καταστήματος λειτουργίας χρόνων)
Αν μπορούσε να επιλέξει ξανά στο σήμερα, θα επέλεγε την ίδια περιοχή και γιατί

Απεύθυνση – Σχέσεις με πληθυσμό περιοχής:

Σε ποιους απευθύνεται και εθνικότητες
Από ποιες περιοχές η πελατεία
Αν η διαμόρφωση του καταστήματος (η εξωτερική του όψη, οι επιγραφές, η γλώσσα, το εσωτερικό), διευκολύνει την έλξη συγκεκριμένων κοινωνικών κατηγοριών και ποιων. Με τι κριτήρια επιλέχθηκε η διαμόρφωση αυτή (ποιοι ήταν οι αρχικοί στόχοι σχετικά με την απεύθυνση).
Αν το συγκριμένο κατάστημα «επωφελείται» από την έντονη συγκέντρωση μεταναστών στην περιοχή και πως (οικονομικά – πελατεία).
Σχέσεις με διπλανά καταστήματα είτε ελλήνων, είτε μεταναστών, λεπτομέρειες. Πως έγινε η διαμόρφωση αυτών των σχέσεων
Σχέσεις με υπόλοιπη περιοχή

Εκτίμηση για περιοχή, τις κοινωνικές συνθήκες και την οικονομία:

Για ποιους λόγους εκτιμά ότι η περιοχή αποτελεί πόλο έλξης μεταναστών
Εκτίμηση για την παρουσία των μεταναστών, έχει αυξηθεί ή μειωθεί τα τελευταία χρόνια;
Αν η συγκέντρωση μεταναστών τον ενοχλεί ή όχι και γιατί
Πως η συγκέντρωση μεταναστών επηρεάζει το κατάστημα
Αν θεωρεί ότι η συγκέντρωση των μεταναστών «βλάπτει» την περιοχή ή όχι και γιατί
Κατά πόσο από την περιοχή περνάνε συχνά Έλληνες και για ποιο λόγο (κόμβος – πέρασμα; Ψώνια;)

Επιδράσεις της κρίσης:

Πώς έχει επδράσει η κρίση στην επιχείρηση, και τι περαιτέρω σκέψεις παράγει η επίδραση αυτή για το μέλλον

Με ποιους τρόπους θεωρεί ότι η κρίση έχει επηρεάσει τα γειτονικά καταστήματα των μεταναστών και γιατί.

Εκτίμηση για κατασταλτικές πρακτικές ΕΛ.ΑΣ.:

Πως αυτές επηρεάζουν τον ίδιο/ίδια αλλά και το κατάστημα

Πως επηρεάζουν την ύπαρξη των καταστημάτων μεταναστών και αν θεωρεί ότι είναι χρήσιμες για αυτό το σκοπό (αν θεωρεί ότι είναι καλό που τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει κλεισίματα καταστημάτων μεταναστών από την αστυνομία στην περιοχή)

Αν και πως οι συνεχείς έλεγχοι για χαρτιά στο δρόμο επηρεάζουν τον ίδιο, τι άποψη έχει για αυτούς, και πως αντιδρά όταν γίνεται αυτόπτης μάρτυρας.

Εκτίμηση για τις ρατσιστικές επιθέσεις:

Πως αυτές επηρεάζουν τον ίδιο/ίδια αλλά και το κατάστημα

Αν γνωρίζει επιθέσεις που έχουν γίνει σε καταστήματα μεταναστών της περιοχής (περιγραφή).

Σε περίπτωση που έχει υπάρξει μάρτυρας επίθεσης πως αντέδρασε ο ίδιος/η ίδια και πως οι υπόλοιποι γείτονες καταστηματάρχες ή και οι περαστικοί.

Πως επηρεάζουν οι επιθέσεις την ύπαρξη των καταστημάτων των μεταναστών, αν το κατάστημα άνοιξε ξανά μετά ή έκλεισε μόνιμα.

Έχει νιώσει φόβο και για το δικό του κατάστημα, γιατί, και αν έκανε κάτι για αυτό και τι. Άλλες επιθέσεις στο δρόμο σε μετανάστες (πέρα από καταστήματα)

Συνολική εκτίμηση βάσει των παραπάνω:

Αν θεωρεί πως οι παραπάνω πρακτικές αλλά και ο κυρίαρχος λόγος δημιουργούν συγκεκριμένο «κλίμα» στην περιοχή και μέση «κοινή γνώμη» και τι άποψη έχει για αυτήν (συμφωνεί; Διαφωνεί; Είναι γκέτο η περιοχή;)

Αν αυτή η κυρίαρχη ρητορική τον επηρεάζει και πως (πχ έλληνες αποφεύγουν να έρχονται στην περιοχή;, το κατάστημα έχει κατασταλαγμένη πελατεία ή έχει «πληγεί» από τον κυρίαρχο λόγο;)

Αν πιστεύει ότι όλα τα παραπάνω επηρεάζουν τις επιλογές των μεταναστών και πως Σχέδια και εκτίμηση για το μέλλον

Συγκεντρωτικός πίνακας πληροφορητών μεταναστών

Όνομα	Χώρα Καταγωγής	Ηλικία	Χρόνια διαμονής	Χαρτιά	Δίκτυα - ταξίδι	Πρώτος πόλος	Σχέση με Ομόνοια	Συχνότητα επισκέψεων	Κατοικία (Κ) - Εργασία (Ε)	Σχέσεις στην γενεαλογία (Π) / γειτονία (Γ) / ερωσάτα (Ε):	Άλλες περιοχές - ελεύθερος χρόνος	Αυτονομία	Χ.Α.	Συμπεριφορικές αλλαγές	Άλλα σχόλια	
Abdul	Αλγερία	30	6	Ναι	Όχι σχέσεις	Ομόνοια, Διαμονή σε ξενοδοχείο Μενάνδρου.	Ομόνοια Κατοικία / Δημιουργία πρώτων δεσμών / ψώνια /	Επισκέψεις Σπάνια (αποφρογή περιοχής) / Καθημερινά καφέ σε κεντρικό κρητικό κοντά στο σπίτι του.	Κ: Χαλκοκονδύλη 54, Ε: Ψυκτικός - διάφορες περιοχές	Γ: Θέλει να αλλάξει	Αιγάλεω, Αγ. Βαρβάρα	Κάνει τη δουλειά της	Ιστορίες με παραδέγματα καθημερινού ρασισιού	Δεν βγάνει από το σπίτι		
Arif	Αφγανιστάν	41	7	Όχι	Ναι: Συγγενής & φίλος	Αχαρνών (συγγενής) Νέος Κόσμος	Ελεύθερος ψώνια /	Ελεύθερος	Κ: Αχαρνών Κ: Αγ. Νικόλαος, Ε: Δάφνη	Πόλυκ: Έλληνες & μετανάστες. Καλές σχέσεις με πρώτους, Γ: Αποφρογή σχέσεων - επισήμιση εργληματικότητα	Ομόνοια, Πεδίο του Άρεως	Όχι φόβος όταν είχε χαρτιά, τώρα ναι	Εμπειρία 3 χρόνων κατοίκησης στον Αγ. Παντελεήμονα	Μένει μέσα, δεν περνάει από μέρη ελέγχου/ επιθέσεων, απόφαση για συχνή αλλαγή περιοχών κατοικίας	Σύγκριση 3 περιοχών / Δεν έχει φίλους "Δεν πιστεύω στους ανθρώπους"	
Zarif	Συρία	32	6	Ναι	Όχι σχέσεις	(Σύριοι)	Υπηρεσίες Ελεύθερος χρόνος, κοινωνικοποίηση, ψώνια, φαγητό	Όταν χρειάζεται κάτι	Κ: Νικόλαος, Ε: Μενίδι	Πόλυκ: Έλληνες & μετανάστες. Καλές σχέσεις με πρώτους, Γ: Αποφρογή σχέσεων - επισήμιση εργληματικότητα	Βουλα Καλλιθέα, Μοναστηράκι, Σύνταγμα, Εξάρχεια.	Ομόνοια	Όχι επίθεση	Ομόνοια πηγαίνει παρά τους ελέγχους.	Επισημαίνει έντονα το γεγονός ότι αυτός μαθαίνει συνέχεια τον τρόπο ζωής των Ελλήνων σε αντίθεση με την μη επιθυμία άλλων μεταναστών για ένταξη. Επισημαίνει στη σημασία της γλώσσας στη διαμόρφωση σχέσεων και μεταξύ	
Nasir	Πακιστάν	23	5	Ναι	Ναι: φίλος	Νίκαια	Χρόνος, κοινωνικοποίηση, ψώνια, φαγητό	Κάθε ΣΚ	Κ: Καλλιθέα, Ε: Δάφνη	Πόλυκ: Έλληνες & μετανάστες. Τοπικές με γείτονες Πακιστανός, Γ: καλές σχέσεις - ελεύθερος χρόνος - γυναικική	Βουλα Καλλιθέα, Μοναστηράκι, Σύνταγμα	Ομόνοια	Όχι επίθεση	Ομόνοια πηγαίνει παρά τους ελέγχους.	Σύντομη συνέντευξη χωρίς οδηγό, επί τόπου.	
Jibran	Αιγύπτος	45	15	Ναι	Ναι	Ομόνοια	Ελεύθερος χρόνος, κοινωνικοποίηση, εύρεση εργασίας, φίλων, φαγητό	Καθημερινά (εργασία)	Κ: Αγ.Ι.Ρέντη, Ε: Ομόνοια	Κ: Έλληνες, καλές σχέσεις, Γ: καλές - περιπερασ Αλβανός, Ε: καλές σχέσεις	Σπίτι του Masoom Καλλιθέα. Πειρασ: μαγαζί θείου	Ομόνοια	Δε γνωρίζει	Στο Περιστέρι που έμεινε παλιά έβγανε χωρίς φόβο, Στο Ρέντη όχι: Δεν κολοφορεί το βράδυ. Ομόνοια πηγαίνει παρά τους ελέγχους.	Σχολείο: πήγε στο Περιστέρι. Καλές σχέσεις γενικά. Συμμεθιές μετανάστες. Φείος του 2 μαγαζιά στην Ομόνοια τα τελευταία 15-16 χρόνια (τόρα κλειστά).	
Hafiz	Πακιστάν	23	2	Ναι	Ναι: Συγγενής	Ομόνοια	Ελεύθερος χρόνος, κοινωνικοποίηση, εύρεση εργασίας, φίλων, φαγητό	4 φορές την εβδομάδα	Κ: Αγ.Ι.Ρέντη, Ε: Μοσχάτο	Κ: Έλληνες, καλές σχέσεις, Γ: καλές - περιπερασ Αλβανός, Ε: καλές σχέσεις	Περιστέρι, μεγάλο κομμάτι ελεύθερου χρόνου στο δημόσιο χώρο	Ομόνοια	Αγ.Ι.Ρέντη	Όχι, ζαναπερνάει από Συμμεθιές Χ.Α. -	Σχολείο (ΕΠΑΛ): στο Περιστέρι. Συμμεθιές: όλων των εθνικοτήτων. Εποήμιση εγκληματικότητας Ομόνοιας	
Buhary	Πακιστάν	18	12	Ναι	Ναι: συγγενής	Μαράθωνα (συγγενής)	Εβελοντική Αποσχόληση εστιατόριο πατέρα του Ομόνοια	3-4 φορές την εβδομάδα	Κ: Περιστέρι, Ε: Μοσχάτο	Πόλυκ: Έλληνες, καλές σχέσεις, Γ: πολύ καλές, περιοχή κατοικίας Πακιστανών	Περιστέρι, μεγάλο κομμάτι ελεύθερου χρόνου στο δημόσιο χώρο	Ομόνοια	Αγ.Ι.Ρέντη	Όχι, ζαναπερνάει από Συμμεθιές Χ.Α. -	Σχολείο (ΕΠΑΛ): στο Περιστέρι. Συμμεθιές: όλων των εθνικοτήτων. Εποήμιση εγκληματικότητας Ομόνοιας	
Adil	Μπαγκλαντές	34	14	Ναι	Ναι: συγγενής	Αγ. Νικόλαος	Ψώνια, κοινωνικοποίηση, ψώνια, φαγητό	Παλιότερα συχνά για αναμνηγή/ ενήμερωση πλέον μόνο 1 φορά τους 2 μήνες	Κ: Μιχ. Βόδα, Ε: Μοσχάτο	Πόλυκ: Έλληνες, Ρουμάνοι, Μπαγκλαντές, Αφρικανός, τοπικές σχέσεις, Γ: καλές σχέσεις με μαγαζιάτορες μετανάστες - δημιουργία φίλων, Ε: γνωσμία	Μ. Βόδα, Μοναστηράκι, Εξάρχεια	Ομόνοια	Αγ.Ι.Ρέντη	Όχι, ζαναπερνάει από Συμμεθιές Χ.Α. -	Σχολείο (ΕΠΑΛ): στο Περιστέρι. Συμμεθιές: όλων των εθνικοτήτων. Εποήμιση εγκληματικότητας Ομόνοιας	
Mubashir	Πακιστάν	32	12	Ναι	Όχι σχέσεις	Μέγαρα, Άνω Λύσσα.	Κατοικία, ψώνια, ελεύθερος χρόνος, φαγητό	Καθημερινά (κατοικία)	Κ: Μίρνη 43, Ε: Άνω Λύσσα	Πόλυκ: Έλληνες & μετανάστες, σχέσεις: τοπικές, Ε: δημιουργία φίλων - καλές σχέσεις	Μοναστηράκι, Ακρόπολη	Ομόνοια	επίθεση	Αποφρογή περιοχών αστυνομίας αλλά όχι φόβος, όχι βόλτες μέχρι αργά, βόλτες 2-2 (πολλοί μαζί), αποφρογή περιοχών λόγω Χ.Α.	Αναφορά σχετικά με Χ.Α. και Ομόνοια: Δεν έχει πολλή Χ.Α. γιατί έχει πολλούς μετανάστες - αλληλεγγύη και ασφάλεια μεταξύ τους	
Υπόμνημα χρωμάτων:																Συχνάζει στην περιοχή κατά τον ελεύθερο χρόνο του

Βιβλιογραφία

- Αραρογλου, V. (2006), «Immigration, segregation and urban development of Athens: The relevance of the debate for southern European Metropolises», *The Greek Review of Social Research*, τ. 121, σ. 11-38.
- Αράπογλου, Β., Καβουλάκος, Κ.Ι., Κανδύλης, Γ., Μαλούτας, Θ. (2009), «Η νέα κοινωνική γεωγραφία της Αθήνας: μετανάστευση, ποικιλότητα και σύγκρουση», *Σύγχρονα Θέματα*, τ.107, σ. 57-67.
- Αράπογλου, Β., Σαγιάς, Ι. (2008), «Διαδικασίες αστικής ανάπτυξης και χωρικά πρότυπα διαχωρισμού των μεταναστών στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας», *Γεωγραφίες*, τ. 14, σ.24-45.
- Αρβανιτίδης, Π., Σκούρας, Δ. (2008), «Μετανάστες και πρότυπα χωροθέτησής τους στο Π.Σ. Αθηνών», στα πρακτικά του Γ' Πανελληνίου Συνεδρίου Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας 16-18 Μαΐου 2008, Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων.
- Βαΐου, Ντ. (2013), «Γειτονίες στο κέντρο της πόλης: αφηγήσεις και κλίμακες συνύπαρξης στην Κυψέλη» στο Μαλούτας, Θ., Κανδύλης, Γ., Πέτρου, Μ., Σουλιάτης, Ν. (επιμ.) (2013), *Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα*, Μελέτες – Έρευνες ΕΚΚΕ, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, σ. 171-188.
- Βαΐου, Ντ. (2010), «Οι κάτοικοι, τα προβλήματα και η εικονογραφία του κέντρου», παρουσιάστηκε στην Επιστημονική Ημερίδα «Κέντρο και Κεντρικότητες. Παρίσι – Αθήνα: Συγκρίσεις», 10/05/2010 Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών.
- Βαΐου, Ντ. (επιστ. υπ.) (2007), *Διαπλεκόμενες καθημερινότητες και χωροκοινωνικές μεταβολές στην πόλη. Ντόπιες και μετανάστριες στις γειτονίες της Αθήνας*, Τελική έκθεση ερευνητικού προγράμματος ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ ΙΙ, Αθήνα: ΕΜΠ – Σχολή Αρχιτεκτόνων Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας.
- Βαΐου, Ντ. (2000), «Πόλη και Πολίτες. Η καθημερινή ζωή και το “δικαίωμα στην πόλη”» στο Μοδινός, Μ., Ευθυμίουπουλος, Η. (επιμ.) (2000), *Η Βιώσιμη Πόλη*, Αθήνα: Στοχαστής & ΔΙΠΕ, σ. 204-216
- Βαΐου, Ντ., Καλαντίδης, Α. (2009), «Πόλεις των ‘άλλων’: Καθημερινές πρακτικές και συγκρότηση του δημόσιου χώρου», στο Σπυριδάκης, Μ. (επιμ.) (2009), *Χωρικοί Μετασχηματισμοί και Κοινωνική Έρευνα*, Αθήνα: Νήσος, σ. 23-48.
- Βαΐου, Ντ., Καλαντίδης, Α., Λυκογιάννη, Ρ., Τσίκλη, Α. (2007), *Ανάπτυξη μεθοδολογικών εργαλείων για τη συγκριτική έρευνα της γειτονιάς σε μεγάλες πόλεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Πρόγραμμα ενίσχυσης βασικής έρευνας ‘Λεύκιππος’, Αθήνα: ΕΜΠ-Σχολή Αρχιτεκτόνων, Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας.

- Βαρουξή, Χ., Σαρρής, Ν. (2012), «Μετανάστευση και ένταξη: προκλήσεις και διακρίσεις», στο Αφουξενίδης, Α., Σαρρής, Ν., Τσακηρίδη, Ο. (επιμ.) (2012), *Ένταξη των μεταναστών: Αντιλήψεις, πολιτικές, πρακτικές*, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
- Βεντούρα, Λ. (2006), «Ευρώπη και μεταναστεύσεις κατά τον 20^ο αιώνα», στο Μπάγκαβος, Χ., Παπαδοπούλου, Δ. (επιμ.) (2006), *Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία*, Αθήνα: Gutenberg - Γιώργος & Κώστας Δαρδανός.
- Βυζοβίτη, Σ., Καραμανλή, Θ., Κατσαβουνίδου, Γ., Κούρτη, Π., Μπασιάκου, Ντ., Ράσκου, Μ., Τσιτσελίκης, Κ. (2006), *Αρχιτεκτονικοί και πολεοδομικοί μετασχηματισμοί στη Θεσσαλονίκη λόγω του φαινομένου της μετανάστευσης*, Θεσσαλονίκη: Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας – Τμήμα Κεντρικής Μακεδονίας.
- Γκορίτσας, Μ. (2009), «Αριστερά και μετανάστευση», *Διεθνιστική Αριστερά*, τ. 17, σ.6-13.
- Γλένη, Β., Μπαλαμπανίδης, Δ., Μπελαβίλας, Ν., Πολύζου, Ι., Πρέντου, Π. (2013), «Επιπτώσεις της κρίσης στην εμπορική δραστηριότητα κεντρικών περιοχών Αθήνας και Πειραιά. Αντιστάσεις και δυναμικές» στα πρακτικά του συνεδρίου *Μεταβολές και ανασηματοδοτήσεις του χώρου στην Ελλάδα της κρίσης*, Βόλος: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, 2013, σ. 102-109.
- Dalakoglou, D. (2013), «‘From the Bottom of the Aegean Sea’ to Golden Dawn: Security, Xenophobia, and the Politics of Hate in Greece», *Studies in Ethnicity and Nationalism*, τ.13: 3.
- Διεθνής Αμνηστία (2012), *Αστυνομική βία στην Ελλάδα. Όχι μόνο «μεμονωμένα περιστατικά»*, Ηνωμένο Βασίλειο: Διεθνής Αμνηστία.
- Ελληνική Συνομοσπονδία Εμπορίου & Επιχειρηματικότητας (ΕΣΕΕ) (2014), «Χωρικές συγκεντρώσεις εμπορικών επιχειρήσεων / Χαρτογράφηση εμπορικών κέντρων και καταγραφή λουκέτων», Ενίσχυση της επιστημονικής & επιχειρησιακής ικανότητας και της τεκμηρίωσης της ΕΣΕΕ «Έρευνα καταγραφής των κλειστών επιχειρήσεων σε κεντρικούς εμπορικούς δρόμους», Αθήνα, 24 Νοεμβρίου 2014
- Έμκε – Πουλοπούλου, Η. (2007), *Η μεταναστευτική πρόκληση*, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Εμμανουήλ, Δ. (2013), «Η ‘κρίση’ στο κέντρο της Αθήνας και η αγορά κατοικίας: επανεξετάζοντας τις υποθέσεις της «υποβάθμισης» και της «εγκατάλειψης» στο Μαλούτας, Θ., Κανδύλης, Γ., Πέτρου, Μ., Σουλιώτης, Ν. (επιμ.) (2013), *Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα*, Μελέτες – Έρευνες ΕΚΚΕ, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, σ. 53-87.
- Ε.Μ.ΜΕ.ΔΙΑ. (2011), «Δουβλίνο II υπό αμφισβήτηση», *Μετανάστευσης Επίκαιρα*, τ. 1, σ.3-4.

- ΕΜΠ, ΥΠΕΚΑ (2011), *Μεταλλασσόμενοι χαρακτήρες και πολιτικές στα κέντρα πόλης Αθήνας και Πειραιά*, Ερευνητικό Πρόγραμμα, Αθήνα: ΕΜΠ, ΥΠΕΚΑ.
- Forrest, R. (2004), «Who Cares About Neighbourhoods?», ESRC Centre for Neighbourhood Research, CNR paper 26, November 2004.
- Gruner, S. (2010), «'The Others Don't Want ... Small-Scale Segregation: Hegemonic Public Discourses and Racial Boundaries in German Neighbourhoods», *Journal of Ethnic and Migration Studies*, τ. 36: 2, σ. 275 - 292.
- Ζαραφωνίτου, Χ.Μ. (επιμ.) (2013), «Πόλη, Εγκληματικότητα και Ανασφάλεια στην Εποχή της Οικονομικής Κρίσης», Πρακτικά Ημερίδας 30/01/2013, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Η Σύγχρονη Εγκληματικότητα και η Αντιμετώπιση της», Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα: Διόνικος.
- Ζιώμας, Δ., Καππή, Χ., Παπαλιού, Ο., Παπαπέτρου, Γ., Φαγαδάκη, Ε. (επιμ.) (2005), *Το κοινωνικό πορτραίτο της Ελλάδας 2003-2004*, Αθήνα: ΕΚΚΕ – Ινστιτούτο κοινωνικής πολιτικής.
- Human Rights Watch (2012), *Μίσος στους δρόμους. Η ξενοφοβική βία στην Ελλάδα*, United States of America: Human Rights Watch.
- Ιωαννίδης, Γ. (2003), «Οδοί Σοφοκλέους και Ευριπίδου», σπουδαστική εργασία στο μάθημα *Θέματα Αστικού Σχεδιασμού*, ΔΠΜΣ Αρχιτεκτονική – Σχεδιασμός Χώρου ΕΜΠ.
- Καβουλάκος, Κ.Ι. (2013), «Κινήματα και δημόσιοι χώροι στην Αθήνα: χώροι ελευθερίας, χώροι δημοκρατίας, χώροι κυριαρχίας», στο Μαλούτας, Θ., Κανδύλης, Γ., Πέτρου, Μ., Σουλιώτης, Ν. (επιμ.) (2013), *Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα*, Μελέτες – Έρευνες ΕΚΚΕ, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, σ. 237-256.
- Καλοφωλιάς, Κ.Π. (2011), *Το Μεταναστευτικό Ζήτημα στη Μεσόγειο (Ισπανία - Ιταλία - Ελλάδα)*, Αθήνα: Σιδέρη Μιχάλη.
- Κανδύλης, Γ. (2013), «Ο χώρος και ο χρόνος της απόρριψης των μεταναστών στο κέντρο της Αθήνας», στο Μαλούτας, Θ., Κανδύλης, Γ., Πέτρου, Μ., Σουλιώτης, Ν. (επιμ.) (2013), *Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα*, Μελέτες – Έρευνες ΕΚΚΕ, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, σ. 257-279.
- Κανδύλης, Γ., Αράπογλου, Β., Μαλούτας, Θ. (2007), «Μετανάστευση και το δίπολο 'Ανταγωνιστικότητα – Κοινωνική συνοχή' στην Αθήνα», *Γεωγραφίες*, τ. 13, σ. 35-54.

- Kandylis, G., Maloutas, Th., Sayas, J. (2012), «Immigration, inequality and diversity: socio-ethnic hierarchy and spatial organization in Athens, Greece», *European Urban and Regional Studies*, τ. 19 (3), σ. 267–286.
- Kasperek, B. (2011), «The European detention landscape», *Γεωγραφίες*, τ. 18, Αθήνα: Νήσος.
- ΚΕΜΕ ΕΒΕΑ (2012), *Η επιχειρηματικότητα στην Αττική. Από το Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθηνών*, Κέντρο Μελετών & Έρευνας Εμπορικού & Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Αθηνών, Αθήνα: ΚΕΜΕ.
- Κομπρεσέρ (2011), «Συναντήσεις στην Πόλη. Μετανάστες και Δημόσιος Χώρος», *Κομπρεσέρ*, τ.2., σ.29-43.
- Κούρτοβικ, Ι. (2001), «Μετανάστες: ανάμεσα στο δίκαιο και στη νομιμότητα. (Δελτίο εγκληματικότητας)», στο Μαρβάκης, Αθ., Παρσάνογλου, Δ., Παύλου, Μ. (επιμ.) (2001), *Μετανάστες στην Ελλάδα*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 163-198.
- Λαμπριανίδης, Λ., Λυμπεράκη, Α. (2001), *Αλβανοί μετανάστες στη Θεσσαλονίκη - Διαδρομές ευημερίας και παραδρομές δημόσιας εικόνας*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Leitner, H. (2012), «Spaces of Encounters: Immigration, Race, Class, and the Politics of Belonging in Small-Town America», *Annals of the Association of American Geographers*, τ. 102: 4, σ. 828-846.
- Leontidou, L. (1997), «Five narratives of the Mediterranean city» στο King, R., Proudfoot, L., Smith, B. (επιμ.) (1997), *The Mediterranean: environment and society*, Λονδίνο: Arnold, σ.181-193.
- Λυκογιάννη, Ρ. (2012), «Η καθημερινή ζωή στο έργο του Henri Lefebvre» στο Βαΐου, Ντ., Χατζημιχάλης, Κ. (2012), *Ο Χώρος στην Αριστερή Σκέψη*, Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς, Αθήνα: Νήσος, σ: 275-280.
- Lykogianni, R. (2008), «Tracing multicultural cities from the perspective of women's everyday lives», *European Urban and Regional Studies*, τ. 15: 2, SAGE Publications, σ. 133–143.
- Μαλούτας, Θ. (2013), «Η υποβάθμιση του κέντρου της Αθήνας και οι επιλογές περιοχής κατοικίας από τα υψηλά και μεσαία στρώματα», στο Μαλούτας, Θ., Κανδύλης, Γ., Πέτρου, Μ., Σουλιώτης, Ν. (επιμ.) (2013), *Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα*, Μελέτες – Έρευνες ΕΚΚΕ, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, σ. 29-51.
- Μαλούτας, Θ., Κανδύλης, Γ., Πέτρου, Μ., Σουλιώτης, Ν. (επιμ.) (2013), *Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα*, Μελέτες – Έρευνες ΕΚΚΕ, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο.

- Μαντουβάλου, Μ. (2010), «Κρίση του Κέντρου της Αθήνας;», παρουσιάστηκε στην Επιστημονική Ημερίδα «Κέντρο και Κεντρικότητες. Παρίσι – Αθήνα: Συγκρίσεις», 10/05/2010 Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών.
- Μαντουβάλου, Μ. (1996), «Κέντρο πόλης, κοινωνική ανισότητα και πολιτισμική ετερότητα. Προκλήσεις για την πολεοδομική σκέψη», *Μανδραγόρας*, τ.12-13, σ. 54-55.
- Μαντουβάλου, Μ. (1988), «Ο Πολεοδομικός σχεδιασμός της Αθήνας (1830-1940)» στο Σακελλαρόπουλος, Χ. (επιμ.) (1988), *Από την Ακρόπολη της Αθήνας στο λιμάνι του Πειραιά. Σχέδια Ανάπλασης Αστικών Περιοχών*, Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο – Politecnico di Milano.
- Massey, D. (2009 [2005]), *Για το χώρο*, μεταφρ. Μπιμπλή Ι., Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Massey, D. (1994), *Space, Place, and Gender*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Massey, D., Denton, N. (1988), «The dimensions of residential segregation», *Social Forces*, τ. 67: 2, σ. 281-315.
- Μαυρομάτης, Γ. (2007), «Μορφές Εθνοτικής Επιχειρηματικότητας στην Αθήνα», ανακοίνωση στο Συνέδριο ΙΜΕΠΟ, Αθήνα.
- Noussia, A., Lyons, M. (2009), «Inhabiting Spaces of Liminality: Migrants in Omonia, Athens», *Journal of Ethnic and Migration Studies*, τ. 35:4, σ. 601-624.
- Παπακωνσταντής, Μ. (2012), «Επιχείρηση «ΞΕΝΙΟΣ ΖΕΥΣ» και παράνομοι μετανάστες», *Μετανάστευσης Επίκαιρα*, ΕΜΜΕΔΙΑ, τ. 4, σ. 3-4.
- Παπατζανή, Ε. (2011), «Πόλη και πολύ-πολιτισμική συγκατοίκηση. Χωρικές ταυτότητες των μεταναστών στο ελληνικό αστικό τοπίο», Ερευνητική Πτυχιακή Εργασία, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη.
- Παύλου, Μ. (2001), «Οι «λαθρέμποροι του φόβου»: ρατσιστικός λόγος και μετανάστες στον τύπο μιας υποψήφιας μητρόπολης», στο Μαρβάκης, Αθ., Παρσάνογλου, Δ., Παύλου, Μ. (επιμ.) (2001), *Μετανάστες στην Ελλάδα*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 27-162.
- Σαρηγιάννης, Γ. (2000), *Αθήνα 1830-2000. Εξέλιξη – Πολεοδομία – Μεταφορές*, Αθήνα: Συμμετρία.
- Σαρρής, Ν. (2012), «Η συμβολή των Συμβουλίων Ένταξης Μεταναστών στην προοπτική ένταξης μεταναστών στην Ελλάδα» στο Αφουξενίδης, Α., Σαρρής, Ν., Τσακηρίδη, Ο. (επιμ.) (2012), *Ένταξη των μεταναστών: Αντιλήψεις, πολιτικές, πρακτικές*, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, σ. 37-60.

- Σαρρής, Ν. (2008), «Θεσμικό πλαίσιο της μετανάστευσης σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο», Κείμενα Εργασίας 2008/18, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
- Spicer, N. (2008), «Places of Exclusion and Inclusion: Asylum-Seeker and Refugee Experiences of Neighbourhoods in the UK», *Journal of Ethnic and Migration Studies*, τ. 34: 3, σ. 491 – 510.
- Σύρου, Λ. (2010), Μετανάστευση και αγορά εργασίας. Η κατάσταση και τα προβλήματα που αναδεικνύει η ελληνική πραγματικότητα. Προτάσεις για τις αναγκαίες πολιτικές, Αθήνα 2010.
- Τσίγκανου, Ι. (2013), «Επιχειρηματικότητα, «κίνδυνοι» και ανταγωνισμός στο ιστορικό κέντρο της Αθήνας: η κατασκευή ενός ερευνητικού αντικειμένου» στο Μαλούτας, Θ., Κανδύλης, Γ., Πέτρου, Μ., Σουλιώτης, Ν. (επιμ.) (2013), *Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα*, Μελέτες – Έρευνες ΕΚΚΕ, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, σ. 145-167.
- Τσίγκανου, Ι., Λαμπράκη, Ι., Φατούρου, Ι., Χαινάς, Ε. (επιμ.) (2010), *Μετανάστευση και εγκληματικότητα. Μύθοι και πραγματικότητα*, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
- Χατζημιχάλης, Κ. (2013), «Ο διεθνής ρόλος της Αθήνας, το έλλειμμα σχεδιασμού για το δημόσιο συμφέρον και το κέντρο της πόλης», στο Μαλούτας, Θ., Κανδύλης, Γ., Πέτρου, Μ., Σουλιώτης, Ν. (επιμ.) (2013), *Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα*, Μελέτες – Έρευνες ΕΚΚΕ, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, σ. 329-346.
- Χιονάτου, Ε. (2012), «Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία: κοινοτικές μεσογειακές «πύλες» της παράνομης μετανάστευσης», Κείμενα εργασίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, Εργαστήριο Μελέτης της Μετανάστευσης και Διασποράς.
- Ψημμένος, Ι. (2004), «Μετανάστες και κοινωνικός αποκλεισμός στη σύγχρονη πόλη: η περίπτωση της Αθήνας», *Γεωγραφίες*, τ.7, σ. 65-82.

Διαδικτυακές πηγές

Ajala News, Πακιστανική - Ελληνική Πολιτική ηλεκτρονική εφημερίδα, <http://www.srnews.org/> (Τελ. Επισκ. 31/01/2015)

Βαταβάλη, Φ., Σιατίτσα, Δ. (2011), «Η «κρίση» της κατοικίας και η ανάγκη για μία νέα στεγαστική πολιτική», Encounter Athens, <https://encounterathens.wordpress.com/2011/05/11/stegastikespolitikes/>, (Τελ. Επισκ. 11/01/2015).

Δημητρακόπουλος, Γ. (2012), «Ρομάντσο» στην Ομόνοια», 26/09/2012 στο <http://www.athensvoice.gr/the-paper/article/406/%C2%AB%CF%81%CE%BF%CE%BC%CE%AC%CE%BD%CF%84%CF%83%CE%BF%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%BF%CE%BC%CF%8C%CE%BD%CE%BF%CE%B9%CE%B1> (Τελ. Επισκ. 21/01/2015)

Δήμος Αθηναίων – Οργανισμός Αθήνας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, (2014), «Παρουσίαση ΣΟΑΠ Κέντρου Αθήνας. Διερεύνηση κοινωνικών, αναπτυξιακών και περιβαλλοντικών παραμέτρων και διαμόρφωση στρατηγικής αστικής παρέμβασης στην περιοχή του Δήμου Αθηναίων και ειδικότερα στην ευρύτερη κεντρική ζώνη του», 15 Ιανουαρίου 2014, <http://www.slideshare.net/YPEKA/soap-ath-15114>, (Τελ. Επισκ. 15/02/2015).

Δήμος Αθηναίων, Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας (2013), «Διερεύνησης ολοκληρωμένης αστικής παρέμβασης στο κέντρο της Αθήνας. Πλήρης πρόταση και Πρόγραμμα Δράσης», Π+Χ Εργαστήριο Πολεοδομικού και Χωροταξικού Σχεδιασμού Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, <https://www.cityofathens.gr/sites/default/files/2%20%CE%A0%CE%BB%CE%AE%CF%81%CE%B7%CF%82%20%CF%80%CF%81%CF%8C%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%B7%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CF%80%CF%81%CF%8C%CE%B3%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%B1%20%CE%B4%CF%81%CE%AC%CF%83%CE%B7%CF%82%20v2.pdf> (Τελ. Επισκ. 15/02/2015).

Εκτιμήσεις του Συνηγόρου του Πολίτη για το ιστορικό εμπορικό κέντρο Αθηνών, 13/7/2010, <http://new.synigoros.gr/?i=human-rights.el.ellipsis-astunomeusi.56709>, (Τελ. Επισκ. 15/02/2015).

Ελληνική Αστυνομία, Δελτίο Τύπου. Αποτίμηση της επιχείρησης «Ξένιος Ζευς» από την ημέρα εφαρμογής της (αποτελέσματα εξαμήνου από τον Αύγουστο 2012 μέχρι σήμερα). 06-02-2013, http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&lang=..'&perform=view&id=24518&Itemid=1058&lang=, (Τελ. Επισκ. 15/12/2014).

Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ), Απογραφή πληθυσμού 2011, <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE>, (Τελ. Επισκ. 13/02/2015).

Ελληνικό Φόρουμ Μεταναστών, ΜΜΕ Μεταναστών, <http://www.migrant.gr/cgi-bin/pages/page2.pl?arlang=greek&db=migrantmme&kat=MME&argenkat=O%20kosmos%20ton%20metanaston>, (Τελ. Επισκ. 31/01/2015)

Encounter Athens (2011), «Το κέντρο της Αθήνας σε «κρίση»: συμβολή στην ανάπτυξη ενός κριτικού λόγου» στο <https://encounterathens.wordpress.com/2011/02/27/kentro-krish/>, (Τελ. Επισκ. 11/01/2015)

«Ενώσεις - Σύλλογοι και Κοινότητες Μεταναστών στην Ελλάδα», στο http://6dim-diap-elfth.thess.sch.gr/Greek/Diapolitismiki_Ekpaidefsi/Enwseis_SylloγοiMetanastwnStinEllada.htm (Τελ. Επισκ. 31/01/2015)

Επίσημη ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Frontex, <http://register.consilium.europa.eu/pdf/el/08/st13/st13440.el08.pdf>, (Τελ. Επισκ. 31/01/2015)

Επίσημη ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ο χώρος και η συνεργασία Σένγκεν http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/l33020_el.htm, (Τελ. Επισκ. 31/01/2015)

INEMY (2014), «Απογραφή της Εμπορικής Χωροταξίας από την ΕΣΕΕ και νέα καταγραφή λουκέτων σε Αθήνα και Πειραιά», Δελτία Τύπου - Ανακοινώσεις INEMY, Δευτέρα, 24 Νοεμβρίου 2014 στο <http://www.esee.gr/%CE%95%CE%A3%CE%95%CE%95/%CE%93%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%B5%CE%AF%CE%BF%CE%A4%CF%8D%CF%80%CE%BF%CF%85/TabId/104/ArtMID/528/ArticleID/997/%CE%91%CF%80%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AE-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%95%CE%BC%CF%80%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CE%A7%CF%89%CF%81%CE%BF%CF%84%CE%B1%CE%BE%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%B1%CF%80%CF%8C-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%95%CE%A3%CE%95%CE%95-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BD%CE%AD%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%B1%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AE-%CE%BB%CE%BF%CF%85%CE%BA%CE%AD%CF%84%CF%89%CE%BD-%CF%83%CE%B5-%CE%91%CE%B8%CE%AE%CE%BD%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%A0%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%B1%CE%B9%CE%AC.aspx> (Τελ. Επισκ. 23/01/2015)

Καλαντζοπούλου, Μ., Κουτρολίκου, Π., Πολυχρονιάδη, Κ., (2011), «Ο κυρίαρχος λόγος για το κέντρο της Αθήνας...», στο <https://encounterathens.wordpress.com/2011/05/15/o->

<http://www.cityofathens.gr/eypatheis-koinonikes-omades/astegoi> , (Τελ. Επισκ. 14/01/2015)

Κέντρο Υποδοχής & Αλληλεγγύης Δήμου Αθηναίων, <http://www.cityofathens.gr/eypatheis-koinonikes-omades/astegoi> , (Τελ. Επισκ. 14/01/2015)

Κοινή Υπουργική Απόφαση (2014), «Σχέδιο Ολοκληρωμένης Αστικής Παρέμβασης (ΣΟΑΠ) για το κέντρο της Αθήνας», <http://ypeka.gr/LinkClick.aspx?fileticket=aZOJ787fnGs%3D&tabid=785&language=el-GR> (Τελ. Επισκ. 17/06/2013)

Κούρκουλας, Θ. (2014), «Τι συμβαίνει με τους σύρους πρόσφυγες;», 28.12.2014, <http://rproject.gr/article/ti-symvainei-me-toys-syroys-prosfyges#sthash.tcfXPtX4.dpuf>

Koutrolikou, P., Siatitsa, D. (2011), «The construction of a “public” discourse for Athens centre: media, migrants and inner-city regeneration», Παρουσίαση στα πλαίσια του Διεθνούς Συνεδρίου RC21, Άμστερνταμ, 7-9 Ιουλίου 2011, στο <https://encounterathens.wordpress.com/2012/08/10/the-construction-of-a-public-discourse-for-athens-centre-media-migrants-and-inner-city-regeneration/> , (Τελ. Επισκ. 14/01/2015)

Migrants in Greece, Ενώσεις Μεταναστών, <http://www.migrants.gr/?cat=35&paged=1> , (Τελ. Επισκ. 31/01/2015)

Missing Migrants Project, <http://www.iom.int/newsletters/migrants/>, (Τελ. Επισκ. 31/01/2015)

«Σχέδιο Δράσης για το κέντρο της Αθήνας», επίσημη ιστοσελίδα της κυβέρνησης, <http://government.gov.gr/wp-content/uploads/2011/05/%CE%A3%CF%87%CE%AD%CE%B4%CE%B9%CE%BF-%CE%94%CF%81%CE%AC%CF%83%CE%B7%CF%82-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%BF-%CE%9A%CE%AD%CE%BD%CF%84%CF%81%CE%BF-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%91%CE%B8%CE%AE%CE%BD%CE%B1%CF%82.pdf> (Τελ. Επισκ. 15/06/2013)

Τα ΝΕΑ online (2012), «Σαμαράς: Πρέπει να ανακαταλάβουμε τις πόλεις μας. Η Ελλάδα έχει γίνει κέντρο λαθρομεταναστών» 19-4-12, Τα ΝΕΑ, <http://www.tanea.gr/news/greece/article/4712631/?iid=2> , (Τελ. Επισκ. 15/01/2015)

Τριβόλη, Δ. (2007), «Ευρυπίδου & πέριξ. Το νέο γκέτο της Αθήνας»,
<http://www.lifo.gr/mag/features/241> , (Τελ. Επισκ. 14/01/2015)

Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Γεωγραφίας (2009), Οδηγός ΜΚΟ και Συλλόγων
Μεταναστών. Καταγραφή φορέων που δραστηριοποιούνται στην Ελληνική
Επικράτεια σε θέματα μετανάστευσης, Δεκέμβριος 2009, Αθήνα. Στο
http://galaxy.hua.gr/~metanastes/MKO_Metanaston.pdf (Τελ. Επισκ. 31/01/2015)

<http://www.migreurop.org/>

